

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

В.М. Плетенець

**РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО
ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ
ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ**

Монографія

Дніпропетровськ

2012

УДК 343.98

Рекомендовано Вченою радою Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ
(протокол № від травня 2012 року)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Доктор юридичних наук, доцент **К.О. Чаплинський**
Начальник кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Кандидат юридичних наук, доцент **О.В. Одерій**
Начальник кафедри криміналістики, Донецького юридичного інституту
Луганського державного університету внутрішніх справ,

Плетенець В.М. Розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності : монограф. / Плетенець Віктор Миколайович. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т. внутр. справ, 2012. – 248 с.

ISBN

У монографії висвітлюються структура криміналістичної характеристики, особливості організації та проведення слідчих дій при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. Криміналістична характеристика завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.....	7
1.1. Структура криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.....	7
1.2. Способи вчинення злочину та слідова картина	20
1.3. Обстановка вчинення злочину та потерпіла сторона	42
1.4. Характеристика особи злочинця	57
2. Організаційно – методичні особливості розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.....	68
2.1. Особливості проведення дослідчої перевірки та порушення кримінальної справи	68
2.2. Організація розкриття та розслідування на початковому етапі відповідно до типових слідчих ситуацій	95
3. Тактика провадження окремих слідчих дій.....	130
3.1. Організація і тактика проведення слідчих дій для вилучення інформації з матеріальних джерел.....	130
3.2. Організація і тактика проведення слідчих дій для вилучення інформації з особистісних джерел	148
3.3. Організація і тактика проведення слідчих дій для отримання інформації зі змішаних джерел.....	172
ВИСНОВКИ	193
ДОДАТКИ.....	197
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	228

ВСТУП

Проблема боротьби зі злочинністю належить до однієї з найбільш гострих і потребує якомога скорішого вирішення в Україні. Одна зі складових розв'язання цієї задачі – забезпечення громадської безпеки, що є одним з головних завдань у діяльності ОВС України на сучасному етапі реформ та перетворень у нашій державі.

До числа найбільш небезпечних злочинів, що впливають на стан громадської безпеки, належать завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Вони не тільки негативно впливають на економічний, соціальний та культурний розвиток, ускладнюють криміногенну ситуацію у державі, а й можуть поставити під загрозу проведення заходів місцевого, державного та міжнародного масштабів на території України.

Працівниками правоохоронних органів відчуваються значні труднощі при розкритті та розслідуванні злочинів зазначеної категорії. Про це свідчать статистичні дані Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України, згідно з якими в період з 2007 р. до 2012 р. зареєстровано 364 злочин, кваліфікований за ст. 259 КК України, з числа яких у 199 кримінальних справах досудове слідство зупинено на підставі п. 3 ст. 206 КПК України у зв'язку з не встановленням осіб, що їх вчинили.

Однією з причин, що впливає на низьку результативність розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, є недостатня наукова розробка цієї проблеми, відсутність ефективних рекомендацій для практичних працівників. Крім того, існує низка об'єктивних та суб'єктивних причин, через які працівники правоохоронних органів припускаються суттєвих прорахунків, помилок. У числі таких чинників можна вказати такі: недостатній практичний досвід з розкриття та розслідування злочинів інших категорій; вчинення злочину особою, що має кримінальний досвід (раніше засудженою); особливості перебігу подій (правопорушення відбулося за відсутності свідків-очевидців); відсутність

рекомендацій щодо розкриття та розслідування злочинів, кваліфікованих за ст. 259 КК України тощо.

Сукупність зазначених причин, що складаються за злочинами досліджуваної категорії взагалі, призводять до незадовільного стану їх розкриття та розслідування. Наявність чітких науково вивіренних й апробованих практикою рекомендацій, що складуть окрему криміналістичну методику розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, полегшить досягнення позитивних результатів у боротьбі зі вказаним видом посягань.

Теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження стали роботи вітчизняних і зарубіжних вчених у галузі криміналістики, зокрема, Т.В. Авер'янової, Ю.П. Аленіна, К.В. Антонова, О.М. Бандурки, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, В.Д. Берназа, О.М. Васильєва, А.Ф. Волобуєва, В.І. Галагана, В.Г. Гончаренка, В.А. Журавля, А.В. Іщенко, Н.С. Карпова, В.С. Кузьмічова, Н.І. Клименко, О.Н. Колісниченка, В.О. Коновалової, М.В. Корнієнка, В.В. Лисенка, Л.М. Лобойка, В.К. Лісиченка, В.Г. Лукашевича, Є.Д. Лук'янчикова, О.В. Лускатова, Є.І. Макаренка, В.А. Мисливого, П.Я. Мінки, О.В. Негодченка, О.В. Одерія, М.В. Салтевського, М.Я. Сегая, М.О. Селиванова, В.В. Тіщенко, В.М. Тертишника, Л.Д. Удалової, Ю.Е. Черкасова, В.Ю. Шепітька, В.П. Ємельянова, М.П. Яблокова та ін.

Окремі аспекти боротьби із завідомо неправдивими повідомленнями про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності розглядалися у працях О. В. Кириченка, Р. Г. Золотарьова, М. А. Михайлова, А. М. Столбова, Д. В. Тишина та ін. В цих роботах увага переважно приділялась обставинам, що підлягають встановленню та доказуванню, типовим моделям механізму злочину, окремим особливостям порушення кримінальної справи, здійснення розслідування на початковому, подальшому та заключному етапах. Водночас в Україні відсутні монографічні роботи, присвячені цій проблематиці, а у дисертаційному аспекті ця проблема у вітчизняній криміналістиці спеціально не

досліджувалася. Зазначене вище свідчить про актуальність обраної теми дисертації, її науково-теоретичну та практичну значущість.

1. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ЗГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ

1.1 Структура криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності

Вагомим структурним компонентом методики розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності є криміналістична характеристика. Стан розробки останньої безпосередньо впливає на якість зазначених науково обґрунтованих та практично апробованих рекомендацій.

Структура, зміст та значення категорії «криміналістична характеристика» є дискусійним у науці криміналістики. Цьому питанню приділяли увагу і ґрунтовно висвітлювали в працях відомі вчені: О.Н. Колісниченко, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, О.М. Васильєв, І.О. Возгрін, В.К. Гавло, І.Ф. Герасимов, В.О. Коновалова, В.О. Образцов, І.Ф. Пантелєєв, М.В. Салтевський, В.В. Тищенко, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та інші.

На сучасному етапі досліджень криміналістичної характеристики виникають полярні погляди науковців щодо можливості й доцільності існування та подальших розробок зазначеної категорії як структурного компоненту методики розслідування злочинів. Так, Р.С. Белкін висловив пропозицію відмовитися від подальшої розробки криміналістичної характеристики [18, с. 739]¹. Схожу позицію зайняв і С.М. Чурилов [194, с. 322]². Поясненням цьому є те, що на сьогодні, незважаючи на значущість криміналістичної характеристики окремих видів злочину, її функція не одержала

¹ Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие для вузов / Р. С. Белкин – 3-е изд., доп. – М. : Юнити-Дана, Закон и право, 2001. – 837 с.

² Чурилов С. Н. Криминалистическая методика : история и современность / Чурилов С. Н. – М. : Издательско-книготорговый центр «Маркетинг», 2002. – 370 с.

належного розвитку, який відповідає складним завданням, що стоять перед наукою і практикою у сфері боротьби зі злочинністю [49, с. 23]³.

Але зазначена позиція була піддана критиці багатьма вченими, котрі обґрунтовано висловилися в підтримку важливості та необхідності подальшого формування криміналістичної характеристики як структурного елементу методики розслідування злочинів. Усе це свідчить про те, що необхідно провести ще досить велику роботу з розширення імовірісно-статистичних досліджень з вивчення криміналістичної характеристики різних видів злочинів, із систематизації вже накопленого матеріалу [162, с. 50]⁴.

Відсутня єдина позиція науковців щодо переліку та кількості елементів, що входять до структури криміналістичної характеристики. Спробуємо згрупувати погляди науковців за кількістю компонентів, які включаються ними у структуру відповідної характеристики.

М.В. Салтевський зазначає, що предметом безпосереднього посягання в криміналістичному аспекті є людина, тобто її тілесна організація, розглянута як фізико-біологічна система, що, вступаючи в різні взаємодії, відображає себе в матеріальному середовищі, оскільки суспільні відносини органічно пов'язані з речами і виявляються як речі. Науковець пропонує власне бачення структури криміналістичної характеристики злочину, до якої включає: 1) предмет безпосереднього посягання; 2) спосіб вчинення злочину в його широкому розумінні; 3) типову обстановку –«слідову картину» в її широкій інтерпретації; 4) особу злочинця [159, с. 420]⁵.

³ Журавель В. А. Окрема криміналістична методика розслідування злочинів : форма, структура, зміст / Журавель В. А. // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. праць / ред. кол. : М. Л. Цимбал, В. Ю. Шепітько, Л. М. Головченко та ін. – Харків : Право, 2007. – Вип. 7. – 476 с.

⁴ Седова Т. А. Значение криминалистической характеристики преступлений для разработки программ расследования / Седова Т. А. // Теоретические и практические проблемы программирования процесса расследования преступлений : межвуз. сб. науч. трудов. – Свердловск : Темплан, 1989. – 136 с.

⁵ Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. / Салтевський М. В. – К. : Кондор, 2005. – 588 с.

Схожу кількість основних елементів криміналістичної характеристики злочинів визначає М.П. Яблоков, стверджуючи, що звичайно є дані про: 1) спосіб вчинення злочину; 2) його механізм; 3) обстановку вчинення злочину; 4) типологічні риси особи суб'єкта (суб'єктів) злочину [202, с. 48]⁶.

Незважаючи на збіг кількості характеристик, за змістом елементів у цих структурних моделях наявні певні відмінності.

Існують і інші погляди вчених на кількість відповідних компонентів. Деякі науковці переконані, що має бути саме п'ятичленна структура криміналістичної характеристики.

До цієї структури В.С. Кузьмічов, Г.І. Прокопенко включають такі складові: 1) предмет безпосереднього злочинного посягання (найрізноманітніші об'єкти органічного та неорганічного походження); 2) спосіб вчинення злочинів у його широкому розумінні (обставини приготування, вчинення і приховування злочину, образ дії суб'єкта, що використовується для досягнення поставленої мети); 3) типову «слідову картину» злочину в її широкій інтерпретації (сукупність джерел матеріальних та ідеальних відображень у навколишній матеріальній обстановці вчиненого злочину); 4) особу злочинця (опис людини як соціально-біологічної системи, властивості та ознаки якої відображуються у матеріальному середовищі); 5) особу потерпілого (для окремих видів чи груп злочинів: демографічні дані, відомості про спосіб життя, риси характеру, звички, зв'язки і стосунки, ознаки віктимності тощо) [102, с. 253].

До переліку наголошує О.Г. Філіппов, повинні входити: 1) безпосередній предмет злочинного посягання; 2) спосіб скоєння та приховування злочину; 3) обставини, під час яких готувався та був скоєний злочин (час, місце, умови охорони об'єкту тощо); 4) особливості залишених злочинцями слідів (механізм

1. ⁶ Яблоков Н. П. Теоретические, методологические и науковедческие основы криминалистики. Криминалистика в вопросах и ответах : [учеб. пособие] / Яблоков Н. П. –М. : Юристь, 2000. – 224 с.

слідоутворення у широкому розумінні); 5) особа злочинця та потерпілого (включаючи сюди й мотиви злочину) [183, с. 12]⁷.

В узагальненому та типізованому вигляді І.Ф. Пантелєєв надає своє бачення основних елементів криміналістичної характеристики злочину, котрі складаються зі: 1) способу вчинення; 2) слідів злочину; 3) особи злочинця; 4) мотивів та цілей вчинення злочину; 5) даних про потерпілого [134, с. 65-69].

Інші наукові розробки будуються на розширенні кількості елементів криміналістичної характеристики злочину.

Криміналістична характеристика злочину, на думку Т.В. Авер'янової, Р.С. Белкіна, Ю.Г. Корухова та О.Р. Росинської, має достатньо складну структуру, у якій частіше за все розрізняють: 1) характеристику типової вихідної інформації; 2) системи даних про типові способи скоєння та приховування даного виду злочину та типових наслідках їх застосування; 3) особу ймовірного злочинця та вірогідні мотиви й цілі злочину; 4) особу ймовірної жертви злочину та дані про типовий предмет посягання, 5) дані про деякі типові обставини скоєння злочину (місце, час, обстановка); 6) дані про типові обставини, що сприяють скоєнню конкретного виду, роду злочинів [77, с. 688].

Криміналістичну характеристику В.Г. Танасевич наповнює такими взаємопов'язаними шістьма ознаками: 1) спосіб вчинення злочину; 2) обстановка вчинення злочину; 3) безпосередній предмет злочинного посягання; 4) умови охорони цього предмету від посягання (включаючи характеристику осіб, пов'язаних із забезпеченням недоторканності блага, на яке зроблений замах); 5) особа суб'єкта злочину; 6) маскування, спрямоване на приховування злочинної дії та винуватих осіб, що здійснюється як у процесі здійснення злочину, так і після його завершення [173, с. 182].

Останню групу вчених-криміналістів об'єднують їх погляди щодо кількісного складу розглядуваної категорії. Серед вивчених позицій ця група

⁷ Филиппов А. Г. О понятии и содержании криминалистической характеристики преступлений / Филиппов А. Г. // Вопросы совершенствования методики расследования преступлений : сб. науч. трудов Ташкентской высшей школы МВД СССР. – Ташкент, 1984. – С. 12.

відрізняється найбільш детальною роздробленістю елементів, що відбилося на збільшенні їхньої чисельності до восьми.

Так, О.О. Ексархопуло до криміналістичної характеристики злочину відносить: 1) спосіб вчинення злочину; 2) спосіб приховування злочину; 3) механізм вчинення злочину; 4) обстановку вчинення злочину; 5) знаряддя злочину; 5) характерні для даного способу сліди; 6) особу злочинця; 7) особу потерпілого; 8) мотиви поведінки злочинця та жертви [201, с. 271]⁸:

Подібну кількість складових структури криміналістичної характеристики називають І.С. Андрєєв., Г.І. Грамович, М.І Порубов, включаючи у неї дані про: 1) матеріальні сліди злочину; 2) спосіб вчинення та приховування злочину; 3) місце, час та механізм його вчинення; 4) обстановку вчинення злочину; 5) предмет злочинного замаху; 6) мету та мотиви кримінального діяння; 7) особистісні властивості учасників кримінального процесу; 8) обставини, що сприяють вчиненню злочину [4, с. 180]⁹.

Не відрізняється від зазначеної і кількість основних елементів криміналістичної характеристики, наведеної В.Ю. Шепітько, до яких спеціаліст відніс: 1) спосіб злочину; 2) місце і обстановка; 3) час вчинення злочину; 4) знаряддя та засоби вчинення злочину; 5) предмет злочинного посягання; особу потерпілого (жертви); 7) особу злочинця; 8) типові сліди злочину [197, с. 253]¹⁰.

Узагальнюючи наведені погляди науковців, можна дійти висновку, що переважна їх більшість (В.С. Кузьмічов та Г.І. Прокопенко [102, с. 253]¹¹, М.В. Салтевський [159, с. 420]¹², О.Г. Філіппов [183, с.12]¹³,

⁸ Эксархопуло А. А. Криминалистика в схемах и иллюстрациях : учеб. пособие / Эксархопуло А. А. – СПб. : Изд-во «Юридический центр–Пресс», 2002. – 450 с.

⁹ Андреев И. С. Курс криминалистики / Андреев И. С., Грамович Г. И., Порубов Н. И. ; под ред. Н. И.Порубова. – Мн. : Вышш. шк., 2000. – 335 с.

¹⁰ Шепитько В. Ю. Криминалистика : курс лекций. – 2-е изд., перераб. и доп. / Шепитько В. Ю. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 368 с.

¹¹ Кузьмічов В. С. Криміналістика : навч. посіб. / Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. ; за заг. ред. В. Г. Гончаренка та Є. М. Моїсєєва. – К. : Юрінком–Інтер, 2001. – 368 с.

¹² Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. / Салтевський М. В. – К. : Кондор, 2005. – 588 с.

¹³ Филиппов А. Г. О понятии и содержании криминалистической характеристики преступлений / Филиппов А. Г. // Вопросы совершенствования методики расследования преступлений : сб. науч. трудов Ташкентской высшей школы МВД СССР. – Ташкент, 1984. – С. 12.

В.Г. Танасевич [173, с. 182]¹⁴, В.В. Агафонов [1, с. 159]¹⁵, В.Ю. Шепітько [197, с. 253]¹⁶ та ін.) наводять чотири основних елемента криміналістичної характеристики злочинів, а саме: 1) предмет злочинного посягання; 2) спосіб вчинення злочину; 3) слідова картина; 4) особа злочинця.

Крім зазначених, вченими визначаються як елементи й інші чинники, наприклад, найбільш розповсюджені мотиви й цілі вчинення даної групи злочинів (І.С. Андреев, Г.І. Грамович, М.І. Порубов [4, с. 180]¹⁷, І.Ф. Пантелєєв [134, с. 65-69]¹⁸); обставини, за яких готувався, та був вчинений злочин (В.В. Агафонов та О.Г. Філіппов [1, с. 159]¹⁹) тощо.

Вважаємо, що відсутність єдиного погляду науковців на кількість та склад елементів криміналістичної характеристики може бути логічно поясненою. Так, І.Ф. Пантелєєв зазначає, що елементи криміналістичної характеристики злочинів вельми багатоманітні. Дати їх вичерпний перелік, на думку вченого, неможливо, бо він так само мінливий, як і сама кримінальна практика [134, с. 64]²⁰. Відповідно, не всі елементи працюють однаково у різних видах злочинів, оскільки одні з них отримують першочергове значення, інші – другорядне або навіть відсутні [197, с. 253]²¹. Схожу позицію займає і П.Д. Біленчук [83, с. 365]²².

¹⁴ Танасевич В. Г. Типовая структура методики раскрытия и расследования отдельных групп преступлений (частной методики) / Танасевич В. Г. // Советская криминалистика : теоретические проблемы. – М. : Юрид. лит., 1978. – 192 с.

¹⁵ Агафонов В. В. Криминалистика : пособие для сдачи экзамена / В. В. Агафонов, А. Г. Филиппов – 5-е изд., испр. – М. : Юрайт-Издат, 2006. – 224 с.

¹⁶ Шепитько В. Ю. Криминалистика : курс лекций. – 2-е изд., перераб. и доп. / Шепитько В. Ю. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 368 с.

¹⁷ Андреев И. С. Курс криминалистики / Андреев И. С., Грамович Г. И., Порубов Н. И. ; под ред. Н. И. Порубова. – Мн. : Высш. шк., 2000. – 335 с.

¹⁸ Пантелеев И. Ф. Элементы криминалистической характеристики преступлений. Методология криминалистики : [учеб. пособие по курсу «Основы криминалистики»] / Пантелеев И. Ф. – М. : НИИмаш, 1982. – 88 с.

¹⁹ Агафонов В. В. Криминалистика : пособие для сдачи экзамена / В. В. Агафонов, А. Г. Филиппов – 5-е изд., испр. – М. : Юрайт-Издат, 2006. – 224 с.

²⁰ Пантелеев И. Ф. Элементы криминалистической характеристики преступлений. Методология криминалистики : [учеб. пособие по курсу «Основы криминалистики»] / Пантелеев И. Ф. – М. : НИИмаш, 1982. – 88 с.

²¹ Шепитько В. Ю. Криминалистика : курс лекций. – 2-е изд., перераб. и доп. / Шепитько В. Ю. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 368 с.

²² Криміналістика : підруч. / П. Д. Біленчук, В. К. Лисиченко, Н. І. Клименко та ін. ; за ред. П. Д. Біленчука. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Атіка, 2001. – 544 с. : іл.

Іншими словами, кількість та зміст елементів криміналістичної характеристики не можуть бути такими ж самими за усіма категоріями злочинів. Тобто окремій групі злочинів буде відповідати певна кількість елементів криміналістичної характеристики. Для їх визначення, переконаний В.В. Тищенко, необхідно формувати склад цих елементів на підставі структури людської діяльності, у тому числі антисуспільної, злочинної, що містить у собі суб'єкт, цілі й мотиви, об'єкт (предмет), процес або механізм (способи, знаряддя, засоби та ін.), результат, а також виділяючи при цьому типові та особливі ознаки, притаманні саме розглядуваній множині злочинів [176, с. 58]²³.

Розглядаючи кожний різновид злочинів, необхідно обрати ту кількість елементів криміналістичної характеристики, котра максимально всебічно його висвітлюватиме. Однак визначення кількості складових має бути доцільним. Тобто не потрібно обтяжувати зайвими компонентами відповідну систему. У той же час зменшення її переліку може призвести до неможливості всебічного висвітлення категорії злочинів певного виду. Окрім того, серед загальної кількості необхідно обрати ті компоненти, котрі наповнюватимуть структуру криміналістичної характеристики злочинів відповідної категорії. У цьому випадку необхідно віднайти ту кількість та склад елементів зазначеної характеристики, котра б виконувала покладені на неї завдання, що спрямовані на попередження, розкриття та розслідування суспільно небезпечних діянь.

З метою визначення структури криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, вважаємо за необхідне проаналізувати окремо кожний з наведених вище елементів стосовно зазначеного злочину.

Особа потерпілого є одним з важливих елементів криміналістичної характеристики. В.П. Бахін і М.А. Михайлов зазначають, що погрози про вибух

²³ Тищенко В. В. Корисливо-насильницькі злочини : криміналістичний аналіз : [монографія] / Тищенко В. В. – Одеса : Юрид. літ-ра, 2002. – 360 с.

можуть висуватися відносно об'єктів, що належать як приватним, так і юридичним особам [13, с. 27]²⁴.

Г.М. Шевцов вказує на те, що вченими як елемент криміналістичної характеристики досліджуються переважно не юридичні, а фізичні особи [196, с. 27]²⁵. Більшість науковців підтримують його думку.

За злочинами, кваліфікованими за ст. 259 КК України, посягання можуть бути спрямовані як на фізичних, так і на юридичних осіб. Якщо у відповідному елементі криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності розглядати лише фізичних осіб, залишиться без дослідження значна частина злочинів цієї категорії, пов'язана з посяганням на юридичних осіб.

Злочинець виконує певний ряд дій, які, на нашу думку, не мають суттєвих відмінностей за характером, змістом та складом при посяганнях як на фізичну, так і юридичну особу. Тому доцільно розглянути питання щодо об'єднання в одному елементі криміналістичної характеристики вагомих для розслідування ознак фізичних і юридичних осіб, що сприятиме їх повному, всебічному дослідженню в сукупності з іншими елементами і, відповідно, не дозволить залишити без уваги будь-яку обставину, пов'язану із зазначеним злочином. Найбільш вдалим для визначення такого елемента, на нашу думку, є термін «потерпіла сторона». Він, з одного боку, вже використовується у судочинстві, а з іншого – є більш широким і виходить за межі таких окремих категорій, як фізична або юридична особа. Крім того, термін «особа потерпілого», який науковці часто включають до складу типової криміналістичної характеристики, на нашу думку, більше асоціюється з фізичною, а не юридичною особою. Тому під потерпілою стороною у складі криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності ми розуміємо

²⁴ Бахин В. П. Анализ криминальных взрывов (по материалам автономной республики Крым) / В. П. Бахин, М. А. Михайлов – Симферополь, 1999. – 44 с.

²⁵ Шевцов Г. М. Потерпевший – юридическое лицо как структурный элемент криминалистической характеристики преступлений / Шевцов Г. М. Криминалистическая виктимология (вопросы теории и практики) : сб. науч. трудов. – Иркутск : Ирк. гос. ун-т им. А.А. Жданова, 1980. – 159 с.

двохкомпонентний елемент, у межах якого необхідно диференціювати фізичних та юридичних осіб.

Проведеним анкетуванням нами встановлено, що працівники слідчих підрозділів у 95 %, а оперативних у 98 % випадків вказали адресатами повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності юридичних осіб. Результати опитування свідчать про те, що правоохоронцями різних структурних підрозділів визначаються схожі дані щодо кількості потерпілих з їх поділом на фізичних та юридичних осіб. При цьому у переважній більшості відповідей працівниками органів внутрішніх справ визначаються юридичні особи як потерпілі за злочинами розглядуваної категорії. У ході вивчення кримінальних справ нами не виявлено жодного факту висловлення загрози безпеці фізичній особі. Однак виключати таку можливість не можна. Навіть якщо злочинець намагається здійснити певні дії, наприклад помститися, якійсь особі, він висловлює загрозу тому об'єкту, у якому знаходиться особа або до якого має певне відношення.

Наведені дані вказують, що в більшості випадків посягання спрямовані саме на юридичних осіб. Але в організаціях, на підприємствах, установах, що є об'єктом посягання, працюють, навчаються, купують товари чи відвідують з іншою метою люди, тобто фізичні особи. Злочинець не може не усвідомлювати, що його неправдиве повідомлення створить певні незручності для значної кількості осіб, навіть паніку в окремих випадках. Разом з цим його дії вплинуть на роботу установи, організації, скоріш за все нанесуть матеріальну шкоду. Таким чином, злочинець одночасно посягає на нормальну діяльність, умови життя чи функціонування як фізичних, так і юридичних осіб. Це ще раз доводить, що термін «потерпіла сторона» повинен бути використаний для назви елемента криміналістичної характеристики досліджуваного виду злочинів, що містить дані як про фізичну, так і юридичну особу, стосовно котрих було вчинено посягання.

Суспільно небезпечні діяння обов'язково відбуваються у певних умовах оточуючої обстановки, у відповідності до яких не виключене внесення злочинцем коректив у власні дії. Відповідно, зловмисник ігноруватиме або підбиратиме

обстановку, тобто очікуватиме, прилаштувавшись до настання необхідних умов. Ряд факторів, що впливають на виникнення намірів вчинити злочин зазначеної категорії, також відбувається у певній обстановці. Обстановку необхідно сприймати як об'єктивну реальність, у якій вчинюється суспільно-небезпечне діяння. У залежності від її умов визначатимуться і дії зловмисника. Проаналізувавши найбільш поширені умови оточуючої обстановки, за яких вчинюються злочини, можливо у подальшому за цими фактами припустити, де знаходився зловмисник під час передачі повідомлення про загрозу і що його пов'язує з цим місцем, тобто чому саме звідти були передані відомості про загрозу. У подальшому шляхом аналізу місця передачі повідомлення та характеристики потерпілої сторони висуватимуться припущення про особу злочинця. Доцільним також буде використання цих даних для здійснення працівниками правоохоронних органів профілактичної роботи в тих місцях, де найбільш поширені випадки вчинення зазначених протиправних подій. Наведене свідчить про значущість та необхідність включення обстановки як компоненту до структури криміналістичної характеристики злочинів розглядуваного виду. Значення цього елемента полягає у можливості висвітлення й інших компонентів, а також зв'язків між ними.

У ряді випадків обстановка може впливати на обрання способу вчинення злочинів розглядуваного виду. Відповідно, аналізуючи спосіб вчинення злочину, потрібно приділяти увагу й цій обставині, тобто за способом вчинення суспільно небезпечного діяння будувати припущення щодо наявних між потерпілим і зловмисником відносин. Останні мають свої особливості щодо злочинів розглядуваного виду. Спосіб дій злочинця переважно не обирається випадково. До відповідних проявів дій злочинця призводить ряд факторів, до яких слід віднести в першу чергу соціально-демографічні дані зловмисника, наявність інформації про особу потерпілого, обстановку вчинення протиправного діяння тощо. Використання певного способу передачі відомостей про загрозу безпеці визначатиме види, місце розташування та кількість слідів. Тобто знаючи, яким чином було передане повідомлення, працівники правоохоронних органів

віднайдуть максимальну кількість з найменшими затратами сил та засобів відображень дій зловмисника. Без приділення належної уваги розглянутому елементу майже неймовірно буде пов'язати в єдину структуру особу злочинця зі слідами, обстановкою та іншими компонентами.

Відображення по собі залишає кожен злочин, однак не за всіма суспільно небезпечними діяннями вони виявляються в повному обсязі. Наявні відомості про цей елемент і характерні види, кількість слідів та їх розташування визначають подальшу долю кримінальної справи. Тобто вони безпосередньо впливають на кількість справ, за якими встановлено зловмисника. Поясненням цьому є те, що найчастіше злочинець зникає з місця злочину. Його встановлення полягає у виявленні та подальшому використанні залишених ним відображень. Саме завдяки ним розкривається переважна більшість суспільно небезпечних подій. Не є виключенням і злочини, кваліфіковані за ст. 259 КК України. У залежності від використаного способу дій у певному місці утворюється відповідна кількість видів слідів (відображень дій злочинця). Останні свідчать у першу чергу про соціально-демографічні дані особи правопорушника, а також про інші обставини. Наведене допомагає визначити, що розглядуваний елемент знаходиться у взаємній залежності з іншими компонентами криміналістичної характеристики, що вимагає його включення у цю структуру.

Особа злочинця є одним із центральних компонентів структури криміналістичної характеристики. Кожен злочин вчинюється обов'язково певною особою – зловмисником. Саме на його встановлення спрямоване розслідування злочинів, у тому числі й розглядуваного виду. Злочинець не діє відокремлено від внутрішніх та зовнішніх факторів. До останніх зловмисник може ставитися байдуже або приймати їх до уваги, відповідно до них корегувати власні дії. За рядом випадків саме ці фактори приводитимуть до відмови від вчинення суспільно небезпечного діяння певною особою. Особа злочинця є активним компонентом, тобто рушійною силою, що призводить до виникнення самого факту суспільно небезпечної події. Відповідно, злочинець утворює певний простір або певне цілісне утворення, головне місце у якому він ї займає. У разі

його утримання від вчинення протиправних дій злочину, кваліфікованого за ст. 259 КК України, не відбудеться. Виявлені наявні за цим суспільно небезпечним діянням відповідні характеристики злочинця сприятимуть формуванню його „портрету”, що являє собою взаємопов’язану систему криміналістично вагомих ознак. За ним можливе висування, особливо на початковому етапі розслідування, версій, організація пошукових заходів щодо його встановлення, а в подальшому – вироблення лінії поведінки слідчим при проведенні конкретних слідчих дій за участю підозрюваного (обвинуваченого). Відповідно, наявні відомості сприятимуть не тільки розкриттю, а й розслідуванню розглядуваних злочинів. Тобто за наявності певних даних про зловмисника слідчий визначатиме перелік процесуальних дій, послідовність котрих може відрізнитися при провадженні за справами інших категорій.

З усього сказаного доходимо висновку, що лише за наявності наведеного вище переліку елементів вестиметься мова про структуру криміналістичної характеристики розглядуваного виду злочину. Це може бути певною цілісною одиницею порівняно із замкнутим колом. Упущення або виключення з розгляду будь-якого з зазначених компонентів призведе до розірвання ланцюга взаємозалежних зв’язків між ними. Головна мета включення наведених компонентів до структури криміналістичної характеристики полягає у тому, що шляхом «руху» між низкою відомих елементів можливо „прийти” до необхідного (відшукуваного). Наприклад, „рухаючись” від способу злочину, з урахуванням його обстановки можемо виявити сліди зловмисника. Або від потерпілого, приймаючи до уваги спосіб вчинення, „приходимо” до злочинця. У цих послідовностях можуть приймати участь як певний перелік, так і всі елементи криміналістичної характеристики. Однак за рядом випадків певної кількості компонентів недостатньо для встановлення зловмисника, і наперед визначити ті її складові, що використовуватимуться у першу чергу, для кожного злочину викликатиме певні труднощі. При відсутності будь-якого з розглядуваних елементів, а також при невизначенні взаємозалежних зв’язків між ними їх групування розцінюватиметься не як повноцінна дієва структура, а лише як

певний їх перелік, котрий, відповідно, не може бути названий криміналістичною характеристикою і в результаті не має бути використаний для розкриття та розслідування злочинів розглядуваної категорії. Відповідно, про значення такого переліку та доцільність проведення роботи у цьому напрямку не може навіть ітись.

Зі сказаного можемо визначити структуру криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, до якої мають увійти такі її елементи, як: особа злочинця, потерпіла сторона, слідова картина, способи та обстановка вчинення злочину.

Дана структура компонентів криміналістичної характеристики також підтверджується і результатами вивчення кримінальних справ за злочинами розглядуваної категорії. Нами не виявлено жодної справи, з матеріалів якої неможливо було б визначити конкретні ознаки щодо злочинця, слідів, способів, обстановки вчинення злочину, даних щодо потерпілої сторони. Узагальнення та упорядкування таких ознак, виділених шляхом вивчення достатньої кількості кримінальних справ, є емпіричною базою для формування змісту криміналістичної характеристики. Зазначена інформаційна модель злочину сприятиме працівникам правоохоронних органів у боротьбі зі злочинами, кваліфікованими за ст. 259 КК України, що носитиме не декларативний, а реально ефективний характер.

1.2. Способи вчинення злочину та слідова картина

Для формування алгоритму дій працівників правоохоронних органів з розслідування злочинів вказаної категорії необхідним є висвітлення його способу як одного з центральних (основних) елементів криміналістичної характеристики. Це, у свою чергу, стає можливим при його розгляді як системи дій та визначення, на підставі проведеного дослідження, необхідної для злочину, кваліфікованого за ст. 259 КК України структури розглядуваного елемента.

Спосіб вчинення злочину виділяється більшістю науковців як один з центральних та основних елементів криміналістичної характеристики [127, с. 48²⁶; 30, с. 23²⁷; 17, с. 215²⁸; 28, с. 29²⁹; 46, с. 132³⁰; 79, с. 49³¹; 67, с. 22³²]. Розкриваючи зміст цього поняття, значна кількість вчених-криміналістів визначає спосіб вчинення суспільно небезпечного діяння як систему дій з його підготовки, вчинення та приховання [17, с. 215³³; 194, с. 343³⁴; 197, с. 255³⁵; 67, с. 22³⁶; 79, с. 48³⁷; 127, с. 87³⁸; 46, с. 132³⁹].

²⁶ Образцов В. А. Выявление и изобличение преступника / Образцов В. А. – М. : «Юрист», 1997. – 336 с.

²⁷ Васильев А. Н. Предмет, система и теоретические основы криминалистики / А. Н. Васильев, Н. П. Яблоков. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 144 с.

²⁸ Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия / Р. С. Белкин – М. : Мегатрон XXI, 2000. – 2-е изд., доп. – 334 с.

²⁹ Васильев А. Н. Понятие и предмет методики расследования отдельных видов преступлений. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений / А. Н. Васильев – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1978. – 72 с.

³⁰ Драпкин Л. Я. Понятие и структура способа совершения преступления / Драпкин Л. Я., Уткин М. С. // Проблемы борьбы с преступностью : Труды Омской высшей школы милиции МВД СССР и Иркутского гос. Ун-та им.А.А. Жданова. – Омск, 1978. – 174 с.

³¹ Криминалистика : учебник для ВУЗов / отв. ред. проф. Н. П. Яблоков. – М. : Изд-во БЕК, 1997. – 704 с.

³² Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений / Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. – Харьков : Юрид. ин-т, 1985. – 92 с.

³³ Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия / Р. С. Белкин – М. : Мегатрон XXI, 2000. – 2-е изд., доп. – 334 с.

³⁴ Чурилов С. Н. Криминалистическая методика : история и современность / Чурилов С. Н. – М. : Издательско-книготорговый центр «Маркетинг», 2002. – 370 с.

³⁵ Шепитько В. Ю. Криминалистика : курс лекций. – 2-е изд., перераб. и доп. / Шепитько В. Ю. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 368 с.

³⁶ Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений / Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. – Харьков : Юрид. ин-т, 1985. – 92 с.

³⁷ Криминалистика : учебник для ВУЗов / отв. ред. проф. Н. П. Яблоков. – М. : Изд-во БЕК, 1997. – 704 с.

³⁸ Образцов В. А. Выявление и изобличение преступника / Образцов В. А. – М. : «Юрист», 1997. – 336 с.

³⁹ Драпкин Л. Я. Понятие и структура способа совершения преступления / Драпкин Л. Я., Уткин М. С. // Проблемы борьбы с преступностью : Труды Омской высшей школы милиции МВД СССР и Иркутского гос. Ун-та им.А.А. Жданова. – Омск, 1978. – 174 с.

При цьому М.П. Яблоков вказує, що залежно від специфічності винної поведінки, особливостей ситуацій, що виникають до та після скоєння злочину, і інших обставин структура способу вчинення злочину може бути тричленною (що включає поведінку суб'єкта до, під час та після вчинення злочину), двочленною (у різних комбінаціях) та одночленною (характеризувати поведінку суб'єкта лише під час самого злочинного діяння) [79, с. 50]⁴⁰. Схожої позиції дотримуються й Л.Я. Драпкін та М.С. Уткін [46, с. 133]⁴¹.

Розглянемо структуру способу вчинення завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності з урахуванням впливу на особу злочинця ряду факторів.

За результатами вивчення кримінальних справ за ст. 259 КК України в архівах судів Дніпропетровської, Донецької, Запорізької Харківської областей та АР Крим нами встановлено, що у 27 % від їх загальної кількості злочинцями здійснювалися заходи щодо підготовки їх вчинення, які полягали в: 1) розробці плану злочину, що здійснювалося 27 % злочинців; 2) виборі об'єкту посягання – 27 %; 3) відшукуванні пристосування і підготовці знарядь злочину – 20 %; 4) розподілі ролей між співучасниками – 13 %; 5) підборі співучасників – 7 %; 6) написанні тексту повідомлення про загрозу безпеці, котрий у подальшому був зачитаний при його передачі, – 6 %.

Не виключене вжиття інших заходів, спрямованих на підготовку з метою як вчинення, так і приховання протиправних дій. Наведені відомості визначають, що злочинцями приділяється значна увага приготуванню до злочинів. Однак зі змісту матеріалів кримінальних справ нами встановлено, що слідчими не завжди з'ясовувалися обставини щодо підготовки особи до вчинення злочину. Відповідно, можна припустити, що дії, спрямовані на підготування протиправного діяння, приймалися ще більшою, ніж зазначено вище, кількістю

⁴⁰ Криміналістика : учебник для ВУЗов / отв. ред. проф. Н. П. Яблоков. – М. : Изд-во БЕК, 1997. – 704 с.

⁴¹ Драпкин Л. Я. Понятие и структура способа совершения преступления / Драпкин Л. Я., Уткин М. С. // Проблемы борьбы с преступностью : Труды Омской высшей школы милиции МВД СССР и Иркутского гос. Ун-та им.А.А. Жданова. – Омск, 1978. – 174 с.

правопорушників. У той же час відсутність явних ознак (зовнішніх проявів) підготовки не виключає наявності її внутрішніх намірів. Тобто у випадку, якщо між намірами вчинити даний злочин та результатом – переданим повідомленням про загрозу безпеці, проходить незначний проміжок часу, зазвичай вважається, що заходи з підготовки до вчинення злочину не приймалися. Однак це не свідчить, що особа не була морально (психологічно) готова до скоєння цього протиправного діяння. В.О. Образцов, посилаючись на узагальнення практики, вказує, що більшість злочинів вчинюються особами, психологічно підготовленими до цього способом свого життя [128, с. 49]⁴².

Зловмисник може передбачати свої дії на декілька кроків уперед щодо застосування певного способу передачі відомостей про загрозу безпеці, відповідно до різних умов, часу, місця його знаходження, визначення об'єкта злочинного посягання (потерпілої сторони), так й інших обставин у різноманітних ситуаціях. Нерідко виявлення та розкриття злочинів стає можливим при аналізі та перевірці даних про дивну, на перший погляд, нелогічну або так звану «відхилену» поведінку окремих осіб, побічно вказуючи на вчинення ними злочинів [128, с. 49]⁴³.

Слід приділити увагу способу дій злочинця відповідно до наявних у нього відомостей про потерпілу сторону та об'єкт, до якого направлено інформацію про загрозу безпеці. Адресатами анонімних погроз частіше за все є правоохоронні органи (55 %) або об'єкти загрози вибуху (35 %) [13, с. 25]⁴⁴. З наведених В.П. Бахіним та М.А. Михайловим відомостей можна дійти висновку, що у 35 % випадків повідомлення надходять безпосередньо до об'єкту погроз та, відповідно,

⁴² Образцов В. А. Криминалистическая характеристика личности преступника и ее связи с потерпевшим и другими структурными элементами события преступления / Образцов В. А. // Криминалистическая виктимология (вопросы теории и практики) : сб. науч. трудов. – Иркутск : Иркутский гос. ун-т им. А.А. Жданова, 1980. – 159 с.

⁴³ Образцов В. А. Криминалистическая характеристика личности преступника и ее связи с потерпевшим и другими структурными элементами события преступления / Образцов В. А. // Криминалистическая виктимология (вопросы теории и практики) : сб. науч. трудов. – Иркутск : Иркутский гос. ун-т им. А.А. Жданова, 1980. – 159 с.

⁴⁴ Бахин В. П. Анализ криминальных взрывов (по материалам автономной республики Крым) / В. П. Бахин, М. А. Михайлов – Симферополь, 1999. – 44 с.

у 65 % – до інших установ(організацій, відомств), де питома вага інформації, отриманої підрозділами органів внутрішніх справ про загрозу безпеці іншому об'єкту, складає 55 %. Ці дані вказують, що найчастіше злочинець передає інформацію про загрозу безпеці не безпосередньо до об'єкту погроз, а певному адресату. У даному випадку вважаємо, що найбільш доречно об'єкт, до якого зловмисник передає повідомлення, визначити терміном „одержувач”. За наявності певних відомостей про одержувача, потерпілу сторону (особу, установу, організацію, підприємство), злочинець може корегувати свої дії щодо обрання способу передачі інформації, обстановки вчинення. З матеріалів вивчених кримінальних справ з'ясовано, що у 34 % випадків інформація отримувалася безпосередньо об'єктом, якому висловлювались погрози, та, відповідно, у 66 % – іншими адресатами. Отримані нами результати збігаються з наведеними В.П. Бахіним та М.А. Михайловим даними. Значна кількість цих відомостей визначає необхідність не тільки використання запропонованого терміну, а й приділення йому належної уваги, у першу чергу, для характеристики способу доведення до потерпілої сторони інформації про загрозу. Це має надати працівникам органів внутрішніх справ певне підґрунтя для формування версій про причини використання відповідних одержувачів та особу правопорушника.

Серед загальної кількості переданих повідомлень безпосередньо до об'єкту погроз правопорушники адресували їх: у 95 % випадків – цивільній особі; у 5 % – працівникам ОВС. У разі ж передачі злочинцями повідомлень про загрозу іншому об'єкту їх одержували: у 81 % випадків – підрозділи МВС; в 11 % – цивільні особи; у 5 % – СБУ; у 3 % – МНС.

Одним з пояснень фактів надходжень відомостей про загрозу до одержувача, а не до безпосереднього об'єкту „наміченого” вибуху, може бути наявність певних відносин між злочинцем та потерпілою стороною. Серед задач, що стоять перед правопорушником, – досягти відповідного результату (довести інформацію про загрозу безпеці) та залишитися не встановленим. Цю обставину зловмисник не може не усвідомлювати. За допомогою вивчення судово-слідчої практики нами встановлено, що злочинець та потерпіла сторона на момент

вчинення злочину: у 86 % випадків один одному знайомими не були; в 11 % – являлися знайомими; у 3 % – їх пов'язували близькі родинні зв'язки.

Так, наприклад, 31.01.2007 р. о 00:23 години гр. С. знаходилась за місцем мешкання у м. Харкові і вирішила пожартувати над своїм знайомим К., який працював охоронцем у супермаркеті. У той же час гр. С. вставила до власного мобільного телефону сім-карту, абонентський номер якої був невідомим гр. К. Після цього гр. С. відправила СМС повідомлення гр. К. про загрозу безпеці супермаркету, співробітником якого він був [92]⁴⁵. Такі випадки не є поодинокими.

При використанні того способу передачі інформації, який визначатиме злочинця, перед особою, яка її отримала, зміст повідомлення не буде сприйматися як реальна загроза. Це приведе до неможливості отримання очікуваного зловмисником результату. Злочинець розуміє, що за переданим ним повідомленням про загрозу безпеці рядом служб, у першу чергу працівниками міліції, будуть проведені пошукові заходи, спрямовані на виявлення та знешкодження вибухового пристрою або усунення іншого фактору, що несе в собі загрозу. Щоб отримати результат якомога швидше, інформацію необхідно довести безпосередньо до того, хто за нею буде реагувати (приймати відповідні заходи), оминувши проміжні ланки. Тому, на нашу думку, правопорушники адресують повідомлення про загрозу здебільшого саме підрозділам ОВС. Цьому, на нашу думку, є своє пояснення. У першу чергу зловмисник передає повідомлення безпосередньо до того органу, котрий буде здійснювати перевірочні заходи, оминаючи посередницькі ланки. Цим забезпечується гарантія того, що за переданим ним повідомленням будуть вживатися очікувані заходи.

У ряді випадків зловмисник може видавати себе за одержувача, тобто особу, до якої начебто надійшло повідомлення про загрозу безпеці, котре вона передала до правоохоронних органів з метою «усунення небезпеки». Так, 09.04.2002 р. о 12 годині 06 хвилин неповнолітня К, навчаючись у СЗШ № 22, розташованої по вул.

⁴⁵ Кримінальна справа № 59070054. – Архів Фрунзенського районного суду м. Харкова, 2007 р.

Зеленій, 1 м. Донецька, знаходячись за місцем мешкання, з використанням домашнього телефону зателефонувала оператору Донецького міського управління УМВС України у Донецькій області і, представившись секретарем даної школи, передала начебто отримане нею від невідомої особи повідомлення про замінування зазначеного навчального закладу, достовірно знаючи, що зазначена інформація не відповідає дійсності [84]⁴⁶. У схожих із наведеним прикладом випадках особа намагається відвернути від себе увагу правоохоронних органів та бути поза підозрою у вчиненні цього злочину. Тобто це може бути розцінено як приховання причетності до вчинення розглядуваного суспільно небезпечного діяння. Відповідно, при первинному зборі матеріалів працівникам міліції слід пам'ятати цю обставину і перевіряти на причетність також ту особу, що видає себе за добросовісного одержувача у передачі даної інформації до правоохоронних органів. Наявність припущення про причетність будуть визначати, у першу чергу, напрямок пошуку, тактику опитування цієї особи, а у подальшому і проведення слідчих дій за її участю.

Наявність у злочинця технічних засобів передачі інформації про загрозу може впливати на характер його дій. Г.Г. Зуйков вказує, що застосування знарядь та засобів вважається найбільш важливою ознакою способу вчинення злочину, за якою способи відрізняються один від одного [55, с. 78]⁴⁷. На думку автора, спосіб не може розглядатися тільки як комплекс дій окремо від знарядь та засобів, котрі використовуються при вчиненні цих дій [55, с. 79]⁴⁸. Тобто злочинець може вносити корективи у власні дії відповідно до наявних у нього технічних засобів та навичок їх використання. Так, по телефону завідомо неправдиві відомості були передані із застосуванням: мобільного телефону – у 32 % випадків; СМС повідомленням з використанням мобільного телефону – у 4 %; таксофону – у 27 %; міського (домашнього, службового) телефону – у 28 %; особисто – 9 %.

⁴⁶ Кримінальна справа № 1-565/2. – Архів Ворошиловського райсуду м. Донецька, 2002 р.

⁴⁷ Зуйков Г. Г. Криминалистическое понятие способа совершения преступления. Поиск преступников по признакам способов совершения преступлений : [учеб. пособие] / Зуйков Г. Г. – М., 1970. – 191 с.

⁴⁸ Зуйков Г. Г. Криминалистическое понятие способа совершения преступления. Поиск преступников по признакам способов совершения преступлений : [учеб. пособие] / Зуйков Г. Г. – М., 1970. – 191 с.

Не виключені способи передачі повідомлення з використанням пошти, у тому числі й електронної, через всесвітню мережу „Інтернет”.

Різноманіття технічних засобів зв'язку, що можуть бути використані при вчиненні зазначеного злочину, значною мірою підвищує суспільну небезпечність цих злочинів, надаючи можливості: вчинення злочинів дистанційно, без присутності злочинця на місці безпосереднього заподіяння шкоди; варіативності у часі; заподіяння прямої та побічної шкоди; впливу на невизначене та необмежене коло потерпілих; співучасті у злочині суб'єктів, які дистанційно віддалені, тощо.[59, с. 92]⁴⁹.

Наведені дані визначають, що переважна більшість, а саме 91 % таких злочинів, вчинюється з використанням засобів телефонного зв'язку. Схожі відомості наводять В.П. Бахін та М.А. Михайлов, які вказують, що в 97,5 % випадків погрози відбуваються за телефоном та у 2,5 % погрози поступають у формі анонімного листа [13, с. 25]⁵⁰.

Отримані нами результати свідчать, що переважна більшість злочинців використовували технічні засоби передачі інформації про загрозу як з метою передачі, так і приховання. Відповідно, лише за одним з десяти випадків правопорушником заходів приховання не приймалося.

Заслугує на увагу й можливе дублювання повідомлень про загрозу безпеці. Серед усієї кількості злочинів у 14 % випадків вони вчинювалися з дублюванням свого повідомлення про загрозу безпеці. Тобто особа повідомляла про загрозу одному й тому самому об'єкту декілька разів. При цьому у 75 % випадків повідомлення дублювалося лише один раз, у 25 % – двічі.

Потребує розгляду й питання, до кого надходить дана інформація. Раніше передані повідомлення отримувалися повторно у 74 % випадків підрозділами МВС та по 13 % – МНС та станціями невідкладної швидкої медичної допомоги.

⁴⁹ Калюжний Р. Використання модельних норм Конвенції Ради Європи «Про кіберзлочинність» (2001 р.) та Додаткового протоколу до неї (2003 р.) у нормотворчому процесі в Україні : практичні проблеми реалізації / Калюжний Р., Розенфельд Н. // Право України. – 2007. – № 9. – 136 с.

⁵⁰ Бахін В. П. Анализ криминальных взрывов (по материалам автономной республики Крым) / В. П. Бахин, М. А. Михайлов – Симферополь, 1999. – 44 с.

При цьому серед загальної кількості повідомлень, що надходили до органів внутрішніх справ, у 83 % випадків повідомлення дублювалося до цього ж підрозділу МВС, а у 17 % випадків інформація про загрозу надходила до ОВС від злочинця, який попередньо передавав її до інших відомств, установ, цивільних осіб. Крім того, при дублюванні повідомлення в усіх випадках адресувалося тому ж об'єкту, щодо якого висловлювалася перша погроза.

В усіх випадках повторного надходження до того ж підрозділу ОВС повідомлення передавалося з використанням інших таксофонів, розташованих неподалік від того, з якого було зроблено перший дзвінок. Серед вивчених кримінальних справ жодним слідчим не з'ясовувалися причини дублювання злочинцем свого повідомлення. Однак, на нашу думку, це має значення у висвітленні об'єктивної картини вчиненого злочину і у першу чергу дій злочинця. Зазначені обставини впливатимуть на кваліфікацію протиправних дій.

Вважаємо, що дублювання може бути викликано об'єктивними та суб'єктивними факторами.

Об'єктивні – фактори об'єктивної дійсності, що відбуваються незалежно від волі злочинця. Вони вимагають від особи переривати вже сприйняте повідомлення, вважаючи, що воно не було отримане, або повторювати його. Наприклад, при передачі повідомлення з використанням телефону адресат начебто не розчув злочинця або поблизу злочинця з'явилися сторонні особи, наряд міліції, котрі могли стати очевидцями передачі повідомлення, тощо.

Суб'єктивні – події (обставини), на які впливає злочинець з урахуванням наявного у нього життєвого, злочинного досвіду, знань, навичок, сподіваючись отримати певний результат. Наприклад, дублювання повідомлення до різних установ, відомств, осіб здійснюється для отримання більш гарантованого очікуваного злочинцем наслідку; використання різних таксофонів, розташованих у безлюдних місцях, надає йому час для залишення місця передачі повідомлення, заплутавши сліди, залишившись при цьому непоміченим тощо.

Оскільки між повідомленнями зазвичай відбувався невеликий проміжок часу, то можна вважати, що злочинець навіть при вчиненні дій з підготовки та

приховання злочину міг припуститися помилки і не знищити (замаскувати) деякі сліди своєї протиправної діяльності. Відомості щодо дублювання повідомлення, послідовності використання таксофонів, розташованих у громадських місцях у порівняній близькості один від одного, сприятимуть висуванню припущень щодо напрямку руху винуватця та негайної організації заходів щодо його затримання на місці або одразу після вчинення злочину.

Так, 12.04.2003 р. близько 23 години 20 хвилин гр. Т., знаходячись у нетверезому стані і використовуючи таксофон, розташований біля будинку 17 по вул. Енгельса у м. Харкові, зателефонував оператору Харківського міського управління УМВС України у Харківській області за номером „02” та повідомив завідомо неправдиву інформацію про підготовку вибуху в аптеці „Здоров’я”, розташовану на вул. Полтавський шлях № 1 у м. Харкові. Цього ж дня близько 23 години 40 хвилин гр. Т., продовжуючи свої злочинні дії, спрямовані на доведення завідомо неправдивої інформації, прийшов до телефону-автомату, розташованого біля будинку № 5 на вул. Полтавський шлях і, використовуючи даний засіб зв’язку, зателефонував оператору Харківського міського управління УМВС України у Харківській області за номером „02” та повідомив про замінування аптеки „Здоров’я”, розташованої на вул. Полтавський шлях № 1 у м. Харкові, достовірно знаючи про невідповідність дійсності даних відомостей. У цей же час біля зазначеного таксофону гр. Т. був затриманий працівниками міліції [94]⁵¹.

У випадку ж, коли злочинця не затримали одразу, використання даної інформації, з урахуванням часу надходження повідомлення, об’єкта, котрому висуваються погрози, має сприяти визначенню, звідки, у якому напрямку направився злочинець, що його пов’язує з об’єктом, якому висловлюються погрози, та відповідно сформулювати, а у процесі розслідування – звузити коло підозрюваних. Зазначені відомості забезпечать отримання більшої кількості інформації про злочинця шляхом виявлення носіїв ідеальних, а також пошук і вилучення матеріальних слідів.

⁵¹ Кримінальна справа № 64030252. – Архів Ленінського райсуду м. Харкова, 2003 р.

Свій вплив на дії злочинця здійснює й обстановка у якій він знаходиться. Тобто у залежності від умов навколишнього середовища (оточуючої особи обстановки, умов часу, місця) можуть визначатися відповідні дії (вживатися заходи) щодо вибору способу передачі інформації про загрозу безпеці. Будучи об'єктивною за змістом та відображенням, вона, з одного боку, завдає прямого впливу на хід та динаміку злочину, пояснюючи механізм злочину у цілому, а з іншого – вказує на закономірності виникнення та місця знаходження інформації про розслідувану подію при типовій обстановці [36, с. 49]⁵².

Оскільки злочин відбувається в умовах конкретно визначених просторових та часових характеристик, то саме відомості про них мають забезпечити пошук характерних слідів. Особливо це важливо на початковому етапі розслідування, бо сприяє формуванню припущень про те, де, які та скільки слідів залишається в результаті застосування певного способу вчинення кожного конкретного злочину, а також яким змінам вони могли бути піддані. Принципова можливість для цього створюється завдяки тому, що кожний спосіб вчинення злочину залишає тільки йому притаманні сліди, що є ознаками його застосування [127, с. 89]⁵³.

Правопорушник переважно розуміє цю обставину і вживає заходів для приховання чи знищення слідів. Однак не всі сліди злочинець може знищити. Так, при використанні особою телекомунікаційних мереж у 100 % випадків утворюються сліди у вигляді інформації, пов'язаної з вихідними даними номера, з якого злочинцем здійснено дзвінок, та вхідними відомостями номера особи, що отримала повідомлення. При надходженні ж до чергової частини певного підрозділу ОВС інформація фіксується технічними засобами і залишається у вигляді аудіо (голосового) повідомлення про загрозу. Вивчивши у сукупності ці відомості, працівники правоохоронних органів можуть визначити коло підозрюваних, серед якого виявити зловмисника. Важливе значення має те, що

⁵² Гавло В. К. Обстановка преступления как структурный компонент криминалистической характеристики преступления / В. К. Гавло // Проблемы совершенствования тактики и методики расследования преступлений : сб. науч. тр. – Иркутск : Иркутский гос. ун-т им. А.А. Жданова, 1980. – 139 с.

⁵³ Образцов В. А. Выявление и избличение преступника / Образцов В. А. –М. : «Юрист», 1997. – 336 с.

вчинення злочинів аналогічними способами приводить до виникнення схожих слідів, це і визначає можливість застосування аналогічних засобів їх виявлення [174, с. 23]⁵⁴.

Завдяки вивченню кримінальних справ ми встановили, що способам приховання своїх протиправних дій злочинці приділяють увагу у 88 % випадків від загальної кількості розглядуваних злочинів. Як основні способи приховання даного виду злочину виявлені такі: з використанням таксофонів передаються 28 % повідомлень; з коротким проміжком часу – 18 %; з подальшим видаленням з телефону сім-карти – 14 %; додатково (продубльовано) з іншого таксофону – 10 %; з відключенням телефону на певний час – 8 %; зі зміненим тембром голосу – 6 %; з чужого домашнього, робочого телефону (у відсутності власника) – 6 %; з подальшим видаленням та знищенням сім-карти – 4 %; зі зміненою інтонацією – 2 %; силою голосу – 2 %; видаленням зі списку реєстрації телефону факту здійснення дзвінка – 2 %.

Не виключене застосування (прийняття) інших заходів, спрямованих на приховування злочину, як під час вчинення, так і після нього.

Наведені дані вказують, що порівняно з прийняттям заходів підготовчого характеру (27 %), маскуванню протиправних дій злочинці приділяли увагу набагато частіше. В.О. Образцов вказує, що важливо мати на увазі той момент, що у ході вчинення злочину винна особа у більшості випадків намагається залишити якомога менше інформації про себе, а залишену інформацію нерідко фальсифікує [128, с. 49]⁵⁵.

Маскування злочину може проявлятися у знищенні або зміні слідів злочину, його обстановки з метою відвернення від себе уваги (підозри) правоохоронних органів. Наша позиція підтверджується й позицією Г.Г. Зуйкова, згідно з якою

⁵⁴ Танасевич В. Г. Методика расследования и криминалистическая классификация преступлений // Танасевич В. Г., Образцов В. А. // Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений : межвуз. сб. науч. трудов. – Вып. 69. – Свердловск : УрГУ, 1978. – 156 с.

⁵⁵ Образцов В. А. Криминалистическая характеристика личности преступника и ее связи с потерпевшим и другими структурными элементами события преступления / Образцов В. А. // Криминалистическая виктимология (вопросы теории и практики) : сб. науч. трудов. – Иркутск : Иркутский гос. ун-т им. А.А. Жданова, 1980. – 159 с.

особи, вчинюючи найбільш небезпечні злочини, у переважній більшості випадків головну увагу приділяють прихованню злочину, не наважуючись на його вчинення, доки не обміркують та у необхідній мірі не здійснять комплекс заходів, спрямованих на приховання факту злочину або своєї участі у ньому [55, с. 75]⁵⁶.

В усіх вивчених кримінальних справах заходи щодо приховання злочинних дій виконували безпосередньо самі злочинці (виконавці). Однак не виключене і здійснення маскуванню іншими особами. У ряді випадків тільки шляхом проведення певної кількості слідчих дій, з'ясування мотиву, мети злочину можна дізнатися (дійти висновку) про те, як вірно розцінювати дії злочинця. Тобто в кожному конкретному випадку слід з'ясовувати зазначені обставини, котрі мають первинне тактичне значення для слідчого та інших працівників при розслідуванні справи та встановленні об'єктивної картини події.

За допомогою наведених нами даних можна сконструювати відповідні способи вчинення суспільно небезпечного діяння розглядуваної категорії, що складаються з підготовки, безпосереднього вчинення та приховання.

Відповідно, підготовчі заходи за даним злочином найчастіше виглядають як розробка плану злочину (27 %) та вибір об'єкта посягання (27 %). Часто зловмисники підшукують пристосування і готують знаряддя злочину (20 %), а у ряді випадків розподіляють ролі між співучасниками (13 %). Рідше суспільно небезпечні дії полягали у підборі співучасників (7 %), а також написанні тексту повідомлення про загрозу безпеці, котрий у подальшому був зачитаний при його передачі (6 %).

Серед способів вчинення злочинів розглядуваної категорії переважно (66 %) повідомлення надходили до певних адресатів. Досить часто (34 %) інформація про загрозу безпеці була отримана безпосередньо „потерпілою стороною”, тобто об'єктом „наміченого” вибуху. Для доведення повідомлення про загрозу, у переважній більшості, використовувалися технічні засоби зв'язку. При цьому найчастіше (36 %) застосовувався мобільний телефон. Рідше – міський

⁵⁶ Зуйков Г. Г. Криминалистическое понятие способа совершения преступления. Поиск преступников по признакам способов совершения преступлений : [учеб. пособие] / Зуйков Г. Г. – М., 1970. – 191 с.

(домашній, службовий) телефон (28 %), а також таксофон (27 %). Досить рідко (9 %) повідомлення передавалися злочинцем особисто.

Дії, спрямовані злочинцями на приховання, полягали в тому, що переважно повідомлення передавалися з використанням таксофонів (28 %), з коротким проміжком часу використання засобів зв'язку (18 %); з подальшим видаленням з телефону сім-карти (14 %). Нерідко здійснювалося додаткове дублювання відомостей з іншого таксофону (10 %), після повідомлення відключався телефон на певний час (8 %), змінювався тембр голосу при передачі інформації (6%), застосовувався чужий домашній або службовий телефон (за відсутності власника) (6 %). Рідше дії зловмисника полягали у подальшому видаленні та знищенні сім-карти – 4 %, зміні інтонації – 2 % та сили голосу – 2 % під час передачі повідомлення, видаленні зі списку реєстрації телефону фату здійснення дзвінка – 2 %.

Великого значення слідам злочину надавав Г. Гросс, вважаючи їх джерелом інформації про подію злочину та особу злочинця [44 с. 162]⁵⁷. В умовах сьогодення на необхідності дослідження слідової картини наголошує ряд вчених-криміналістів [77, с. 123⁵⁸; 18, с. 308⁵⁹; 34, с. 27⁶⁰; 44, с. 162⁶¹; 45, с. 74⁶²; 54, с. 9⁶³; 67, с. 23⁶⁴; 134, с. 66⁶⁵; 159, с. 421⁶⁶; 197, с. 255-256⁶⁷], якими цей елемент

⁵⁷ Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Гросс Г. – [Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г.]. – М. : ЛексЭст, 2002. – 1088 с.

⁵⁸ Криминалистика : учеб. для вузов / Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. ; под ред. Заслуженного деятеля науки РФ, проф. Р.С. Белкина. – М. : Изд-во Норма (Издательская группа Норма – Инфра М), 2000. – 990 с.

⁵⁹ Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие для вузов / Р. С. Белкин – 3-е изд., доп. – М. : Юнити-Дана, Закон и право, 2001. – 837 с.

⁶⁰ Волобуєв А. Ф. Загальні положення криміналістичної методики : лекція / А. Ф. Волобуєв – Харків : Ун-т внутр. справ, 1996. – 36 с.

⁶¹ Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Гросс Г. – [Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г.]. – М. : ЛексЭст, 2002. – 1088 с.

⁶² Домбровский Р. Г. Следы преступления и информация / Домбровский Р. Г. // Известия вузов. Сер. «Правоведение». – 1988. – № 3. – 120 с.

⁶³ Зотов Б. Л. Идентификация в криминалистике : лекция / Зотов Б. Л. – Москва : Полиграфическое объединение «Полиграфист», 1973 – 28 с.

⁶⁴ Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений / Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. – Харьков : Юрид. ин-т, 1985. – 92 с.

⁶⁵ Пантелеев И. Ф. Элементы криминалистической характеристики преступлений. Методология криминалистики : [учеб. пособие по курсу «Основы криминалистики»] / Пантелеев И. Ф. – М. : НИИмаш, 1982. – 88 с.

⁶⁶ Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. / Салтевський М. В. – К. : Кондор,

визначається у різних аспектах. Аналізуючи висловлені науковцями позиції, вважаємо за потрібне скомпонувати їх у декілька груп. До першої групи можна включити погляди тих вчених, які визначають зв'язок слідів злочинного посягання з обстановкою його вчинення.

Так, О.М. Васильєв та М.П. Яблоков зазначають, що подія злочину та підготовка до нього проходять у певній обстановці, елементи якої залишають власні сліди зовні, що можуть бути виявленими та вивченими під час розслідування [30, с. 123]⁶⁸. І.Ф. Пантелєєв зазначає, що на місці злочину нерідко залишаються сліди, предмети – німі свідки того, що відбувалось під час підготовки та вчинення злочину [134, с. 66]⁶⁹. В.Ю. Шепітько вказує на належність місця, де залишені сліди злочинного посягання до обстановки вчинення злочину [197, с. 255-256]⁷⁰.

З висловленими позиціями науковців щодо зв'язку слідів злочину з обстановкою слід погодитися у разі вчинення, наприклад, крадіжки, грабежу, розбою, вбивства та ряду інших правопорушень. За цими категоріями злочинів, дійсно, більшість слідів можуть залишатися на місці їх вчинення. Відповідно, слідова картина у таких випадках пов'язана з обстановкою, у якій відбулося протиправне діяння. Що стосується злочинів, кваліфікованих за ст. 259 КК України, локалізація частини слідів може залежати від обстановки їх вчинення. Але існування переважної кількості слідів визначається способом передачі повідомлення про загрозу безпеці.

Обґрунтовуючи свою позицію, вважаємо за потрібне навести приклад. Так, 20.06.2004 р. о 21 годині 50 хвилин гр. Е. знаходився у парку, розташованому

2005. – 588 с.

⁶⁷ Шепітько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій. – 2-е изд., перераб. и доп. / Шепітько В. Ю. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 368 с.

⁶⁸ Васильєв А. Н. Предмет, система и теоретические основы криминалистики / А. Н. Васильєв, Н. П. Яблоков. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. –144 с.

⁶⁹ Пантелєєв И. Ф. Элементы криминалистической характеристики преступлений. Методология криминалистики : [учеб. пособие по курсу «Основы криминалистики»] / Пантелєєв И. Ф. – М. : НИИмаш, 1982. – 88 с.

⁷⁰ Шевцов Г. М. Потерпевший – юридическое лицо как структурный элемент криминалистической характеристики преступлений / Шевцов Г. М. Криминалистическая виктимология (вопросы теории и практики) : сб. науч. трудов. – Иркутск : Ирк. гос. ун-т им. А.А. Жданова, 1980. – 159 с.

навпроти СШ № 137 на вул. Конотопській м. Харкова. Керуючись мотивом помсти керівництву вказаного закладу і маючи намір зірвати випускний вечір, з власного мобільного телефону гр. Е. зателефонував оператору Харківського міського управління УМВС України у Харківській області за номером «02» і повідомив, що приміщення зазначеного навчального закладу заміновано, заздалегідь знаючи, що дана інформація є неправдивою [96]⁷¹.

У схожих з наведеним прикладом випадках сліди залишаються, по-перше, у черговій частині певного підрозділу МВС у вигляді аудіозапису, по-друге, в оператора зв'язку, яким користувався правопорушник у вигляді вхідної та вихідної інформації, пов'язаної з номерами абонентів, що передавали та отримували повідомлення про загрозу безпеці.

Якщо ж злочинець та особа, що отримала повідомлення про загрозу безпеці, є абонентами різних операторів зв'язку, у кожного з останніх залишаються сліди у вигляді вхідної та вихідної інформації, пов'язаної з номерами даних абонентів. При цьому зазначені сліди можуть знаходитись не за один десяток кілометрів від місця вчинення злочину, не обов'язково навіть в одному зі злочинцем місті, області. Тобто в залежності від того, яким чином правопорушник передавав повідомлення, буде визначатися і розташування відображень його дій.

Наведемо інший приклад, коли сліди залишаються за місцем вчинення злочину, але не можна визначити їх такими, що свідчать про факт його вчинення. Так, 15.08.2004 р. о 2:00 годині гр. Х. знаходився за місцем свого мешкання у м. Дніпропетровську. У цей же час він з метою пожартувати з домашнього телефону зателефонував до чергової частини УМНС України у Дніпропетровській області за номером «01» і повідомив про замінування будівлі обласної державної адміністрації України у Дніпропетровській області, достовірно знаючи про невідповідність дійсності цих відомостей [97]⁷². У подібних ситуаціях у разі знаходження правопорушника, наприклад, за місцем мешкання, роботи та використання ним телефону (міського, мобільного) для передачі повідомлення

⁷¹ Кримінальна справа № 65040716. – Архів Жовтневого районного суду м. Харкова, 2004 р.

⁷² Кримінальна справа № 6504769. – Архів Кіровського районного суду м. Дніпропетровська, 2004 р.

про загрозу безпеці, на наш погляд, визначити причинно-наслідковий зв'язок між слідами на телефоні, інших предметах у цьому приміщенні та фактом доведення даної інформації до відома іншої особи викликає певні труднощі. Складність полягає у відмежуванні слідів, які були наслідком вчинення злочину, і таких, що є результатом побутового використання певного технічного засобу передачі інформації. Однак сліди в такому разі визначатимуть факт знаходження цієї особи у відповідному місці. Це важливо в тому випадку, коли в подальшому злочинець взагалі відмовляється від факту його знаходження у цьому місці. Тому у схожих випадках сліди протиправних дій виявлятимуть, у першу чергу, поза місцем вчинення злочину, і вони будуть пов'язані не з обстановкою, а саме зі способом його скоєння. У таких кримінальних справах спосіб передачі повідомлення про загрозу безпеці може насамперед надати нам інформацію про місце знаходження слідів. Наша думка підтверджується й переконаннями інших вчених, які пов'язують сліди злочину зі способом його вчинення. Їх позиції слід об'єднати у другу групу.

Так, В.О. Образцов зазначає, що кожен спосіб вчинення злочину залишає тільки йому притаманні сліди, що є ознаками його застосування [127, с. 89]⁷³.

За наявності окремих слідів або інших даних, що вказують на можливий спосіб вчинення конкретного злочину, версія про спосіб, на думку О.Н. Колісниченко та В.О. Коновалової, слугує виявленню інших слідів, що зазвичай спостерігаються при такому способі вчинення злочину [67, с. 23]⁷⁴.

Своє значення виявлення відображень злочинця надається й іншими науковцями. За слідами – матеріальним та ідеальним відображенням у навколишній обстановці та у пам'яті осіб – встановлюються всі фактичні обставини розслідуваної події, наголошують В.Я. Колдін та М.С. Полевий [65, с. 28]⁷⁵.

⁷³ Образцов В. А. Выявление и изобличение преступника / Образцов В. А. – М. : «Юрист», 1997. – 336 с.

⁷⁴ Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений / Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. – Харьков : Юрид. ин-т, 1985. – 92 с.

⁷⁵ Колдин В. Я. Информационные структуры в криминалистике / Колдин В. Я., Полевой Н. С. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1985. – 134 с.

Р.С. Белкін до способу відносить не тільки дані щодо того, у який спосіб готується, вчинюється і приховується злочин, але й як дії злочинця відображуються у навколишньому середовищі, тобто які сліди («відбитки») дій злочинця виникають у результаті злочинного замаху, де їх шукати і як за ними відтворити механізм злочину [77, с. 688-689]⁷⁶. Ідентифікація матеріальних об'єктів за слідами їх дії на інші об'єкти – один з найбільш розповсюджених методів встановлення способу вчинення злочину і розкриття розслідуваного діяння [119, с. 48-49]⁷⁷. Як зазначає В.В. Тіщенко, процеси дослідження способів злочину та їх слідів взаємопов'язані та здійснюються за принципом прямого та зворотного зв'язку від дослідження слідів – до пізнання способу та інших обставин злочину, від знань про спосіб злочину – до пошуку, виявлення та дослідження слідів злочинних дій [176, с. 115]⁷⁸.

Безумовно, підтримуючи зазначені позиції вчених щодо взаємозв'язку слідів злочину та способу його вчинення, вважаємо, що використання злочинцем певного способу передачі повідомлення визначає відповідне розташування, види та кількість слідів. Це, у свою чергу, надає можливість за певним способом вчинення злочину даного виду віднайти усі його сліди. У той же час наявність певних слідів сприяє визначенню відповідного способу вчинення даного злочину. Лише в одиничних випадках за фактами завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, злочинця затримують під час протиправних дій або безпосередньо після їх вчинення. Вчинюючи злочин, злочинець намагається не залишати сліди, а залишені сліди часто намагається знищити [99, с. 66]⁷⁹. Так, коли злочинець використовує певний технічний засіб передачі повідомлення про

⁷⁶ Криміналістика : учеб. для вузов / Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. ; под ред. Заслуженного деятеля науки РФ, проф. Р.С. Белкина. – М. : Изд-во Норма (Издательская группа Норма – Инфра М), 2000. – 990 с.

⁷⁷ Матвеев В. А. К вопросу о методике исследования способов совершения преступлений / Матвеев В. А., Великорядный П. Г. // Вопросы совершенствования криминалистической методики : сб. науч. тр. высшей следственной школы МВД СССР. – Волгоград, 1981.–135 с.

⁷⁸ Тіщенко В. В. Корисливо-насильницькі злочини : криміналістичний аналіз : [монографія] / Тіщенко В. В. – Одеса : Юрид. літ-ра, 2002. – 360 с.

⁷⁹ Крылов И. Ф. Криминалистическое учение о следах / Крылов И. Ф. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1976. – 200 с.

загрозу безпеці, наприклад телефон-автомат, він розраховує на те, що його не буде встановлено (виявлено). Відповідно, ще до вчинення злочину правопорушник вживає заходів, спрямованих на приховання своїх дії. У цьому також, на нашу думку, проявляється зв'язок з маскуванню злочину як складової способу його вчинення. Це, у свою чергу, визначає те, що сліди даного правопорушення пов'язані зі способом його вчинення.

На думку М.В. Салтевського, поняття «слідова картина» включає ідеальні відображення і матеріальні сліди як джерела видимих і невидимих прогнозованих слідів, що утворилися у момент вчинення злочину [159, с. 421]⁸⁰. На подібній позиції наголошує і А.П. Шеремет [198, с. 344]⁸¹. Розглянемо окремо ідеальні та матеріальні сліди.

Вивченням кримінальних справ за ст. 259 КК України в архівах судів Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Харківської областей та АК Крим нами встановлено, що у 100 % випадків у пам'яті осіб, які отримували повідомлення про загрозу, залишалися ідеальні сліди. З них у 88 % випадків ці сліди формувалися внаслідок отримання звукової інформації, переданої з використанням телефонного зв'язку, у 6 % випадків – внаслідок отримання візуальної інформації, переданої за допомогою SMS повідомлень з використанням мобільних телефонів, у 6 % – у вигляді візуально-звукової інформації, переданої злочинцем особисто.

Слід зазначити, що лише у 3 % випадків від загальної кількості слідів, утворених внаслідок сприйняття звукової та візуально-звукової інформації, вони були використані для ідентифікації злочинців шляхом проведення пред'явлення для впізнання за голосом.

Заслужують на увагу сліди, утворені внаслідок візуального сприйняття очевидцями злочинця. У 6 % випадків від загальної кількості злочинів правопорушники робили повідомлення про загрозу безпеці певному об'єкту

⁸⁰ Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. / Салтевський М. В. – К. : Кондор, 2005. – 588 с.

⁸¹ Шеремет А. П. Криміналістика : навч. посіб. / Шеремет А. П. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 472 с.

особисто, передаючи його фізичній особі. Відповідно, в особи, що отримувала повідомлення, утворювалися в пам'яті як звукові, так і візуальні сліди, пов'язані зі злочинцем. Однак візуальні сліди пам'яті свідків з метою проведення слідчих дій використані не були. Переважною більшістю слідчих, а саме 97 %, взагалі не з'ясовувалися обставини збереженого у пам'яті осіб візуального образу злочинця з метою його подальшого використання у проведенні такої слідчої дії, як пред'явлення для впізнання, яка, відповідно, не проводилась. Що стосується візуальних слідів, збережених у пам'яті певної категорії осіб (свідків, очевидців), то вони були використані у проведенні такої слідчої дії, як пред'явлення для впізнання особи, лише у 3 % випадків від загальної кількості кримінальних справ даної категорії. З приводу застосування звукових слідів, збережених у пам'яті відповідної категорії осіб, то у жодній кримінальній справі розглядуваного виду немає даних щодо з'ясування можливості їх подальшого використання з метою проведення пред'явлення для впізнання за голосом як слідчої дії.

Слідчі надають перевагу проведенню експертних досліджень у вигляді фоноскопичної експертизи перед пред'явленням для впізнання за голосом. Відповідно, втрачається важлива слідча дія, спрямована на встановлення істини у справі. Це визначає неналежний рівень застосування ідеальних слідів. Ідентифікація за ідеальними відображеннями, що формуються внаслідок отримання звукової інформації, не проводиться тому, що повідомлення, передані з використанням телефонних мереж, можуть викривляти голос мовця. Крім того, зазвичай тривалість фонограми невелика, що не дозволяє впізнаючому ідентифікувати за голосом злочинця. У даному разі ми вважаємо за потрібне відібрати зразки голосу з використанням тих самих засобів зв'язку та провести впізнання за фонограмою. Дана слідча дія може бути проведена в першу чергу тоді, коли повідомлення про загрозу безпеці не фіксується на носії інформації, що унеможливує проведення певних експертних досліджень.

Не виключено одночасне утворення як ідеальних, так і матеріальних слідів. Наприклад, оператор чергової частини по спеціальній лінії „02” приймає у телефонному режимі повідомлення про загрозу безпеці. При цьому така

інформація залишається в пам'яті особи та на носії інформації у разі її фіксації у черговій частині органу. Це, у свою чергу, надає більші можливості для проведення заходів, спрямованих на встановлення особи злочинця.

Заслуговує на увагу розташування слідів щодо місця вчинення злочину. Нами встановлено, що у 41 % випадків вони виявлялися за місцем вчинення злочину та в 59 % – в інших місцях. При цьому із зазначеної кількості слідів на місці злочину були виявлені: сліди рук – у 75 % випадків; пристрої, схожі на вибухові (макети вибухових пристроїв), – у 12,5 %; носії інформації з камер спостереження – у 12,5 %. Не виключено виявлення й інших слідів. Вагоме місце займають сліди поза місцем злочину. Їх виникнення та знаходження залежить у першу чергу від виду використаного технічного засобу передачі повідомлення про загрозу. При використанні злочинцями телекомунікаційних мереж у 100 % випадків залишаються сліди у вигляді інформації, пов'язаної з вихідними даними номера, з якого злочинцем здійснено дзвінок, та вхідними відомостями номера особи, що отримала повідомлення. Однак вказана інформація, пов'язана з вхідними-вихідними даними певних абонентів, була приєднана до справи лише у 61 % випадків. Відповідно, у матеріалах кримінальних справ у 30 % випадків зазначена інформація була відсутня, тобто слідчими не з'ясувалась. Серед загальної кількості тих фактів, за якими вхідна-вихідна інформація за кримінальними справами була відсутня, у 90 % випадків повідомлення передавалося за допомогою таксофонів, що розташовані у громадських місцях, та у 10 % – з мобільних телефонів. Звичайно, у вказаних 90 % випадків дана інформація не мала б вирішального значення щодо причетності певної особи до злочину, однак сприяла б встановленню суттєвих відомостей у справі (топографічне розташування телефону-автомату, точний час та тривалість передачі повідомлення, кількість зроблених дзвінків та інше). У той же час відсутність вказаних відомостей, пов'язаних з використанням мобільного телефону, не сприяє встановленню істини у справі в повному обсязі, незважаючи на те, що особу злочинця було встановлено іншим шляхом. Не виключене використання цієї інформації у рамках проведення оперативно-розшукових

заходів з метою пошуку правопорушника.

Особливого значення для подальшого дослідження при розслідуванні кримінальної справи набуває інформація, що фіксується технічними засобами у певних відомствах. Так, наприклад, повідомлення про загрозу безпеці надходять до чергових частин МВС у 36 % випадків від загальної кількості правопорушень, МНС – у 6 %, СБУ – у 3 %. Усі повідомлення у зазначених відомствах фіксуються за допомогою технічних засобів.

Незважаючи на те, що саме зразки голосу, зафіксовані у повідомленні про загрозу безпеці, у вказаних установах надають можливість ідентифікувати особу, не можна сказати, що вони мають перевагу над відомостями у вигляді вхідних-вихідних даних, наданих оператором зв'язку. Тобто за голосом можливо віднайти злочинця, переважно, за наявності кола підозрюваних. Без цього аудіозапис необхідно буде порівнювати з голосом кожної особи, наприклад, міста, області, регіону, держави, що майже неможливо здійснити. Коло ж підозрюваних формується на підставі аналізу наявних відомостей про вхідні-вихідні дзвінки певного абоненту. Відповідно, в сукупності ці дані можуть бути використаними для встановлення злочинця.

У результаті проведеного дослідження доходимо висновку, що злочин, кваліфікований за ст. 259 КК України, переважно має повноструктурний склад способу вчинення, тобто включає підготовку, вчинення та приховання. Однак можлива наявність і неповної моделі способу розглядуваного суспільно-небезпечного діяння з відсутністю деяких складових. У залежності від використаного способу доведення завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності утворюються у відповідних місцях певні види та кількість слідів. За схожими способами скоєння злочину є можливість віднайти відповідні сліди і визначити у такий спосіб особу правопорушника. Таким чином, за допомогою аналізу способу злочину здійснюватимуться заходи щодо пошуку відображень злочинця. Переважна більшість слідів, а саме 59 %, від загальної їх кількості, вилучалася поза місцем вчинення злочину. В усіх цих випадках при використанні

зловмисником засобів телефонного зв'язку сліди утворювалися у вигляді вхідної-вихідної інформації і знаходились у операторів зв'язку, абонентами яких були злочинець та особа, що прийняла повідомлення. Крім того, значна кількість слідів, а саме 36 %, виявлялась у вигляді аудіозапису тексту повідомлення у чергових частинах МВС, до яких надходила ця інформація. Слід приділити увагу слідам, що виявлялись за місцем вчинення злочину, основну частину яких (75 %) складала відбитки рук. Ідеальні відображення утворювалися у 100 % випадків отримання повідомлень про загрозу безпеці, серед них 88 % складає звукова інформація.

Зазначене вище не надає підстав для спрощеного пошуку, виявлення та використання слідів. За кожним фактом вчинення розглядуваного злочину їх перелік та послідовність буде визначатися багатьма обставинами. Однак наведені дані можуть сприяти виявленню усіх слідів, навіть тих, які раніше залишалися непоміченими. Особливо це важливо при зборі первинного матеріалу, а також на початковому етапі розслідування.

1.3 Обстановка вчинення злочину та потерпіла сторона

Обстановка вчинення злочину розглядається багатьма вченими-криміналістами як один із важливих елементів криміналістичної характеристики.

Злочин як складна система дій обумовлений обстановкою, у якій він вчинюється. Вивчення цих даних надає суттєву допомогу у розкритті цих суспільно небезпечних правопорушень. Особливості обстановки вчинення злочину визначають характерні способи дій, сліди.

Значна кількість вчених визначає, що обстановка, будучи об'єктивним фактором зовнішнього середовища, може впливати на дії особи при вчиненні суспільно небезпечного діяння. Специфічність обстановки злочину полягає в особливостях зв'язку суб'єкту злочину і того середовища, в якому готується, вчинюється і приховується злочин, його злочинний характер, сліди злочинця [36, с. 49]⁸².

М.П. Яблоков вказує, що подія злочину, підготовка до нього (якщо вона була) і, відповідно, подальше за ним приховання слідів вчиненого діяння відбуваються у конкретних умовах місця та його речової обстановки, часу, освітлення, проявів певних природно-кліматичних факторів, виробничої діяльності, побуту тощо. Зазначені умови у вказані моменти в різному ступені проявляються та впливають на протиправну подію [204, с. 51]⁸³.

Разом О.М. Васильєв та М.П. Яблоков надають більш широке визначення обстановки вчинення злочину як системи різного роду взаємодіючих між собою об'єктів, явищ і процесів, що характеризують умови місця і часу, речові, фізико-хімічні, метеорологічні і інші умови навколишнього середовища, виробничі фактори, особливості поведінки непрямих учасників події та інші обставини

⁸² Гавло В. К. Обстановка преступления как структурный компонент криминалистической характеристики преступления / В. К. Гавло // Проблемы совершенствования тактики и методики расследования преступлений : сб. науч. тр. – Иркутск : Иркутский гос. ун-т им. А.А. Жданова, 1980. – 139 с.

⁸³ Яблоков Н. П. Обстановка совершения преступления как элемент его криминалистической характеристики / Яблоков Н. П. // Криминалистическая характеристика преступлений : сб. науч. трудов. – М., 1984. – 106 с.

об'єктивної реальності, котрі склалися (незалежно або за волею учасників) у момент злочину, що впливають на спосіб його вчинення і механізм, який виявляється у слідах, дозволяючи судити про особливості цієї системи та змісту злочинної події [30, с. 125]⁸⁴.

В.Г. Танасевич та В.О. Образцов стверджують, що злочин, як і всякі інші події, вчиняється у певних умовах місця та часу, несе на собі відбиток багатогранних зв'язків та відносин з іншими взаємопов'язаними й взаємообумовленими факторами, котрі йому передували, а також сприяли йому в момент вчинення. Повторюваність змін, що проходить під час підготовки, вчинення та приховання злочинів, прямо залежить від рівня збігу умов, в яких відбувається цей процес [174, с. 23]⁸⁵.

Обстановка – це не тільки сукупність умов (характеристика, обставин, явищ) оточуючого середовища, у яких вчинюється злочин. Вона є одним із джерел інформації про протиправну подію. Її дослідження дозволяє встановити час, місце з позиції територіально-адміністративної та топографічної характеристик, спосіб злочину, виявити та вилучити сліди, організувати пошук свідків-очевидців, встановити та затримати злочинця по гарячих слідах. Вивчення обстановки як цілісного явища неможливе без висвітлення складових, що її наповнюють.

Пізнання, як стверджує В.П. Анциферов, здійснюється шляхом поділу цілого на складові (ознаки, частини, обставини), послідовного вивчення частин, їх взаємозв'язку, а потім синтезування отриманих знань (інформації) у цілісну інтегративну систему – картину [5, с. 10]⁸⁶.

⁸⁴ Васильєв А. Н. Предмет, система и теоретические основы криминалистики / А. Н. Васильєв, Н. П. Яблоков. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. –144 с.

⁸⁵ Танасевич В. Г. Методика расследования и криминалистическая классификация преступлений // Танасевич В. Г., Образцов В. А. // Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений : межвуз. сб. науч. трудов. – Вып. 69. – Свердловск : УрГУ, 1978. – 156 с.

⁸⁶ Анциферов В. П. К вопросу структуре криминалистических характеристик преступлений / В. П. Анциферов // Вопросы совершенствования криминалистической методики : сб. науч. трудов (МВД СССР, Высшая следственная школа). – Волгоград, 1991. – 135 с.

Розглянемо обстановку вчинення злочину, кваліфікованого за ст. 259 КК України, з позиції її складових та факторів, які впливають на неї. Проаналізувавши відомості, що наповнюють змістом обстановку вчинення як елемент криміналістичної характеристики, можна сформулювати (побудувати) її цілісну картину.

Місце і час є обов'язковими обставинами, що мають бути встановлені при розслідуванні кожної кримінальної справи. Знання точного місця і точного часу розслідуваного діяння складає базу; це необхідні точки відліку, фундаментальні положення, спираючись і орієнтуючись на які, йде процес виявлення носіїв інформації, оволодіння інформацією і її використання у пошуково-пізнавальних цілях [127, с. 91]⁸⁷. Час варто розглядати як момент вчинення суспільно небезпечного діяння з позиції таких його одиниць, як доба, тиждень, місяць, пора року. У свою чергу, встановлення часу за цими характеристиками обумовлює відмінності умов освітлення і, відповідно, наявності певних погодних умов, як наслідок, приводить до визначення ймовірності спостереження за процесом вчинення злочину сторонніми особами, у першу чергу свідками. Дана характеристика визначає залежність від виду діяльності як самого злочинця, так і потерпілої сторони. Тобто це надає підстави висловити припущення про те, чому саме у цей момент було висловлено погрозу. У переважній більшості фактів при надходженні анонімних погроз його час не зазначається. У ряді випадків для посилення ефективності погрози та її більшої правдоподібності повідомляється і точний час [13, с. 29]⁸⁸. Часова характеристика виникнення загрози визначається або теперішнім, або майбутнім часом.

При аналізі судово-слідчої практики нами з'ясовано, що 90 % злочинців повідомляли про вже існуючу загрозу, визначаючи її теперішнім часом. Решта (10 %) зазначали, що момент загрози громадській безпеці настане через певний час у майбутньому. Із загальної кількості цих випадків часовий проміжок до настання

⁸⁷ Образцов В. А. Выявление и изобличение преступника / Образцов В. А. –М. : «Юрист», 1997. – 336 с.

⁸⁸ Бахин В. П. Анализ криминальных взрывов (по материалам автономной республики Крым) / В. П. Бахин, М. А. Михайлов – Симферополь, 1999. – 44 с.

загрози безпеці конкретизували 80 % злочинців. При цьому всі вони вказували момент виникнення небезпеки протягом доби. Інші ж 20 % осіб не визначали час настання загрози у майбутньому. Не виключена можливість визначення злочинцем моменту виникнення небезпеки більш ніж через добу, на що вказують В.П. Бахін та М.А. Михайлов [13, с. 27]⁸⁹. Це може бути пояснено тим, що метою переважно є намагання зірвати певні заходи. У випадку ж висловлення погроз, що виникне, наприклад, через тиждень, переслідувана злочинцем мета не буде здійснена, оскільки за даними повідомленнями правоохоронні органи реагують негайно, сприймаючи її як вже реально існуючу загрозу. У цьому випадку вірогідність отримання очікуваного злочинцем результату буде зводитися до мінімуму або взагалі унеможливилюватиме його настання.

З'ясовано, що показник кількості надходження повідомлень відповідно до часу доби неоднорідний. У відповідності до цього можна навести такі дані: вранці вчинюються 13 % злочинів; вдень – 51 %; ввечері – 23 %, вночі – 13 %.

Не менше значення має і характеристика дня тижня надходження повідомлення про загрозу: у будні вони складають 77 % суспільно небезпечних діянь, у вихідні – 23 %.

Якщо проаналізувати день та час доби надходження повідомлення, можна дійти висновку, що найбільша їх кількість припадає саме на робочий (навчальний) час. Тобто переважно ці злочини вчинюються у будній день у період часу з 10 до 18 години. Відповідно, мета вчинення даного злочину – зрив діяльності певної установи (організації, підприємства). Крім того, незалежно від часу доби така мета може переслідуватися щодо певних установ, що здійснюють свою діяльність цілодобово, або тих, які не обмежуються робочим часом з 8:00 до 18:00 години, чи тих, котрі працюють у вихідні. Встановлення точного часу вчинення злочину розглядуваної категорії має свою особливість. У залежності від того, яким чином передане повідомлення про загрозу безпеці, працівниками правоохоронних органів будуть здійснюватися відповідні дії, спрямовані на визначення моменту

⁸⁹ Бахін В. П. Анализ криминальных взрывов (по материалам автономной республики Крым) / В. П. Бахин, М. А. Михайлов – Симферополь, 1999. – 44 с.

суспільно небезпечного діяння. Оскільки основним способом передачі повідомлення є телефонний зв'язок, з використанням якого вчинюються 91 % злочинів даного виду, це вимагатиме проведення відповідних дій.

У таких випадках основним способом встановлення часу скоєння злочину є отримання інформації щодо вхідних-вихідних даних телефонних переговорів злочинця та адресату, до якого надійшло повідомлення про загрозу, зафіксовані операторами зв'язку, абонентами яких є ці суб'єкти. Серед переліку інформації, що міститься у роздруківці, знаходиться і точний час надходження повідомлення, його тривалість, а також топографічне розташування зловмисника на момент повідомлення. У випадках, коли не виявлені дані, зафіксовані технічними засобами, що визначали б час, останній встановлюється проведенням оперативних та слідчих дій. Щоб інформація про час вчинення події була найбільш повною і достовірною, необхідно виконувати такі умови: 1) вона має бути основана не на окремому, а на певній кількості розглянутих у сукупності фактах; 2) відомості про ці факти мають бути отримані у ході ретельного дослідження матеріальної обстановки місця події, свідчень очевидців розслідуваної події, проведення оперативно-розшукових заходів [182, с. 63]⁹⁰. Ці відомості у сукупності з іншими матеріалами сприятимуть побудові версій, визначенню напрямку пошукових заходів, спрямованих на встановлення злочинця.

Не менш важливими даними є висвітлення пори року вчинення злочину, кваліфікованого за ст. 259 КК України. Згідно з отриманими у ході дослідження даними, розглядувані суспільно небезпечні діяння вчинюються: влітку – у 18 % випадків; взимку – у 20 %; навесні – у 28 %; восени – у 34 %.

Наведені відомості також підтверджують наш попередній висновок, оскільки літо – сезон відпусток у значної кількості працюючих осіб та канікул в учнів навчальних закладів. Взимку основна частина навчальних закладів та установ (підприємств, організацій) у зв'язку зі святами (новорічними, різдвяними)

⁹⁰ Федоров Ю. Д. Пространственно-временные характеристики и место происхождения / Федоров Ю. Д. // Криминалистические проблемы пространственно-временных факторов в расследовании преступлений. – Иркутск : Изд-во Ирк. ун-та, 1983. – 160 с.

не працює. Вказане, у свою чергу, приводить до того, що у злочинців немає необхідності (відсутній побуджувальний фактор) висловлювати погрози безпеці. Крім того, вважаємо причиною вчинення найбільшої кількості цих злочинів восени те, що після літнього відпочинку не всі особи одразу бажають переходити на робочий (навчальний) ритм. Вихід із цього вбачають у передачі повідомлення про загрозу та відповідного зриву робочого (навчального) процесу. Факторів (явищ), що призводять до виникнення намірів вчинити даний злочин восени, порівняно з іншими порами року найбільше.

Вагомою характеристикою даного злочину є визначення проміжку часу, який витрачається злочинцем на його вчинення. Так, В.П. Анциферов дійшов висновку, що обов'язковими елементами криміналістичних характеристик злочинів є сукупності відомостей, що характеризують місце, тривалість (час), обстановку [5, с. 45]⁹¹. Тривалість вчинення цього злочину дорівнює часу, необхідному для передачі повідомлення про загрозу безпеці. Так, передача повідомлення з відповідним змістом при використанні технічних засобів зв'язку займає не більше 1 хвилини. Однак наявні випадки, коли адресат (одержувач) начебто «не розчув» повідомлення або виникають певні обставини (фактори) об'єктивного чи суб'єктивного характеру, які вимагають від правопорушника довести інформацію, додатково продублювавши її. При цьому у переважній більшості випадків дублювання повідомлень зловмисник змінював місце знаходження, але використовував той же спосіб передачі інформації про загрозу. Відповідно, у цих випадках тривалість передачі повідомлення збільшується. Як наслідок, збільшується кількість інформації про правопорушника у вигляді матеріальних та ідеальних слідів.

Крім того, час, що проходить після вчинення злочину до моменту виявлення слідів, впливає на їх якість та кількість. Тобто чим більший розрив у часі з моменту утворення до виявлення слідів, тим менша їх кількість залишається. Цю

⁹¹ Анциферов В. П. К вопросу структуре криминалистических характеристик преступлений / В. П. Анциферов // Вопросы совершенствования криминалистической методики : сб. науч. трудов (МВД СССР, Высшая следственная школа). – Волгоград, 1991. – 135 с.

обставину розуміє злочинець і може вживати заходів щодо їх знищення. У залежності від ряду обставин сліди протиправної діяльності можуть не утворюватись або бути непридатними для досліджень. Це, у свою чергу, впливає на кількість розкритих злочинів та якість їх розслідування.

Важливою, на нашу думку, є обставина, що визначає місце знаходження злочинця при вчиненні правопорушення. Варто зазначити, що на момент передачі інформації про загрозу безпеці зловмисники знаходилися за місцем: свого мешкання – у 34 %; в іншої особи – у 9 %; роботи – у 5 %; навчання – у 16 %; відпочинку – в 11 %; не виявлено зв'язку з місцем перебування – у 25 % випадків.

Визначення точного місця розташування особи під час передачі повідомлення сприятиме встановленню причини знаходження у даному місці і зв'язку злочинця з ним, тобто чому повідомлення про загрозу було зроблене саме з цього місця або що пов'язує правопорушника з місцем вчинення злочину. Це буде підґрунтям для висування версій про причину перебування у цьому місці і, як наслідок, сприятиме встановленню правопорушника

Заслуговує на увагу й інша характеристика, що визначає знаходження зловмисника стосовно об'єкта погроз. Так, злочинець знаходився на його території у 32 % випадків; у безпосередній близькості – у 14 %; в одному місті (населеному пункті) – у 48 %; в іншому місті (населеному пункті) у межах області – у 4 %; в іншій області – у 4 %.

Ці дані можуть бути пояснені тим, що переважна більшість злочинців (91 %) місцеві мешканці, і лише 9 % – мешканці іншої області (регіону) нашої держави. Зазначені відомості визначають організацію пошукових заходів працівниками міліції зловмисника, котрий переважно є місцевим мешканцем і знаходиться в одному місті з потерпілою стороною.

Неоднорідним є показник знаходження особи на момент передачі повідомлення за адміністративно-територіальною характеристикою. Так, місцем знаходження злочинця були обласний центр у 61 % випадків, районний центр – 16 %; місто – 21%; село – 2 %; селище міського типу – 0 %. Наведені дані визначають, що переважна більшість злочинів вчинюються в обласних центрах.

Вважається, що розглядуване нами суспільно небезпечне діяння є злочином мегаполісів, що може бути пояснено насамперед великим скупченням населення, а також наявністю доступу до телекомунікаційних засобів.

Слід приділити увагу й інформації, котра міститься у повідомленні про загрозу безпеці, у якій визначається місце її виникнення. Так, переважна більшість (94 %) злочинців визначають конкретний об'єкт, якому загрожує небезпека. Решта ж повідомлень несли у собі відомості про загрозу у межах певного району міста (2%), міста (2 %), держави (2 %). Так, 31.01.2006 р. близько 11:15 годин гр. Г., знаходячись у м. Дніпропетровську, зателефонував до приймальні директора ДП „Молочний завод” ТОВ „Молочна фабрика Рейнфорд”, розташованої у м. Житомирі, гр. П і передав повідомлення про введення ним отруйної речовини до молочної продукції зазначеного виробника, достовірно знаючи про невідповідність дійсності даної інформації [85]⁹². Молочна продукція зазначеного підприємства розповсюджується всією територією нашої держави, а у повідомленні була відсутня інформація з конкретизацією місця виникнення загрози (регіон, область, місто, об'єкт, на якому знаходиться джерело загрози). У наведеному випадку місце розташування особи та, відповідно, джерело загрози могло знаходитися у будь-якій частині нашої держави. Інші дані визначають, що злочинець переважно визначає конкретний об'єкт загрози з метою отримання очікуваного ним результату.

Злочин, як і будь-яка інша складна система, обумовлений обстановкою його вчинення і пов'язаний з діями зловмисника. Тобто злочинець вчинює, а також у разі наявності готує та приховує злочин у конкретних умовах обстановки. Відповідно, зловмисник може зайняти активну або пасивну позицію. При активній позиції суб'єкту, як зазначає В.В. Тіщенко, він не тільки враховує конкретну обстановку в динаміці сприятливих та несприятливих факторів, але і намагається змінити її, створити такі умови, які сприяли б здійсненню його злочинного задуму та прихованню вчиненого злочину. Пасивна позиція злочинця

⁹² Кримінальна справа № 175-1. – Архів Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська, 2006 р.

автором визначається як сукупність умов, що складаються поза його волею і на які він впливати не може. При плануванні злочину особа оцінює обстановку, з'ясовує та аналізує умови, що сприяють або перешкоджають реалізації його намірів. Оскільки умови, в яких знаходиться об'єкт, що цікавить злочинця, є динамічними у тому чи іншому ступені, він намагається підібрати для здійснення його замислу найбільш сприятливі [176, с. 84]⁹³.

Переслідувана зловмисником мета та мотив, котрим керується злочинець, впливатимуть на його дії та визначатимуть, наскільки особа прагне вчинити цей злочин та отримати очікуваний результат. Особливо можна виділити мотиви помсти та користі. Вважаємо, що переважно вчинення злочинів з цих мотивів вимагає від особи подолання перешкод або ігнорування несприятливих умов. У результаті утворюється більша кількість слідів, знищення яких вимагає додаткових зусиль або є неможливим. У випадку ж, коли особа намагається приховати сліди своєї протиправної діяльності, обмірковування своїх дій і відповідна недоцільність (небажання) ризику призводитимуть до застосування правопорушником більш кваліфікованих (обміркованих) заходів з підготовки, вчинення та приховання злочину. Відповідно, у цих випадках несприятливі обставини не будуть нездоланною перепоною, а лише віддалятимуть час вчинення злочину. Динамічність зовнішніх умов та наявність певних соціально-демографічних даних злочинця можуть забезпечити перехід від несприятливих до сприятливих умов обстановки.

М.П. Яблоков вказує, що в обстановці відображуються окремі важливі особистісні риси злочинця, котрий формує її частково або повністю, у більшому чи меншому ступені прилаштовуючись до неї або використовуючи її без будь-якого прилаштування, а іноді навіть без урахування її особливостей [203, с. 53]⁹⁴. Це може досягатися шляхом урахування правопорушником умов обстановки при обранні певного способу підготовки, вчинення та приховання злочину. У той

⁹³ Советская криминалистика : учеб. / под ред. Р. С. Белкина. – М. : Юрид. лит., 1979. – 464 с.

⁹⁴ Яблоков Н. П. Криминалистическая методика расследования / Яблоков Н. П. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1985. – 98 с.

самий час вважаємо за необхідне розглянути наведену М.П. Яблоковим класифікацію щодо можливості злочинця прилаштуватись до певної обстановки.

За злочином, кваліфікованим за ст. 259 КК України, на нашу думку, вірніше буде визначити не формування особою обстановки, а очікування певних необхідних злочинцю обставин, фактів. Формування умов обстановки може бути переважним, наприклад, при крадіжці, коли вимикається сигналізація, відволікається охорона, отруюються собаки, створюються інші умови. За злочином розглядуваної категорії може йтись здебільшого про прилаштування до обстановки чи здійснення ряду дій без будь-якого прилаштування або і без її урахування. У той же час не виключена можливість повного формування обстановки.

Вважаємо, що прилаштування може полягати у обранні тих умов обстановки, котрі, на думку правопорушника, нададуть змогу здійснити всі необхідні дії при вчиненні злочину. Ці дії можуть полягати у виконанні як окремих дій з підготовки, вчинення, маскуванню злочину, так і їх сукупності. Це, наприклад, проявлятиметься у тому, що особа обирає місце розташування таксофону в безлюдних місцях або неподалік від об'єкту загрози, очікує настання певного моменту, у тому числі і темряви.

Вчинення дій без будь-якого прилаштування відбуватиметься тоді, коли особу задовольняють умови обстановки з урахуванням можливостей вжиття заходів щодо вчинення та приховання злочину.

Без урахування умов обстановки суспільно небезпечна подія вчинюється при ігноруванні або невжитті злочинцем заходів щодо підготовки, вчинення та приховання злочину. Тобто можна припустити, що злочинця цікавить лише очікуваний ним результат, котрий він намагається досягти, незважаючи або байдуже ставлячись до умов оточуючого середовища.

Наявність свідків-очевидців також здійснює свій вплив на особу. Злочинець звичайно намагається уникнути уваги громадськості при вчиненні зазначеного злочину. Серед вивчених кримінальних справ переважна більшість злочинців

обирають місце, що забезпечує або зводить до мінімуму спостереження свідками очевидцями факту вчинення особою злочину. У той самий час значна кількість зловмисників передає повідомлення про загрозу, знаходячись у громадських місцях. Поведінка деяких свідків-очевидців може суттєво вплинути на спосіб і механізм вчинення злочину [204, с. 38]⁹⁵. Ці особи можуть не тільки впливати на обрання злочинцем лінії поведінки, а й стимулювати виникнення у останнього намірів вчинити розглядувану суспільно небезпечну подію. Так, 30.12.02 р. о 21:55 годин гр. С., знаходячись у стані алкогольного сп'яніння, намагався увійти у супермаркет „Клас”, розташований на пр. Гагаріна, 178 м. Харкова, однак був зупинений охоронцем магазину, котрий заборонив увійти у такому стані. Після цього гр. С. з метою помсти зазначеному закладу торгівлі підійшовши до таксофону, розташованого поблизу від останнього, зателефонував за номером 02 і повідомив про замінування супермаркету „Клас”, достовірно знаючи про невідповідність переданої інформації дійсності [93]⁹⁶.

У схожих ситуаціях саме треті особи виступають рушійною силою формування у зловмисника мети, мотиву вчинення злочину, кваліфікованого за ст. 259 КК України. Крім того, з урахуванням відомостей про дану категорію осіб злочинець може корегувати свої дії. Не слід забувати про те, що на наміри вчинити розглядуваний злочин впливає криміногенна обстановка в державі та, зокрема, випадки вчинення терористичних актів не тільки на її території, а й в усьому світі. Так, В.П. Бахін та М.А. Михайлов наводять відомості, згідно з якими кількість завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності знаходиться у прямій залежності від кількості кримінальних вибухів (терористичних актів) [13, с. 24]⁹⁷.

Наявність випадків терактів може бути розцінена як фактор, що забезпечує обов'язкове реагування за завідомо неправдивими повідомленнями про загрозу

⁹⁵ Яблоков Н. П. Обстановка совершения преступления как элемент его криминалистической характеристики / Яблоков Н. П. // Криминалистическая характеристика преступлений : сб. науч. трудов. – М., 1984. – 106 с.

⁹⁶ Кримінальна справа № 63030003. – Архів Червонозаводського районного суду м. Харкова, 2003 р.

⁹⁷ Бахин В. П. Анализ криминальных взрывов (по материалам автономной республики Крым) / В. П. Бахин, М. А. Михайлов – Симферополь, 1999. – 44 с.

безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Злочинець усвідомлює, що населення знаходиться під впливом страху можливого теракту і вимушено реагує на будь-які повідомлення про загрозу безпеці, і користується цією обставиною.

До складу криміналістичної характеристики злочину, як відомо, входить низка елементів. Одним з основних серед них є потерпіла сторона. Ми вже обґрунтовували необхідність застосування даного терміну, який би вміщував у собі та характеризував як юридичну так і фізичну особу, що рівною мірою можуть бути потерпілими від злочину вказаної категорії.

Далі вважаємо за необхідне навести окремі дані, отримані за результатами вивчення кримінальних справ, які дозволяють частково охарактеризувати ознаки потерпілої сторони від вчинення завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

У залежності від виду діяльності підприємства (установи, організації) зазначені повідомлення надходять до:

1) транспортних – у 6 % випадків, з них до аеропортів, залізничних вокзалів, станцій метро по 2 % кожній з зазначених установ відповідно;

2) навчальних закладів: шкіл – у 26 % випадків; училищ – 5 %; університетів – 4 %; інститутів 2 %; технікумів – 2 %;

3) державної служби: обласних державних адміністрацій – 5 %; міськвиконкомів – 2 %; правоохоронних органів МВС – 5 %;

4) розважальних закладів: театрів, ігрових залів та кафе – по 2 % кожному відповідно;

5) підприємствам торгівлі: супермаркетам – 14 %; магазинам – 3 %; ринкам та аптекам – по 2 % відповідно;

6) виробничим підприємствам: заводам – 5 %; цехам певного підприємства – 2 %;

7) об'єктам нерухомості: квартирам – 5 %; приватним будинкам – 2 %;

8) лікувальним закладам, а саме лікарням, – у 2 % випадків вчинення злочинів розглядуваної категорії.

Проведене нами дослідження дозволяє дійти висновку, що слідчими не в повному обсязі з'ясовуються наміри злочинця. Правоохоронці обмежуються встановленням факту причетності особи до даного злочину. Однак у ряді випадків дії злочинця спрямовані на завдання шкоди або незручностей певній фізичній особі. Злочинець, знаючи, що вона працює, мешкає або має інше відношення до певного об'єкту, висловлює загрозу саме останньому, а не конкретній особі. Цим злочинець переслідує відразу декілька цілей. Перша – у будь-якому випадку створити незручності, зіпсувати настій, зірвати робочий чи вихідний день, призвести до матеріальних затрат відповідної особи та інше. Друга – злочинець не може не усвідомлювати, що у разі передачі повідомлення з визначенням загрози конкретній особі очікуваних наслідків, таких як евакуація працівників, тимчасове припинення нормальної роботи, може не наступити. У цьому випадку правоохоронцями будуть перевірятися факти загрози безпеці конкретній особі. Третя – передача повідомлення об'єкту, до якого має відношення певна особа, дає можливість приховати джерело походження відповідної загрози. Однак за наявності невеликої кількості співробітників установи, якій висловлюється загроза, встановити її причину та можливе коло зацікавлених у цьому осіб для правоохоронців не викликатиме значних труднощів. Відповідно, чим більша чисельність співробітників установи, якій висловлюється загроза, тим складніше правоохоронцям на початковому етапі виявити факт зацікавленості певної особи у наслідках даного злочину. Це може бути зроблено в подальшому, коли злочинець заявить про те, що вчинені дії були спрямовані на певну особу.

З наведених даних можемо дійти висновку, що найбільш від злочинів розглядуваної категорії страждають навчальні заклади. Незважаючи на те, що лікувальним закладам повідомляється про загрозу незначна кількість разів, ці факти мають великий резонанс. Якщо провести між цими об'єктами порівняння, то можемо побачити, що від висловлення загрози навчальним закладам зривається нормальна діяльність даної установи. Однак заняття можна перенести і на інший час з метою надолуження навчальної програми.

Якщо ж розглянути навіть одиничний випадок висловлення загрози безпеці лікувальної установи, то можемо побачити кардинально іншу картину. Розглядуваний злочин, окрім матеріальної сторони, має ще й більш складний моральний аспект – життя та здоров'я людей. Це одна з найбільших цінностей людини. Усвідомлення цього має утримувати осіб від вчинення злочинів розглядуваної категорії, у першу чергу, проти об'єктів життєзабезпечення, стратегічного призначення. Суспільно небезпечні діяння розглядуваної категорії залежно від потерпілої сторони можуть призводити до різних наслідків.

За цими злочинами не виявлено жодного факту, що закінчився б у результаті евакуації трагічними або летальними наслідками. Однак у разі передачі повідомлення про загрозу лікувальним закладам така вірогідність є досить високою.

З наведених даних можна визначити, що переважна більшість повідомлень висловлюється юридичним особам, котрі і страждають від злочинів розглядуваної категорії. Наведене ще раз підтверджує нашу думку щодо необхідності розгляду в рамках зазначеного елемента криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності характеристик як фізичних, так і юридичних осіб. Поєднати їх у собі, на нашу думку, може термін «потерпіла сторона». Саме запропонований термін забезпечить повне та всебічне висвітлення осіб, котрим висловлюються загрози безпеці.

Потерпіла сторона взаємопов'язана з іншими елементами криміналістичної характеристики, а використання наявної в ній інформації надає можливість висунути версії про мотиви та цілі, що переслідувались злочинцем; знайти залишені ним сліди; встановити свідків та очевидців злочину, а в кінцевому підсумку спрямувати слідство на шлях до подальшого розслідування та розкриття злочину.

Отримані нами дані дають можливість дійти певних висновків. Так, злочини досліджуваної категорії переважно адресуються юридичним особам, серед яких значну кількість складають навчальні заклади (39 %), установи торгівлі (19 %).

Висловлюючи загрозу певному об'єкту, злочинець усвідомлює, що від його дій постраждає певна кількість як юридичних, так і фізичних осіб, які знаходяться у даний момент на території об'єкту загрози. У свою чергу, адресація загрози юридичній, а не фізичній особі за рядом випадків може розглядатися як намагання злочинця приховати переслідувану мету, мотиви й таким чином уникнути викриття.

Переважає більшість злочинців (90 %) визначали загрозу як таку, що вже існує. При цьому основна кількість злочинів вчинюються восени (34 %), у будній день (77 %), у період часу з 10 до 18 години. Основна кількість злочинців (91 %) є місцевими мешканцями, які у 61 % випадків знаходилися в обласних центрах. При цьому ряд зловмисників (32 %) знаходилися на території об'єкту, якому висловлювалась загроза, та у 34 % випадків – за власним місцем мешкання. У той же час 94 % злочинців визначають конкретний об'єкт, котрому загрожує небезпека.

Зрозуміло, що наведені відомості про потерпілу сторону та обстановку вчинення злочину розглядуваної категорії не можуть висвітлити повної картини вчинення даного злочину, однак сприятимуть працівникам правоохоронних органів, особливо на початковому етапі розслідування в умовах обмеженої кількості інформації, у визначенні напрямків проведення слідчих дій оперативно-розшукових заходів.

1.4. Характеристика особи злочинця

На важливості дослідження особи злочинця, що сприяє можливості встановлення правопорушника за кожним злочином, наголошує ряд вчених-криміналістів [16, с. 178⁹⁸; 30, с. 126⁹⁹; 40, с. 48¹⁰⁰; 128, с. 45¹⁰¹; 159, с. 422¹⁰²; 197, с. 258¹⁰³; 100, с. 54¹⁰⁴] та інші. які цей елемент досліджувався у різних аспектах.

У юридичній літературі висловлюються різні точки зору щодо змісту даних, що повинні нести у собі інформацію про особу, яка вчинює злочин.

П.С. Кузнецов вважає, що вона характеризується багатоманітністю властивостей і якостей та виділяє три основні компоненти: біологічний, соціально-демографічний та морально-психічний [100, с. 50]¹⁰⁵. В.Ю. Шепітько дійшов висновку, що особа злочинця обіймає дані демографічного характеру, деякі моральні якості та психологічні особливості [197, с. 258]¹⁰⁶. Характеристика особи злочинця, на думку М.В. Салтевського, повинна давати опис людини як соціально-біологічної системи, властивості й ознаки якої відображуються в матеріальному середовищі і використовуються для розслідування злочинів. Автор

⁹⁸ Белкин Р. С. Криминалистика : проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике / Р. С. Белкин – М. : Юрид. Лит., 1988. – 304 с.

⁹⁹ Васильев А. Н. Предмет, система и теоретические основы криминалистики / А. Н. Васильев, Н. П. Яблоков. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 144 с.

¹⁰⁰ Герасимов И. Ф. Криминалистические характеристики преступлений в структуре частных методик / Герасимов И. Ф. // Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений : межвуз. сб. науч. трудов. – Вып. 69. – Иркутск, 1978.

¹⁰¹ Образцов В. А. Криминалистическая характеристика личности преступника и ее связи с потерпевшим и другими структурными элементами события преступления / Образцов В. А. // Криминалистическая виктимология (вопросы теории и практики) : сб. науч. трудов. – Иркутск : Иркутский гос. ун-т им. А.А. Жданова, 1980. – 159 с.

¹⁰² Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. / Салтевський М. В. – К. : Кондор, 2005. – 588 с.

¹⁰³ Шепітько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій. – 2-е изд., перераб. и доп. / Шепітько В. Ю. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 368 с.

¹⁰⁴ Кузнецов П. С. Некоторые вопросы изучения личности преступника при осмотре места происшествия / Кузнецов П. С. // Проблемы изучения личности участников уголовного судопроизводства : межвуз. сб. науч. тр. – Свердловск : УрГУ, 1980. – 150 с.

¹⁰⁵ Кузнецов П. С. Некоторые вопросы изучения личности преступника при осмотре места происшествия / Кузнецов П. С. // Проблемы изучения личности участников уголовного судопроизводства : межвуз. сб. науч. тр. – Свердловск : УрГУ, 1980. – 150 с.

¹⁰⁶ Шепітько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій. – 2-е изд., перераб. и доп. / Шепітько В. Ю. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 368 с.

зазначає, що до таких властивостей людини належать: фізичні, біологічні і соціальні [159, с. 422]¹⁰⁷;

Слід погодитися з наведеними позиціями вчених щодо можливості використання визначених ними властивостей людини при розслідуванні певних категорій злочинів. Однак вважаємо, що фізичні та біологічні властивості не визначають осіб злочинців, що вчиняють злочини, передбачені ст. 259 КК України. Тобто не можна визначити залежність між певними фізичними (наприклад, формою тулубу) або біологічними (наприклад, голосом) властивостями та особою, яка вчинює злочини зазначеної категорії. Злочинцю для вчинення цього виду злочину не обов'язково мати відповідну фізичну силу (наприклад, щоб зламати ґрати при крадіжці) або володіти певними біологічними ознаками (голосом, мовою, особливостями почерку і т.д.). Тому насамперед відомості соціально-демографічного характеру визначають властивості осіб, схильних до вчинення даних злочинів, і відповідним чином наповнюють змістом елемент криміналістичної характеристики „особа злочинця”.

Проаналізуємо соціально-демографічні дані, що характеризують особу злочинця. Однією з цих ознак є статева приналежність.

Проведеним дослідженням з'ясовано, що з десяти злочинів зазначеного виду приблизно 9 вчиняють чоловіки та, відповідно, 1 – жінки. Це підтверджують, у першу чергу, результати вивчення кримінальних справ, кваліфікованих за ст. 259 КК України, в архівах судів Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Харківської областей та АР Крим, згідно з якими злочин у 85 % випадків вчинили чоловіки, у 15 % – жінки.

Розподіл за статтю осіб, котрі вчинили злочини зазначеної категорії, обумовлюється перш за все соціальними факторами, детермінуючими поведінку чоловіків та жінок. Це пояснює те, що переважну більшість злочинів скоюють особи чоловічої статі. Не є виключенням із зазначеного і злочини, кваліфіковані за ст. 259 КК України. Дані щодо статевої приналежності осіб злочинців можуть

¹⁰⁷ Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. / Салтевський М. В. – К. : Кондор, 2005. – 588 с.

бути використані працівниками органів внутрішніх справ у розшукових цілях, при висуненні та перевірці версій. Тобто в першу чергу мають бути зроблені припущення про причетність до вчинення злочину розглядуваної категорії особи чоловічої статі, якщо інше не буде вказувати на причетність жінки.

Не менш важливою є вікова характеристика особи злочинця. Це можливо пояснити тим, що показник кількості злочинців, які належать до певних вікових категорій, не одноманітний. Тобто визначаються певні вікові категорії осіб, які частіше за інших вчиняють вказаний вид злочину. Нами отримані дані, відповідно до яких найбільшу кількість злочинів даного виду скоюють особи віком від 14 до 25 років. Це підтверджується результатами проведених нами досліджень.

Вивченням кримінальних справ з'ясовано дані щодо кількості злочинів, вчинених певною віковою категорією, зокрема: особи віком з 14 до 16 років вчиняють 9 % даних злочинів; з 16 до 18 років – 12 %; з 18 до 25 років – 37 %; з 25 до 35 років – 12 %; з 35 до 45 років – 18%; понад 45 років – 12 %.

З наведених даних можемо дійти висновку, що злочини, кваліфіковані за ст. 259 КК України, вчинюють особи молодшого та середнього віку. Ці дані мають сприяти правоохоронцям у визначенні напрямків перевірочних дій певних категорій осіб за віковими критеріями.

Заслуговує на увагу й рівень освіченості злочинців. На нашу думку, кількість вчинених злочинів знаходиться у прямій залежності від освітнього рівня правопорушника. Найбільша кількість осіб мають неповну середню та середню освіту. Це підтверджують дані вивчення кримінальних справ, згідно з якими неповну середню освіту мають 24 % злочинців, середню – 34 %, середню спеціальну - 18 %, незакінчену вищу – 6 %, вищу – 18 %.

Не дивно, що злочинці з неповним середнім та середнім освітнім рівнем складають найбільшу кількість злочинців. Це можна пояснити тим, що середня освіта є найбільш поширеною, а неповна середня – обов'язковою у нашій державі. Проте вищий рівень освіченості, на жаль, не тільки не утримує значну кількість людей від вчинення даного виду злочину, а ще й визначає більш „кваліфіковані” дії злочинця з приховання слідів злочинної діяльності.

Потребує з'ясування те, що пов'язує злочинця і об'єкт, якому висловлюється погроза. Тобто особи можуть повідомляти про загрозу відносно того закладу, де вони навчаються чи працюють. Вивченням кримінальних справ з метою з'ясування приналежності особи до об'єкту, відносно якого вона здійснює погрозу, отримані такі дані: учні (студенти) вчиняють злочин стосовно свого ж навчального закладу у 15 % випадків; працівники підприємства (установи, організації) – у 9 %, особи, які намагаються працевлаштуватися на це ж підприємство (організацію, установу), – у 9 %.

Наведені дані, на жаль, не визначають повної картини щодо колишніх працівників підприємств (установ, організацій), учнів навчальних закладів. Так, у матеріалах вивчених кримінальних справ слідчими не зазначена інформація щодо того, чи був злочинець раніше учнем (студентом) навчального закладу або працівником підприємства, відносно яких він висловлював погрози, і чому саме цей навчальний заклад (підприємство, установа, організація) був обраний злочинцем для вчинення злочинних дій. Встановлення цих обставин дає можливість з'ясувати істинний мотив та мету злочину, що є обов'язковими обставинами для встановлення за кожним злочинцем.

Потребує розгляду вид діяльності злочинця, оскільки це, на нашу думку, визначає можливість вчинення певної кількості злочинів даної категорії. За результатами вивчення кримінальних справ розподіл кількості вчинених злочинів у залежності від роду діяльності такий: особи без постійного місця роботи складають 40 % від загальної кількості злочинців; працюючі – 30 %; учні (студенти) – 30 %.

Якщо об'єднати між собою дані, що пов'язані з особою злочинця та об'єктом, стосовно якого вчинюється злочин, то можна отримати певну залежність між ними.

Значним також є з'ясування місця проживання особи злочинця щодо об'єкта посягання. Усталеною є думка, що більшість злочинів вчинюються місцевими мешканцями. Вона підтверджується і відносно злочину, кваліфікованого за ст. 259 КК України. За отриманими даними, ці злочини

вчиняють: місцеві жителі – 91 % злочинців; іншої області (регіону) України – 9 %; іншої держави – 0 %.

Вказані дані визначають дії працівників міліції, що мають бути спрямовані на пошук злочинця, у більшості випадків – місцевого мешканця у межах міста.

Заслуговує на увагу встановлення стану осудності особи злочинця, що є обов'язковою ознакою для встановлення особи. Вивченням кримінальних справ встановлено, що на обліку у психоневрологічному диспансері знаходилось 6 % злочинців; наркологічному – 0 %. Незважаючи на це, жодної особи неосудною не визнано.

Ряд злочинів вчинюється у стані сп'яніння. Знаходження у стані сп'яніння, ейфорії призводить до зменшення контролю особи над собою, поведінкою та вчинками. Цей стан для певної кількості злочинців є поштовхом до дій. Не є виключенням злочини розглядуваної категорії. Аналізом судово-слідчої практики встановлено, що на момент вчинення злочинці у 46 % випадків знаходилися у стані алкогольного сп'яніння; наркотичного, психотропного виявлено не було.

У зв'язку з тим, що особи не знаходились на обліку у наркологічних диспансерах як такі, що зловживають спиртними напоями або вживають наркотичні засоби чи психотропні речовини, не можна вважати їх хворими, тобто залежними від вказаних засобів. Відповідно, злочини даного виду вчинюються здоровими людьми, кожен другий з яких знаходився у стані сп'яніння. Зазначені дані не виключають можливість вчинення злочину, передбаченого ст. 259 КК України, особами психічно хворими. Однак пошук злочинця за даним показником не буде мати достатньої ефективності у більшості випадків злочинів, якщо, звичайно, матеріали справи не будуть вимагати відпрацювання на причетність цієї категорії осіб. Наведене, на нашу думку, вказує на прояв волі, усвідомлення своїх дій і керованість ними особами під час вчинення зазначених злочинів.

Однією з обставин, що характеризують особу злочинця, є наявність попередньої судимості. Вивченням кримінальних справ встановлено, що 7 % від загальної кількості осіб раніше були засудженими, 93 % осіб кримінального досвіду не мали. При цьому із вказаних 7 % жодна особа за ст. 259 КК України

раніше засуджена не була. Тобто перевірка за обліками осіб, раніше засуджених за злочини, кваліфіковані за ст. 259 КК України, не буде мати достатньої ефективності. Однак не можна виключати факти вчинення раніше засудженими, у тому числі і за ст. 259 КК України, більш кваліфікованих дій злочинця, справи за якими можуть залишатись нерозкритими. Тобто злочинець на підставі наявного у нього злочинного досвіду вчинення суспільно небезпечних діянь, у першу чергу розглядуваної категорії, обиратиме такі умови обстановки та способи їх вчинення, що унеможливають або зведуть до мінімуму вірогідність його встановлення та викриття. Тобто за наявності підозри у вчиненні професійних дій з боку злочинця при вчинення злочину, кваліфікованого за ст. 259 КК України, правоохоронцям необхідно розглядати можливу причетності раніше засудженої за даний злочин особи.

Не меншої уваги до себе потребує з'ясування факту вчинення злочину у співучасті. Деякі особи піддаються сторонньому впливу, що призводить до вчинення цих суспільно небезпечних діянь групою. Незважаючи на те, що диспозиція ст. 259 КК України не передбачає кваліфікації дій за вчинення злочину групою осіб, це не виключає такої можливості. Зазначене підтверджують отримані нами дані, згідно з якими 93 % злочинів даного виду вчинено однією особою та, відповідно, 5 % з – групою осіб за попередньою домовленістю. Не слід забувати про можливість вчинення злочинів організованими злочинними групами. За злочинами, кваліфікованими за ст. 259 КК України, вони виявлені у 2 % випадків. Крім того, з'ясування факту вчинення злочину у співучасті є обставиною, обтяжуючою покарання (ст. 67 КК України). Таким чином, цей злочин можна вважати переважно одноособовим.

Особливість цих складних злочинів полягає в тому, що діяльність (бездіяльність), спрямована на залякування, носить допоміжний характер стосовно основного – спонукання до виконання вимог, виступаючи способом забезпечення основної дії [47, с. 51]¹⁰⁸. Мотиви і цілі є обставинами, що необхідно

¹⁰⁸ Ємельянов В. П. Определение понятия терроризма / Ємельянов В. П. // Бюлетень з обміну досвідом : наук.-практ. видання МВС України. – 2003. – № 146/147. – 72 с.

з'ясувати при розслідуванні кримінальних справ. Мотив, яким керувався злочинець, та цілі, що він переслідував під час вчинення злочину, передбаченого ст.259 КК України, визначають потерпілу сторону та наслідки, тобто заподіяну їй шкоду. Нами встановлено такі мотиви вчинення цього виду злочину: хуліганські, помста, користь.

Із зазначених мотивів переважну більшість, а саме 58 %, займають хуліганські. У загальній кількості кримінальних справ, що вчинюються із зазначеного мотиву, злочинці переслідують мету: розважитись – у 47 % випадків; пожартувати – у 37 %; зриву занять у навчальних закладах (школі) – в 11 %; подивитись на евакуацію людей, а також на дії працівників міліції, МНС – у 5 %.

Так, наприклад, 01.11.2005 р. близько 10 години гр. Д., знаходячись за місцем мешкання у м. Кривий Ріг Дніпропетровської області, з метою зриву занять у середній спеціалізованій школі № 4 зазначеного міста, з міського телефону подзвонив до приймальної директора зазначеного навчального закладу і повідомив секретареві – гр. С. завідомо неправдиву інформацію про замінування вказаної школи [90]¹⁰⁹.

З мотивів помсти вчинено також значну кількість, а саме 30 % злочинів. Серед вивчених кримінальних справ, вчинених із вказаного мотиву, злочинці мотивують свої дії тим, що: не виплачується заробітна платня – складає 10 % випадків; не віддають дитину з дитячого будинку без дозволу директора – 10 %; продали білет до театру не на той сеанс – 10 %; заважають сусіди – 10 %; заважають особи кавказьких національностей – 10 %; посварилися з дружиною, яка намагалася поїхати, – 10 %; - не впускають до школи на випускний вечір подруги – 10 %; не приймають на роботу – 10 %; не впускають до супермаркетів тих, хто знаходиться у стані алкогольного сп'яніння, – 20 %.

Не виключене виникнення будь-якої іншої життєвої, у тому числі конфліктної ситуації, що призводитиме до виникнення намірів та відповідних мотивів вчинення злочину досліджуваної категорії.

¹⁰⁹ Кримінальна справа № 51052144. – Архів Дзержинського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області, 2003 р.

Так, 04.01.2004 р. о 22:00 годині гр. Ш. знаходився за місцем мешкання у м. Дніпропетровську, де між ним та його дружиною виникла сімейна сварка, у результаті якої гр. Ш. намагалася поїхати до родичів, що мешкають в автономній республіці Крим, поїздом сполученням Дніпропетровськ – Сімферополь. У цей же час гр. Ш., з метою помсти дружині і перешкодження її від'їзду, подзвонив у довідкову службу залізничного вокзалу і зробив повідомлення про замінування вказаного пасажирського потягу [86]¹¹⁰. Незважаючи на те, що у різних життєвих ситуаціях є різні шляхи вирішення, тільки деякі наші громадяни вирішують їх за допомогою погроз.

Заслужують на увагу корисні (отримання матеріальних благ) мотиви вчинення цього виду злочину, що складають 12 %. Із усього ряду кримінальних справ, кваліфікованих за ст. 259 КК України, скоєних за даним мотивом, особи переслідують такі цілі, як: отримання грошей від виробника в обмін на обіцянки не отруювати продукцію останнього, що складають 25 % фактів; передача матеріальної винагороди в обмін на гарантії не підірвати залізничний вокзал – 25 %; звільнення певної кількості осіб зі слідчого ізолятора в обмін на незастосування вибухового пристрою у громадському місці – 25 %; працевлаштування шляхом «пошуку та знешкодження» вибухових пристроїв - 25 %.

Так, 19.11.2000 р. о 14 годин 40 хвилин гр. С. знаходився на промисловому ринку «Авангард» Овідіопольського району Одеської області, де у двох контейнерах, з дозволу їх власників, залишив по пакету з речами, серед яких знаходились макети вибухових пристроїв. Після цього С. негайно зателефонував до чергової частини Овідіопольського РВ і повідомив про замінування, сподіваючись на те, що він звернеться до адміністрації ринку «Авангард», запропонує свою допомогу в пошуках вибухових пристроїв, а коли їх «знайде і

¹¹⁰ Кримінальна справа № 01003. – Архів Кіровського районного суду м. Дніпропетровська, 2003 р.

знешкодить», зможе розраховувати на працевлаштування до служби охорони вказаного ринку [88]¹¹¹.

Мотивом вчинення даного злочину може бути й комерційне суперництво, бажання нанести збиток конкуренту, зрив масового заходу (культурно-видовищного, спортивного, політичного) з помсти його організаторам, залякування конкретної особи [13, с. 28]¹¹².

Аналізуючи результати проведеного дослідження, можемо дійти висновку, що між злочинцем та об'єктом, котрому висловлюється загроза, переважно є певний зв'язок. Виникнення відносин у злочинця з потерпілою стороною чи третьою особою, у інтересах яких діє зловмисник, може визначати об'єкт загрози. З'ясування певних фактів і зацікавленості відповідної особи буде визначати необхідність відпрацювання її на причетність до злочину, сприятиме формуванню кола підозрюваних та мотиви їх дій. При вчиненні злочину особа визначає перелік дій для досягнення мети, діє у певних умовах обстановки і відповідно до неї застосовує відповідні способи повідомлення про загрозу та можливі засоби їх передачі, які відображаються у слідах. Таким чином, досліджуючи «особу злочинця», ми можемо визначити її взаємопов'язані зв'язки з іншими елементами криміналістичної характеристики. Останні нададуть змогу встановити особу злочинця при розслідуванні злочинів, кваліфікованих за ст. 259 КК України, аналізуючи, наприклад, дані щодо способу та слідів злочину або потерпілої сторони та способу вчинення злочину. Тобто використання даних щодо особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності сприятиме звуженню кола категорій осіб, серед яких може знаходитись злочинець. Особа злочинця є «активним» елементом структури криміналістичної характеристики, котра формує ряд елементів навколо себе, обираючи способи, обстановку, потерпілу сторону. Кожний злочин

¹¹¹ Кримінальна справа № 292000429. – Архів Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська, 2000 р.

¹¹² Бахин В. П. Анализ криминальных взрывов (по материалам автономной республики Крым) / В. П. Бахин, М. А. Михайлов – Симферополь, 1999. – 44 с.

вчинюється обов'язково з певних мотивів та мети. Їх з'ясування є обов'язковою обставиною встановлення істини у справі.

Процес пізнання під час розкриття злочину ґрунтується на збиранні, накопиченні, переробці, дослідженні та використанні фактичної інформації про обставини, що з'ясовуються у справі. Логічним вирішенням у кримінальній справі є встановлення особи злочинця, але цьому передують значна робота практичних працівників правоохоронних органів.

Вважаємо, що висвітлення даних про особу злочинця як елемент криміналістичної характеристики є одним з етапів формування структури криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

Далі вважаємо за необхідне з отриманих у процесі дослідження даних скласти портрет імовірного злочинця, що вчиняє злочин, передбачений ст. 259 КК України. Злочини зазначеного виду переважно вчиняють одноособово осудні особи чоловічої статі віком від 14 до 25 років з наявною у них неповною середньою або середньою освітою. Основна кількість цих злочинів вірогідно вчиняють особи без постійного місця роботи, значною є можливість причетності працюючих та тих, які навчаються у середніх чи вищих закладах освіти. При цьому майже всі ці особи є місцевими мешканцями, котрі раніше злочинного досвіду не мали. Також вагомим у складанні ймовірного портрету злочинця є те, що ряд цих осіб повідомляють про загрозу в ту установу, організацію де вони працюють (навчаються) або намагаються працевлаштуватися. Одним з важливих аспектів формування портрету даної особи є з'ясування мотивів, основним з яких є хуліганський, і цілей, що переслідуються злочинцем, серед яких найбільш поширеними є розваги й жарти та досить вірогідним – помста з будь-якою метою. Характерною рисою розглядуваної особи є вчинення майже половини злочинів, кваліфікованих за ст. 259 КК України, у стані алкогольного сп'яніння.

Усе зазначене не дає підстав для спрощеного висновку про причетність певної особи до злочину. Ця обставина вирішується в кожному конкретному випадку відповідно до наявних у кримінальній справі даних.

Однак ці відомості можуть надати практичним працівникам можливість висунути версії і відповідним чином спланувати розслідування конкретного злочину.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що криміналістична характеристика є необхідним структурним компонентом та теоретичною основою методики розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

Структуру криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності складають наступні елементи: 1) спосіб вчинення злочину; 2) слідова картина; 3) обстановка вчинення; 4) потерпіла сторона; 5) особа злочинця.

Доцільним є застосування терміну «потерпіла сторона», в якості назви елемента криміналістичної характеристики, котрий вміщує у собі відомості щодо юридичних та фізичних осіб, які у рівній мірі можуть потерпати від злочину розглядуваної категорії.

Між елементами криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності існують наступні взаємозалежні зв'язки: «способи вчинення злочину» – «слідова картина»; «обстановка вчинення злочину» – «способи вчинення злочину»; «потерпіла сторона» – «способи вчинення злочину»; «особа злочинця» – «способи вчинення злочину»; «особа злочинця» – «обстановка вчинення злочину»; «потерпіла сторона» – «особа злочинця»;

Криміналістична характеристика завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, як інформаційна модель даного виду злочину може використовуватись при розслідуванні будь-яких діянь, кваліфікованих за ст. 259 КК України.

2 ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАВДОМО НЕПРАВДИВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ

2.1 Особливості порушення кримінальної справи та проведення дослідчої перевірки

На сьогодні серед криміналістів єдиного погляду на особливості порушення кримінальної справи як самостійний елемент структури методики окремого виду (групи) злочинів немає. Проаналізувавши погляди вчених, вважаємо за можливе об'єднати їх у декілька груп у залежності від займаної позиції щодо зазначеного елемента.

Так, до першої групи можна віднести думки тих авторів, що наголошують на необхідності виділяти розглядуваний компонент методики окремого виду (групи) злочину: Ю.В. Гаврилін, А.Ю. Головін, І.В. Тишутіна [37, с. 187]¹¹³; В.С. Кузьмічов, Г.І. Прокопенко [102, с. 251]¹¹⁴; О.О. Ексархопуло [201, с. 271]¹¹⁵; В.Ю. Шепітько [197, с. 249]¹¹⁶; В.В. Агафонов, О.Г. Філіппов [1, с. 158]¹¹⁷ та інші.

До другої – погляди вчених, котрі його окремо не виділяють: О.М. Васильєв, М.П. Яблоков [30, с. 158]¹¹⁸; Р.С. Белкін [167, с. 299-300]¹¹⁹; М.І. Скригонюк [166, с. 245]¹²⁰ та інші.

¹¹³ Гаврилін Ю. В. Криміналістика в поняттях и терминах : учеб. пособие / Гаврилін Ю. В., Головін А. Ю., Тишутіна І. В. ; под ред. А. Ю. Головіна. – М. : Книжный мир, 2006. – 384 с.

¹¹⁴ Кузьмічов В. С. Криміналістика : навч. посіб. / Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. ; за заг. ред. В. Г. Гончаренка та Є. М. Моїсєєва. – К. : Юрінком–Інтер, 2001. – 368 с.

¹¹⁵ Ексархопуло А. А. Криміналістика в схемах и иллюстрациях : учеб. пособие / Эксархопуло А. А. – СПб. : Изд-во «Юридический центр–Пресс», 2002. – 450 с.

¹¹⁶ Шепітько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій. – 2-е изд., перераб. и доп. / Шепітько В. Ю. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 368 с.

¹¹⁷ Агафонов В. В. Криміналістика : пособие для сдачи экзамена / В. В. Агафонов, А. Г. Филиппов – 5-е изд., испр. – М. : Юрайт–Издат, 2006. – 224 с.

¹¹⁸ Васильєв А. Н. Предмет, система и теоретические основы криминалистики / А. Н. Васильєв, Н. П. Яблоков. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 144 с.

¹¹⁹ Советская криминалістика : учеб. / под ред. Р. С. Белкіна. – М. : Юрид. лит., 1979. – 464 с.

¹²⁰ Скригонюк М. Ш. Криміналістика : підруч. / Скригонюк М. Ш. – К. : Атіка, 2005. – 496 с.

Ми підтримуємо позицію авторів, погляди яких об'єднані нами у першу групу, бо вважаємо за необхідне розглядати особливості порушення кримінальної справи та проведення дослідчої перевірки не як додаток до певного компоненту, а в якості самостійної складової методики розслідування окремих видів злочинів. Розгляд особливостей порушення кримінальної справи та проведення дослідчої перевірки у даному аспекті може мати значення рекомендацій для правоохоронців щодо певного переліку та послідовності. Тобто на стадії порушення кримінальної справи працівниками правоохоронних органів проводитимуться певні дії, котрі необхідно впорядкувати у формі алгоритму. Це підтверджує необхідність виділення у методиці розслідування злочинів розглядуваної категорії як окремого структурного елементу особливостей проведення перевірки та порушення кримінальної справи.

Вважаємо доцільним розглянути порядок порушення кримінальної справи та проведення дослідчої перевірки щодо отримання повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, оскільки це має значення для встановлення обставин події та подальшого розслідування злочину.

У разі одержання відомостей про загрозу безпеці працівниками правоохоронних органів проводяться заходи, котрі слід поділити на дві частини, перша з яких здійснюватиметься при отриманні розглядуваної інформації правоохоронцями, друга – при їх перевірці.

При надходженні повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності постає необхідність у проведенні відповідних дій працівниками правоохоронних органів. Так, для подальшого виявлення автора, що передає повідомлення до чергової частини органу внутрішніх справ, постає необхідність виконання передбачених наказом МВС України № 181 правил, а саме: 1) перевірити, чи включена апаратура звукозапису, встановити номер телефону та місце розташування телефонного апарата, вжити заходів щодо затримання особи, яка телефонує (направити найближчі наряди міліції); 2) вислухати уважно повідомлення, розмову із заявником вести в уповільненому темпі, не перебиваючи його, але дотримуватися методу перепитування,

посилаючись на незадовільну якість зв'язку. З метою встановлення телефонного номера, місця, із якого веде розмову заявник, а також отримання якісного матеріалу для подальшого фоноскопичного дослідження можна провести цілу низку уточнень, наприклад: де зараз знаходиться вибуховий пристрій; коли він повинен спрацювати; який він має вигляд; якого типу (саморобний, міна, граната тощо); яким способом він буде підірваний; хто його встановив; із якою метою встановлений (мотиви: помста, вимагання тощо).[154]¹²¹. При отриманні інформації про загрозу в телефонному режимі працівник міліції має встановити: стать, вік, емоційний та психічний стан, а також інші дані. Так можуть бути виділені слова-автографи, що дають можливість більш предметного пошуку автора, а в окремих випадках і виявити індивіда [23, с. 181]¹²². Якщо особа, що передає повідомлення, сама дізналася про загрозу, тобто є добросовісним свідком (посередником у передачі відомостей від злочинця до правоохоронних органів), необхідно з'ясувати, від кого, де і коли їй стали відомі ці дані. Зміст тексту невідомого автора необхідно проаналізувати на предмет володіння цією особою конкретними знаннями, ступеню поінформованості щодо головного предмета повідомлення, наприклад, способу здійснення теракту, зброї, що передбачається використовувати при цьому, роду і режиму діяльності обраного об'єкту терористичного зазіхання та ін.

При спілкуванні з особою необхідно проявляти витримку, спокій та врівноваженість. У той же час апелювання до емоційно-вольової сфери є досить дієвим прийомом психологічного впливу і цілком успішно використовується у багатьох випадках переговорів зі злочинцями [177, с. 264]¹²³. Це, в першу чергу, полягає у переконанні злочинця утриматися від злочинних намірів, роз'яснення йому наслідків його дій та ін. І навпаки, питання, пов'язані з визначенням

¹²¹ Про організацію діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 28.04.2009 р. № 181.

¹²² Берназ В. Д. Психолінгвістичні аспекти виявлення інсценувань на досудовому слідстві. / В. Д. Берназ // Південноукраїнський часопис. – Одеса, 2009. - №1. – 306 с.

¹²³ Токарська А. С. Комунікативна практика ведення переговорів із терористами / Токарська А. С. // Теоретико-прикладні проблеми протидії організованій злочинності та злочинам терористичної спрямованості : матер. міжнар. наук.-практ. конференції (Львів, 8–9 квітня 2005 р.). – Львів, 2005. – Ч. 2. – 344 с.

інформації про анкетні дані, місце перебування особи переважно призводять до негайного закінчення передачі повідомлення. Отримання працівниками міліції повідомлення про загрозу безпеці має носити заздалегідь визначене припущення про його неправдивість. Однак до проведення всіх необхідних перевірочних заходів загрозу слід вважати реально існуючою.

Це визначатиме подальші дії як другу складову діяльності працівників правоохоронних органів у здійсненні заходів з перевірки отриманого повідомлення про загрозу безпеці. Перевірочним заходам науковці приділяють значну увагу. Так, Р.С. Белкін зазначає, що закон пов'язує порушення кримінальної справи і все подальше провадження за ним з виявленням ознак злочину, оскільки одні й ті ж ознаки бувають властиві як злочинному, так і не злочинному діянню [16, с. 242-243]¹²⁴. Виявлення ознак злочину, так само як і відмежування від незлочинних дій, можливе, на нашу думку, при проведенні перевірочних заходів за фактами повідомлень про загрозу безпеці.

І.О. Возгрін переконаний, що більша частина кримінальних справ практично порушується після попередньої перевірки первинної інформації. Значення цих дій, на думку автора, полягає насамперед у тому, що від їх правильності та швидкості залежить обґрунтованість порушення кримінальної справи, і як наслідок – швидке розкриття злочину та викриття злочинця [32, с. 148]¹²⁵. Зазначене стосується і кримінальних справ, кваліфікованих за ст. 259 КК України. Під час проведення дослідження не виявлено жодної, яка була б порушена без проведення органом дізнання перевірочних заходів. Це можна пояснити тим, що без перевірки повідомлення, відповідно до чинного КПК України, неможливо прийняти за ним обґрунтоване рішення. Наведені нами міркування підтверджуються й позиціями інших науковців.

Так, на думку О.М. Ларіна, щоб звести до мінімуму можливість порушення справ за уявними, тобто такими, що не відповідають дійсності, даними, закон

¹²⁴ Белкин Р. С. Криминалистика : проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике / Р.С. Белкин– М. : Юрид. Лит., 1988. – 304 с.

¹²⁵ Возгрин И. А. Криминалистическая методика расследования преступлений / И. А. Возгрин – Мн. : Выш. школа, 1983. – 215 с.

надає компетентним посадовим особам та органам право проводити перевірку повідомлень та заяв про злочини, тобто збирати додаткові дані щодо ймовірного злочину [103, с. 40]¹²⁶. Схожу позицію займає і І.О. Возгрін, відмічаючи важливість попередньої перевірки відомостей про факти, що мають деякі ознаки злочинів, однак наголошує на неприпустимості перетворення перевіркової роботи у подібність непроцесуального розслідування [32, с. 148]¹²⁷. Приймаючи до уваги зазначене, В.В. Тіщенко стверджує, що попередню перевірку необхідно проводити, оскільки вона обумовлює прийняття рішення про порушення кримінальної справи, а потім – про процесуальні засоби перевірки й фіксації отриманої інформації [176, с. 236]¹²⁸. Вважаємо, що особливе значення у цій діяльності має аналіз первинної інформації про те, чи містить вона дані про ознаки злочину, що відомо і що ні за окремими обставинами розслідуваного факту, а також з яких джерел отримано інформацію.

Висловлюючи власну точку зору, М.П. Яблоков наголошує, що криміналістична практика боротьби зі злочинністю показує, що логічно і фактично розкриття злочину починається з пошуку та виявлення органами дізнання та слідства факту злочинної події або її ознак. При цьому в одних випадках інформація про злочинне діяння та можливі процесуальні джерела отримання відомостей про нього міститься у даних оперативно-розшукових заходів, здебільшого здійснюваних до початку розслідування або безпосередньо передуючих йому. В інших випадках та ж інформація одержується слідчим шляхом проведення окремих перевірочних дій [205, с. 40]¹²⁹.

Перевірка інформації, що надійшла, здійснюється оперативними силами й засобами. В основу цієї перевірки покладений логіко-семантичний аналіз змісту

¹²⁶ Ларин А. М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация / Ларин А. М. – М. : Юрид. лит., 1970. – 224 с.

¹²⁷ Возгрин И. А. Криминалістическая методика расследования преступлений / И. А. Возгрин – Мн. : Выш. школа, 1983. – 215 с.

¹²⁸ Тіщенко В. В. Корисливо-насильніцькі злочини : криміналістичний аналіз : [монографія] / Тіщенко В. В. – Одеса : Юрид. літ-ра, 2002. – 360 с.

¹²⁹ Яблоков Н. П. Предмет методики расследования преступлений / Яблоков Н. П. // Актуальные проблемы советской криминалистики. – М., 1980. – 104 с.

письмового чи усного тексту, який може й повинний здійснювати оперативний працівник. Головна мета перевірки – зібрати достовірну інформацію про можливі причини, мотивацію, учасників терористичної акції, що готується, про яку попереджає анонімний адресат, тощо [105, с. 87]¹³⁰. Важливість здійснення перевірочних заходів обумовлюється з'ясуванням того, що саме відбулось, та прийняттям за цим фактом відповідного рішення. Окрім того, якість проведених дії зазвичай визначає перспективу кримінальної справи. Тобто чим більшу інформативність несе у собі первинний матеріал, тим менше труднощів виникатиме при провадженні у справі, у встановленні істини.

Далі вважаємо за необхідне розглянути, у чому ж полягають перевірочні дії за злочинами розглядуваної категорії.

У ряді випадків розташування об'єкту безпосередньої загрози і місця, звідки передавалися відомості, можуть бути розірвані у просторі, тобто знаходитись між собою на певній відстані, наприклад, у різних частинах району або міста. Наша позиція збігається з думкою В.П. Бахіна та М.А. Михайлова, які стверджують, що при загрозі вибуху заходи спрямовують на недопущення події, тому пріоритет віддається заходам, спрямованим на знешкодження злочинців та забезпечення безпеки громадян [14, с. 42]¹³¹. З наведеного можна припустити, що місць, де мають збиратися первинні матеріали, може бути декілька. Це залежить від ряду факторів, а саме: способу передачі відомостей про загрозу безпеці, розташування особи, котра передає повідомлення; моменту встановлення його місця знаходження правоохоронними органами або часу, що пройшов від повідомлення до виявлення зазначеного місця, та інших обставин. Зазначене відбиватиметься на діях працівників правоохоронних органів щодо проведення перевірочних заходів. Наприклад, якщо повідомлення здійснюється з використанням таксофону, встановлюється місце його розташування, до якого одразу направляється слідчо-

¹³⁰ Литвин Т. В. Перспективи застосування лінгвістичних знань в оперативно-розшуковій діяльності служби безпеки України / Литвин Т. В., Галатіна Т. Г. // Науковий вісник Нац. акад. внутр. справ України. – Ч. 2. – 2002. – № 1. – 140 с.

¹³¹ Бахин В. П. Особенности расследования криминальных взрывов : лекция / В. П. Бахин, М. А. Михайлов– Симферополь, 1999. – 48 с.

оперативна група, що дозволяє виявити значну кількість слідів, свідків, очевидців, іншої інформації, а й затримати злочинця.

Так, 12.04.2003 р. близько 23 години 40 хвилин гр. Т., знаходячись у нетверезому стані, з метою доведення завідомо неправдивої інформації про загрозу безпеці, прийшов до телефону-автомату, розташованого біля будинку № 5 на вул. Полтавський шлях м. Харкова, і використовуючи даний засіб зв'язку, зателефонував оператору Харківського міського управління УМВС України Харківській області за номером „02” та повідомив про замінування аптеки „Здоров'я”, розташованої на вул. Полтавський шлях № 1, достовірно знаючи про невідповідність дійсності даних відомостей. Після вчинення вказаних дій на місці вчинення злочину гр. Т. був затриманий працівниками міліції [92]¹³². Захоплення зловмисника стало результатом злагоджених професійних дій оператора служби «02», що повідомив про подію черговому по райвідділу, на території обслуговування якого знаходився об'єкт загрози та телефон-автомат, з використанням якого передавалося повідомлення, та утримував на зв'язку злочинця, спілкуючись з ним на сторонні теми. Не меншої уваги заслуговують і дії чергового по райвідділу міліції, який з'ясував розташування таксофону і негайно направив до нього слідчо-оперативну групу.

Схожі приклади, на жаль, є поодинокими. Однак працівники, до яких надходять відомості про загрозу, вступаючи у перемовини з особою, що їх повідомляє, мають отримати якомога більшу кількість інформації про неї. У подальшому ці дані використовуватимуться для встановлення злочинця.

Проведеним анкетуванням встановлено, що 20 % слідчих та 35 % оперативних працівників вказали несвоєчасний виїзд на місце події однією з причин, котра призводила до не встановлення зловмисника. Дії чергової частини органів внутрішніх справ при надходженні завідомо неправдивого повідомлення визначаються наявністю сил і засобів, що залучаються для його попередження і

¹³² Кримінальна справа № 59070054. – Архів Фрунзенського районного суду м. Харкова, 2007 р.

ліквідації [121, с. 210]¹³³. Таким чином, переважно від професіоналізму співробітника, що прийняв повідомлення, та дій слідчо-оперативної групи на місці події, залежатиме, чи буде розкрито цей злочин.

У випадках, коли відомості про загрозу вибуху отримані по телефону, дії зі встановлення місця, звідки вони надійшли, та організація пошуку злочинця по гарячих слідах мають проводитись негайно та паралельно із заходами щодо пошуку вибухового пристрою [53, с. 58]¹³⁴. Це, на нашу думку, сприятиме не тільки виявленню значної кількості відомостей про злочинця (слідів, свідків, очевидців, інших даних), а й забезпечить прийняття негайних перевірочних заходів, котрі зменшать вірогідність приведення загрози у дію.

Розглянемо проведення працівниками органів внутрішніх справ перевірочних заходів за місцями безпосередньої загрози безпеці, а також передачею цих відомостей.

Перший напрямок полягає у проведенні евакуаційних та пошукових дій на місці безпосередньої загрози. Зазвичай оперативні працівники потрапляють на місце раніше за слідчо-оперативну групу. Це необхідно використовувати для здійснення прихованого спостереження за об'єктом та особами, які, можливо, знаходяться неподалік та очікують проведення евакуаційних заходів правоохоронцями. Наведене обумовлено тим, що за цими суспільно небезпечними діяннями певна кількість злочинців на момент проведення оперативно-розшукових заходів можуть знаходитися поблизу до об'єкту загрози та стежити за діями правоохоронців. Відповідно, працівникам оперативних підрозділів необхідно спрямовувати свою діяльність на безпосереднє виявлення злочинця за місцем вчинення розглядуваного злочину.

У першу чергу з об'єкту безпосередньої загрози вибуху евакуюються люди (персонал, мешканці, відвідувачі). При цьому доцільно не повідомляти істинну

¹³³ Мирошко О. П. Психологія телефонного тероризму : загальні проблеми / Мирошко О. П. // Право і безпека. – 2004. – № 3.

¹³⁴ Золотарев Р. Г. Доказывание по уголовным делам о заведомо ложном сообщении об акте терроризма : учеб. пособие / Золотарев Р. Г. – М. : Изд-во «Юрлитинформ», 2008. – 144 с.

причину цих заходів з метою запобігання паніці та її трагічних наслідків. Вважається, що у цих випадках особи відводяться на відстань не менше ніж 300 метрів на відкритій місцевості або за капітальні будівлі, розташовані не ближче 50 метрів від об'єкту загрози. Навколо останнього розташовується оточення з працівників міліції, котрі не допускають сторонніх на певну відстань до об'єкту. У той же час частина співробітників приховано здійснює спостереження із застосуванням фото і відео зйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів. Спостереження має проводитися за особами, які евакуюються з об'єкту. Це необхідно здійснювати у тому разі, якщо до приїзду правоохоронців евакуаційні заходи на об'єкті ще не проводилися. При цьому доцільно зафіксувати всіх осіб, які знаходилися у приміщенні об'єкта, якому висловлено загрозу. Звичайно, що під час евакуації з приміщення людей записати, та перевірити їх анкетні дані просто неможливо. Виходом з такої ситуації може бути застосування відео фіксації. Це сприятиме з'ясуванню, чи усі евакуювалися, а також кого не було, але він мав би бути на цьому об'єкті (наприклад, на робочому місці). Крім того, порівняно з рукописними записами використання відео зйомки не тільки прискорює процес фіксації, а й забезпечує його наочним матеріалом, тобто об'єктивним зображенням зовнішніх ознак виведених з об'єкту осіб.

У залежності від кількості осіб, які евакуюються, може поставати необхідність їх направлення у декількох напрямках. При цьому кожен напрямок осіб, які евакуюються, спрямовуватиметься повз технічні засоби фіксації. Не слід забувати, що для організації даного заходу мають бути перекриті всі можливі виходи з відповідного приміщення (об'єкта). Таким чином, вже при евакуаційних заходах необхідно здійснювати спостереження за змінами у поведінці осіб на предмет виявлення злочинця. Наведене вимагає залучення значної кількості як працівників правоохоронних органів, так і технічних засобів. Саме завдяки проведенню оперативно-розшукових заходів розкривається переважна більшість злочинів розглядуваної категорії. У першу чергу це стосується тих фактів, коли злочинець невідомий. У цих випадках перед правоохоронцями постає потреба у проведенні оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення

інформації про злочинця за об'єктом загрози та негайне його затримання. Розглядувані суспільно небезпечні діяння переважно пов'язуються з евакуаційно-пошуковими заходами. У результаті навколо об'єкту загрози зазвичай знаходиться натовп людей, які спостерігають за діями правоохоронців. Не виключено, що серед цих людей може заходитися як зловмисник, так і особа, що діє за його дорученням. Ця обставина визначає напрямок оперативно-розшукових заходів працівників міліції. Відповідно, перед ними постає задача виявити серед «спостерігачів» причетних осіб.

Запропонований прийом ґрунтується на знаннях психології людини та спрямовується на створення умов, що дозволяють викрити злочинцю самого себе. Застосування даного прийому полягає у тому, що з об'єкту, рекомендовано з 2 або 3 поверхів чи з розташованих у відносній близькості будівель, приховано здійснюється відеозапис. При цьому бажано його проводити з різних, по можливості протилежних, точок. Таким чином переслідується мета повної фіксації облич усіх осіб, які спостерігають за об'єктом загрози. Після відео фіксації у прихованому вигляді її необхідно змінити на відкриту в такий спосіб, щоб це неможливо було не помітити особам, які спостерігають за об'єктом загрози. Наприклад, один співробітник здійснюватиме відеозапис у безпосередній близькості від натовпу осіб, що спостерігають за діями правоохоронців. Зазначені дії розраховані на те, що зловмисник, намагаючись уникнути поля зору камери та подальшого викриття, може видати себе. Виявлення змін у поведінці, нервування особи, спроби залишити місце знаходження, ухилитися від поля зору камери тощо надають підстави для затримання особи з метою її перевірки на причетність до цього злочину. Отримані відеозаписи у подальшому переглядаються та аналізуються. У випадку виявлення одних і тих самих осіб, що були присутніми на місцях вчинення декількох цих злочинів, надають підстави для перевірки їх причетності. При вивченні кримінальних справ за ст. 259 КК України нами встановлено, що макети вибухових пристроїв у ході пошукових заходів виявлялися у 4 % випадків. Особливого значення набуває пошук фактору загрози, який здійснюється спеціалістами, що входять до складу слідчо-оперативної групи.

Ними, у першу чергу, є співробітники вибухотехнічної служби. Вони повинні мати спеціальні знання з криміналістичної вибухотехніки та вміти розрізнити ознаки військових й промислових, саморобних вибухових пристроїв та речовин. Вивченням кримінальних справ з'ясовано, що до проведення пошукових заходів на безпосередньому об'єкті загрози у якості спеціалістів залучались співробітники: вибухотехнічної служби міністерства внутрішніх справ – у 73 % випадків; міністерства з надзвичайних ситуацій – у 32 %; аварійної служби газу – у 2 %. Не виключеним є залучення до проведення зазначених дії і інших спеціалістів. За усіма випадками розглядуваних фактів до місця загрози виїжджає бригада невідкладної швидкої допомоги. Однак у матеріалах вивчених кримінальних справ дані факти не відображуються. Поясненням цьому є те, що незважаючи на наявні у медичних працівників спеціальні знання, у їх використанні необхідності не виникає. Тобто слідчий залучає до проведення евакуаційно-пошукових дій осіб, котрі своїми знаннями, навичками можуть сприяти цій діяльності. Відповідно, працівники медичної установи залучаються, щоб у разі виникнення потреби негайно надати відповідну допомогу.

Значення залучення спеціалістів важко переоцінити. При наданні криміналістичної допомоги, наголошують В.С. Кузьмічов та І.В. Пиріг, яка полягає у виявленні, фіксації та вилученні об'єктів, що мають значення для справи, та технічної (використання пошукових приладів, сприяння огляду у важкодоступних місцях із залученням спеціального обладнання тощо) спеціаліст обов'язково пояснює слідчому та іншим учасникам, у тому числі понятим, які дії він виконує, що за пристрої застосовує, які наслідки та результати використання спеціальних знань, вмінь та навичок [101, с. 30]¹³⁵. Наявність навичок, спеціальних технічних засобів пошуку вибухових пристроїв та подальшого поводження з ними визначає пріоритет у залученні цього роду спеціалістів. Однак недоліком проведення пошукових заходів за рядом кримінальних справ (27 %) була

¹³⁵ Кузьмічов В. С. Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : монограф. / Кузьмічов В. С., Пиріг І. В. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2008. – 168 с.

відсутність співробітників вибухотехнічної служби при проведенні огляду безпосереднього об'єкту загрози. Залучення інших спеціалістів може забезпечити не тільки виявлення, а й усунення загрози безпеці. Так, наприклад, 05.01.2000 р. о 16:30 годин гр. А., знаходячись у стані алкогольного сп'яніння у власній квартирі № 3 дому № 18 на майдані Перемоги м. Донецька, висловлював завідомо неправдиві погрози мешканцям зазначеного будинку використати природний газ для проведення вибуху [87]¹³⁶. У даному випадку з метою запобігання проведенню вибуху співробітниками аварійної бригади газової служби відключалося газопостачання. Про це склалися акти відключення газопостачання у зв'язку з порушенням правил безпеки використання, котрий був приєднаний до справи. Однак кількість залучення спеціалістів даного профілю діяльності серед усіх вивчених справ є дуже низькою. Незважаючи на те, що переважна більшість об'єктів загроз електро-, газифікована, працівниками правоохоронних органів не приділяється належна увага залученню відповідних спеціалістів для знеструмлення об'єкта, припинення газопостачання тощо. Здійснення цих дій, навіть за наявності приведенні загрози вибуху в дію, у разі зменшить руйнівну силу за відсутності на об'єкті газу. Руйнівна сила останнього багатьом відома за фактом трагедії на вулиці Мандриківській у м. Дніпропетровську в 2007 році.

У разі визначення у повідомленні точного часу вибуху, при не виявленні вибухового пристрою керівник слідчо-оперативної групи має проконтролювати, щоб усі працівники залишили об'єкт не пізніше ніж за 10-15 хвилин до визначеного часу. Необхідно пам'ятати, що загроза вважається реальною, доки не буде з'ясоване зворотне, тобто поки її не буде усунуто.

Інший напрямок діяльності працівників правоохоронних органів полягає у встановленні місця, звідки було передане повідомлення про загрозу безпеці, та пошук за ним слідів. Розглядувані повідомлення переважно надходять з використанням засобів телефонного зв'язку. Це вимагатиме особливих дій з

¹³⁶ Кримінальна справа № 08-15123. – Архів Петровського райсуду м. Донецька, 2000 р.

проведення перевірочних заходів, і в першу чергу працівниками оперативних підрозділів.

Напрямок проведення перевірочних заходів у разі передачі повідомлення з використанням телефонного зв'язку першочергово залежатиме від місця розташування та ступеню вільного доступу до телефонного апарату.

Проаналізувавши кримінальні справи, ми встановили, що повідомлення про загрозу безпеці передавалися з використанням телефонів, розташованих: за місцем мешкання – у 24 % випадків; за місцем роботи – у 6 %; у громадських місцях – у 30 %. З використанням мобільних телефонів передавались 40 % повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. З наведених даних можна припустити, що скористатися телефоном, розташованим на території певного об'єкту, у відповідному приміщенні, зможе та особа, котра має до нього доступ.

Встановлення ступеню можливого доступу до телефону сприятиме формуванню кола підозрюваних. У ряді випадків є певні обмеження щодо можливості низки осіб використати відповідний засіб зв'язку. Дещо інша ситуація виникає із застосуванням таксофонів, розташованих у громадських місцях.

Виходячи зі сказаного, вважаємо доцільним за ступенем доступу до телефонного апарату виділити декілька ситуацій. Необхідність цього полягає у визначенні напрямків пошуку злочинця. Зазначене підтверджується й думкою Р.Г. Золотарьова. Він вказує, що простіше встановити злочинця, якщо повідомлення про підготовку вибуху передається з квартирного телефону. Більш складна ситуація, продовжує автор, створюється за умови передачі повідомлення з телефону-автомату (таксофону), розташованого на вулиці, у будь-якому приміщенні, або з телефону на підприємстві, установі, організації, до якого доступ співробітників необмежений або не контролюється [53, с. 60]¹³⁷.

Тож можуть мати місце такі ситуації, що потребують урахування при перевірці вільного чи обмеженого доступу злочинця до телефону.

¹³⁷ Золотарев Р. Г. Доказывание по уголовным делам о заведомо ложном сообщении об акте терроризма : учеб. пособие / Золотарев Р. Г. – М. : Изд-во «Юрлитинформ», 2008. – 144 с.

I. Вільний доступ злочинця визначатиметься, коли телефон знаходиться у місці загального користування. Тобто незалежно від місця розташування засобу зв'язку ним може скористатись будь-хто. Цю ситуацію можна розглядати, коли телефон знаходиться на відкритій місцевості, у будівлі або на певній території підприємства (установи, організації), де доступ до нього необмежений і неконтрольований. У разі встановлення, що повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності надійшло з використанням телефону, до якого є вільний доступ, встановлюються можливі свідки, очевидці, які могли знаходитися на час передачі повідомлення неподалік. Ними звичайно є мешканці, працівники прилеглих будівель, ділянок (прибиральники, паркувальники) та ін.

Найбільші труднощі викликають пошукові заходи при надходженні повідомлення, здійсненого з використанням таксофону. Оскільки вони знаходяться переважно у громадських місцях, після зловмисника ним може скористатися невизначена кількість осіб. Це призводить до нашарувань відбитків рук на телефонному апараті, слухавці, що призводить до їх непридатності для подальших експертних досліджень. У цьому випадку відбувається пошук залишених злочинцем слідів (рук, взуття, запаху, одягу, рукавичок), а також свідків, очевидців.

У разі передачі відомостей про загрозу безпеці з використанням мобільного телефону встановлюється, по-перше, його приналежність певній особі. Однак не виключений факт здійснення повідомлення сторонньою особою. Ця обставина може бути з'ясована вже при перевірці причетності до злочину власника телефону. У першу чергу встановлюється, з якого номера надійшло повідомлення. Ці відомості у вигляді вхідних-вихідних даних надаються оператором зв'язку, абонентом якого є особа, до котрої надійшло відповідне повідомлення.

II. Обмежений доступ як фактор може розглядатися в тому разі, коли повідомлення надійшло з телефону, розташованого у місці, куди доступ осіб обмежений або контрольований. Обмеженість доступу також слід поділити на декілька складових:

1. *Умовно-обмежений доступ.* Його наявність може розцінюватись у разі розташування телефону у місці, доступному для усіх або значної кількості осіб, що знаходяться на території певного об'єкту. Обмеженість у цьому випадку, на нашу думку, полягає лише у можливості потрапити на відповідний об'єкт. Останнім можуть бути приватні квартири (будинки), підприємства (установи, організації), потрапляння до яких у сторонніх осіб створюватиме труднощі.

2. *Частково обмежений доступ.* Він наявний, коли доступ до певних приміщень (ділянок території) мають не всі, тобто ще менша кількість осіб серед тих, котрі можуть потрапити на територію відповідного об'єкту. До останніх можна віднести, у першу чергу, службові приміщення, кабінети тощо. Тобто скористатися засобом зв'язку може переважно особа, яка має відношення до приміщення на відповідному об'єкті, в якому знаходиться телефон.

Певна умовність наведеного поділу разом з тим сприятиме організації встановлення злочинця. Тобто з'ясувавши ступінь доступу до засобу зв'язку, з використанням якого передавалося повідомлення про загрозу безпеці, працівники оперативних підрозділів визначатимуть напрямок перевірочних заходів та коло запідозрених осіб, серед яких знаходиться зловмисник. Однак не виключені випадки використання телефону сторонніми особами у відсутності або без відома його власника. Так, 28.10.2003 р. близько 12:32 години гр. Д. знаходився у свого знайомого гр. Х, який мешкає у м. Дніпропетровську. Скориставшись тим, що останній вийшов з кімнати і не контролював дії гр. Д., останній, використовуючи стаціонарний телефон, без відома його власника гр. Х. зателефонував до приймальні директора СШ № 75 м. Дніпропетровська і повідомив про її замінування, достовірно знаючи про невідповідність дійсності переданої інформації [95]¹³⁸.

У цьому випадку діяльність зі встановлення зловмисника не складає особливих труднощів, оскільки оперативні працівники на підставі наявних даних можуть сформувавши коло підозрюваних. На причетність до передачі повідомлення

¹³⁸ Кримінальна справа № 65032021. – Архів Кіровського районного суду м. Дніпропетровська, 2003 р.

перевіряються мешканці квартири та особи, котрі знаходились на той момент у даному приміщенні..

У результаті проведеного дослідження вважаємо за можливе сформувати перелік основних дій правоохоронців щодо здійснення перевірки за фактами завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності

За об'єктом загрози працівниками правоохоронних органів мають бути здійснені такі дії:

1. До об'єкту, якому висловлено загрозу, негайно направляється СОГ, вибухотехнічна служба, підрозділ пожежної частини, на території обслуговування якої знаходиться відповідний об'єкт, бригада швидкої медичної допомоги та інших відомств.

2. З об'єкту, котрому висловлено загрозу евакуюються всі люди на відстань на відкритій місцевості не ближче ніж 300 м або за капітальні будівлі, розташовані не ближче ніж 50 м. від об'єкту загрози. Останній оточується працівниками міліції, котрі контролюють та фіксують технічними засобами (у першу чергу відеокамерами) кожну особу, що виходить з будівлі. Окрім того, приховано здійснюється фіксація усіх можливих осіб, котрі спостерігають за евакуаційно-пошуковими діями. Отримані відеозаписи у подальшому аналізуються на предмет відсутності на об'єкті певних осіб або, навпаки, сторонніх, котрі не мали б там бути.

3. Перевірку необхідно починати з прилеглої території об'єкту, в подальшому заходячи до приміщення. Будівля перевіряється з підвалу та нижніх поверхів, поступово піднімаючись до верхніх.

4. З метою прискорення пошукових заходів рекомендовано залучати персонал установи, на території якої здійснюються перевірочні заходи. Особливого значення це набуває на тих підприємствах (установах, організаціях), зупинити діяльність складно, а іноді неможливо (наприклад, атомної електростанції). У такому, а також схожих випадках кожен працівник даної установи має перевірити своє робоче та прилегле до нього місце на наявність

сторонніх предметів. Значно прискорюється час проведення пошукових дій при використанні спеціально тренованих собак кінологічної служби.

5. У разі визначення у повідомленні точного часу вибуху слідчий має проконтролювати, щоб усі особи, задіяні у проведенні перевірочних заходів на об'єкті загрози, залишили його за 10 хвилин до визначеного часу.

6. Після перевірки об'єкту вибухотехнічною службою слідчий приймає рішення щодо необхідності огляду даної будівлі.

Зазначений перелік заходів не є вичерпним. Він визначає лише орієнтовну сукупність необхідних дій правоохоронців за фактами надходжень повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

Певні особливості мають і перевірочні заходи за місцем передачі відповідного повідомлення, а саме:

1. У першу чергу дії працівників правоохоронних органів спрямовуються на встановлення місця, звідки було передане повідомлення. Оскільки переважно (60%) використовуються засоби стаціонарного телефонного зв'язку, котрі мають фіксовані місця розташування, то, відповідно, за останніми і будуть знаходитись відображення дій злочинця.

2. За наявності технічної можливості у черговій частині відділу міліції, до якого надходить повідомлення про загрозу безпеці, негайно встановлюється номер телефонного апарату, з котрого здійснено дзвінок, та місце його розташування, що може бути проведено за допомогою оперативно-технічних підрозділів.

3. З прибуттям на місце передачі повідомлення учасники групи мають зорієнтуватись на місці. Аналізуючи місце знаходження телефонного апарату, правоохоронці мають з'ясувати ступінь доступу до нього. Від цього залежатимуть подальші дії щодо встановлення злочинця, свідків, очевидців.

4. У випадку, якщо телефон розташований у квартирі, службовому кабінеті, доступ до якого обмежений, встановлюються ті особи, котрі там знаходились на момент передачі повідомлення та могли скористатись засобом зв'язку. У першу чергу під підозру потрапляють власники зазначених приміщень. Однак

повідомлення можуть передаватися без відома власника й іншими особами. Відповідно, всі ці особи мають бути окремо один від одного опитані. Приміщення та телефонний апарат підлягають обов'язковому огляду та пошуку на ньому слідів рук.

5. При передачі повідомлення про загрозу безпеці з використанням телефону-автомату, розташованого у певному приміщенні або на території підприємства (установи, організації), необхідно з'ясувати, хто використовував телефон у відповідний момент. Свідками даного факту могли бути особи, котрі знаходились у відповідний проміжок часу неподалік від зазначеного засобу зв'язку та, можливо, бачили злочинця. Якщо для передачі повідомлення з відповідним змістом використовувався розташований у громадському місці таксофон, доступ до якого необмежений і неконтрольований, правоохоронці у першу чергу блокують до нього доступ.

6. Обов'язково має бути оглянута прилегла до телефону-автомату ділянка місцевості, де можуть бути виявлені сліди низу взуття, недопалки цигарок та інші відображення злочинця. На слухавці та корпусі телефону намагаються віднайти сліди пальців рук зловмисника.

7. Свідки вчинення даного злочину мають відшукуватись у розташованих поблизу будинках, установах (організаціях, підприємствах).

Не виключено проведення й інших дій як за місцем безпосередньої загрози, так і за тим, звідки повідомлення з відповідним змістом було передане.

Перевірка інформації про загрозу безпеці, що передається злочинцем особисто, має свою специфіку.

У випадку, коли одержувачу повідомлення відомий злочинець, дії з його встановлення не складають особливих труднощів. Якщо ж зловмисник невідомий одержувачу, у пам'яті останнього залишаються ідеальні відображення як анатомічних, так і функціональних ознак правопорушника. У подальшому це може бути використано при складанні словесного портрету злочинця, за яким відбувається його пошук, а також для проведення слідчої дії – пред'явлення для впізнання.

У кожному конкретному випадку надходження повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності працівниками правоохоронних органів має здійснюватись ряд відповідних перевірочних дій.

Зазначені перевірочні заходи не можуть проводитись безкінечно довго. Термін їх здійснення обмежений чинним КПК України у 10 денний строк (ст. 97 КК України). Однак практика, що склалась, вимагає проведення необхідних заходів протягом трьох, та лише у виключних випадках – десяти діб. Зазначені терміни продовженню не підлягають [107, с. 28]¹³⁹.

За результатами вивчення судово-слідчої практики нами з'ясовано, що більша кількість цих дій, а саме 54 %, здійснювалися у 3-денний строк, інші 46 % – до 10 діб. Наведені дані визначають, що дослідча перевірка майже за половиною фактів здійснюється протягом 10 діб. Поясненням цьому є те, що у практичних працівників виникають труднощі при здійсненні цієї діяльності. Відповідно, провести перевірочні заходи у повному обсязі у три доби, без наявності наукових рекомендацій щодо алгоритму дій, за відсутності попереднього досвіду за даними правопорушеннями не завжди можливо.

У той же час ні кількість, ні якість проведених перевірочних дій у триденний строк, порівняно з десятиденним терміном, не змінюється. Навпаки, ці заходи проводяться більш щільно і не розтягуються в часі, що сприяє виявленню більшої кількості свідків, очевидців, слідів злочинця. Тобто на початку перевірки правоохоронцям необхідно задати максимальний темп її проведення. Це визначатиме якість зібраного матеріалу, що в подальшому впливатиме на прийняття обґрунтованого рішення за розглядуваним фактом.

Зі сказаного доходимо висновку, що перевірочні заходи мають здійснюватись у триденний строк. Однак у виняткових випадках термін перевірки може бути подовжений до 10 діб.

З'ясуємо, які ж перевірочні заходи здійснювались за злочинами, кваліфікованими згідно зі ст. 259 КК України.

¹³⁹ Лобойко Л. М. Стадії кримінального процесу : навч. посіб. / Лобойко Л. М. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 176 с.

Проаналізувавши кримінальні справи, ми встановили, що при первинному зборі матеріалу за розглядуваними фактами вживалися такі заходи:

- відібрання пояснень від окремих громадян та службових осіб здійснювалося за усіма розглядуваними фактами;
- витребування необхідних документів з підприємств (установ, організацій) – за 34 % випадків;
- консультації спеціалістів надавались за 11 % справ.

Серед загальної кількості витребуваних документів складали:

- роздруківки вхідних-вихідних відомостей номерів певних абонентів – 74 %;
- довідки про відсутність учнів на заняттях у навчальних закладах – 11 %;
- довідки щодо прізвищ осіб, яким були продані квитки на потяг відповідного сполучення, – 5 %;
- довідки обліків певних осіб, наданих карним розшуком, – 5 %;
- відеокасети із записом камер спостереження – 5 %.

Переважна більшість (71 %) первинних матеріалів не обходиться без проведення оперативно-розшукових заходів. Це може бути пояснено тим, що злочинець зазвичай намагається уникнути відповідальності, для чого здійснює певні дії. Відповідно, встановити винуватця у злочині можливо завдяки проведенню оперативно-розшукових заходів. Окрім того, свідки даних фактів також переважно встановлюються при проведенні оперативних заходів. Це визначає нагальну потребу в їх проведенні за фактами повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

Такому різновиду отримання інформації, як опитування, практичні працівники приділяють значну увагу. Воно, як зазначає І.Д. Федоров, дає можливість швидко дізнатися про загальну обстановку, характер події, причетних до нього осіб і, головне, отримати відомості для організації переслідування злочинців по гарячих слідах. Необхідність негайного опитування свідків, стверджує автор, диктується також тим, що деякі очевидці, не знаючи, що їх свідчення важливі для

розслідування, можуть не прийти до органів внутрішніх справ [181, с. 10]¹⁴⁰. Не слід також забувати про те, що подія висвітлюватиметься більш повно одразу після сприйняття, ніж через певний час.

Заслуговує на увагу і визначення категорії опитуваних осіб. Слід зазначити, що із загальної їх кількості пояснення відбиралися у потерпілої сторони у 11 % випадків, запідозрених – у 19 %, свідків, очевидців – у 89 %. Наведене визначає значну кількість отримуваних відомостей від певних категорій осіб, що в подальшому використовуються у процесі розслідування зазначених злочинів. При цьому свідченням свідків-очевидців надається значна перевага порівняно з поясненнями інших осіб, у першу чергу з причин їх неупередженості, а також значної інформативності даних, що можуть бути від них отримані. До вагомих відомостей слід віднести можливість складання мальованого або композиційного портрету злочинця, який якнайшвидше розмножується й використовується для розшуку відповідних осіб.

Окрім даної категорії осіб, можуть бути опитані як потерпілі, так і запідозрені. Однак кількість цих осіб менша порівняно зі свідками. Цьому є своє логічне пояснення. Так, у переважній більшості фактів потерпілий дізнається про вчинений стосовно нього злочин від правоохоронців. Відповідно, ця категорія осіб не має інформації, що сприяла б встановленню злочинця. Тобто відібране пояснення не буде нести необхідної інформативності щодо даного факту.

Лише приблизно п'ята частина запідозрених у вчиненні розглядуваного злочину опитуються тому, що саме ця кількість осіб була встановлена при проведенні дослідчої перевірки. Проблема, на думку В.Г. Гриба, полягає у тому, що частково з причини недосконалості наявних в ОВС технічних засобів, наявної іноді неузгодженості у діях підрозділів, а також у силу об'єктивної

¹⁴⁰ Федоров Ю. Д. Использование специальных знаний при осмотре места происшествия / Федоров Ю. Д. // Пути совершенствования деятельности следственных аппаратов органов внутренних дел : сб. науч. трудов Ташкентской высшей школы МВД СССР. – Ташкент, 1987. – 118 с.

швидкоплинності самого злочинного акту лише в одному з десяти випадків вдається встановити зловмисників [156, с. 49]¹⁴¹. Схожі фактори впливають і на ступінь розкриття злочинів, кваліфікованих за ст. 259 КК України. Перелік проведених практичними працівниками перевірочних заходів за злочинами розглядуваного виду співпадає з поглядами науковців, котрими зазначається, що шляхом отримання пояснень, витребування необхідних довідок та документів здійснюється перевірка законності приводу і достатності підстав до порушення кримінальної справи [73, с. 12]¹⁴². Зазначене визначає потребу в проведенні оперативно-розшукових заходів, і в першу чергу опитування потерпілих, свідків-очевидців, підозрюваних, що визначатиме повноту проведених перевірочних заходів за розглядуваними фактами.

Якщо на момент порушення кримінальної справи встановлена особа, яка вчинила злочин, кримінальна справа має бути порушена стосовно цієї особи (ст. 98 КПК України). Крім того, обов'язково слід з'ясувати: вік винної особи, завідомо неправдивість повідомлення, мету, мотив вчинення дій, а можливо, й інші обставини. Таким чином, проаналізувавши все наведене, можливо прийняти обґрунтоване рішення щодо порушення кримінальної справи за ст. 259 КК України. У випадку невиявлення інформації про злочинця, за наявності складу злочину кримінальна справа порушується за фактом його вчинення. При порушенні кримінальної справи варто приділити увагу виявленню для цього приводів. Основною умовою, за якої безпосереднє виявлення ознак злочину може бути визнаним як привід до порушення справи, є факт виконання відповідною особою своїх службових повноважень [117, с. 43]¹⁴³. За результатами вивчення кримінальних справ безпосереднє виявлення ознак злочину органом дізнання складало 98 % випадків, виявлення слідчим – 2 %. Оскільки кожен привід є джерелом інформації про злочин та, відповідно, має бути змістовним,

¹⁴¹ Раскрытие и расследование преступлений террористического характера : пособие / под ред. канд. юрид. наук, засл. юриста России В. Г. Гриба. – М. : ВНИИ МВД России, 2000. – 72 с.

¹⁴² Корнуков В. М. Производство по делам о хулиганстве : метод. пособие / Корнуков В. М., Михайленко А. Р., Чичко В. Н. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1977. – 60 с.

¹⁴³ Макаренко Є. І. Дізнання в міліції та митних органах : навч. посіб. / Макаренко Є. І., Тertiшник В. М., Лобойко Л. М., Ліпінський В. В., Шиян А. Г. – Дніпропетровськ : ПП «Ліра ЛТД», 2003. – 452 с.

виникає питання щодо форми відображення факту безпосереднього виявлення ознак злочину у відповідних документах [52, с. 67]¹⁴⁴. В органах міліції таким документом є рапорт особи, яка проводить дізнання (оперуповноваженого, дільничного інспектора або дізнавача штатного відділення дізнання), на ім'я начальника органу [106, с. 12]¹⁴⁵. Відповідно, приводом для порушення кримінальної справи за ст. 259 КК України буде інформація про вчинений злочин від органу, що отримав та перевірів повідомлення у вигляді рапорту. Але для прийняття рішення про порушення кримінальної справи одних приводів недостатньо. Для цього необхідно мати ще й достатні дані, отримати які можливо шляхом перевірки повідомлення.

Як зазначає Р.Г. Золотарьов, у ході перевірки необхідно встановити: 1) точний склад повідомлення, наявність у ньому відомостей про підготовку акту тероризму (вибуху, підпалу тощо), а не про інші злочинні дії; 2) неправдивий характер повідомлення, тобто невідповідність повідомлення дійсності (відсутність вибухонебезпечного предмету на зазначеному об'єкті); 3) наявність або відсутність підстав для відмови у порушенні кримінальної справи [53, с. 51]¹⁴⁶.

Порушення кримінальної справи має особливості, які залежать, по-перше, від того, за ознаками якого злочину приймається це рішення, а по-друге, від того, якою мірою і в якому первісному матеріалі ці ознаки знайшли відображення [34, с. 28]¹⁴⁷.

Порушуючи кримінальну справу за ознаками злочину, передбаченого ст. 259 КК України, необхідно враховувати, що заздалегідь неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності повинно мати такі ознаки:

¹⁴⁴ Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений / Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. – Харьков : Юрид. ин-т, 1985. –92 с.

¹⁴⁵ Лобойко Л. М. Прийняття міліцією рішень за заявами і повідомленнями про злочини : навч.-практ. посіб. / Лобойко Л. М. – Дніпропетровськ : Юрид. акад. м-ва внутр. справ. – 2003. – 84 с.

¹⁴⁶ Золотарев Р. Г. Доказывание по уголовным делам о заведомо ложном сообщении об акте терроризма : учеб. пособие / Золотарев Р. Г. – М. : Изд-во «Юрлитинформ», 2008. – 144 с.

¹⁴⁷ Волобуєв А. Ф. Загальні положення криміналістичної методики : лекція / А. Ф. Волобуєв – Харків : Ун-т внутр. справ, 1996. – 36 с.

- містити вигадану інформацію про вчинення загально небезпечних злочинів, наприклад, збройні напади, закладену у приміщенні вибухівку, підготовку підпалів тощо;

- сприйматися тими, кому воно адресовано, як реальна загроза безпеці;

- про те, що загроза безпеці громадян відсутня, заявнику відомо заздалегідь [50, с. 160]¹⁴⁸.

Слід зазначити, що за ст. 259 КК України досудове слідство проводиться слідчими органів внутрішніх справ (ст. 112 КПК України). Але співробітники, які порушують кримінальні справи, можуть працювати в інших правоохоронних органах. Вивченням кримінальних справ нами встановлено, що 2 % справ порушувалися прокурором, 2 % – слідчим прокуратури, 2 % – слідчим СБУ, 9 % – дізнавачем, 85 % – слідчими ОВС. Незважаючи на те, що розглядувана стаття кримінального кодексу України належить до підслідності органів внутрішніх справ, однак ст. 112 КПК України передбачає, що якщо під час розслідування кримінальної справи будуть встановлені інші злочини, вчинені особою, відносно якої ведеться слідство, або іншою особою, якщо вони пов'язані зі злочинами, вчиненими особою, відносно якої ведеться слідство, і які не підслідні тому органу, котрий здійснює досудове слідство у справі, то у випадку неможливості виділення цих матеріалів в окреме провадження прокурор, який здійснює нагляд за досудовим слідством, своєю постановою визначає підслідність всіх цих злочинів. Так, наприклад, слідчим СБУ було виявлено факт передачі завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності у ході розслідування кримінальної справи, кваліфікованої за ст. 258 КК України (терористичний акт).

Наведені відомості свідчать про те, що переважна більшість кримінальних справ за злочинами, кваліфікованими згідно зі ст. 259 КК України, порушуються слідчими та дізнавачами органів внутрішніх справ. Окрім того, це можуть здійснювати й інші уповноважені на те посадові особи правоохоронних органів.

¹⁴⁸ Збірник методичних. рекомендацій з питань розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ [під ред. П. В. Коляди] – К.: 2001 р. – 240 с.

Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності тісно пов'язане з поняттям «хуліганство» (ст. 296 КК України). Як самостійний вид розглядуваний злочин було виділено у ст. 259 з прийняттям нового кримінального закону ще у 2001 р. Однак і досі деякі слідчі порушують кримінальні справи, що підпадають під кваліфікацію як завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, за ст. 296 КК України як хуліганство. Серед вивчених кримінальних справ нами виявлений лише один факт порушення кримінальної справи про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, за ст. 296 КК України. Однак у процесі досудового слідства кваліфікацію дій було змінено на ст. 259 КК України. Наведене свідчить, що слідчими переважно вірно кваліфікуються дії злочинця. Тобто вірна кваліфікація для працівників ОВС труднощів не викликає. Склад завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності належить до переліку формальних. Розглядуваний злочин вважається закінченим з моменту доведення повідомлення про терористичний акт будь-яким способом до відома широкого кола осіб або хоча б однієї особи з тим, що б отримати подальше розповсюдження. У той же час це означає, що суспільно небезпечні наслідки не є необхідною ознакою його об'єктивної сторони. Але встановлення характеру та розміру наслідків, що настали, є обов'язковим ще при проведенні перевірочних заходів. Розмір заподіяної шкоди має значення як для правильної кваліфікації дій винних осіб, так і для вирішення питання про її відшкодування [35, с. 150]¹⁴⁹. Це впливатиме на кваліфікацію злочинних дій

За допомогою аналізу судово-слідчої практики нами встановлено, що переважна більшість кримінальних справ, а саме 84 %, порушувалися за ч. 1 ст. 259 КК України. Інші ж 16 % – за наявними кваліфікуючими ознаками. За 12 % кримінальних справ у процесі досудового слідства кваліфікацію було змінено з ч. 1 на ч. 2 ст. 259 КК України. Однак не за усіма фактами були наявні ознаки, що

¹⁴⁹ Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна у сфері підприємництва / А. Ф. Волобуєв – Харків : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 336 с.

підпадали під ознаки ч. 2 розглядуваної статті, у зв'язку із чим кваліфікацію було змінено судом з ч. 2 на ч. 1 ст. 259 КК України за 3 % справ. Кваліфікуючими ознаками завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності є дії, якщо вони спричинили тяжкі наслідки або вчинені повторно (ч. 2 ст. 259 КК України). Тяжкі наслідки – поняття оціночне. Їх наявність визначається у кожному конкретному випадку з урахуванням усіх обставин справи. На думку О.В. Кириченко, до тяжких наслідків завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності слід відносити заподіяння тяжкого тілесного ушкодження хоча б одній особі або середньої тяжкості тілесних ушкоджень кільком особам, загибель людини, або заподіяння майнової шкоди у великих розмірах [62, с. 83]. Однак серед вивчених справ жодного з наведених факторів у діях злочинця виявлено нами не було. Тяжкими наслідками деякими слідчими помилково вважалися: виїзд слідчо-оперативної групи, залучення вибухово-технічної служби, евакуація людей, зрив навчального процесу в освітньому закладі. Однак зазначимо, що переважна більшість справ, за якими злочинців притягнуто, із зазначенням вказаних кваліфікуючих ознак, до відповідальності за ч. 2 ст. 259 КК України, мали б бути вірно кваліфіковані за ч. 1 цієї статті.

Наведені дані визначають, що основна кількість кримінальних справ, незважаючи на вказані недоліки, були вірно кваліфіковані, по-перше, при порушенні справи, по-друге, при провадженні досудового слідства. Однак на кваліфікуючі ознаки необхідно звернути увагу слідчих працівників з метою подальшого уникнення схожих помилок у кваліфікації дій злочинців.

Проведене дослідження дає підстави дійти висновку, що за злочинами розглядуваної категорії перевірочні заходи мають проводитись в обов'язковому порядку. Це, по-перше, забезпечить безпеку як громадян, так і об'єктів власності. По-друге, переважно шляхом перевірочних дій можливо встановити неправдивість відповідного повідомлення. При цьому термін проведення перевірки має займати три доби та у виняткових випадках – десять. При цьому

один з основних напрямків здійснення цієї діяльності полягає в отриманні якомога більшої кількості відомостей про злочинця при висловленні ним загрози, а також у зборі первинних матеріалів за місцем передачі відповідного повідомлення та за об'єктом, якому воно адресувалося. При аналізі голосу мовця, сторонніх звуків можливе висування припущень щодо соціально-демографічних даних злочинця, місця його перебування. Чим менше проходить часу з моменту передачі повідомлення до виявлення місця знаходження зловмисника, тим більша ймовірність його затримання та виявлення значної кількості інформації про нього. Важливою складовою перевірочних дій за місцем полягає у з'ясуванні ступеню доступу до відповідного засобу зв'язку. При встановленні певного обмеження можливості вільного користування телефоном виявлення злочинця буде здійснюватись насамперед серед осіб, що мають до нього доступ. Це визначатиме коло підозрюваних осіб та відповідно звужуватиме напрямки пошукових дій працівників правоохоронних органів. Усе зазначене має сприяти діяльності правоохоронців у встановленні злочинця.

Окрім того, обов'язковою умовою забезпечення безпеки, а також належного рівня організації перевірочних дій, є залучення спеціалістів з різним профілем діяльності. У першу чергу цими особами мають бути співробітники вибухотехнічних служб, медичні працівники, працівники газової служби, електричних мереж. На розсуд слідчого до проведення необхідних дій при дослідчій перевірці можуть залучатись і інші спеціалісти.

2.2 Організація розкриття та розслідування на початковому етапі відповідно до типових слідчих ситуацій

Процес розслідування розподіляється на етапи. Незважаючи на те, що єдиної думки щодо їх кількості серед вчених немає, переважно в якості основного ними визначається початковий етап розслідування злочинів. Його результативність у більшості випадків визначає успішність подальшого розслідування, встановлення та викриття винних. Звичайно, що цьому етапу приділяється значна увага у криміналістичній літературі.

Так, на початковому етапі розслідування, наголошує Ю.Д. Федоров, більшість обставин досліджуваної події або взагалі невідомі, або у недостатній мірі вивчені слідчим. Тому, продовжує автор, знання обставин події, її походження та причинного взаємозв'язку у зазначений період є неповним та неточним, тобто вірогідним [179, с. 46]¹⁵⁰. На думку І.О. Возгріна, початковий етап розслідування являє собою систему слідчих дій, що характеризуються невідкладністю, безперервністю та порівняно коротким часом їх проведення у цілях вирішення загальних і специфічних для цього періоду задач [32, с. 154]¹⁵¹.

Заслуговує на увагу й позиція О.Г. Філіппова, який наводить більш широкий перелік особливостей, що відрізняють початковий етап розслідування, котрі, на його думку, полягають у відносно малій протяжності, великому порівняно з наступним етапом ступені невідкладності здійснюваних у ході нього слідчих дій. Окрім того, слідчий у початковий період частіше за все не має розгорнутого плану розслідування, а будує свою роботу, виходячи з типових версій, на підставі яких намічає простий перелік слідчих дій та інших заходів, що підлягають невідкладному проведенню. Усі ці обставини, без сумніву, суттєвим чином впливають не тільки на характер організаційної роботи слідчого у ході

¹⁵⁰ Федоров Ю. Д. Построение и использование версий при исследовании места происшествия / Федоров Ю. Д. // Вопросы криминалистической тактики : сб. науч. трудов. – Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1978. – 100 с.

¹⁵¹ Возгрин И. А. Криминалистическая методика расследования преступлений / И. А. Возгрин – Мн. : Выш. школа, 1983. – 215 с.

початкового етапу, визначення кола та послідовності проведення слідчих дій, але в ряді випадків і на їх тактику [184, с. 17].

Проаналізувавши вказані позиції вчених, можна дійти висновку, що ними переважно визначаються недостатня інформаційність (інформаційний дефіцит), короткостроковість цього етапу та закладення у ході нього підґрунтя для подальшого успішного розкриття та розслідування злочину. Наведене, у свою чергу, обумовлює й задачі розглядуваного етапу розслідування. В узагальненому вигляді до основних задач початкового етапу розслідування, на думку А.Ф. Волобуєва, можуть бути віднесені: встановлення місця, часу і обстановки злочину, його суті, а також виявлення і вилучення його слідів – джерел доказів; встановлення, розшук і затримання особи, підозрюваної в скоєнні злочину; збирання доказів, достатніх для притягнення особи як обвинуваченої (хоча б за одним епізодом злочинної діяльності) [34, с. 28]¹⁵².

Усе зазначене також може простежуватись стосовно злочинів, кваліфікованих відповідно до ст. 259 КК України. Тобто слідчий в обмежений час, в умовах інформаційної невизначеності, стикається з необхідністю організувати як власну діяльність, так і діяльність оперативних працівників, спрямовану на розкриття та розслідування даного суспільно небезпечного діяння.

У залежності від характеру події та її конкретних обставин перелік та послідовність початкових слідчих дій та оперативно-розшукових заходів можуть змінюватись. Це обумовлюється задачами, які постають перед працівниками правоохоронних органів на цьому етапі. Вченими вони визначаються по-різному. Так, Ю.В. Гаврилін, А.Ю. Головін та І.В.Тишутіна до специфічних задач відносять виявлення усіх ознак злочину, виявлення та затримання злочинця по гарячих слідах [37, с. 186]¹⁵³.

¹⁵² Волобуєв А. Ф. Загальні положення криміналістичної методики : лекція / А. Ф. Волобуєв – Харків : Ун-т внутр. справ, 1996. – 36 с.

¹⁵³ Гаврилин Ю. В. Криминалистика в понятиях и терминах : учеб. пособие / Гаврилин Ю. В., Головин А. Ю., Тишутина И. В. ; под ред. А. Ю. Головина. – М. : Книжный мир, 2006. – 384 с.

Заслужує на увагу позиція А.Ф. Волобуєва, який наводить більш широкий перелік основних задач даного етапу, до яких в узагальненому вигляді відносять: 1) встановлення місця, часу і обстановки злочину, його суті, а також виявлення, фіксація і вилучення його слідів – джерел доказів; 2) встановлення, розшук і затримання особи, підозрюваної у скоєнні злочину; 3) збирання доказів, достатніх для притягнення особи як обвинуваченої (хоча б за одним епізодом злочинної діяльності) [34, с. 28]¹⁵⁴.

Займаючи схожу позицію, С.Ю. Косарев до основних задач розглядуваного етапу включає ще і встановлення приблизної суми матеріальної шкоди, припинення злочинної діяльності, попередження ухилення запідозрених осіб від слідства, отримання початкової інформації про обставини, що сприяли вчиненню злочину, тощо [75, с. 76]¹⁵⁵.

Наведені вище погляди науковців збігаються із задачами, визначеними ст. 2 КПК України [98, с. 6]¹⁵⁶. Виконання вказаних завдань значною мірою залежить від вміння працівників, котрі здійснюють розкриття та розслідування злочинів, враховувати їх криміналістичну характеристику та вірно оцінювати слідчу ситуацію, що утворилась у справі.

Визнаючи велике криміналістичне значення слідчої ситуації, необхідно в той же час зазначити, що до цього часу немає її загальноприйнятого визначення. Ця наукова категорія визначається вченими-криміналістами як:

- сукупність умов, в яких у даний момент здійснюється розслідування [18, с. 630]¹⁵⁷;
- хід і стан розслідування [29, с. 31]¹⁵⁸;
- характеристика стану процесу розслідування [71, с. 55¹⁵⁹; 39, с. 34¹⁶⁰];

¹⁵⁴ Волобуєв А. Ф. Загальні положення криміналістичної методики : лекція / А. Ф. Волобуєв – Харків : Ун-т внутр. справ, 1996. – 36 с.

¹⁵⁵ Косарев С. Ю. О современном состоянии системы методик расследования преступлений / Косарев С. Ю. // Вестник криминалистики / отв. ред. А. Г. Филиппов. – Вып. 1 (29). – М. : Спарк, 2009. – 180 с.

¹⁵⁶ Кримінально-процесуальний кодекс України. – К. : Атіка, 2001. – 208 с.

¹⁵⁷ Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие для вузов / Р. С. Белкин – 3-е изд., доп. – М. : Юнити-Дана, Закон и право, 2001. – 837 с.

¹⁵⁸ Васильев А. Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений / А. Н. Васильев – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1978. – 72 с.

- система відомостей про стан розслідування злочину [201, с. 269]¹⁶¹;
- наявність певної кількості інформації [30, с. 140]¹⁶²;
- умови розслідування злочину на певний його момент [34, с. 29]¹⁶³;
- обстановку розслідування на певний момент [155, с. 13]¹⁶⁴;
- модель (моделі) реальної обстановки [8, с. 37]¹⁶⁵;
- сума значущої для розслідування інформації [1, с. 159]¹⁶⁶ тощо.

З наведеного можна дійти висновку, що слідча ситуація вченими визначається переважно з позиції наявної у справі інформації. У свою чергу, кількість інформації визначає різноманітність у ситуаціях, що складаються у справах на початковому етапі їх розслідування.

Розходження у слідчих ситуаціях відповідним чином обумовлює розмежування тактичних завдань за кожною з них, специфіку організації та планування розслідування [113, с. 114]¹⁶⁷. Тобто з урахуванням слідчої ситуації мають визначатись напрямки розслідування, оптимальна лінія поведінки слідчого при визначенні послідовності та проведенні необхідної кількості процесуальних та не процесуальних дій. Послідовність більшості цих дій визначає сам слідчий,

¹⁵⁹ Копылов И. А. Следственные ситуации в методике расследования отдельных видов преступлений / И. А. Копылов // Вопросы совершенствования криминалистических методик : сб. науч. трудов МВД СССР. – Волгоград : Высшая следственная школа, 1981. – 135 с.

¹⁶⁰ Герасимов И. Ф. Пути повышения эффективности методик раскрытия и расследования преступлений / Герасимов И. Ф. // Алгоритмы и организация решений следственных задач : сб. науч. тр. – Иркутск : Изд-во Иркутского ун-та, 1982. – 145 с.

¹⁶¹ Эксархопуло А. А. Криминалистика в схемах и иллюстрациях : учеб. пособие / Эксархопуло А. А. – СПб. : Изд-во «Юридический центр–Пресс», 2002. – 450 с.

¹⁶² Васильев А. Н. Предмет, система и теоретические основы криминалистики / А. Н. Васильев, Н. П. Яблоков. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 144 с.

¹⁶³ Волобуєв А. Ф. Загальні положення криміналістичної методики : лекція / А. Ф. Волобуєв – Харків : Ун-т внутр. справ, 1996. – 36 с.

¹⁶⁴ Радаев В. В. Криминалистическая характеристика преступлений и ее использование в следственной практике : лекция / Радаев В. В. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1987. – 24 с.

¹⁶⁵ Баев О. Я. Реальные следственные ситуации и их модели / О. Я. Баев, Н. Б. Баева // Вопросы совершенствования методики расследования преступлений. – Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1984. – 160 с.

¹⁶⁶ Агафонов В. В. Криминалистика : пособие для сдачи экзамена / В. В. Агафонов, А. Г. Филиппов – 5-е изд., испр. – М. : Юрайт–Издат, 2006. – 224 с.

¹⁶⁷ Лускатов О. В. Теорія та практика розслідування нерозкритих злочинів минулих років : монографія / Лускатов О. В. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – 192 с.

керуючись власним досвідом, теоретичними пізнаннями, а також враховуючи специфіку кожного злочину [114, с. 96]¹⁶⁸.

Слід погодитись із висловленою думкою вчених про розходження у слідчих ситуаціях, оскільки їх різноманітність може розглядатись з позиції їх складності для процесу розслідування. Ступінь проблемності у кожному конкретному випадку визначатиметься поєднанням об'єктивних та суб'єктивних чинників.

Анкетування працівників слідчих підрозділів щодо факторів, які впливали на те, що розслідувані ними злочини, кваліфіковані згідно зі ст. 259 КК України, залишались нерозкритими, дозволило визначити такі:

Об'єктивного характеру:

1. Злочин вчинено за відсутності очевидців в умовах певного місця та часу – 87 % відповідей від загальної кількості опитаних працівників.
2. Знищення окремих слідів та доказів зацікавленими особами – 13 %.

Суб'єктивного характеру:

1. Несвоєчасний виїзд на місце події – 20 %.
2. Невикористання науково-технічних засобів при проведенні слідчих дій – 20 %.
3. Невикористання (недостатнє використання) спеціальних знань у процесі слідства – 13 %.
4. Незадовільне проведення оперативно-розшукових заходів при встановленні злочинця по гарячих слідах – 40 %.

У свою чергу, працівники оперативних підрозділів при відповіді на це запитання визначили дещо більшу кількість факторів, а саме:

Об'єктивного характеру:

1. Злочин вчинено при відсутності очевидців в умовах певного місця та часу – визначили 77 % від загальної кількості опитаних працівників.
2. Діяння вчинено досвідченим злочинцем, який застосував певних заходів – 5%.
3. Знищення окремих слідів та доказів заінтересованими особами – 16 %.

¹⁶⁸ Макаренко Е. И. О проблемах совершенствования методики расследования квартирных краж, совершенных группой лиц / Макаренко Е. И. // Вопросы совершенствования методики расследования преступлений. – Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1984. – 160 с.

Суб'єктивного характеру:

1. Несвоєчасний виїзд на місце події – 35 %.
2. Поверхневий огляд місця події – 16 %.
3. Невикористання науково-технічних засобів при проведенні слідчих дій – 23 %.
4. Невикористання (недостатнє використання) спеціальних знань – 16 %.
5. Несвоєчасне заведення оперативно-розшукової справи – 5 %;
6. Незадовільне проведення оперативно-розшукових заходів при встановленні злочинця по гарячих слідах – 5 %.
7. Передчасне прийняття рішення про відмову в порушенні кримінальної справи, яке після його відміни призводить до втрати часу – 7 %.
8. Відсутність планування та системи в організації розслідування на початковому етапі – 2 %.
9. Помилки в оцінці наявної інформації та доказів, внаслідок яких були висунуті та перевірялись хибні версії – 5 %.
10. Завчасне зупинення кримінальної справи – 7 %.

Характер впливу відповідних факторів обґрунтовано, на нашу думку, сприймається працівниками правоохоронних органів з урахуванням їх поділу на об'єктивні та суб'єктивні. Тобто вказуються чинники, які, в першу чергу, визначаються рядом соціально-демографічних даних злочинця та не залежать від волі правоохоронців, а також ті, що обумовлюються певною характеристикою працівників правоохоронних органів. Саме наявні у них досвід, знання, навички, цілеспрямованість та інші якості визначають суб'єктивність та відповідним чином впливають на процес розкриття та розслідування злочинів розглядуваної категорії. На наявності відповідної градації за ступенем проблемності наголошує й В.Г. Танасевич, визначаючи одну з них складною слідчою ситуацією, яка складається відразу за прийняттям слідчим справи до свого провадження. У цій

обстановці, наголошує вчений, на перший план висувається необхідність провадження невідкладних слідчих дій [172, с. 92]¹⁶⁹.

За допомогою аналізу наведених думок вчених і результатів анкетування можна припустити, що визначається значно більший перелік чинників, котрі впливають на ступінь розкриття та розслідування злочинів розглядуваної категорії, суб'єктивного характеру. Однак і ряд об'єктивних факторів сприймається переважно з позиції наявних особистих даних кожного співробітника, котрий виступає суб'єктом розслідування.

У рамках розглядуваної категорії «слідча ситуація» вченими визначаються ще й найбільш повторювані з них, або типові. Типові, тобто найбільш характерні слідчі ситуації, стверджує А.Ф. Волобуєв, відіграють ключову роль при формуванні практичних рекомендацій у кожній частковій методиці розслідування. Слідчі ситуації, продовжує автор, визначаються як типові на основі узагальнення багаторічного досвіду розслідування злочинів окремих видів [34, с. 29]¹⁷⁰.

На особливій важливості виділення типових слідчих ситуацій у цілях орієнтації в обстановці, що складається на самому початку розслідування, наголошують О.М. Васильєв, М.П. Яблоков, оскільки успіх розкриття злочину, як правило, залежить від правильності та швидкості дій слідчого саме на початку слідства [30, с. 139].

Заслуговує на увагу й позиція, висловлена В.Ю. Шепітько щодо типових слідчих ситуацій, відносно до яких можливо намітити певний образ дій слідчого у процесі отримання доказової інформації. Значення типових ситуацій дозволяє не тільки передбачити їх виникнення у відповідних умовах як закономірних, але й обрати відповідні засоби, прийоми та методи [197, с. 262]¹⁷¹.

¹⁶⁹ Танасевич В. Г. Значение криминалистической характеристики преступлений и следственных ситуаций для методики расследования пре ступлений / Танасевич В. Г. // Актуальные проблемы советской криминалистики. – М., 1980. – 104 с.

¹⁷⁰ Волобуєв А. Ф. Загальні положення криміналістичної методики : лекція / А. Ф. Волобуєв – Харків : Ун-т внутр. справ, 1996. – 36 с.

¹⁷¹ Шепітько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій. – 2-е изд., перераб. и доп. / Шепітько В. Ю. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 368 с.

З наведених науковцями думок щодо типових слідчих ситуацій можна дійти висновку, що основне їх призначення полягає у сприянні правоохоронцям в організації процесу розслідування на відповідному етапі. Висвітлення цих ситуацій за певним злочином дозволяє здійснювати розслідування на якісно новому рівні. Передбачення настання певної ситуації та її аналіз сприяють визначенню напрямків вжиття відповідних заходів організаційного характеру з метою здійснення впливу на неї.

Далі вважаємо за необхідне з'ясувати, які з типових слідчих ситуацій визначаються науковцями з точки зору об'єму та змісту наявної інформації за злочинами певного виду або групи на конкретному етапі їх розслідування.

Так, О.О. Ексархопуло до типових слідчих ситуацій, характерних для початкового етапу розслідування злочину, відносить: 1) характер події та дані про злочинця невідомі; 2) характер події, що мала місце, відомий, однак відсутні відомості про злочинця (або ці відомості неповні); 3) злочинець відомий, але незрозумілий характер події, що мала місце (або відомості про характер події неповні) [201, с. 270]¹⁷².

Дещо іншу точку зору висловлюють В.В. Агафонов та О.Г. Філіппов, котрі вказують, що для початкового етапу розслідування крадіжок та ряду інших злочинів характерні три типові слідчі ситуації: 1) злочинець затриманий на місці злочину; 2) злочинець не затриманий, але про нього є певні відомості, що дозволяють організувати його розшук; 3) злочинець не затриманий і ніяких даних про нього немає [1, с. 160]¹⁷³.

Зазначені типові слідчі ситуації необхідно розглядати крізь призму характеристики сприятливості встановлення злочинця та процесу розслідування кримінальної справи. Найкращою та, відповідно, сприятливою сукупністю умов, що склалась на певний момент, слід вважати ту, коли злочинець затриманий на місці злочину. У такій ситуації зазвичай немає необхідності у проведенні

¹⁷² Эксархопуло А. А. Криминалистика в схемах и иллюстрациях : учеб. пособие / Эксархопуло А. А. – СПб. : Изд-во «Юридический центр–Пресс», 2002. – 450 с.

¹⁷³ Агафонов В. В. Криминалистика : пособие для сдачи экзамена / В. В. Агафонов, А. Г. Филиппов – 5-е изд., испр. – М. : Юрайт–Издат, 2006. – 224 с.

розшукових дій з його встановлення. У результаті виявляється достатня кількість матеріальних та ідеальних слідів. Проведення ряду слідчих дій з відповідними учасниками забезпечує отримання максимальної сукупності доказової інформації. Найчастіше і позиція зловмисника не характеризується протидією процесу розслідування.

Відповідно, як несприятливі або складні слідчі ситуації слід сприймати ті, коли: злочинець не затриманий, але про нього є певні відомості, що дозволяють організувати його розшук, а також коли злочинець не затриманий і ніяких даних про нього немає. У цих ситуаціях з різним ступенем складності проводитимуться як процесуальні, так і не процесуальні дії. І чим менша кількість відомостей зібрана про зловмисника на початковому етапі розслідування, тим у відносно гіршому та складнішому стані знаходиться справа. Тобто для встановлення злочинця та притягнення його до відповідальності по кожній зазначеній ситуації співробітникам необхідно здійснити різні за кількістю та послідовністю слідчі дії та оперативно-розшукові заходи. Це, відповідно, визначатиме ступінь проблемності за кожною кримінальною справою та різновид слідчої ситуації, що склалась.

Незважаючи на те, що кожен злочин розглядуваної категорії є індивідуальним, за ними простежуються певні подібні риси. Виникнення схожої сукупності умов дозволяє простежити їх та сформулювати типові слідчі ситуації за злочином розглядуваної категорії.

Слід погодитись із висловленими науковцями поглядами щодо типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування ряду злочинів. Однак по досліджуваним суспільно небезпечним діянням наведені криміналістами типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування можуть бути запроваджені за умови їх коректив.

Безумовний науковий інтерес викликають типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів розглядуваної категорії, запропоновані О.О. Беляковим та Д.В. Тишиним, з поділом за ступенем їх проблемності на: 1) сприятливі, до яких відносять ситуацію, коли є інформація про злочин та

відома особа злочинця, котра передала повідомлення про підготовку акту тероризму; 2) несприятливі, в які включені ситуації:

- є інформація про злочин, але особа злочинця, котра передала завідомо неправдиве повідомлення, невідома;

- встановлена особа, що передала завідомо неправдиве повідомлення, але вона переховується від правоохоронних органів і місце її знаходження невідоме [20, с. 69]¹⁷⁴.

Беручи до уваги певну схожість з уже проведеним на теренах Російської Федерації О.О. Беляковим та Д.В. Тишиним дослідженням, вважаємо, що позиція цих науковців щодо об'єму та змісту типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування розглядуваної категорії злочинів, котрі вчинюються в Україні, потребує уточнення.

Вважаємо за потрібне визначити саме чотиричленну градацію (поділ) типових слідчих ситуацій за злочинами, кваліфікованими відповідно до ст. 259 КК України. Необхідність полягає у наведенні не просто більшого переліку, а у висвітленні всіх можливих ситуацій, що можуть скластися на початковому етапі розслідування відповідного злочину. Тобто у випадку залишення тричленної градації, наведеної вище науковцями, всупереч результатам, отриманим у процесі проведеного дослідження, це приведе до неможливості висвітлення всіх існуючих слідчих ситуацій початкового етапу розслідування. Відповідно, визначення цих ситуацій терміном «типові» буде некоректним через їх невідповідність реальній картині, що складається за досліджуваним злочином. У результаті упущення будь-якого різновиду з визначених нами ситуацій проведена теоретична робота не тільки не буде відповідати істинним (справжнім) ситуаціям, що складаються за розглядуваними злочинами на початковому етапі, а й буде їм суперечити. Це призведе до неможливості практичного використання проведеного дослідження у визначенні ситуацій за справами, кваліфікованими відповідно до ст. 259 КК України.

¹⁷⁴ Беляков А. А. Виртуальные взрывы : науч.-практ. пособие / А. А. Беляков, Д. В. Тишин – М. : Изд-во «Юрлитинформ», 2004. – 136 с.

Виходячи зі вказаного, пропонуємо визначити типові слідчі ситуації, що складаються на початковому етапі розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, а саме:

- 1) злочинець відомий, його затримано під час протиправного діяння або відразу після його вчинення;
- 2) злочинець відомий, але він з місця вчинення злочину зник;
- 3) злочинець невідомий, але є окремі дані про нього;
- 4) злочинець невідомий і не виявлено інформації про нього.

Обґрунтовуючи власну позицію щодо слідчих ситуацій початкового етапу розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, вважаємо за необхідне розглянути (навести) отримані нами результати.

Завдяки вивченню кримінальних справ за цими суспільно небезпечними діяннями нами встановлено, що на початковому етапі розслідування склалися такі слідчі ситуації:

- 1) злочинець відомий, його затримано під час злочину або відразу після його вчинення (44 %);
- 2) злочинець відомий, але він зник з місця вчинення злочину (14 %);
- 3) злочинець невідомий, але є окремі дані про нього (23 %);
- 4) злочинець невідомий і не виявлено інформації про нього (19 %).

Наведені дані свідчать, що майже половина злочинців (44 %) затримуються під час протиправного діяння або відразу після його вчинення, що може розглядатись як сприятлива слідча ситуація. За іншою ж частиною справ ситуацію слід розцінювати як проблемну з відповідним ступенем. У цьому випадку найбільш несприятлива слідча ситуація складається, коли злочинець невідомий і не виявлено інформації про нього. Тобто ступінь проблемності в такому випадку на момент порушення кримінальної справи слід розцінювати як максимальний.

Розглянемо перелік дій, що здійснювались за кожною із зазначених типових слідчих ситуацій у кримінальних справах, кваліфікованих за ст. 259 КК України.

Так, А.М. Столбов визначає, що за сприятливою слідчою ситуацією, коли є інформація про злочин та відома особа злочинця, котра передала повідомлення про підготовку акту тероризму, доцільно проводити такі слідчі дії: огляд місця події, допит підозрюваного; допит потерпілого та свідків; обшук та виїмку за місцем мешкання підозрюваного (з метою виявлення слідів підготовки до вчинення злочину); вилучення зразків для порівняльного дослідження; призначення окремих видів судових експертиз; пред'явлення для впізнання підозрюваного.

За ситуацією, коли особа злочинця встановлена, але місце знаходження її невідоме, основні зусилля правоохоронців мають бути спрямовані на пошук злочинця. Інформація для розшуку може бути отримана за допомогою слідчих дій – огляду місця події; допиту свідків та проведення оперативно-розшукових заходів.

У ситуації, коли відомий факт вчинення злочину, але невідома особа зловмисника, можуть проводитись такі слідчі дії: огляд місця вчинення злочину; огляд місця загрози; допит свідків; допит керівника об'єкту, якому висловлено загрозу вибуху; обшук за місцем мешкання підозрюваного; вилучення зразків для порівняльного дослідження; призначення окремих видів судових експертиз; надання доручень органу дізнання щодо встановлення місця знаходження особи, яка передала повідомлення, та її затримання [170, с. 90-92]¹⁷⁵.

Далі звернемося до отриманих нами результатів у відповідності до трьох слідчих ситуацій, запропонованих А.М. Столбовим.

Вивченням кримінальних справ нами встановлено, що на початковому етапу розслідування злочинів, кваліфікованих за ст. 259 КК України, у ситуації, коли злочинець відомий, його затримано під час протиправного діяння або відразу після його вчинення, проводились такі дії:

1. При дослідчій перевірці заяв і повідомлень:

- витребування необхідних документів із організацій, установ – 23 %;

¹⁷⁵ Столбов А. Н. Методика расследования заведомо ложного сообщения об акте терроризма : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Столбов Андрей Николаевич. – М., 2007.

- отримання консультацій спеціалістів – 10 %;
- відібрання пояснень від окремих громадян та службових осіб:
 - а) потерпілої сторони – 10 %;
 - б) свідків, очевидців – 100%;
 - в) запідозрених у злочині – 20 %.
- проведення оперативно-розшукових заходів – 14 %.

2. Слідчі дії:

- перевірка об'єкту вибухотехнічною службою проводилась у 80 % випадків;
- огляд місця події проводився у 83 % випадків, у ньому брали участь працівники:
 - МНС – 17 %;
 - служби газового господарства – 3 %;
 - групи станції невідкладної швидкої медичної допомоги – 3 % .

3. Допити потерпілих (представників потерпілої сторони), свідків проводилися:

- у день порушення кримінальної справи – 3 %;
- до 5 днів – 6 %;
- протягом місяця – 12 %;
- більш ніж через місяць – 3 %;
- ніхто не допитувався і не визнавався потерпілим – 70 %;
- визнавався потерпілим, але не допитувався – 6 %.

4. Обшуки:

- за місцем мешкання підозрюваного (обвинуваченого) – 3 %;
- в автомобілі підозрюваного – 3 %.

5. Допити підозрюваних (обвинувачених) – 100 %:

- відразу ж після затримання – 50 %;
- 1 раз – 3 %;
- більше одного разу – 97 %.

6. Допит підозрюваних (обвинувачених) був спрямований на:

- з'ясування події злочину, обставин повідомлення, характер дії кожного співучасника – 100 %;

- виявлення співучасників злочину – 10 %;

- з'ясування даних, що мають тактичне значення, – 83 %;

- з'ясування причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, – 100 %.

7. Вилучення документів (предметів):

- роздруківок вхідної, вихідної інформації телефонів – 27 %;

- аудіокасети, диски з чергової частини ОВС, МНС, до яких було здійснено повідомлення, – 30 %;

- відеокасети із записом спостереження за об'єктом, якому були висловлені погрози, – 3%;

- мобільний телефон – 20 %;

- предмети, що видавали за вибухові пристрої, – 6 %;

- сім-карти операторів мобільного зв'язку – 6%;

- зразки голосу – 17 %;

- фотографії, зафіксовані банкоматом, – 3 %.

8. Очні ставки проводились у 33 % випадків, учасниками яких були:

- 1) співучасники злочину – 3 %;

- 2) підозрюваний (обвинувачений) та свідок – 30 %.

9. Пред'явлення для упізнання підозрюваних (обвинувачених) за голосом – 3 %.

10. Призначення експертиз – 44 %.

11. Відтворення обстановки та обставин події – 13 %.

За ситуацією, коли злочинець відомий, але він з місця вчинення злочину зник, здійснювались дії:

1. При дослідчій перевірці заяв і повідомлень:

- витребування необхідних документів із організацій, установ – 50 %;

- відібрання пояснень від окремих громадян та службових осіб:

- а) потерпілої сторони – 10 %;

- б) свідків, очевидців – 100 %;

в) запідозрених у злочині – 25 %.

- проведення оперативно-розшукових заходів – 20 %.

2. Слідчі дії:

- перевірка об'єкту вибухотехнічною службою – 80 %;

- огляд місця події проводився у 80 % випадків, брали участь співробітники:

- МНС – 20 %;

- служби газового господарства – 10 %.

3. Допити потерпілих (представників потерпілої сторони), свідків проводилися:

- до 5 днів – 30 %;

- протягом місяця – 10%;

- ніхто не допитувався і не визнавався потерпілим – 60%.

4. Допити підозрюваних (обвинувачених) проводилися –100 %:

- відразу ж після затримання – 50 %;

- 1 раз – 20 %;

- більше одного разу – 80 %.

5. Допит підозрюваних (обвинувачених) був спрямований на:

- з'ясування події злочину, обставин повідомлення, характер дії кожного співучасника – 100 %;

- з'ясування даних, що мають тактичне значення, – 100 %;

- з'ясування причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, – 100 %.

6. Вилучення документів (предметів):

- роздруківок вхідної, вихідної інформації телефонів – 10 %;

- аудіокасет, дисків з чергової частини ОВС, МНС, до яких було здійснено повідомлення, – 20 %;

7. Очні ставки проводилися у 10 %.

8. Учасниками очної ставки були:

підозрюваний (обвинувачений) та свідок – 100 %.

9. Призначення експертиз – 20 %.

10. Відтворення обстановки та обставин події – 10 %.

У слідчій ситуації, коли злочинець невідомий, але у первинних матеріалах є окремі дані про нього, провадились такі дії:

1. При дослідній перевірці заяв і повідомлень:

- витребування необхідних документів із організацій, установ – 44 %;
- отримання консультацій спеціалістів – 19 %;
- відібрання пояснень від окремих громадян та службових осіб:
 - а) потерпілої сторони – 13 %;
 - б) свідків, очевидців – 100 %;
 - в) запідозрених у злочині – 26 %.
- проведення оперативно – розшукових заходів – 100 %.

2. Проводилися слідчі дії:

- перевірка об'єкту вибухотехнічною службою – 81 %;
- огляд місця події – 81 %, брали участь співробітники:
- МНС – 56 %.

3. Допити потерпілих (представників потерпілої сторони), свідків проводилися:

- у день порушення кримінальної справи – 6 %;
- до 5 днів – 19 %;
- протягом місяця – 38 %;
- більш ніж через місяць – 13%;
- ніхто не допитувався і не визнавався потерпілим – 21%;
- визнавався потерпілим, але не допитувався – 3 %.

4. Особисті обшуки проводились – 26 %;

5. Допити підозрюваних (обвинувачених) проводилися – 100 %:

- відразу ж після затримання – 50 %;
- 1 раз – 26 %;
- більше одного разу – 74 %.

6. Допит підозрюваних (обвинувачених) був спрямований на:

- з'ясування події злочину, обставин повідомлення, характер дії кожного співучасника – 100 %;
- виявлення співучасників злочину – 44 %;

- з'ясування даних, що мають тактичне значення, – 100 %;
- з'ясування причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, – 100 %.

7. Вилучення документів (предметів):

- роздруківок вхідної, вихідної інформації телефонів – 100 %;
- аудіокасет, дисків з чергової частини ОВС, МНС, до яких було здійснено повідомлення, – 31 %;
- мобільний телефон – 60 %;
- предмети, що видавалися за вибухові пристрої, – 6 %;
- зразки голосу – 12 %.

8. Очні ставки проводилися у 82 %, учасниками були:

- підозрюваний (обвинувачений) та свідок – 60 %;
- співучасники злочину – 12 %.

9 Призначення експертиз – 12 %.

10. Відтворення обстановки та обставин події – 19 %.

Також слід зазначити й ті дії, що проводились за виділеною нами типовою слідчою ситуацією, коли злочинець невідомий і не виявлено інформації про нього. Вивченням кримінальних справ встановлено, що на початковому етапі розслідування за даною слідчою ситуацією було вжито таких заходів:

1. Дії при дослідчій перевірці заяв і повідомлень:

- витребування необхідних документів із організацій, установ – 8 %;
- отримання консультацій спеціалістів – 19 %;
- відібрання пояснень від окремих громадян та службових осіб:
 - а) потерпілої сторони – 23 %;
 - б) свідків, очевидців – 100 %;
- проведення оперативно-розшукових заходів – 100 %.

2. Проводилися слідчі дії:

- перевірка об'єкту вибухотехнічною службою – 92 %;
- огляд місця події проводився у 69 % справ, приймали участь працівники:
 - МНС – 15 %.

3. Допит потерпілих (представників потерпілої сторони), свідків проводився:

- до 5 днів – 15 %;
- протягом місяця – 23 %;
- більш ніж через місяць – 13%;
- ніхто не допитувався і не визнавався потерпілим – 46 %;
- визнавався потерпілим, але не допитувався – 3 %.

4. Вилучення документів (предметів):

- роздруківок вхідної, вихідної інформації телефонів – 31 %;
- аудіокасети, диски з чергової частини ОВС, МНС, до яких було здійснено повідомлення – 31 %.

5. Призначення експертиз – 37 %.

Проаналізувавши отримані результати, вважаємо за можливе визначити перелік основних заходів, котрі можуть вживатися на початковому етапі розслідування відповідно до типової слідчої ситуації.

Так, у разі, коли злочинець відомий, його затримано під час протиправного діяння або відразу після вчинення, найбільш доцільним вважаємо проведення: перевірки об'єкту загрози вибухотехнічною службою; огляд місця події із залученням співробітників МНС, груп невідкладної швидкої медичної допомоги, аварійної служби газу та інших; допит свідків, потерпілих, підозрюваних; очні ставки; пред'явлення для впізнання; вилучення роздруківок вхідної, вихідної інформації телефонів, аудіокасет, дисків з чергової частини ОВС, МНС, до яких надходило повідомлення; зразки голосу підозрюваного; мобільних телефонів, з використанням яких передавалися повідомлення; призначення експертиз; відтворення обстановки та обставин подій.

У випадку виникнення ситуації, коли злочинець відомий, але він зник з місця вчинення злочину, слід проводити такі дії: перевірка об'єкту загрози вибухотехнічною службою; огляд місця події з залученням працівників МНС, груп невідкладної швидкої медичної допомоги, аварійної служби газу та інших; допит свідків, потерпілих, підозрюваних; вилучення роздруківок вхідної, вихідної інформації телефонів, аудіокасет, дисків з чергової частини ОВС, МНС, до яких

було здійснено повідомлення; очні ставки; призначення експертиз; відтворення обстановки та обставин подій.

Слідча ситуація, коли злочинець невідомий, але у первинних матеріалах є окремі відомості про нього, обумовлює проведення таких слідчих дій: перевірка об'єкту загрози вибухотехнічною службою; огляд місця події з залученням співробітників МНС, груп невідкладної швидкої медичної допомоги, аварійної служби газу та інших; допит свідків-очевидців, потерпілих, підозрюваних; проведення обшуків; вилучення роздруківок вхідної, вихідної інформації телефонів, аудіокасет, дисків з чергової частини ОВС, МНС, до яких було здійснено повідомлення; телефонів, з використанням яких передавалися повідомлення; пред'явлення для впізнання; очні ставки; призначення експертиз; відтворення обстановки та обставин подій.

У слідчій ситуації, коли злочинець невідомий і не виявлено інформації про нього, дії правоохоронців спрямовуються у першу чергу на встановлення зловмисника. Це можливо шляхом проведення дій, котрі сприятимуть виявленню максимальної кількості інформації про нього. Ними можуть бути такі: перевірка об'єкту загрози вибухотехнічною службою; огляд місця події з залученням співробітників МНС, груп невідкладної швидкої медичної допомоги, аварійної служби газу та інших; допит потерпілих; вилучення роздруківок вхідної, вихідної інформації телефонів, аудіокасет, дисків з чергової частини ОВС, МНС, до яких було здійснено повідомлення; призначення експертиз. Значним у встановленні злочинця за злочинами розглядуваної категорії є проведення органом дізнання оперативно-розшукових заходів.

Дотримання зазначених дій може сприяти у збиранні більшої кількості відомостей за розглядуваним злочином і безпосередньо щодо злочинця. Наведений до типових слідчих ситуацій приблизний перелік слідчих дій має лише рекомендаційний характер і у кожному конкретному випадку може змінюватись. Сукупність та послідовність дій визначається правоохоронцями з урахуванням умов, у яких здійснюється розслідування. Ми не сприймаємо слідчу ситуацію як щось статичне, незмінне. Навпаки, вона є категорією динамічною, рухомою.

Відповідно, на початковому етапі розслідування з визначеного нами переліку слідчих ситуацій одна може переходити в іншу, тобто видозмінюватись. Ці зміни можуть відбуватись протягом усього часу розслідування у бік як більш, так і менш сприятливої сукупності умов. На ці зміни насамперед впливають наявні у слідчого теоретичні знання щодо існуючих типових слідчих ситуацій за розглядуваним злочинном, а також досвід їх розслідування. Досвід дозволяє слідчому діяти схожим чином у подібних умовах, в яких раніше він вже отримував позитивний результат. На наявному досвіді ґрунтується й важлива якість слідчого – інтуїція.

Ми вважаємо, що при утворенні слідчої ситуації, коли злочинець невідомий і не виявлено інформації про нього, правоохоронцям необхідно спрямовувати зусилля на перевірку за способом та місцем вчинення злочину, приймаючи до уваги адресат повідомлення. Ці заходи можуть сприяти встановленню свідків-очевидців даного факту та виявленню слідів злочинця. Отримані відомості забезпечать підґрунтя для визначення кола підозрюваних осіб, серед яких, можливо, знаходиться злочинець. Така слідча ситуація є найбільш несприятливою і, відповідно, викликає необхідність у проведенні найбільшої кількості організаційних, слідчих дій та оперативно-розшукових заходів у різних напрямках. Це визначає багатовекторність у діяльності правоохоронців, спрямованої на отримання бодай-якої інформації про вчинений факт. Отримані відомості необхідно всебічно аналізувати та ретельно перевіряти. Це визначає значні затрати часу, сил та засобів для покращення умов, що склалися, на більш сприятливі. Не виключений перехід у цьому випадку до більш сприятливої слідчої ситуації.

Вона може визначатися як така, коли злочинець невідомий, але є окремі відомості про нього. Незважаючи на те, що дана ситуація також вважається несприятливою, проте при ній правоохоронці мають про злочинця певну кількість інформації, яку можна використати для його встановлення. У даній обстановці розслідування є свідки, очевидці факту вчинення протиправного діяння. Відповідно, можливе складання словесного портрету, за яким у подальшому може

бути організоване встановлення особи злочинця. Тобто у цьому випадку правоохоронцям необхідно закріпити отримані відомості, на підставі яких спрямовувати діяльність на отримання інших відомостей про злочинця. І далі діяльність правоохоронців переважно буде вестись навколо зловмисника.

Заслуговують на увагу умови розслідування, коли злочинець відомий, але він зник. Дана ситуація характеризується тим, що є достовірні відомості про причетність конкретної особи до розглядуваного злочину. Відповідно, слідство має дані про особу злочинця, але місце знаходження її невідоме. У цьому разі дії правоохоронців спрямовуються на отримання відомостей, що визначають причетність до злочину відповідної особи, а також встановлення її місця знаходження. За наведеними умовами розслідування проводяться як слідчі дії, так і оперативно-розшукові заходи щодо виявлення місць можливого знаходження (перебування) зловмисника. Розглядувана слідча ситуація характеризується в першу чергу тим, що притягнення до відповідальності злочинця стає лише справою часу та якості проведення слідчих дій, а також оперативно-розшукових заходів.

Серед визначених нами є й найбільш сприятлива слідча ситуація, коли злочинець відомий і його затримано під час протиправних дій або безпосередньо після їх вчинення. Дана ситуація визначається найменшою проблемністю при розслідуванні злочинів, кваліфікованих за ст. 259 КК України. У такій обстановці розслідування дії слідчого спрямовуються на закріплення всіх слідів, допити учасників та проведення за їх участю інших слідчих дій. Окрім того, збираються дані, що визначають причетність або непричетність до злочину конкретної особи, у першу чергу затриманої безпосередньо під час злочину або після його вчинення. Встановлюються обставини, що підлягають доказуванню у кримінальній справі.

Слід погодитись із думкою І.Ф. Герасимова, що слідчі ситуації в цілому та окремі ситуаційні фактори впливають на загальний напрямок та планування розслідування взагалі, але у багатьох випадках обумовлюють тактику окремих

слідчих дій [39, с. 35]¹⁷⁶. Тобто аналізуючи слідчі ситуації, правоохоронці можуть обирати необхідний напрямок в організації процесу розкриття та розслідування злочинів, кваліфікованих за ст. 259 КК України.

Успіх розкриття злочинів переважно залежить від своєчасної інформації про їх вчинення та негайне проведення початкових слідчих дій і оперативно-розшукових заходів. Основою процесу розкриття злочину та важливим елементом роботи кожного слідчого є вмiле планування процесуальних, методичних та технічних прийомів збору, дослідження та оцінки доказів у справі. Слідчий сам визначає негайність та послідовність тих чи інших слідчих дій, вирішує, чи потрібно доповнити план перевіркою нових фактів, розширити межі розслідування або звузити їх, спрямувати слідчі дії на встановлення та перевірку нових даних [164, с. 60].

Здійснення функції розслідування злочинів як одного з видів соціальної діяльності вимагає відповідної організації [135, с. 62]¹⁷⁷. Організація розслідування – це раціональний вибір, розстановка та прикладення сил, знарядь та засобів, наявних у слідчого, створення та використання оптимальних умов для досягнення цілей судопроводження. Організувати діяльність правоохоронних органів з розкриття та розслідування злочинів – це означає належним чином спланувати, підготувати, налагодити, упорядкувати і проконтролювати виконання [186, с. 110]¹⁷⁸. Організація та планування взаємопов'язані. Організаційні заходи витікають із задач плану розслідування. У той же час організаційні заходи самі вимагають планування, включаються у план. Від організаційних можливостей залежать деякою мірою такі елементи плану, як строки, термін, послідовність слідчих дій [103, с. 59].

¹⁷⁶ Герасимов И. Ф. Пути повышения эффективности методик раскрытия и расследования преступлений / Герасимов И. Ф. // Алгоритмы и организация решений следственных задач : сб. науч. тр. – Иркутск : Изд-во Иркутского ун-та, 1982. – 145 с.

¹⁷⁷ Петелин Б. Я. Криминалистика и организация расследования преступлений / Петелин Б. Я. // Предмет и система криминалистики в свете современных исследований : сб. науч. трудов. – М., 1988. – 116 с.

¹⁷⁸ Хань Г. А. Планування розслідування як основа оптимізації слідчої діяльності / Хань Г. А. // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. – 2000. – № 4. – 246 с.

Під організацією розслідування А.Ф. Волобуєв розуміє створення необхідних умов для успішного проведення запланованих слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, забезпечення їх необхідними силами і засобами. Крім технічного забезпечення, організація розслідування злочинів передбачає: 1) взаємодію слідчого з працівниками оперативних підрозділів органів внутрішніх справ; 2) використання допомоги спеціалістів; 3) використання допомоги громадськості і засобів масової інформації [34, с. 15 - 16].

Незважаючи на те, що вченими вже достатньо уваги приділено питанню організації розслідування взагалі та за певними категоріями злочинів зокрема, наявна необхідність у з'ясуванні певних особливостей здійснення цієї діяльності за суспільно небезпечними діяннями, кваліфікованими за ст. 259 КК України.

Слід розглянути, які ж заходи організаційного характеру використовуються практичними працівниками при розкритті та розслідуванні злочинів розглядуваної категорії.

Так, за результатами анкетування слідчих щодо спеціалізації з розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності нами були визначені такі дані:

1) окремий співробітник розслідує лише вказані суспільно небезпечні діяння у 7% випадків;

2) певний працівник розслідує всі злочини зазначеної категорії, а також інші – 7 %;

3) розслідування цих суспільно небезпечних діянь доручається лише старшим слідчим – 20 %;

4) розслідування цих злочинів доручається будь-яким слідчим з урахуванням їх навантаження – 66 %.

На це ж питання працівники оперативних підрозділів вказали, що:

1) певний працівник проводить роботу за зазначеними, а також іншими злочинами – 14 %;

2) робота за цими суспільно небезпечних діяннями доручається лише старшим оперуповноваженим – 19 %;

3) працює саме той працівник, який виїздив на огляд місця події або оперативно супроводжував розслідування вже з початкового етапу – 26 %;

4) робота за зазначеними злочинами доручається будь-яким працівникам з урахуванням їх навантаження – 41 %.

Наведені відомості визначають відсутність загально визначеного підходу до здійснення організаційних заходів за злочинами, кваліфікованими згідно зі ст. 259 КК України.

Враховуючи те, що кожна справа є індивідуальною, неповторною, вважаємо за необхідне запроваджувати за злочинами розглядуваної категорії відповідну спеціалізацію. Тобто працівники правоохоронних органів, розкриваючи та розслідуючи дані злочини вперше, діють на підставі наявного досвіду, отриманого при здійсненні провадження за злочинами інших категорій. Однак за відсутності знань щодо певних особливостей за фактами надходжень повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності несвоєчасно або не в повному обсязі проводять оперативно-розшукові заходи та слідчі дії.

Про повну спеціалізацію, коли окремий співробітник розкриває, а також розслідує лише вказані злочини, мабуть, казати складно, оскільки їх кількості може бути не достатньо для належного навантаження, у першу чергу слідчого. На нашу думку, доцільніше запроваджувати часткову спеціалізацію, а в разі великої кількості справ розглядуваної категорії, за необхідності, на відповідний час – повну. При закріпленні декількох слідчих за цим напрямком діяльності вони зможуть досягти більших успіхів у їх розслідуванні. Ці співробітники, розслідуючи, наприклад злочини загально кримінальної спрямованості, за необхідності можуть здійснити збір первинних матеріалів. У подальшому в складі слідчо-оперативної групи вони проводитимуть розслідування за розглядуваними фактами.

Заслуговує на увагу переконання правоохоронців щодо необхідності запровадження певних організаційних заходів для покращення ситуації.

Опитані працівники оперативних підрозділів визначили такі заходи організаційного характеру, що можуть сприяти розкриттю злочинів, кваліфікованих за ст. 259 КК України:

1. Створення при міськрайліноорганах внутрішніх справи слідчо-оперативної групи, котра спеціалізувалася б на їх розкритті та розслідуванні – 31 % респондентів.
2. Спеціалізація окремих працівників лише на їх розкритті – 31 %.
3. Доручення роботи за вказаними злочинами старшим оперуповноваженим (з багатим досвідом роботи) – 20 %.
4. Дотримання поміркованих меж навантаження на співробітника – 18 %.

Слідчі працівники щодо цього питання визначили такі дані:

1. Утворення при міськрайлінооргані внутрішніх справ слідчо-оперативної групи, котра спеціалізувалася б на розкритті та розслідуванні таких злочинів – 27 %.
2. Спеціалізація окремих слідчих на розслідуванні лише завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності – 40 %.
3. Доручення розслідування справ про нерозкриті злочини лише старшим слідчим (слідчим з багатим досвідом роботи) – 6 %.
4. Дотримання поміркованої кількості кримінальних справ, що знаходяться у провадженні слідчого – 27 %.

Проаналізувавши кримінальні справи за злочинами, кваліфікованими у відповідності до ст. 259 КК України, ми встановили, що провадження за ними здійснювали: слідчі ОВС – у 85 % випадків; дізнавачі ОВС – у 9 %; слідчі прокуратури – у 4 %; слідчі СБУ – у 2 %.

З отриманих відомостей можна дійти висновку, що слідчі не вважають цей злочин настільки складним, що це вимагало б доручення його розслідування старшим слідчим, однак відчують труднощі, які полягають, у першу чергу, в особливостях організації та розслідування цих злочинів. Тобто у разі закріплення декількох працівників за цим напрямком роботи вони, знаючи його особливості і

не припускаючись відповідних помилок, отримають більше відомостей за справою з витратою меншої кількості часу, сил та засобів.

Це стосується й діяльності працівників оперативних підрозділів. Усе зазначене приводить до того, що даним категоріям справ щодо їх розкриття та розслідування не приділяється належна увага правоохоронців.

Запропоновані нами алгоритми впливатимуть не тільки на результат за кримінальною справою, а й на строки провадження за нею відповідно до ст. 120 чинного КПК України.

Вивченням кримінальних справ за злочинами розглядуваної категорії нами встановлено, що провадження за основною більшістю справ (98 %) здійснювалось у термін, котрий не перевищував 2 місяці. За іншими ж 2 % справ строк розслідування продовжувався до 3 місяців. Ці дані визначають, що переважна більшість справ розслідується у строк, що не перевищує 2 місяці. Тобто слідчими не відчуваються такі труднощі при розслідуванні кримінальних справ зазначеної категорії, що вимагали б продовження термінів провадження у справі.

Однією з умов успішного розкриття злочинів є належна організація взаємодії слідчого з оперативними працівниками. Головним завданням взаємодії слідчих з органами дізнання є попередження, розкриття і розслідування злочинів, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, що їх учинили [152]¹⁷⁹.

Можливість взаємодії слідчого та органу дізнання зазначається також у ст. 114 КПК України. Цьому питанню приділялась значна увага вчених-криміналістів.

Необхідність взаємодії працівників карного розшуку та слідчих обумовлена загальним завданням швидкого та повного розкриття й розслідування злочинів, наявністю об'єктів їх взаємодії, водночас специфікою сил, засобів і методів, що ними застосовуються, і, як правило, автономним виконанням своїх функцій. Взаємодія працівників карного розшуку та слідчих у ході розкриття злочинів носить не альтернативний, а обов'язковий характер.

¹⁷⁹ Про організацію діяльності органів досудового слідства МВС України : Наказ МВС України № 160 від 31.03.2008 р.

Необхідність взаємодії слідчого з оперативними працівниками обумовлюється тим, що у процесі застосування тільки оперативно-розшукових заходів неможливо вирішити задачі, що стоять перед кримінальним судопровадженням.

Так, А.К. Звірбуль під взаємодією розуміє засновану на законі узгоджену діяльність слідчих та оперативних працівників, спрямовану на розкриття конкретного злочину та здійснювану шляхом найбільш доцільного поєднання методів та засобів, що застосовуються при проведенні слідчих дій, з одного боку, та оперативно-розшукових засобів – з іншого. Така взаємодія здійснюється на підставі кримінально-процесуального закону і тільки за справами, що знаходяться у провадженні слідчого [51, с. 70]¹⁸⁰.

Окрім визначення, дана криміналістична категорія науковцями наділяється певним значенням. З приводу цього Г.А. Хань наголошує, що ефективно розкриття, розслідування і профілактика злочинів значною мірою залежить від успішної взаємодії слідчого з органами дізнання, спеціалістами, громадськістю [187, с. 132]¹⁸¹.

Заслуговують на увагу й думки вчених щодо того, у чому ж проявляється взаємодія. Взаємодія, на думку вчених, полягає у: необхідності більш тісних контактів між слідчими та оперативними працівниками [161, с. 53]¹⁸², спільному обговоренні здійснюваних заходів та глибокому аналізу отриманих результатів [180, с. 8]¹⁸³; безпосередньому спілкуванні [169, с. 10]¹⁸⁴.

¹⁸⁰ Звірбуль А. К. Взаимодействие следователя, оперативно-розыскных органов в процессе раскрытия преступлений. Методология криминалистики : учеб. пособие по курсу «Основы криминалистики» / Звірбуль А. К. – М., 1982. – 88 с.

¹⁸¹ Хань Г. А. Проблеми планування та організації розслідування злочинів в ОВС / Хань Г. А. // Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю : матер. III-ої міжвуз. наук.-практ. конференції студентів, курсантів і слухачів (Донецьк, 28 березня 2003 р.). – Донецьк, 2003. – 314 с.

¹⁸² Седов И. П. Некоторые правовые и организационные вопросы взаимодействия следователей и органов дознания как элемент следственной тактики / Седов И. П. // Проблемы советского государства и права. – 1975. – № 9–10. – 196 с.

¹⁸³ Федоров Ю. Д. Использование результатов осмотра места происшествия для принятия оперативно-розыскных мер / Федоров Ю. Д. – Ташкент, 1972. – 26 с.

¹⁸⁴ Степичев С. С. Расследование разбоев : метод. пособие / Степичев С. С. – М., 1955. – 144 с.

Проаналізувавши наведені думки вчених, можемо дійти висновку про певну схожість висловлених ними позицій щодо здійснення організації, у першу чергу шляхом безпосереднього спілкування та налагодження ділових контактів. Це можливо насамперед у рамках діяльності слідчо-оперативних груп. Їх створення, на думку Ю.В. Кореневського та М.Є. Токаревої, є найбільш результативною формою взаємодії, що забезпечує постійний обмін інформацією між учасниками у процесі спільної розробки версій та їх перевірки не тільки слідчим, але й оперативним шляхом, спільний аналіз зібраних у справі доказів, які дозволяють виявити прогалини (пробіли) у дослідженні обставин, що підлягають доказуванню, намітити шляхи їх усунення та ін. [72, с. 29]¹⁸⁵.

Наказ № 160 визначає, що у кожному органі внутрішніх справ для спільного виїзду на місце події можуть бути створені постійно діючі слідчо-оперативні групи при чергових частинах органів внутрішніх справ [152]¹⁸⁶. Окрім того, групи можуть створюватись і для розкриття злочинів певної категорії. Слід з'ясувати, наскільки практичними працівниками за злочинами досліджуваної категорії використовуються можливості вказаної форми взаємодії, а саме діяльності слідчо-оперативних груп.

Проанкетовані оперативні працівники зазначили, що створення слідчо-оперативної групи за злочинами, кваліфікованими у відповідності до ст. 259 КК України, здійснюється: 1) постійно – 12 % від загальної кількості респондентів; 2) лише при накопиченні великої кількості злочинів, у тому числі й нерозкритих – 7 %; 3) для розслідування окремого злочину – 33 %; 4) не практикується – 48 %.

У свою чергу, працівники слідчих підрозділів щодо цього питання зазначили, що слідчо-оперативні групи створюються: 1) постійно – 7 % від загальної кількості співробітників; 2) лише для розслідування кожного такого

¹⁸⁵ Кореневский Ю. В. Использование результатов оперативно-розыскной деятельности в доказывании по уголовным делам : метод. пособие / Кореневский Ю. В., Токарева М. Е. – М. : ООО Изд-во «Юрлитинформ», 2000 – 152 с.

¹⁸⁶ Про організацію діяльності органів досудового слідства МВС України : Наказ МВС України № 160 від 31.03.2008 р.

злочину, який залишається нерозкритим – 26 %; 3) формування такої групи не практикується – 67 %.

Значна кількість працівників визначає відсутність такої важливої форми взаємодії, як формування слідчо-оперативної групи. У свою чергу, це призводить до труднощів, з котрими самотужки доводиться боротися слідчому. За відсутності методичних рекомендацій щодо розслідування розглядуваного злочину та досвіду слідчого він опиняється у складній (несприятливій) ситуації вже починаючи з початкового етапу. Тобто у разі формування слідчо-оперативної групи, куди окрім слідчого включаються ще й інші співробітники, дана проблема стоятиме не так гостро. По-перше, шляхом обговорення ситуації, що склалась, можна сформулювати припущення про напрямки подальших дій кожного працівника окремо. Цим одразу забезпечується опрацювання більшого масиву питань за той самий проміжок часу, що сприятиме отриманню відповідної кількості інформації, у першу чергу виявлення слідів. Це особливо актуально в період інформаційної невизначеності, коли на початку розслідування важлива кожна хвилина. Відповідно, інформація, що отримується за справою, може докорінно змінити напрямок розслідування.

По-друге, розглядувана група співробітників шляхом обговорення (аналізу) існуючого положення у справі може намітити шляхи вирішення проблем чи розв'язання задачі, спрямованої на встановлення істини. Не виключена наявність у працівників досвіду з розкриття та розслідування цих злочинів. У будь-якому разі висувається більша кількість ідей (припущень) про певні факти, явища, обставини, що цікавлять слідство. Тобто в такому випадку колективна діяльність за змістом та значенням переважатиме одноособову діяльність слідчого. Навіть за наявності досвіду у слідчого з розслідування розглядуваних злочинів, незважаючи на загальну схожість, не виключене формування даної групи, оскільки кожна справа – індивідуальна, що вимагатиме здійснення особливих дій.

По-третє, можна з упевненістю сказати, що рівень свідомості та відношення кожного працівника до розглядуваного злочину у випадку включення його до складу слідчо-оперативної групи підвищується порівняно, наприклад, з

виконанням працівниками органу дізнання доручень слідчого за відповідною справою.

Усі ці, та, не виключено, й інші складові визначають перевагу у створенні для розслідування злочинів, кваліфікованих за ст. 259 КК України, слідчо-оперативних груп. Перевагою такої організаційної форми є чітко налагоджена взаємодія між учасниками груп, у складі якої в основному є досвідчені слідчі, співробітники кримінальної міліції, експерти й інші фахівці. Навіть за наявності сформованої слідчо-оперативної групи не виключені можливі проблеми або труднощі при розкритті та розслідуванні злочинів розглядуваної категорії. Однак ми впевнені, що їх рівень значно нижчий, ніж у справах, за якими ці групи не створюються. У рамках діяльності слідчо-оперативної групи може здійснюватись ряд заходів, котрі фактично визначають певну специфіку, один з боків притаманної їй діяльності.

Працівники слідчих підрозділів вказують як найбільш ефективні для розкриття злочинів такі форми організації взаємодії зі співробітниками органу дізнання:

1. Спільне вивчення, аналіз матеріалів та планування роботи у справі – 31 % опитаних.
2. Виконання доручень слідчого – 23 %.
3. Систематичний взаємний обмін інформацією про хід роботи у справі – 12 %.
4. Надання допомоги оперативним співробітником при виконання слідчих та розшукових (не процесуальних) дій – 14 %.
5. Спільна робота в оперативно-слідчій групі – 20 %.

Оперативні працівники вважають найбільш ефективними для розкриття злочинів зазначеної категорії такі форми організації взаємодії зі слідчими:

1. Спільне вивчення, аналіз матеріалів та планування роботи у справі – 33 %;
2. Виконання доручень слідчого – 11 %.
3. Систематичний взаємний обмін інформацією про хід роботи у справі – 22 %.
4. Надання допомоги слідчому при виконання слідчих та розшукових (не процесуальних) дій – 10 %.

5. Спільна робота в оперативно-слідчій групі –20 %.
6. Ознайомлення слідчого з матеріалами оперативно-розшукової справи, які не розкривають негласні джерела їх одержання – 4 %.

Наведені дії переважно здійснюються в рамках діяльності слідчо-оперативних груп, що вимагає необхідність їх створення. Саме ця форма організації процесу розслідування може забезпечити підвищення рівня розкриття та якості розслідування злочинів розглядуваної категорії.

Отримані дані з анкетування працівників різних підрозділів мають приблизно схожі відомості. Це означає, що у взаємодії при розкритті та розслідуванні злочинів розглядуваної категорії зацікавлені працівники різних структурних підрозділів.

Наведені заходи характеризуються в першу чергу налагодженням та підтриманням тісного контакту слідчого зі співробітниками органу дізнання, спрямованого на безпосередній та швидкий, що оминає значну кількість умовностей та формальностей (зайвого листування), взаємний обмін інформацією для формування певної картини події. Не слід забувати про наявність деякого непорозуміння у діяльності різних підрозділів, що під час особистого спілкування переважно не знаходить свого відображення. Тобто між працівниками зникає бар'єр, що може їх розділяти.

Окрім того, саме груповий підхід у розкритті та розслідуванні злочинів визначає обопільне прийняття рішень щодо подальших дій, їх послідовності. Це сприяє уникненню виконання значної кількості зайвої роботи, що може проводитись різними працівниками міліції паралельно. Тобто правоохоронці без узгодження власних дій можуть виконувати одну й ту саму роботу, дублюючи дії один одного. Відповідно, витрачається вдвічі більше сил та засобів на виконання однієї й тієї ж роботи. Окрім того, погляд співробітників, включених до групи, на одну й ту саму подію може відрізнятись. Це несе у собі велике значення, оскільки розширює поле зору та, відповідно, пошуку відповідей на питання. Тобто одна й та сама ситуація розглядається під різними кутами зору усіх працівників, а не лише слідчого.

Незважаючи на розмаїття існуючих форм взаємодії, оперативні працівники у 24 % випадків, а слідчі – у 53 % визначили недостатній її рівень між співробітниками різних служб. З наведених даних встановлено, що у взаємодії як формі організації розслідування переважно проявляє зацікавленість більша частина працівників слідчих підрозділів. Це може бути пояснено тим, що на початковому етапі розслідування, коли вирішується задача з багатьма невідомими, слідчому складно зорієнтуватись у напрямку організації та проведення розслідування. У цій діяльності в якості однієї з основних форм організації початкового етапу розслідування виступає планування слідчої діяльності. У криміналістичній літературі плануванню як одній з основних форм організації слідчим процесу розслідування кримінальної справи приділено значну увагу.

У разі, коли злочинець невідомий, перед правоохоронцями в першу чергу має поставати питання: «Хто зацікавлений у настанні певних результатів за злочином даної категорії?». Шукаючи відповідь на це запитання, працівники правоохоронних органів мають проаналізувати зміст повідомлення, а саме, якому об'єкту висловлено загрозу безпеці, можливі причини, вимоги, що висувуються злочинцем. Необхідно встановити і відпрацювати осіб, які негативно ставляться до об'єкту (підприємства, організації, установи, навчального закладу тощо) щодо якого надійшло повідомлення про закладення у ньому вибухівки, незадоволені діяльністю його адміністрації, мають неприязні стосунки з його керівництвом або іншими працівниками [112, с. 76]¹⁸⁷.

Не виключені факти вчинення злочинів розглядуваної категорії, коли злочинця і потерпілого до моменту вчинення суспільно небезпечного діяння ніщо не пов'язувало. Тобто за певною кількістю випадків потерпіла сторона обирається зловмисником як випадково (довільно), так й умисно (цілеспрямовано). У цьому разі доцільно говорити не про встановлення зв'язку, оскільки його між розглядуваними особами немає, а про мету зловмисника у виконанні чи

¹⁸⁷ Лускатов О. В. Методика розслідування злочинів роти громадської безпеки: лекція / Лускатов О. В. – Дніпропетровськ: Юрид. акад.. М-ва внутр. справ, 2003. – 88 с.

утриманні від виконання потерпілою стороною або третіми особами певних дій та настання відповідних очікуваних зловмисником результатів. Це може відбуватися, коли, наприклад, особа не встигає до відправлення потяга, передає повідомлення про замінування залізничного вокзалу або безпосередньо цього потяга для затримання його відправлення. У даному випадку пошук злочинця відбуватиметься шляхом встановлення його зацікавленості (мети), котра полягає у бажанні встигнути сісти у даний потяг.

На підставі наявних даних може бути сформовано коло підозрюваних осіб, визначатись напрямки організації розкриття та розслідування злочину, кваліфікованого за ст. 259 КК України, на початковому етапі розслідування. Аналізуючи вихідні дані, слідчий завжди може висловити вірогідне судження про можливий розвиток події, поведінку тих або інших осіб. Абсолютної упевненості у достовірності та точності висновків у нього немає через обмеженість об'єму початкової інформації або ж її вірогідний характер [6, с. 53]¹⁸⁸.

Ретельний аналіз наявних вихідних даних може забезпечити визначення напрямків здійснення оперативно-розшукових заходів та слідчих дій, спрямованих на встановлення злочинця. Це, у свою чергу, забезпечить організацію процесу розслідування даної категорії злочинів на якісно новому рівні.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що порушенню кримінальної справи має передувати проведення перевірочних заходів, які носять обов'язковий характер та виконуються при одержанні повідомлення про загрозу безпеці шляхом перевірки місця, звідки воно передавалося та об'єкту загрози. При перевірці повідомлень здійснюються: 1) пошук очевидців даної події; 2) виявлення слідів

¹⁸⁸ Атанасович В. Е. Теоретические и практические проблемы программирования процесса расследования преступлений / В. Е. Атанасович // Межвузовский сборник научных трудов. – Свердловск : Темплан, 1989. – 136 с.

злочинця; 3) залучення до проведення перевірочних дій відповідних спеціалістів; 4) оперативно-розшукові заходи;

У разі передачі повідомлення з використанням телефонного зв'язку дії правоохоронців спрямовуються на негайне з'ясування місця його розташування, а також ступеня доступу до нього. Це дозволяє виявити більшу кількість слідів та визначити напрямки встановлення злочинця по «гарячих» слідах. Потребує аналізу й голос мовця, сторонні звуки, зміст переданого повідомлення, що сприяє висуванню припущень про соціально-демографічні дані, місце розташування особи тощо.

У ході дослідчої перевірки за фактами надходжень повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності мають проводитися оперативно-розшукові заходи, у результаті яких встановлюються очевидці події, злочинці. До цих заходів відносяться: оперативне опитування, оперативна установка, оперативне спостереження, моніторинг тощо. Перевірочні заходи за фактом повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності мають бути проведені негайно, у термін до трьох діб, а у найбільш складних випадках – до десяти діб.

Типовими слідчими ситуаціями що можуть складатися на початковому етапі розслідування злочинів розглядуваної категорії, є наступні: 1) злочинець відомий, його затримано під час протиправного діяння або відразу після його вчинення; 2) злочинець відомий, але він зник; 3) злочинець невідомий, але є окремі дані про нього; 4) злочинець не відомий і не виявлено інформації про нього.

Наявна на початковому етапі слідча ситуація по справі обумовлює необхідність проведення відповідного їй комплексу слідчих дій та оперативно-розшукових заходів. Однак, у незалежності від типової слідчої ситуації, що може скластися на початковому етапі розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, проводяться: огляди будівель (територій) щодо яких висловлено загрозу та місць її передачі, допити свідків, виїмки роздруківок

інформації про вхідні-вихідні дзвінки абонентів відповідного оператора зв'язку, фоноскопична, дактилоскопічна експертизи, оперативні опитування.

Успіх розкриття та розслідування залежить від належного рівня організації цієї діяльності, яка передбачає: 1) взаємодію слідчого зі співробітниками оперативних підрозділів; 2) залучення спеціалістів до проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; 3) часткову, а у разі значного зростання злочинів – повну спеціалізацію слідчих та оперативних працівників з розкриття та розслідування діянь розглядуваної категорії; 4) створення спеціалізованих слідчо-оперативних груп.

3 ТАКТИКА ПРОВАДЖЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ ДІЙ

3.1 Організація та тактичні прийоми проведення слідчих дій для вилучення інформації з матеріальних об'єктів

Серед слідчих дій одне з основних займає огляд місця події. Своєчасність та належний рівень проведення даної дії впливає на те, чи буде справа розкрита і з якими затратами сил та засобів.

Огляд вважається невідкладною, незамінною жодною іншою слідчою дією. Не торкаючись загальних питань тактики проведення слідчого огляду, оскільки вони достатньо висвітлені у криміналістичній літературі, розглянемо їх особливості за злочинами, кваліфікованими у відповідності до ст. 259 КК України. Великого значення огляду надають і працівники правоохоронних органів. Так, проанкетовані працівники слідчих підрозділів визначили огляд як найбільш ефективну слідчу дію при розслідуванні злочинів, кваліфікованих за ст. 259 КК України, у 53 % випадків.

Вивченням кримінальних справ за злочинами, кваліфікованими за ст. 259 КК України, нами встановлено, що огляд проводився слідчим у 79 % випадків. Ці дані, на нашу думку визначають недостатній рівень використання слідчого огляду для виявлення слідів злочинця.

Нами вже були висвітлені обставини виникнення, місць знаходження слідів даного злочину. Це має сприяти правоохоронцям у визначенні пріоритетів щодо черговості проведення їх пошуків. Значення цього полягає в тому, що правоохоронці мають надавати перевагу у проведенні огляду тим місцям, де відображення злочинця мають найбільшу вірогідність псування чи знищення. У подальшому ж вилучатимуться сліди там, де можливість їх зникнення є меншою. Наведене забезпечує принцип невідкладності, котрий полягає у проведенні дій, спрямованих на збирання доказової інформації, та нейтралізацію факторів, що впливають на її втрату [159, с. 271]¹⁸⁹. Це сприятиме покращенню якості

¹⁸⁹ Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. / Салтевський М. В. – К. :

проведених дій, кількості виявлених слідів злочинця та, відповідно, підвищенню рівня розкриття злочинів розглядуваної категорії.

Як зазначає К.О. Чаплинський, між отриманням вихідної інформації про вчинення злочину і початком проведення слідчого огляду (прибуття слідчо-оперативної групи) повинен проходити мінімальний проміжок часу (зокрема, оптимальний проміжок часу не повинен перевищувати 15 хвилин) [190, с. 16]¹⁹⁰. Ми погоджуємося з висловленою К.О. Чаплинським думкою, оскільки чим більше часу проходить з моменту вчинення злочину до проведення за ним відповідних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, тим менша кількість суспільно небезпечних діянь, у тому числі розглядуваної категорії розкривається.

Розглядаючи особливості проведення огляду ДТП, В.А. Мисливий зазначає, що успіх цієї слідчої дії забезпечується: належною організацією охорони місця події і забезпечення безпеки руху в його районі; наявністю у слідчо-оперативній групі відповідних фахівців; своєчасністю прибуття слідчо-оперативної групи на місце події; дотримання норм кримінально-процесуального закону при проведенні огляду; оснащенням слідчо-оперативної групи науково-технічними засобами, зв'язком та іншими засобами комунікації; планомірністю проведення огляду з урахуванням функціональних обов'язків його учасників; залучення до огляду водіїв, причетних до події, свідків, потерпілих, інших осіб [122, с. 240]¹⁹¹. Наведені вченим особливості повною мірою стосуються й проведення оглядів за фактами надходжень повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

Обов'язковим для проведення перевірочних дій є об'єкт, якому висловлено загрозу. Однак до проведення пошукових заходів на його території складно визначити можливу наявність слідів. Тобто спочатку об'єкт загрози перевіряється спеціалістами на предмет виявлення вибухового пристрою або іншого фактору

Кондор, 2005. – 588 с.

¹⁹⁰ Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монограф. / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. – 308 с., іл.

¹⁹¹ Мисливий В. А. Оглядові дії на місці дорожньо-транспортної пригоди / Мисливий В. А. // Науковий вісник Дніпроп. держ.о ун-ту внутр. справ : зб. наук. праць. – 2007. – № 2 (33). – 360 с.

загрози. За результатами проведення цих дій складається акт. Лише після цього слідчий приймає рішення щодо необхідності проведення слідчого огляду.

Вивченням кримінальних справ нами встановлено, що серед загальної кількості вчинених злочинів слідчий огляд на об'єкті загрози проводився у 59 % випадків, у результаті чого сліди виявлялися лише у 12 %. З отриманих даних можна припустити, що переважна кількість слідчих надає значення проведенню огляду за об'єктом загрози. Однак кількість відображень злочинця, що виявляється у результаті її проведення, залишається недостатньою. Це підтверджується й результатами проведеного анкетування, згідно з якими у 20 % випадків працівники слідчих та у 35 % – оперативних підрозділів визначали несвоєчасний виїзд на місце події однією з причин, що впливала на розкриття та розслідування злочинів, кваліфікованих за ст. 259 КК України

Найбільшу інформативність несе у собі місце передачі повідомлення з відповідним змістом. Переважно досліджувані суспільно небезпечні діяння вчинюються з використанням стаціонарних (таксофонів, домашніх, службових) телефонів (55%), відповідно, місцем злочину буде місце розташування даного засобу зв'язку. Особливого значення це набуває при використанні телефону, доступ до якого необмежений і неконтрольований. За цим місцем ступінь знищення слідів злочинцем, або сторонніми особами є найвищою. Це може бути пояснено тим, що зазвичай ці засоби зв'язку знаходяться у громадських місцях. Відповідно, телефоном після злочинця може скористатися невизначена кількість осіб, у результаті чого знищуються сліди зловмисника. Тобто саме цьому місцю, за умови його негайного встановлення, також має приділятися першочергова увага правоохоронців при дослідчій перевірці за фактами надходжень повідомлень з відповідним змістом. Якщо ж розглядуване місце було виявлено через певний проміжок часу, проведення огляду за ним визначатиметься слідчим з позиції можливості не тільки виявлення слідів, а й орієнтування на місцевості.

Вивчення судово-слідчої практики дозволило встановити, що за місцем передачі повідомлень з відповідним змістом огляд проводився у 27 % випадків від

загальної кількості даних фактів. У той же час сліди були виявлені лише у 20 % від загальної кількості проведених за цим місцем оглядів.

Причиною проведення лише третини слідчих оглядів за місцем передачі повідомлення, на нашу думку, є те, що це місце було виявлене не відразу. Відповідно, слідчі з урахуванням місця розташування, часу, що пройшов з моменту передачі повідомлення до виявлення даного місця, та інших чинників переважно визначають неможливість виявлення слідів злочинця та недоцільність проведення слідчого огляду. Однак ми вважаємо, що незалежно від того, скільки минуло часу з моменту отримання повідомлення до виявлення місця його передачі, останнє має бути оглянуто в обов'язковому порядку. Виїзд слідчого та інших працівників правоохоронних органів на це місце забезпечить орієнтування на місцевості, сприятиме висуванню припущень щодо того, що пов'язує злочинця з цією місцевістю, чому саме звідси було передане повідомлення, формуванню таким чином кола підозрюваних осіб, напрямок руху після передачі повідомлення, виявленню свідків, очевидців події. Дане місце є важливим джерелом інформації, нехтувати яким при розкритті та розслідуванні злочину вважаємо неприпустимою помилкою слідчих.

Заслуговують на увагу результати проведеного дослідження, згідно з якими у 14 % випадків місця передачі повідомлення та об'єкт загрози співпадали, тобто злочинці висловлювали загрозу тому об'єкту, на території якого знаходились на момент передачі повідомлення. Проведені огляди забезпечили правоохоронцям виявлення слідів у 38 % від загальної кількості цих випадків. За наведеними даними можна припустити, що співробітники правоохоронних органів виїздили у першу чергу з метою перевірки об'єкту загрози, де з'ясовували, що саме з цього місця передавалося повідомлення. У цьому випадку зусилля спрямовувалися не на встановлення місця передачі повідомлення, а на проведення за ним необхідних дій. Одразу збиралася необхідна для прийняття рішення інформація за відповідним фактом. Це і сприяло виявленню та вилученню значно більшої кількості відображень злочинця. Окрім того, за час, за який правоохоронці

потрапляли на дане місце, не дозволяв злочинцям знищити сліди своєї протиправної дії.

У кожному конкретному випадку за будь-якою кримінальною справою залежно від слідчої ситуації тактичні та методичні варіанти огляду будуть цілком та повністю залежати від особливостей розслідуваної справи [188, с. 38]¹⁹².

Окрім того, слід зазначити, що огляд за фактом вчинення даного злочину доцільно проводити ексцентричним способом.

Для підвищення рівня цієї слідчої дії широко використовуються спеціальні знання певних осіб. У підрозділі 2.1 ми торкалися розгляду питання щодо залучення спеціалістів при проведенні пошукових заходів. Однак вважаємо за необхідне приділити увагу особливостям залучення даної категорії осіб для проведення слідчого огляду за злочинами, кваліфікованими у відповідності до ст. 259 КК України, оскільки це набуває особливої актуальності. Спеціальні знання – це професійні знання, якими володіють відповідні спеціалісти, а особи, котрі проводять дізнання, слідчі, судді, – не повною мірою [181, с. 110]¹⁹³. Характер дій спеціаліста на місці події або злочину залежить від різновиду злочину, а також сукупності інших умов та факторів. Ці особи, викликані слідчим, зобов'язані брати участь у провадженні огляду, та використовуючи свої спеціальні пізнання та навички, сприяти слідчому у виявленні, закріпленні (фіксації) та вилученні доказів, звертати його увагу на обставини, пов'язані з виявленням, закріпленням та вилучення доказів, давати пояснення с приводу здійснюваних ним дій [80, с. 350]¹⁹⁴. Головне призначення спеціаліста при провадженні слідчих дій полягає у наданні слідчому консультацій та рекомендацій науково-технічного

¹⁹² Хлюпин Н. И. К проблеме эффективности следственных действий и оперативно-розыскных мер в методике расследования преступлений / Хлюпин Н. И. // Вопросы повышения эффективности правосудия по уголовным делам : межвуз. сб. Калининградского гос. ун-та. – Вып. 8. – Калининград, 1980.

¹⁹³ Лукьянчиков Е. Д. Тактические приемы реализации информации, полученной в результате осуществления оперативно-розыскных мероприятий / Лукьянчиков Е. Д. // Актуальные вопросы получения, оценки и использования информации в оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел : межвуз. сб. науч. трудов. – К. : НИИРИО КВШ МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1986. – 196 с.

¹⁹⁴ Криминалистика : учебник / под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова. – М. : Юрид. лит., 1988. – 672 с.

характеру: як краще підготувати слідчу дію, які застосувати прийоми, методи та засоби для виявлення, збору та фіксації доказів [33, с. 37]¹⁹⁵. Спеціаліст бере участь у виявленні, фіксації та вилученні доказів. Він допомагає слідчому виготовити зліпок, зафіксувати та вилучити сліди, правильно описати речові докази, може брати участь у перевірці та оцінці доказів. Така необхідність виникає у разі недостатніх знань слідчим прийомів та засобів виконання роботи, що потребує спеціальних знань на навичок. Крім різноманітних науково-технічних засобів, сьогодні застосовуються собаки. Застосування собак спрямовується на пошук слідів злочинця, які в інший спосіб виявити складно, а іноді – неможливо.

З отриманих результатів можна констатувати неналежний рівень використання можливостей кінологічної служби. На жаль, умови міста ускладнюють її діяльність щодо переслідування злочинця. Однак застосування розшукового собаки сприятиме визначенню напрямку зникнення винної особи, що забезпечить організацію її встановлення по гарячих слідах. Окрім того, використання спеціально тренуваних собак сприятиме прискоренню темпу пошукових дій на відповідному об'єкті. Недостатнє використання допомоги фахівців при проведенні слідчих дій або неправильний вибір фахівця виявляється і в тому, що не завжди слідчі знають з якою метою і саме яких фахівців можна було б запросити [129 с. 138]¹⁹⁶. Особливості вчинення злочинів розглядуваної категорії обумовлює залучення відповідної кількості та напрямку діяльності фахівців. Сьогодні до переліку спеціалістів слід зарахувати й співробітників МНС, котрі зазвичай приймають участь у роботі на місцях вчинення злочину або подій катастрофічного характеру [68, с. 33]¹⁹⁷. Вивченням судово-слідчої

¹⁹⁵ Волкова И. К. Некоторые вопросы участия специалиста в следственном осмотре места происшествия / И. К. Волкова // Криминалистика и судебная экспертиза : республик. межведомственный сб. науч. и науч.-метод. работ. – Вып. 1. – К., 1964. – 300 с.

¹⁹⁶ Організація і тактика документування підрозділами ДСБЕЗ злочинів у комп'ютерних мережах та мережах електров'язку : матер. Всеукр. наук.-практ. конференції (м. Донецьк, 04 грудня 2009 р.). – Донецьк : ДЮІ ЛДУВС, 2009. – 245 с.

¹⁹⁷ Коломацкий В. Г. Учение о криминалистическом анализе / Коломацкий В. Г. // Вестник криминалистики / отв. ред. А. Г. Филиппов. – Вып. 1 (29). – М. : Спарк, 2009. – 180 с.

практики нами з'ясовано, що спеціальні знання працівників вибухотехнічної служби МВС використовувалися у 73 % випадків; МНС – 32 % випадків, а кінологічної служби у 5 %.

З наведених даних слід дійти висновку, що за переважною більшістю фактів залучалися спеціалісти вибухотехнічної служби. Не виключене залучення до проведення зазначеної дії і інших спеціалістів. Серед спеціалістів центральною фігурою є вибухотехнік. Предметом консультацій та спільних обговорень при огляді знешкодженого вибухового пристрою можуть бути конкретні заходи безпеки при поводженні з вибухонебезпечними деталями та частинами ВП, загальний порядок та послідовність огляду об'єктів, порядок виконання понятими засвідчувальних функцій, спосіб та необхідні засоби транспортування деталей та частин ВП після закінчення огляду [125, с. 71]¹⁹⁸.

Залучення спеціалістів вибухотехнічної служби має носити обов'язковий характер, інших спеціалістів – на розсуд слідчого з урахуванням кожного конкретного факту. У випадку виявлення предмету, схожого на вибуховий пристрій, може виникнути потреба в його огляді. У цьому випадку особливу увагу приділяють огляду його зовнішнього вигляду та частин, з яких він складається, габаритів, окраски, його складових, різноманітних маркувальних даних, а також засобам переноски та маскування. Знешкоджений предмет ретельно оглядають, намагаючись знайти на його поверхні сліди видимих та слабо видимих слідів рук; волосся людини; слідів знарядь, інструментів; текстильних волокон; частки ґрунту та рослин. Однак до знешкодження ви явленого пристрою всі дії з дослідження обстановки місця події, пошуку, фіксації та вилученню слідів мають здійснюватися з урахуванням вимог безпеки. Відповідно, знешкодження виявленого пристрою може бути пов'язане з проведенням позаекспертних експрес-досліджень речових джерел інформації. Вони дозволяють значною мірою усунути інформаційну непевність слідчого та оперативного працівника з різних обставин вчиненого злочину в ситуації дефіциту інформації у справі, а отже, більш цілеспрямовано здійснювати слідчі дії та оперативно-розшукові

¹⁹⁸ Копылов И. А. Следственные ситуации в методике расследования отдельных видов преступлений / И. А. Копылов // Вопросы совершенствования криминалистических методик : сб. науч. трудов МВД СССР. – Волгоград : Высшая следственная школа, 1981. – 135 с.

заходи [116, с. 51]¹⁹⁹. Проведене попереднє дослідження за злочинами розглядуваної категорії забезпечить вірну кваліфікацію дій злочинця, основні напрямки проведення розкриття та розслідування, особливо на початковому етапі. Однак до таких досліджень ставляться певні вимоги. Зокрема, при такому дослідженні повинні бути вжиті заходи щодо забезпечення збереження об'єктів, що досліджуються. При цьому не повинні застосовуватися методи, які змінюють властивості речових доказів, що може вплинути на результати наступних експертних досліджень, які в подальшому є обов'язковими [35, с. 243]²⁰⁰. Додержання цих вимог, за можливості забезпечення безпеки, має стосуватися проведення попереднього дослідження і за розглядуваними фактами.

На недостатнє використання спеціальних знань у ході проведення слідчих дій, у першу чергу огляду місця події, звертають свою увагу проанкетовані співробітники слідчих підрозділів у 20 % випадків та оперативних – у 16 %.

Особливу увагу необхідно звернути на взаємне розташування виявлених на місці огляду слідів, їх кількість. Це дозволяє отримати інформацію про час, протягом якого знаходився у даному місці злочинець, та інші дані. Оглядова стадія проведення огляду здійснюється переважно спеціалістами. Саме ці особи, переважно працівники вибухотехнічних, кінологічних служб та міністерств з надзвичайних ситуацій, перевіряють об'єкт на наявність небезпеки. За попереднім дослідженням слідів на місці огляду, опитуванням свідків, очевидців негайно проводяться оперативні дії, спрямовані на встановлення та затримання злочинця. З наведеного можна дійти висновку, що найбільшу інформативність несе у собі місце передачі повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

Значну кількість інформації можна отримати й за об'єктом, якому висловлено загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів

¹⁹⁹ Макаренко Є. І. Експертизи на досудовому слідстві : навч. посіб. / Макаренко Є. І., Негодченко О. В., Тertiшник В. М. – Дніпропетровськ : Дніпроп. юрид. ін-т МВС України, 2001. – 204 с.

²⁰⁰ Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна у сфері підприємництва / А. Ф. Волобуєв – Харків : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 336 с.

власності. Однак ми вважаємо, що слідчі недооцінюють можливі результати проведення огляду. На це вказують і результати проведеного нами дослідження.

Відповідно, у разі встановлення об'єкту загрози, а також місця, звідки передавалося повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, слідчий огляд має проводитись обов'язково, незалежно від того, скільки часу минуло з моменту злочину. Це сприятиме виявленню слідів, орієнтуванню слідчого на місцевості, а у випадку передачі справи іншому слідчому дозволить йому всебічно з'ясувати картину події. Окрім того, отримані відомості сприятимуть формуванню припущень про причини перебування злочинця в даному місці, напрямку руху після вчинення злочину, чому саме з цього місця було передане повідомлення, виявленню свідків та очевидців даного злочину, отриманню іншої інформації.

Наші висновки підтверджуються й результатами опитування слідчих, котрі наголосили, що відомості, отримані у результаті огляду місця події (47 %) та предметів (речей, документів) (33 %), є джерелом інформації для висунування версій та проведення подальших слідчих дій.

Заслуговує на увагу й вилучення інформації, котра зберігається у вигляді фонограми у відповідних установах, за наявності фіксуючого повідомлення обладнання, при надходженні повідомлення з використанням телефонного зв'язку. У ряді випадків фонограма вилучалась ще під час проведення дослідчої перевірки. У інших – шляхом проведення виїмки з подальшим складанням протоколу огляду носія аудіо запису.

Носій інформації, що вилучається з чергової частини або іншої установи, де було зафіксовано аудіо повідомлення злочинця про загрозу безпеці, має бути оглянутий. У ході огляду мають бути зафіксовані загальні та індивідуальні особливості, відтворено та вивчено її зміст. У протоколі огляду відтворюється повний текст, зафіксований на фонограмі. Але якщо до справи має відношення на вся фонограма, а лише її частина, тоді у протоколі відтворюється тільки та

частина та фрази, котрими починається та закінчується фонограма [109, с. 22]²⁰¹. У разі передачі повідомлення про загрозу безпеці з використанням листів постає необхідність у проведенні їх огляду, вживаючи заходів до збереження. Зневага ними може призвести до втрати або псування документів [41, с. 5]²⁰².

Слідчий огляд документів – це комплексний метод, що включає положення загального методу та постійні елементи загальнонаукових методів (спостереження, порівняння, аналіз та синтез тощо), які в сукупності з розробленими у криміналістиці та інших науках прийомами вивчення окремих сторін та властивостей документів утворюють спеціальні методики рішення конкретних задач [104, с. 37]²⁰³.

Універсальним та основним процесуальним способом фіксації є протоколювання результатів слідчої дії. Однак протоколювання у силу суб'єктивного характеру сприйняття навколишньої дійсності та її словесного сприйняття не може забезпечити точне відображення деяких ознак предметів. Тому додатково до протоколів проводиться фотозйомка, викреслюються схеми, креслення, робляться об'ємні моделі слідів та інших речових доказів [163, с. 67]²⁰⁴. Важливим аспектом складання протоколу будь-якого слідчої дії, а особливо огляду, є додатки. На жаль, слідчі не приділяють належної уваги оформленню додатків до протоколу огляду, а саме схем, планів фототаблиць тощо. Однак саме додатки надають можливість кращого сприйняття протоколу огляду. Особливого значення це має для сприйняття судом місця події за допомогою зафіксованих у додатках до протоколу огляду даних. Дані, отримані при огляді місця події, за своїм походженням носять комплексний характер й

²⁰¹ Ложкевич А. А. Звукозапись и фоноскопическая экспертиза на предварительном следствии: учеб. пособие / Ложкевич А. А., Макаров А. М., Шаршунский В. Л. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1984. – 84 с.

²⁰² Глотов О. М. Осмотр документов следователем : учеб. пособие / Глотов О. М. – Л., 1983. – 4 с., ил.

²⁰³ Лисиченко В. К. Содержание и функции следственного (судебного) осмотра документов / Лисиченко В. К. // Криминалистика и судебная экспертиза. – Вып. 11. – К. : НИИСЭ, 1975. – 460 с.

²⁰⁴ Селиванов Н. А. О методологии криминалистической техники / Селиванов Н. А. // Криминалистика и судебная экспертиза. – Вып № 6. – К.: Ред.-издат. отдел МВД УССР, 1969. – 416 с.

можуть бути використані багатопланово – для розшуку злочинця, побудови версій, допиту потерпілого, підозрюваного, свідка та ін. [10, с. 34]²⁰⁵.

Таким чином, доходимо висновку, що огляд об'єкта загрози, місця, звідки було передане повідомлення з відповідним змістом, незалежно від кількості часу, що пройшов до моменту їх виявлення, має проводитись в обов'язковому порядку. Постає необхідність у проведенні у відповідній установі огляду й носіїв інформації – дискети, диска, на якому збережене голосове повідомлення злочинця про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Результатом проведення огляду має бути належно складений протокол з відповідними додатками до нього. Ними можуть виступати креслення, відеозаписи, фототаблиці тощо. При цьому до участі у проведенні огляду, на розсуд слідчого, мають залучатись спеціалісти у відповідних галузях знань. Саме цим особам належить першочергове завдання з пошуку, знешкодження загрози джерела безпеки.

Проведення цієї слідчої дії забезпечить належний інформаційний рівень проведення досудового слідства та встановленні істини у справі.

Заслуговують на увагу й такі слідчі дії, як обшук та виїмка.

Обшук – це обґрунтована доказами, що є у справі, слідча дія, суть якої полягає у примусовому обслідуванні приміщень, ділянок місцевості, інших об'єктів та окремих громадян з метою виявлення та вилучення знарядь злочину, речей та цінностей, здобутих злочинним шляхом, а також предметів і документів, які мають значення для встановлення істини у справі [83, с. 310]²⁰⁶.

Мета обшуку – відшукання та вилучення таких та вилучених з цивільного обігу, заборонених для користування предметів, а також забезпечення можливого цивільного позову або можливої конфіскації Процесуальний порядок обшуку регламентований ст. ст. 177, 179–186, 188, 189 КПК України.

²⁰⁵ Баканова Л. П. Понятие и сущность осмотра места происшествия и получаемой информации / Л. П. Баканова // Вопросы криминалистической тактики : сб. науч. трудов. – Ташкент, 1978. – 100 с.

²⁰⁶ Криміналістика : підруч. / П. Д. Біленчук, В. К. Лисиченко, Н. І. Клименко та ін. ; за ред. П. Д. Біленчука. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Атіка, 2001. – 544 с. : іл.

За справами, кваліфікованими за ст. 259 КК України, може виникати потреба у проведенні обшуку за місцем мешкання підозрюваного. У відповідності до ст. 177 КПК України обшук житла або іншого володіння особи проводиться тільки за мотивованою постановою суду. Однак у екстрених випадках обшук може здійснюватися і за постановою слідчого без санкції прокурора на обшук, але з обов'язковим повідомленням прокурора протягом 24 годин про проведений обшук та його результати.

Особистий обшук можливий без винесення спеціальної постанови у двох випадках: - при затриманні та арешті; - при проведенні обшуку і виїмки у приміщенні, якщо є підстави вважати, що хтось з присутніх переховує при собі предмети, документи, які мають значення для справи [1, с. 124]. Ефективність проведення обшуків підвищується, якщо зібрана попередня інформація щодо обшукуваної особи (її особистості, образу життя, навичок, професії та ін.).

Залежно від способу передачі повідомлення з відповідним змістом будуть здійснюватися й пошуки відповідних відображень дій злочинця. Так, у випадку передачі повідомлення з використанням листа з рукописним текстом під час обшуку можуть бути знайдені аркуші, схожі до того, на якому було відіслано повідомлення. Не виключено, що від натиску на підкладеному аркуші відобразиться текст записки. Під час обшуку необхідно звертати увагу й на можливі чернетки зі зразками повідомлень. Не варто забувати й про пишучі приладдя, у першу чергу пензлі. У той же час слідчий має пам'ятати про вилучення вільних зразків почерку. Це в подальшому сприятиме проведенню спеціальних досліджень та викриттю винуватця.

Якщо ж текст було виконано друкарським способом, необхідно звернути увагу на наявність комп'ютерної, копіювальної техніки, принтерів, друкарської машинки. За їх наявності правоохоронцям необхідно приймати рішення щодо їх виїмки з метою подальших досліджень.

У разі, коли повідомлення записувалося на носій інформації, наприклад диск, а у подальшому запис відтворювався, то при виявленні та вилученні його

необхідно оглянути, а також прослухати зміст. При цьому складається протокол, до якого долучається носій звукозапису.

Якщо у ході огляду об'єкта загрози вилучався макет вибухового пристрою, під час обшуку слід спрямовувати зусилля на відшукування предметів, котрі використовувалися при його виготовленні. Цими предметами можуть бути фрагменти упаковки, клейка стрічка, клей, гвинти, цвяхи, дроти, пасатижі креслення, замальовки тощо. Однак до проведення пошукових заходів слідчому необхідно володіти інформацією про те, з чого та яким чином виготовлений макет вибухового пристрою.

Якщо у ході обшуку буде виявлений предмет, схожий на вибуховий пристрій, проведення обшуку доцільно у цьому випадку зупинити та видалити з будівлі усіх осіб на безпечну відстань. При цьому жодних дій з даним предметом не здійснювати до їх дослідження відповідними спеціалістами-вибухотехніками. Обшук може бути продовжено лише у тому випадку, коли буде усунуто загрозу безпеці громадян та працівників органів внутрішніх справ. Відповідно, слідчому на підготовчому етапі обшуку необхідно прийняти рішення щодо запрошення спеціалістів даної категорії. Вважаємо за доцільне запрошувати тих співробітників вибухотехнічної служби, котрі приймали участь у виявленні та огляді макету вибухового пристрою на об'єкті загрози. Зазначене сприятиме кращому орієнтуванню даних спеціалістів під час обшуку, оскільки, володіючи інформацією про спосіб виготовлення, складові частини, необхідний інструментарій, вони зможуть, з більшим ступенем вірогідності, відшукати ці предмети. Окрім того, темп проведення даної слідчої дії буде значно вищим. Загальновідомо, що під час передачі від однієї особи до іншої втрачається певна частина інформації. Це також обумовлює залучення відповідних спеціалістів.

Під час вивчення кримінальних справ нами встановлено, що серед загальної кількості кримінальних справ обшук за місцем мешкання підозрюваного проводився лише у 2 % випадків.

Проведеним опитуванням працівників слідчих підрозділів встановлено, що обшуки за місцем мешкання (роботи, навчання) підозрюваного (обвинуваченого)

як джерело, з якого найчастіше отримується інформація для висування версій щодо особистості злочинця та проведення подальших слідчих дій, визначено у 27 % випадків.

Розбіжності між даними, отриманими при вивченні кримінальних справ та результатами опитування слідчих, можуть бути пояснені насамперед тим, що нами вивчалися справи, розглянуті судом. Слідчим же доводилося проводити обшуки за тими категоріями справ, які в подальшому залишалися нерозкритими, тобто особа злочинця встановлена не була. Ці дані вказують на те, що дана слідча дія не завжди приносить очікуваний результат. Його відсутність обумовлена рядом причин:

- час, що пройшов з моменту вчинення злочину до проведення обшуку;
- якість підготовки до проведення слідчої дії;
- володіння слідчим тактичними прийомами проведення обшуку;
- наявність спеціалістів, які допомагають слідчому;
- наявність технічних засобів пошуку, фіксації, вилучення слідів та ін.

Ці та інші чинники й обумовлюють успіх у проведенні обшуку. Дана слідча дія може сприяти отриманню інформації, яку не може надати слідчому жодна інша процесуальна дія. Саме обшук сприяє виявленню ознак, що проливають світло на події, що відбулися, Це може бути й поява у справі нових підозрюваних, свідків, побудова версій, визначення напрямків організації пошукових заходів та розслідування кримінальної справи та ін. Отримана інформація у сукупності з іншими доказами сприятиме встановленню істини у справі. Водночас можемо констатувати недостатній рівень використання даної слідчої дії при розслідуванні злочинів, кваліфікованих згідно зі ст. 259 КК України.

Під час розслідування справ за розглядуваними злочинами може виникати потреба у проведенні виїмки.

Виймка – це самостійна слідча дія, котра проводиться у випадках необхідності вилучення тільки визначених предметів та документів, коли точно відомо, де та у кого вони знаходяться [197, с. 217]²⁰⁷.

Процесуальний порядок виймки регламентований ст. ст. 178-184, 186, 187-1, 188, 189 КПК України.

За результатами вивчення кримінальних справ встановлено, що у процесі розслідування вилучалися:

- роздруківки з відомостями про вхідні - вихідні дзвінки між відповідними абонентами певного оператора зв'язку – 54 % справ;
- аудіокасети (диски) з фонограмою повідомлення з чергових частин ОВС, МНС, до яких було передане повідомлення – 30 %;
- мобільні телефони, з використанням яких передавалося голосове повідомлення – 29 %;
- сим-карти операторів мобільного зв'язку, з використанням яких здійснювалися дзвінки – 4 %;
- чіп-карти, з використанням яких здійснювалися дзвінки з таксофонів – 2 %
- відеокасети з записом з камер відеоспостереження – 2 %.

Усі ці предмети, вилучені у ході виймки, доцільно оглянути та детально описати у відповідному протоколі. Окрім того, доцільно вилучені предмети сфотографувати та скласти фототаблицю як додаток до протоколу огляду.

Кожний із зазначених предметів має своє значення для кримінальної справи. При чому окремо їхнє доказове значення не велике, але в сукупності з іншими відомостями вони створюють доказову базу, оскільки саме за наявності певної кількості відомостей можна сказати, що істину у справі встановлено.

Так, роздруківки з відомостями про вхідні-вихідні дзвінки між відповідними абонентами певного оператора зв'язку визначають факт здійснення дзвінка певним абонентом. З'ясувавши його номер та місце його знаходження (якщо це

²⁰⁷ Шепитько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій. – 2-е изд., перераб. и доп. / Шепитько В. Ю. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 368 с.

стаціонарний телефон), можемо встановити коло підозрюваних, котрі могли ним скористатися для передачі повідомлення з відповідним змістом.

Аудіокасети (диски) з фонограмою дозволяють шляхом проведення спеціальних досліджень серед можливого кола підозрюваних визначити злочинця. Тобто у цьому випадку переслідується ідентифікаційна мета.

Одразу ж, ще до порушення кримінальної справи, прослуховування запису може сприяти здійсненню діагностичної мети. Так, за голосом можливе визначення соціально-демографічних та інших даних особи. Ці відомості можуть бути використані у визначенні кола підозрюваних осіб і, відповідно, напрямку організації пошукових заходів.

Мобільний телефон, з якого було здійснено дзвінок до відповідного абонента з метою передачі повідомлення про загрозу, є речовим доказом. Оскільки у роздруківці відомостей зазначається його заводський номер незалежно від того, яка кількість сім-карток була використана після відповідного дзвінка. Сім-карти також мають індивідуальний номер, котрий також відображується у роздруківці. Відеокасети з записами камер спостереження можуть підтверджувати факт знаходження конкретної особи у даному місці.

Проведеним анкетуванням працівників слідчих підрозділів встановлено, що виїмки за місцем мешкання (роботи, навчання) підозрюваного (обвинуваченого) як джерело, з якого найчастіше отримується інформація для висування версій щодо особистості злочинця та проведення подальших слідчих дій, визначено у 27 % випадків, а виїмка предметів (речей, документів) – 33 % відповідно.

Наведені результати вказують на те, що слідчі віддають перевагу проведенню виїмки порівняно з обшуком. Це, на нашу думку, може бути пояснено тим, що на певному етапі розслідування з'являються достовірні дані про те, де та у кого знаходяться предмети та документи, що мають значення для справи. Відповідно, необхідність у пошукових заходах відпадає. Однак слід зазначити, що слідчі не у кожній справі, у якій способом передачі виступав телефон, здійснюють виїмку у відповідного оператора зв'язку інформації про вихідні-вхідні дзвінки певного абонента. Відповідно, втрачається значна кількість

інформації, що ускладнює не тільки пошуки, а й викриття злочинця взагалі. Не варто забувати, що інформація в оператора зв'язку не зберігається безкінечно довго. Відсутність даної інформації за рядом справ унеможливило встановлення злочинця. Так, 03.11.2005 р. о 23 годині 35 хвилин невідома особа зателефонувала по телефону «02» до чергової частини Приазовського РВ УМВС України у Запорізькій області та повідомила про замінування диско-бару «Волна», розташованого по вул. Горького, 78 зазначеного населеного пункту. У ході перевірочних заходів зазначеного об'єкту джерело загрози виявлено не було. 14.12.2005 р. датована постанова про проведення виїмки інформації про вихідні-вхідні дзвінки на номер «02» на АТС ВАТ «Укртелеком». У свою чергу, ВАТ «Укртелеком» надіслав слідчому листа, в якому зазначалося, що 04.12.2006 р. о 00:00 годин на АТС проводилися планові заходи, пов'язані зі зміною ядра та програмного забезпечення АТС ЕС 11. Усі дані при програмуванні станції були автоматично анульовані [89]²⁰⁸.

Наведені дані вказують на те, що слідчі не надають належної уваги збору доказової інформації, відкладають її на більш пізній час. Це може бути пояснено й великим навантаженням на слідчого, відсутністю досвіду розслідування справ, кваліфікованих за ст. 259 КК України, зокрема, відсутністю методичних рекомендацій з їх розслідування тощо.

Зазначене вимагає звернути увагу на необхідність проведення розслідування на належному рівні. Нами наведений основний перелік слідчих дій для вилучення інформації з матеріальних джерел, які можуть проводитися при розслідуванні злочинів, кваліфікованих згідно зі ст. 259 КК України.

Проведене нами дослідження дає можливість дійти ряду висновків. Найбільш поширеними слідчими діями є: огляди (об'єкту загрози, місця передачі повідомлення, предметів, схожих на вибухові пристрої, листів з повідомленнями про загрозу безпеці), допити (потерпілих, свідків, підозрюваних), очні ставки, обшуки, виїмки, пред'явлення для впізнання. Даний перелік процесуальних дій не

²⁰⁸ Кримінальна справа № 3680529. – Архів слідчого відділу Приазовського РВ УМВС України у Запорізькій області, 2005 р.

є вичерпним. На розсуд слідчого можуть проводитися й інші. Окрім того, при проведенні будь-яких дій слідчий має бути на належному рівні готовий до них. Особливе місце у їх проведенні займають тактичні прийоми, котрими у досконалості має володіти слідчий. Слід також наголосити на необхідності залучення слідчим до проведення розглянутих дій відповідних спеціалістів. Їх участі має надаватися особливе значення при проведенні слідчих дій та оперативно-розшукових заходів.

Усе зазначене неодмінно сприятиме підвищенню рівня розкриття та якості розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

3.2. Організація та тактичні прийоми проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів для вилучення інформації з особистісних джерел

Не менш важливою слідчою дією початкового етапу розслідування є допит. Допит є найбільш розповсюдженою та інформативною слідчою дією. Загальновідомо, що найбільш поширеною слідчою дією, що займає майже 25% від загальної кількості робочого часу слідчого, є допит [81, с. 282]²⁰⁹. У той же час зі всього бюджету часу, що витрачається слідчим на провадження слідчих дій, на проведення допитів припадає понад 80 % [31, с. 3]²¹⁰. Саме за допомогою розглядуваної слідчої дії майже у кожній справі отримують найбільшу кількість доказів, які дають змогу встановити істину. У цьому сенсі допит вважають основним, головним джерелом отримання доказів [206, с. 56]. Незважаючи на те, що допит є найбільш повторюваною процесуальною дією, він залишається складним, у кожному конкретному випадку індивідуальним, а іноді – неповторним. Дана слідча дія за злочинами, кваліфікованими у відповідності до ст. 259 КК України, є однією з найбільш важливих засобів збирання доказів.

На етапі перевірки повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності до порушення кримінальної справи, проводиться опитування. Після порушення кримінальної справи слідчий, аналізуючи матеріали справи, визначає процесуальне положення цих осіб та проводить їх допит.

Мета допиту – отримання свідчень, котрі об'єктивно відображують дійсність та містять фактичні дані, що можуть мати значення доказів. Предметом допиту потерпілих та свідків є будь-які обставини, що підлягають встановленню у справі.

Свідком за даною категорією справ може бути особа, котрій відомі значні для справи обставини, а саме:

²⁰⁹ Криміналістика : учебник / под ред. проф. А. Г. Филиппова и А. Ф. Волынского. – М., 1998. – 282 с.

²¹⁰ Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : монографія / В. К. Весельський – К. : НВТ „Правник”– НАВСУ, 1999. – 126 с.

- особа, якій стала відома інформація щодо підготовки, вчинення даного злочину;
- очевидці, котрі безпосередньо сприймали факт вчинення даного злочину;
- особа, до якої надійшло повідомлення;
- особи, щодо місця мешкання, роботи, відпочинку яких було висунуто загрозу;
- працівники правоохоронних органів або інші особи, котрі затримали злочинця або вживали заходів щодо його встановлення та захоплення;
- співробітники установ зв'язку, котрі сприяли встановленню номера абоненту, з якого надійшло повідомлення;
- працівники вибухотехнічної служби щодо характеристики виявленого макету вибухового пристрою, місця його розташування на об'єкті загрози.

Не виключений допит і інших осіб, які володіють інформацією про дану подію.

Проведення допитів зазначених осіб має бути здійснено якомога скоріше. Це обумовлено тим, що постає необхідність негайної організації проведення оперативно-розшукових заходів, а також отримання максимальної кількості інформації, що могла зберегтися у пам'яті, оскільки з плином часу сприйнята свідком, потерпілим інформація може бути забута, спотворена. Відповідно, перед слідчим постає завдання якомога швидше допитати відповідних осіб, у процесі чого з'ясувати ряд обставин. Не слід забувати про необхідність дотримання певних умов при проведенні розглядуваної слідчої дії. У ході допиту слідчий має підтримувати обстановку спокою (але не байдужості), доброзичливості, співчуття, впевненості у позитивному вирішенні справи [115, с. 134]²¹¹.

Далі вважаємо за необхідне навести приблизний перелік загальних питань, спрямованих на отримання необхідної інформації.

Так, під час допиту осіб, які володіють інформацією щодо повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, необхідно з'ясувати:

²¹¹ Макаренко Е. И. Особенности расследования квартирных краж, совершаемых группой лиц : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Макаренко Евгений Иванович. – М., 1984.

- дату, час, місце та у який спосіб було отримане повідомлення;
- обстановку, в якій відбувалося сприйняття повідомлення (час доби, стан освітлення, сторонні шуми, відстань, на якій знаходилися особи);
- характеристика особи, що сприймала повідомлення (стан здоров'я, органів чуттів);
- викладення змісту повідомлення та його тривалість;
- характеристика мовця;
- чи не відома особа злочинця особі, що сприймала повідомлення;
- опис ознак, котрі запам'яталися, за якими у подальшому можливе проведення впізнання;
- подальші дії злочинця після передачі повідомлення;
- характеристика подальших дії особи по закінченню отримання нею повідомлення;
- наявність сторонніх осіб, котрі могли стати свідками даної події;

Однак щодо кожної категорії осіб можуть бути виділені ще й окремі запитання.

Так, під час допиту особи, до якої по телефону надійшло повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, необхідно відобразити ще й:

- чи не має технічної можливості автоматичного визначення номеру абоненту який передавав повідомлення. Якщо так, то з якого номера, і чи не відомий він допитуваній особі;
- чи не здався голос знайомим, якщо так, то на чий схожий;
- характеристика супроводжуючих повідомлення сторонніх звуків;
- чи не відбувалася фіксація розмови технічними засобами.

У випадку отримання повідомлення листом з'ясовуються:

- можливі дії з цим носієм інформації;
- дії, спрямовані на збереження слідів злочинця.

При допиті встановленого свідка, котрий чув та бачив злочинця, необхідно з'ясувати:

- куди направилась особа після повідомлення;

- хто, можливо, був разом із нею;
- якщо доводилося бачити дану особу, то де, за яких обставин.

При допиті родичів, знайомих особи, котра вчинила злочин та переходується від правоохоронних органів, потрібно з'ясувати:

- всебічну характеристику особи підозрюваного, коло знайомих;
- чи не висловлювала особа наміри вчинити даний злочин, якщо так, коли, за яких обставин, стосовно кого, що стало цьому причиною;
- наявні конфлікти підозрюваного з родичами, колегами за місцем роботи, навчання, сусідами за місцем мешкання.

У процесі допиту представників потерпілої сторони (представників адміністрації, співробітників об'єкту, мешканців будинку, щодо якого висловлено загрозу) з'ясовують:

- чи вчинювалися раніше подібні посягання щодо даного об'єкту, особи, котра працює у даній установі, мешкає у будинку (якщо так, то коли, ким);
- чи є у підприємства (установи, організації) конкуренти (якщо так, то хто, з якого часу);
- чи є у підприємства (установи, організації) борги перед юридичними, фізичними особами, судові позови (якщо так, то перед ким, з якого часу);
- яка обстановка у колективі, будинку (можливі відносини, конфлікти між співробітниками, сусідами);
- які заходи планувались на даний день на об'єкті (укладання важливих угод, проведення іспитів, заліків, контрольних робіт у навчальному закладі);
- хто зі співробітників (учнів) був звільнений (відрахований) нещодавно;
- чи не проводився останнім часом набір співробітників і чи не було комусь відмовлено у працевлаштуванні, прийнятті до навчального закладу;
- хто з мешканців будинку веде аморальний спосіб життя та спроможний на вчинення даного злочину;
- чи заподіяні збитки підприємству (установі, організації), які саме та який їх розмір.

Можуть бути допитані й працівники правоохоронних органів, які здійснювали встановлення, затримання злочинця. Під час їх допиту встановлюють:

- у зв'язку із чим знаходився допитуваний у даному місці;
- чому звернув увагу на дії підозрюваного та у чому вони полягали;
- чи було вжито заходів щодо затримання злочинця;
- поведінка підозрюваного (чинив опір, погрожував, що конкретно казав, відмовлявся від причетності, чим пояснював своє знаходження у даному місці та ін.);
- сам був злочинець чи ще з кимсь;
- чи не чинили опір правоохоронцям сторонні особи.

В якості свідків можуть допитуватись й інші особи, які володіють інформацією, що сприятиме встановленню істини за злочином, кваліфікованим у відповідності до ст. 259 КК України.

Зазначений перелік питань, що може ставитись перед допитуваними за справами розглядуваної категорії особами не є вичерпним. Тобто у кожному конкретному випадку їх кількість може змінюватись. Окрім переліку питань слідчим визначатиметься й їх послідовність. Важливим аспектом підготовки та проведення допиту є наявність у слідчого відповідних даних, у першу чергу оперативного характеру.

Наявна у слідчого інформація, особливо на початковому етапі розслідування, сприятиме одержанню позитивного результату при проведенні допитів різних категорії.

Якщо за одним епізодом є декілька свідків, доцільно допитати в першу чергу тих з них, які можуть більш повно висвітлити подію. Після закінчення допиту свідкові, потерпілому необхідно зазначити, що у разі, якщо він згадає будь-які обставини події, котрі не були ним викладені, необхідно сповістити про це слідчого.

Незалежно від процесуального статусу допитуваної особи, а також кількості та ступеня важливості сповіщених ним відомостей, слідчий повинен:

- бути об'єктивним, коректним, уважним, ввічливим, стриманим, лояльним;
- не припускатися грубості, образливих висловлювань, тону, нетерпимості, принизливого відношення до допитуваного.

Вивченням кримінальних справ щодо допитів потерпілих (представників потерпілої сторони), встановлено, що: ніхто не допитувався і не визнавався потерпілим у 61 % випадків; визнавався потерпілим, але не допитувався у 9 %.

Отримані відомості можуть бути пояснені тим, що злочини, кваліфіковані у відповідності до ст. 259 КК України, посягають на громадську безпеку і не завжди завдають шкоду конкретній фізичній чи юридичній особі. Окрім того, зазвичай ці особи дізнаються про вчинений злочин від працівників правоохоронних органів. Однак вважаємо за необхідне вказати, що визнані потерпілими особи мають допитуватись насамперед з метою з'ясування виду та кількості завданої шкоди, а також з тактичних міркувань.

Вивченням кримінальних справ з'ясовано, що допит свідків та потерпілих (представників потерпілої сторони) був спрямований на з'ясування: події злочину, обставин злочину, характеру дій злочинців – у 100 % випадків; причини та умови, що сприяли вчиненню злочину – у 54 %; відомостей про минулі взаємини з підозрюваним (обвинуваченим) – у 13 %.

Ці дані визначають, що за всіма фактами слідчими з'ясовуються подія злочину, обставин злочину, характеру дій злочинців. Тобто слідчі спрямовують свою діяльність на з'ясування обставин, що підлягають доказуванню. У той же час виявленню причин та умов, що сприяли вчиненню злочину даних фактів, всупереч ст. 23 КПК України, слідчими приділяється неналежна увага.

Проведеним анкетуванням співробітників слідчих підрозділів встановлено, що допити потерпілих (фізичних осіб), представників потерпілої сторони (юридичної особи) визначені 47 % респондентів як джерело, з якого найчастіше одержується інформація для висунення версій щодо особистості злочинця та проведення слідчих дій. Окрім того, допит потерпілих та представника потерпілої

сторони визначався як найбільш ефективна слідча дія під час розслідування 60 % слідчих.

Допит свідків визначався 80 % слідчих як найбільш ефективна слідча дія під час розслідування, котра у 73 % випадків була названа джерелом інформації для висування версій щодо особистості злочинця та проведення слідчих дій. Тобто слідчі надають перевагу проведенню допиту свідків порівняно з допитом потерпілих. Перед слідчим постає необхідність отримання якомога більшої кількості відомостей про подію та злочинця. Чим більше доказової інформації про обставини вчинення злочину та винну особу збере слідчий та чим швидше він зможе це зробити, тим менше у злочинця шансів уникнути покарання за вчинене [56, с. 42]²¹².

Не меншої уваги заслуговує й допит підозрюваного. В якості підозрюваного може бути допитана особа, котра відповідно до ст. 43-1 КПК України затримана за підозрою у вчиненні злочину або відносно якої застосований запобіжний захід до винесення постанови про притягнення в якості обвинуваченого.

Показання підозрюваного, як правило, одержуються на початковому етапі розслідування. У цей момент підозрюваний ще не знає, якими доказами володіє слідчий. Він практично не в змозі протиставити слідчому свою лінію захисту [168, с. 193]²¹³. Це вказує на необхідність спрямовувати зусилля слідчого на проведення допиту підозрюваного у найкоротший з моменту порушення кримінальної справи час. Це не дозволить злочинцю виробити власну позицію. Вироблена лінія поведінки у цей час злочинцем може бути змінена або відкинута.

Інформацію про злочинця можна отримати з таких основних джерел: свідчень свідків, очевидців події, потерпілих фізичних осіб, представників потерпілого, співучасників, інших осіб, котрі володіють інформацією про дану подію; способу вчинення (передачі повідомлення); обстановки, в якій відбувалась подія; слідової картини; характеристик за місцем мешкання (роботи, навчання);

²¹² Ищенко Е. П. Пути интенсификации первоначального этапа расследования преступлений / Ищенко Е. П. // Проблемы интенсификации деятельности по расследованию преступлений : межвуз. сб. науч. трудов. – Свердловск : Изд-во «Уральский рабочий», 1987. – 146 с

вивченням криміналістичних обліків, у першу чергу за способом вчинення злочину; у результаті проведення оперативно-розшукових заходів. Аналіз цих даних дозволяє скласти уяву про психологічний та соціальний портрет особи, з якою відбудеться спілкування [70, с. 66]²¹⁴. При оцінці інформації необхідно враховувати й кількість джерел, з яких вона отримана, оскільки надійність знань про будь-який факт підвищується пропорційно кількості використаних джерел. Окрім того, кількість джерел інформації про злочинця відображується на її якості [48, с. 12]²¹⁵. Відповідно, перед слідчим постає задача отримати з різноманітних джерел якомога більшу кількість інформації. Лише у сукупності ці дані можуть визначати винуватість певної особи до даного злочину. У той же час встановлення особи злочинця може бути здійснено при проведенні: встановлення та дослідження місця підготовки та передачі повідомлення; розвідувального опитування осіб, котрі на відповідний момент знаходились неподалік та могли бачити зловмисника та чути зміст повідомлення, що ним передавалося; здійснення візуального спостереження за запідозреною особою; складання словесного портрету та подальшого його використання у пошуках та затриманні; переслідування по гарячих слідах, у першу чергу з використанням можливостей кінологічної служби; висвітлення події у засобах масової інформації, пресі; проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих дій; перевірки на причетність осіб, схильних до вчинення злочинів даної категорії; перевірки на причетність конкретної особи; вивчення схожих кримінальних справ, що залишилися нерозкритими, направлені до суду; систематичного обміну оперативною інформацією з сусідніми райвідділами міліції експертних досліджень, виявлених на місці передачі повідомлень, за об'єктом загрози слідів; перевірки за наявними базами даних (криміналістичними обліками); отриманні інформації з установ зв'язку щодо даних номеру абоненту, з якого було здійснено повідомлення (у випадку використання телефонного зв'язку); перегляді записів, здійснених камерами відео спостереження, розташованих поблизу місця передачі

²¹⁴ Коновалова В. Е. Допрос : тактика и психология / Коновалова В. Е. – Харьков : Консум, 1999. – 157 с.

повідомлення; аналізу наявних елементів криміналістичної характеристики; вивчення рекомендацій щодо розкриття та розслідування цих злочинів.

У процесі розкриття та розслідування злочинів слідчий, оперативний працівник вступають у різноманітні відносини з особами, які приймають участь у справі. Ці відносини можуть носити безконфліктний або конфліктний характер [15, с. 97]²¹⁶. Незалежно від зайнятої підозрюваним на допиті позиції слідчому необхідно брати до уваги такі його властивості: злочинний досвід у минулому; досвід протидії розслідуванню – участь у розслідуванні, використання пасток зі здійснення протидії, їх результативність, реагування на застосування тактичних прийомів, методів, засобів розслідування; інтелектуальні якості – знання кримінального, кримінально-процесуального законодавства, прийомів, пасток протидії, уява, вміння швидко аналізувати ситуацію та робити висновки, давати об'єктивну оцінку становища, що склалося, приймати рішення; морально-вольові якості – здатність на неправду не дивлячись на несприятливе положення або відсутність такої здібності, оцінка своїх дій, наявність або відсутність схильності до каяття та відкритому визнанню своїх помилок, наполегливість у досягненні поставленої мети, упертість; емоційні властивості – ступінь збудження (слабкий, сильний, середній), схильність до переживанням страху, напруженості, вміння керувати власним емоційним станом, рухливість емоційних переживань і т. п.; комунікативні якості – замкнутість, спроможність до легкого налагодження контактів або навпаки, вміння підтримувати спілкування на рівні власних інтересів, спроможності до викладення власних думок, маскування справжніх намірів [60, с. 64]²¹⁷.

Під час допиту за справами розглядуваної категорії слідчий може стикнутися з двома ситуаціями: 1) особа не визнає себе винним; 2) особа визнає провину.

²¹⁶ Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Р. С. Белкин – М. : Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА–ИНФРА М), 2001. – 240 с.

²¹⁷ Карагодин В. Н. Разработка и использование программ допроса / В. Н. Карагодин // Теоретические и практические проблемы программирования процесса расследования преступлений : межвуз. сб. науч. трудов. – Свердловск, 1989. – 136 с.

У першу чергу вважаємо за необхідне розглянути дії, коли злочинець не визнає причетність до даного злочину. У цьому разі слідчому необхідно якомога ретельніше провести допит із застосуванням тактичних прийомів. Варто поголитися з В.Д. Берназом, який наголошує, що тактика в діяльності з розслідування злочинів наявна, перш за все, там, де слідчому вчинюється протидія або вона можлива та виникає потреба її не допустити (запобігти) або нейтралізувати [22, с. 190]²¹⁸. Тактика допиту підозрюваного визначається слідчим з урахуванням ситуації, що склалась у справі. Незалежно від того, скільки часу минуло, слідчий має з'ясувати, де знаходився підозрюваний, що робив у відповідний час; хто може це підтвердити.

Безпосередньо у процесі допиту можуть застосовуватися такі групи тактичних прийомів:

1) що пробуджують допитуваного до міркувань та давання свідчень (постановка запитань, котрі дозволяють уточнити, яка саме інформація відома допитуваному за даною справою; нагадування у загальних рисах про подію, що відбулась, постановка нагадуючих запитань, уточнення емоційного стану допитуваного, обстановки, умов, за яких формувалися його свідчення, оживлення його асоціативних зв'язків з метою відновлення у пам'яті сприйнятих ним факторів тощо);

2) що здійснюють психологічний тиск на допитуваного (наміри допитуваного відмовитися від протидії та введення слідства в оману, створення уяви про безнадійність таких спроб, використання сумнівів допитуваного у спроможності дотримуватися до кінця обраної ним негативної позиції, пред'явлення зненацька найбільш важливих доказів та ін.);

3) застосовувані у безконфліктних ситуаціях (створення доброзичливої обстановки на допиті, сприяючих дачі повних та достовірних свідчень, оживлення асоціативних зв'язків та надання допомоги у згадуванні сприйнятих допитуваним

²¹⁸ Берназ В. Д. Інтеграція досягнень сучасної науки в слідчу діяльність триває / В. Д. Берназ // Південноукраїнський часопис. – Одеса, 2008. - №4. – 298 с.

фактів, постановка уточнюючих питань з метою не допустити у свідченнях прогалин та неточностей та ін.);

4) використовувані у конфліктних ситуаціях (створення на допиті сувороробочої обстановки, котра була несприятливою для виразу неприязні до слідчого, а навпаки, викликала б повагу до нього, подолання негативної позиції, створення враження про повну поінформованість слідчого про обставини справи, переконання допитуваного у безкорисності конфліктувати, суперничати та приховувати відомі йому факти тощо) [63, с. 33]²¹⁹.

Допит підозрюваного одразу після затримання має свої переваги. Вони в першу чергу полягають у тому, що затриманий зазвичай не має продуманого алібі, сподіваючись, що слідчий ще не має доказів. Намагаючись уникнути відповідальності, йому доводиться вигадувати все сходу. Однак підозрюваний може досить швидко змінити зайняту позицію під впливом тактичних прийомів. Без них складно, а іноді неможливо розкрити злочин [157, с. 8]²²⁰.

Як зазначає З.І. Мітрохіна, викрити неправду можна активним веденням допиту, тобто ставленням значної кількості запитань, що призводить до дезорганізації психічних процесів, тому що особі важко утримувати у пам'яті відповіді на попередні запитання [123, с. 41]²²¹. Відповідно, постановка уточнюючих, контрольних запитань може його викрити. Великого значення набувають і такі тактичні прийоми, як використання фактору раптовості, протиріч у свідченнях допитуваного, створення напруги. Доцільно використовувати як тактичний прийом різний темп допитів (прискорений, уповільнений). Все це ускладнює переключення уваги підозрюваного, створює для нього дефіцит часу на обмірковування вчинків слідчого, аналіз взаємозв'язку та логіки вчинюваних дій, позбавляє можливості дотримуватися обраного способу, лінії протидії розслідування. Результатом цього, як правило, є докази поведінки – обмови,

²¹⁹ Клим А. М. Криминалистическая методика расследования злоупотребления властью или служебными полномочиями / Клим А. М. ; под ред. В. Ф. Ермоловича. – Минск, 2000. – 82 с.

²²⁰ Расследование преступлений повышенной опасности : пособие для следователя / под ред. Селиванова Н. А., Дворкина А. И. – М. : Лига Разум, 1999. – 446 с.

²²¹ Митрохина З. И. Использование знаний психологии при производстве допроса : учеб. пособие / Митрохина З. И. – К. : УМК ВО, 1990. – 52 с.

повідомлення суперечливих даних та ін. Мета слідчого при використанні цього прийому – не спроба «спіймати» особу, котра протидіє розслідуванню, на неточностях, обмовах, а створити обстановку, котра переконує у безкорисності спроб. Заслуговує на увагу й такий тактичний прийом, як допит на місці події. Повторне сприйняття місця, де відбулася подія сприяє відновленні у пам'яті забутого. Не виключені випадки проведення повторних допитів у розрахунку на зміну особою показань для підтвердження версії, обраної та перевіреної слідчим як перспективної [111, с. 260]²²². Малоімовірно, щоб під час повторного допиту особа пам'ятала всі деталі повідомлених нею раніше даних. Можуть використовуватися й інші тактичні прийоми. Їх кількість, послідовність визначатиметься слідчим у кожному конкретному випадку. Професіоналізм слідчого полягає у першу чергу в тому, щоб він міг спланувати та використати увесь потенціал тактичних прийомів та отримати якомога більше інформації.

За наявності значної кількості доказів, що викривають підозрюваного, його допит доцільно проводити негайно. Свідчення підозрюваного, допитаного одразу після затримання, без попереднього обмірковування ним обставин, що стали причиною його затримання та підставами підозри, суттєво відрізняються від тих, котрі він дає під час допиту, через певний час [78, с. 408]²²³.

Слід розглянути ситуацію, коли підозрюваний одразу визнає факт причетності до злочину, кваліфікованого згідно зі ст. 259 КК України У цьому разі слідчому необхідно з'ясувати:

- коли, у зв'язку із чим, за яких обставин та що передувало виникненню наміру передати завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності;
- які підготовчі дії виконувались до передачі повідомлення;
- де, коли, за яких обставин було передано повідомлення з відповідним змістом;

²²² Лускатов О. В. Організаційно-тактичні особливості допиту після відновлення слідства у справі про нерозкритий злочин / Лускатов О. В. // Науковий вісник Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ : зб. наук. праць. – 2007. – № 1 (32). – 360 с.

²²³ Криминалістика / под ред Р. С. Белкина, Г. Г. Зуйкова. – М., «Юридическая литература», 1968. – 696 с.

- дослівний зміст повідомлення;
 - у зв'язку із чим було обрано саме такий спосіб, обстановку передачі повідомлення;
 - які мотиви, мета повідомлення;
 - чи усвідомлював неправдивий характер повідомлення, керував власними діями, передбачав настання суспільно-небезпечних наслідків та бажав їх настання;
 - чи не знаходився на момент вчинення злочину у стані сп'яніння;
 - чи не було співучасників злочину, осіб, котрим відомо про дії злочинця;
 - які дії вчинювались для приховання суспільно-небезпечних дій;
- чи не вчинювалися ним подібні дії раніше.

Нами наведений приблизний перелік основних запитань. Однак їх кількість та відповідна послідовність можуть, на розсуд слідчого, змінюватися. Навіть у випадку визнання підозрюваним причетності до даного злочину необхідно провести й інші слідчі дії, що дозволять встановити істину по справі. Крім того, допит має бути проведений ретельно та детально, як і при невизнанні своєї причетності. Важливе не саме зізнання, а свідчення про факти, обставини, що відповідають дійсності. Вміло підготовлений і тактично правильно проведений допит має істотне значення хоча б тому, що свідчення людей, по-перше, у багатьох випадках пов'язані між собою, утворюючи цілісну, логічно пов'язану систему доказів у справі, а по-друге, пояснюють і закріплюють інші докази, переважним чином документи, з якими слідчий працює вже на початковому етапі розслідування [130, с. 197]²²⁴. Тактичні прийоми у цьому випадку мають бути спрямовані на отримання повних й точних свідчень. Ці ж дані можуть сприяти викриттю підозрюваного у даванні неправдивих свідчень. Викриття неправди може вплинути на зміну зайнятої підозрюваним позиції та надання правдивих свідчень. Не завжди з матеріалів кримінальної справи слідчий може отримати

²²⁴ Одерій О. В. Особливості тактики допиту свідків і потерпілих під час розслідування кримінальних справ про порушення правил техніки безпеки у вугільній промисловості / Одерій О. В. // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2008. – № 3. – 320 с.

відомості щодо відношення злочинця до вчиненого ним злочину. виправити цю ситуацію може інформація, отримана оперативним шляхом.

Проведенню допиту передують, як правило, оперативно-розшукові заходи. Оперативні підрозділи до порушення кримінальної справи або паралельно з її провадженням отримують заяви і повідомлення та здійснюють розвідувальні опитування громадян, відбирають пояснення, витребують необхідні документи [171, с. 50]²²⁵. Коли заздалегідь відомо, що підозрюваний займе на слідстві недобросовісну позицію, доцільно спочатку допитати свідків, зібрати достатньо фактичного матеріалу, щоб у подальшому більш результативно провести допит даної особи. Навіть при визнанні власної причетності до розглядуваного факту підозрюваний може висвітлювати ту частину події, котра й так відомі слідчому. Відповідно, слідчий не має обмежуватись висвітленими підозрюваним відомостями, а ставити перед ним додаткові питання, що дозволить встановити істину. Допитуваному можуть бути поставлені будь-які запитання стосовно справи та його особистості. З метою перевірки свідчень доцільно задавати й контрольні питання.

Під час допиту підозрюваного слід пам'ятати, що підозри в його причетності до злочину можуть виявитися хибними. Якщо ж у процесі допиту виникає необхідність застосувати тактичні прийоми та пред'явити докази, що викривають його у неправді, необхідно пред'являти тільки такі докази, котрі є достатніми для підтвердження підозри у вчиненні ним злочину.

Дуже важливо, якщо допитуваний може намалювати певні предмети, що ним були використані при вчиненні злочину [136, с. 351]²²⁶. Це може стосуватися, у першу чергу, макету вибухового пристрою, його розташування на території певного об'єкту, схематичний план будівлі, ділянки місцевості де був вчинений

²²⁵ Тактика проведення оперативно-розшукових заходів та особливості легалізації оперативно-розшукової інформації : навч.-практ. посіб. / Я. Ю. Кондратьєв, Д. Й. Никифорчук, О. М. Сніцар та ін. – К. : Нац. Акад. внутр. справ України, 2004. – 60 с.

²²⁶ Пиріг І. В. Залучення спеціаліста під час проведення допиту / Пиріг І. В. // Науковий вісник Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ : зб. наук. праць. – 2008. – № 2 (38). – 404 с.

злочин та ін. Ці додатки до протоколу допиту мають наочність та демонструють ступінь поінформованості підозрюваного про даний злочин.

У випадку отримання від підозрюваного даних, що вказують на нові джерела доказів, їх необхідно зафіксувати якомога швидше.

Вивченням кримінальних справ нами встановлено, що допити підозрюваних спрямовувалися на: з'ясування події злочину, обставин повідомлення, характер дій кожного співучасника – 100 %; виявлення співучасників злочину – 18 %; з'ясування даних що мають тактичне значення – 100 %; з'ясування причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, – 93 %. При цьому допит підозрюваних проводився: відразу ж після затримання – 50 % випадків; більше одного разу – 91 %.

Наведені дані визначають недостатній рівень використання слідчими тактичних прийомів, наприклад, таких, як негайний допит після затримання. Відповідно, слідчими найчастіше використовується як тактичний прийом повторний допит підозрюваних.

Проанкетовані слідчі ОВС у 27 % випадків визначили допит підозрюваних як джерело, з якого найчастіше отримується інформація для висування версій щодо особистості злочинця та проведення подальших слідчих дій за справами, кваліфікованими у відповідності до ст. 259 КК України.

Отримані нами дані дають можливість визначити важливість проведення допитів підозрюваних. Саме під час їх проведення отримується значна кількість інформації, що сприяє встановленню обставин події. При цьому слідчим доводиться стикатися з ситуаціями визнання та невизнання підозрюваним причетності до злочину. У ході допитів розглядуваної категорії осіб всіма слідчими з'ясовуються обставини події злочину, повідомлення, характер дій кожного співучасника, дані що мають тактичне значення. Переважна більшість слідчих під час допиту приділяє увагу з'ясуванню причин та умов, що сприяли вчиненню злочину. Неодноразові допити підозрюваних переважною більшістю слідчих можуть бути розцінені як застосування тактичних прийомів. Про це ж свідчить й проведення допитів половиною слідчих відразу після затримання.

Таким чином, можемо наголосити на необхідності використання слідчими усього наявного комплексу тактичних прийомів при проведенні допитів підозрюваних з метою з'ясування істини у справі.

У здійсненні цього слідчому може сприяти й така слідча дія, як очна ставка. У відповідності до ст. 172 КПК України слідчий вправі провести очну ставку між двома раніше допитаними особами, у свідченнях яких наявні протиріччя. У кожному конкретному випадку слідчий визначає мету та тактику очної ставки з додержанням встановленого законом порядку її проведення (ст. 173 КПК України). Загальновизнаною є думка, що метою проведення очної ставки є усунення суперечностей у свідченнях допитаних осіб та встановлення дійсного стану речей, при цьому ці суперечності повинні бути істотними. Очна ставка – доволі складна та трудомістка слідча дія, яка вимагає неабиякої підготовки.

Підготовка до очної ставки передбачає вирішення таких питань:

- які є істотні суперечності у показаннях раніше допитаних осіб;
- які суперечності необхідно усунути;
- між якими особами для цього необхідно провести очну ставку;
- в якій послідовності допитувати осіб на очній ставці;
- які необхідно поставити їм запитання;
- які тактичні прийоми буде доцільно застосувати [83, с. 334]²²⁷.

Тактика очної ставки має специфіку, визначену:

- розширеним складом її учасників;
- ускладненим інформаційним обміном;
- сильним психологічним впливом учасників очної ставки один на одного;
- зниженим рівнем прогнозу слідчого;
- можливістю зміни свідчень;
- підвищеним ступенем тактичного ризику [197, с. 203]²²⁸.

²²⁷ Криміналістика : підруч. / П. Д. Біленчук, В. К. Лисиченко, Н. І. Клименко та ін. ; за ред. П. Д. Біленчука. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Атіка, 2001. – 544 с.: іл.

Особливого значення під час підготовки набуває формування уявлення про осіб, між якими буде проводитися очна ставка. Та перш за все слідчому необхідно з'ясувати особливості особи підозрюваного, що може бути здійснено під час проведення його допиту, а також інших слідчих дій з його участю. Саме ці знання визначатимуть тактику проведення даної слідчої дії.

Типовими обставинами, що обумовлювали необхідність проведення очної ставки за справами розглядуваної категорії, є протиріччя у свідченнях свідків, потерпілих (їх представників) та підозрюваного (обвинуваченого) відносно обставин передачі повідомлення про загрозу безпеці. Окрім того, протиріччя виникали між співучасниками щодо факту спільного вчинення злочину.

Вивченням кримінальних справ нами встановлено, що очна ставка проводилась:

- за кількісним показником: один раз у 21 % випадків; два і більше рази – 21 %;
- проведені очні ставки сприяли усуненню протиріччя у 9 % випадків;
- очна ставка була необхідною, але не проводилась, у 2 % випадків;
- учасниками очної ставки були: співучасники злочину – у 5 % випадків; підозрюваний (обвинувачений) та свідок – у 38 %.

Проведення малої кількості очних ставок між співучасниками може бути пояснено тим, що переважно даний злочин вчинюється одноособово.

Окрім того, не слід забувати про можливість виникнення ситуації, котра визначає недоцільність проведення даної слідчої дії.

Випадками, що обумовлюють недоцільність проведення очної ставки, можуть бути такі:

- між особами, що дають завідомо неправдиві показання;
- між обвинуваченими, що частково визнають свою вину і схильні до зміни показань;
- між особами, із яких той, хто дає правдиві показання, перебуває у матеріальній, родинній або іншій залежності від іншого учасника;

²²⁸ Шепитько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій. – 2-е изд., перераб. и доп. / Шепитько В. Ю. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 368 с.

- коли один із учасників очної ставки відмовляється давати показання у присутності іншої особи [159, с. 201]²²⁹.

Під час проведення очної ставки можуть бути застосовані тактичні прийоми.

Серед тактичних прийомів підвищення ефективності допиту часто використовуються пред'явлення у ході слідчої дії предметів, документів чи інших речових доказів, вилучених у ході проведення слідчих дій у кримінальній справі [136, с. 350]²³⁰.

Використання в ході допиту предметів, що мають значення речових доказів у справі, можливо, якщо вони долучені до справи у відповідності до чинного КПК України.

В якості речових доказів можуть виступати предмети, долучені до справи в оригіналі, та їх предметні, ізоморфні моделі, що несуть на собі ознаки, котрі встановлюють їх зв'язок з підлягаючими доказуванню фактами [69, с. 74]²³¹.

При цьому слідчий з урахуванням ситуації у справі може пред'явити предмети не під час допиту в якості підозрюваного, а під час очної ставки. Таким чином, може посилюватися вплив на підозрюваного не тільки присутністю свідка (потерпілого) а й демонстрацією речових доказів.

Вивченням судово-слідчої практики з'ясовано, що під час очних ставок пред'являлися речові докази у 10 % випадків. Опитані слідчі ОВС у 53 % випадків визначили проведення очних ставок за участю підозрюваних (обвинувачених) як джерело, з якого найчастіше отримується інформація для висування версій щодо особистості злочинця та проведення подальших слідчих дій по справах, кваліфікованих за ст. 259 КК України. Таким чином, слідчі надають очній ставці великого значення в отриманні інформації про злочин. Проведення очної ставки

²²⁹ Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. / Салтевський М. В. – К. : Кондор, 2005. – 588 с.

²³⁰ Пиріг І. В. Залучення спеціаліста під час проведення допиту / Пиріг І. В. // Науковий вісник Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ : зб. наук. праць. – 2008. – № 2 (38). – 404 с.

²³¹ Комарков В. С. Тактика предъявления вещественных доказательств на допросе и психологические особенности восприятия наглядно-образной информации / Комарков В. С. // Криминалистика и судебная экспертиза. – Вып. 11. – Киев : НИИСЭ, 1975. – 460 с.

визначається слідчим за наявності для цього підстав. Відповідно, можна дійти висновку, що за справами розглядуваної категорії потреба у проведенні очної ставки є доволі частою. Тобто за більшою частиною справ розглядуваної категорії виникає потреба у проведенні очних ставок. Дана слідча дія в деяких випадках не може бути замінена жодною іншою. Це визначає потребу слідчих у належному рівні знань щодо тактики її проведення.

Великого доказового значення має така слідча дія, як пред'явлення для впізнання. Впізнання проводиться з виконанням вимог ст. 174 КПК України.

Пред'явлення для впізнання – це слідча дія, що полягає в пред'явленні свідкові чи іншій особі об'єктів, які вони спостерігали раніше, з метою встановлення їх тотожності чи групової належності [102, с. 226]²³². Доказове значення результатів пред'явлення для впізнання залежить переважно від використання слідчим оперативно-розшукових даних. За період дослідчої перевірки оперативні підрозділи отримують не процесуальну інформацію про прикмети підозрюваного, зняття злочину, предмети і документи, тобто ті об'єкти, які будуть пред'являтися для пізнання в разі їх встановлення або відшукування [171, с. 53]²³³.

За способами пред'явлення для впізнання виділяють: впізнання живих осіб у натурі; впізнання живих осіб шляхом поза візуального спостереження; впізнання живих осіб за відео зображенням; впізнання живих осіб за ходом; впізнання живих осіб за голосом; впізнання живих осіб за фонограмою; впізнання за фотографічними зображеннями об'єктів [189, с. 9]²³⁴.

Не намагаючись висвітлити усі тактичні прийоми цієї слідчої дії, розглянемо особливості її проведення за завідомо неправдивими повідомленнями про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

²³² Кузьмічов В. С. Криміналістика : навч. посіб. / Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. ; за заг. ред. В. Г. Гончаренка та Є. М. Моїсєєва. – К. : Юрінком-Інтер, 2001. – 368 с.

²³³ Тактика проведення оперативно-розшукових заходів та особливості легалізації оперативно-розшукової інформації : навч.-практ. посіб. / Я. Ю. Кондратьєв, Д. Й. Никифорчук, О. М. Сніцар та ін. – К. : Нац. Акад. внутр. справ України, 2004. – 60 с.

²³⁴ Чаплинський К. О. Тактика пред'явлення для впізнання при розслідуванні злочинів проти життя, здоров'я, волі та статевої недоторканності особи : навч.-практ. посібник / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : УМВС України у Дніпропетровській області; Дніпроп. держ. ун-тет внутр. справ, Свідлер, 2007. – 92 с.

Підготовка до пред'явлення для впізнання включає в себе:

- попередній допит особи, яка впізнає;
- підбір об'єктів, серед яких має бути пред'явлений об'єкт, що впізнають;
- створення умов, максимально наближених до умов сприйняття об'єкту;
- підбір науково-технічних засобів;
- за необхідності консультація з відповідними спеціалістами або запрошення їх до участі й цій слідчій дії;
- підбір та інструктаж понятих;
- забезпечення охорони обвинуваченого, котрий знаходиться під вартою [78, с. 424].

У разі надходження повідомлення телефоном може виникнути необхідність проведення впізнання за голосом. Впізнання за голосом проводиться з виконанням тих умов, що й впізнання за ознаками зовнішності, але з урахуванням деяких особливостей.

Пред'явлення для впізнання особи за голосом відрізняється від пред'явлення для впізнання за зовнішніми ознаками. Впізнаваний та поняті, підібрані для впізнання за голосом особи, розміщуються в одній кімнаті, а впізнаючий, слідчий та поняті – в іншій, суміжній кімнаті. Двері між кімнатами відчиняються, але впізнаючий та впізнаваний не мають бачити один одного. Особа, котра допомагає слідчому, оперативний працівник, інший слідчий ведуть бесіду з впізнаваним та іншими учасниками цієї дії за заздалегідь розробленою програмою. При цьому звукові умови в обох приміщеннях мають бути однаковими та відповідати звуковим умовам, за яких відбувалося сприйняття мови. Коли особа, яка впізнає, заявить, що у даний момент вона чує мову впізнаваного, їй пропонується перейти до суміжної кімнати та повторити свою заяву у присутності впізнаваного, вказавши, за якими словами та ознаками голосу він впізнає особу [78, с. 424]²³⁵. Якщо окрім впізнання за голосом та мовою

²³⁵ Криміналістика / под ред Р. С. Белкина, Г. Г. Зуйкова. – М., «Юридическая литература», 1968. – 696 с.

передбачається проведення впізнання за анатомічними ознаками зовнішності, то впізнаючий не входить до кімнати, де знаходиться впізнаваний.

Може виникати необхідність пред'явити голос та мову підозрюваного для впізнання за фонограмою.

За фонограмою впізнання проводиться у випадках, коли:

- суб'єкт впізнання заявляє на допиті, що може впізнати підозрюваних (обвинувачених) за зовнішнім виглядом і голосом, але пред'явити цих осіб для впізнання неможливо, оскільки вони переховуються від слідства та суду, перебувають у довгостроковому відраядженні, померли або фізично ліквідовані, знаходяться у розшуку або місце їх перебування невідоме; однак є фонограми із записом їх голосу;
- особа, яку необхідно пред'явити для впізнання за голосом, відмовляється від участі у даній слідчій дії, однак є фонограма із записом її голосу;
- особа, яка підозрюється у вчиненні злочину, відмовляється визнати, що саме її голос записаний на магнітну плівку;
- щоб запобігти негативному впливу на свідків та потерпілих, забезпечити безпеку осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, тощо [189 с. 56]²³⁶.

При проведенні впізнання за фонограмою впізнаючому у присутності понятих пропонується прослухати не менше як три фонограми, на одній з яких записана мова впізнаючого. Голоси осіб, котрі пред'являються для впізнання, теми розговора та зміст висловів за можливості мають бути схожими. Слідчий присвоює номери фонограмам та послідовно, у порядку, визначеному впізнаваним, відтворює їх впізнаючому. У протоколі такої слідчої дії фіксується процес й результат його проведення. Особливість полягає в описі кожної фонограми, що пред'являється для впізнання: теми розмови, характеристики відтворених голосів та мови. Окрім того, фіксуються опис ознак, за якими

²³⁶ Чаплинський К. О. Тактика пред'явлення для впізнання при розслідуванні злочинів проти життя, здоров'я, волі та статевої недоторканності особи : навч.-практ. посібник / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : УМВС України у Дніпропетровській області; Дніпроп. держ. ун-тет внутр. справ, Свідлер, 2007. – 92 с.

впізнаючий був впізнаний, із зазначенням їх особливостей. Фонограми долучаються до протоколу впізнання [20, с. 104]²³⁷.

Як різновид впізнання за голосом може бути проведене впізнання з використанням засобів телефонного зв'язку. Тобто якщо повідомлення надійшло до особи за телефоном, проведення впізнання у ряді випадків доцільно провести з його використанням. Це може бути пояснено тим, що засоби зв'язку змінюють голос мовця. Саме для забезпечення умов сприйняття, наближених до тих, в яких отримувалось повідомлення з відповідним змістом, і може бути проведено дане впізнання з використанням засобів телефонного зв'язку.

При пред'явленні для впізнання, наприклад, свідку необхідно шляхом розпитувань впізнаючого встановити ступінь точності його твердження, з'ясувати, у чому він знаходить схожість зі злочинцем і чи дійсно він впізнає його або ж знаходить схожим та за якими ознаками [160, с. 10]²³⁸.

Вивченням кримінальних справ нами встановлено, що пред'явлення для впізнання за голосом проводились лише за 2 % від загальної кількості справ. Тобто слідчими приділяється недостатньо уваги можливості проведення даної слідчої дії.

Не слід забувати, що впізнання за голосом може бути проведене й не тільки тією особою, до якої надійшло повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. У ряді випадків може визначатися приналежність голосу конкретній особі.

У процесі розкриття злочину, особливо до порушення кримінальної справи, може проводитися оперативне впізнання. Так, 29.09.2003 р. о 7 годині 55 хвилин гр. Л. з метою зриву занять з телефону-автомату, розташованому по вул. Харитонова, 18 м. Кривого Рогу, зателефонував до чергової частини Криворізького міського управління УМВС України у Дніпропетровській області

²³⁷ Бегов Д. Д. Сучасні технології в судовій акустиці (проблеми автоматизації досліджень) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика ; судова експертиза» / Д. Д. Бегов. – К., 2003. – 18 с.

²³⁸ Самошина З. Г. Криминалистическое отождествление человека по признакам внешности : лекция для студентов юридических вузов / Самошина З. Г. – М. : Изд-во МГУ, 1963. – 40 с.

за номером «02» та повідомив про підготовку вибуху в будівлі СЗШ № 60 м. Кривого Рогу, що призвело до зриву занять у даному навчальному закладі. Під час пошукових заходів педагогічному складу СЗШ № 60 м. К. було відтворено фонограму повідомлення про замінування цього навчального закладу на предмет встановлення належності голосу мовця. Один з класних керівників, прослухавши фонограму, визначив що голос на ній належить учневі її класу гр. Л. Дана дія була оформлена актом прослуховування аудіо касети з повідомленням [91]²³⁹. Незважаючи на те, що цей захід проводився без застосування вимог КПК України, у подальшому результати його проведення були закріплені у протоколі допиту.

Таким чином, за розглядуваним злочином особа злочинця була встановлена ще до порушення кримінальної справи. Це, у свою чергу, сприяло встановленню обставин у справі з меншими витратами часу, сил та засобів.

За результатами анкетування слідчі ОВС визначили як джерела, з яких найчастіше отримується інформація для висування версій щодо особистості злочинця та проведення подальших слідчих дій у справах, кваліфікованих за ст. 259 КК України, проведення пред'явлення для впізнання: живих осіб в натурі – у 40 % випадків; за фонограмою – 6 %; за фотографічними зображеннями – 18 %. Зауважимо, що чим менший проміжок часу пройшов з моменту сприйняття до проведення впізнання, тим достовірність буде вище.

Отримані нами дані визначають недостатній рівень проведення слідчими пред'явлення для впізнання, недооцінку ними доказового значення даної процесуальної дії. Однак загальновідомо, що проведене у відповідності до чинного КПК України впізнання має велике доказове значення. Найбільш часто слідчими проводиться впізнання живих осіб в натурі. Хоча переважна більшість повідомлень надходить у телефонному режимі, пред'явлення для впізнання за голосом слідчими нехтується. Замість проведення впізнання за голосом слідчі віддають перевагу призначенню фоноскопичної експертизи.

²³⁹ Кримінальна справа № 55032089. – Архів центрально-міського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області, 2003 р.

Отримані нами дані дають можливість дійти певних висновків. Проведення допитів свідків та підозрюваних є обов'язковою слідчою дією при розслідуванні справ розглядуваної категорії, що сприяє отриманню важливої інформації. Ці відомості у сукупності з іншими даними сприятимуть з'ясуванню обставин справи.

У той же час допити потерпілих (представників) зазвичай не несуть інформативності, оскільки переважно ці особи не володіють відомостями про вчинений злочин, про який, здебільшого, дізнаються від працівників правоохоронних органів. Проте нехтування допитом цієї категорії осіб вважаємо неприпустимим. Під час допиту вказаних осіб можливе отримання відомостей про причини та мотиви, цілі вчинення даних дій певною особою. Таким чином, проведення допитів – не тільки найбільш розповсюджена, а й найбільш інформативна при розслідуванні вказаних злочинів слідча дія.

Не менш важливими слідчими діями є очні ставки, пред'явлення для впізнання. Пред'явлення для впізнання є найбільш складною та переважно неповторюваною. Особливість способу вчинення злочинів розглядуваної категорії обумовлює необхідність пред'явлення для впізнання, у першу чергу за голосом. Впізнання за голосом може проводитися в рамках оперативно-розшукових заходів з метою визначення, кому належить голос мовця. Таким чином, резюмуємо: як слідчі дії, так і оперативно-розшукові заходи можуть проводитися для отримання інформації з особистісних джерел

3.3. Організація і тактика проведення слідчих дій для отримання інформації зі змішаних джерел

Призначення експертизи залежить від волевиявлення слідчого, однак вона, як правило, має призначатися тоді, коли без застосування спеціальних знань не вдається з'ясувати обставини, що мають значення для справи. Відмова від провадження експертизи в таких випадках призводить до того, що ці обставини залишаються не з'ясованими [168, с. 210]²⁴⁰.

Експертом може будь-яка особа, котра має спеціальні пізнання в науці, техніці, мистецтві та ремеслі. Питання експертові мають бути конкретними, ясними, чіткими, без двоякого трактування. Питання, що виносяться на експертизу, мають належати до компетенції експерта.

Далі вважаємо за необхідне розглянути види експертиз, котрі найбільш часто можуть призначатися за справами, кваліфікованими у відповідності до ст. 259 КК України. Зазвичай за злочинами розглядуваної категорії, особливо на початковому етапі розслідування даних про особу, якій належить голос, окрім фонограм, у правоохоронних органів немає. За таких обставин виникає потреба у проведенні фоноскопичної експертизи. Під час провадження фоноскопичної експертизи перед експертом можуть бути поставлені такі запитання: чи не належить зафіксована на фонограмі мова та голос одному або декільком особам; чи є представлена фонограма оригіналом чи копією; чи є мова, зафіксована на фонограмі, заученою, вільною чи прочитаною; який (дослівний) зміст тексту, записаного на представленій фонограмі чи її фрагментах (у випадку нерозбірливих записів внаслідок інтенсивних шумів, перешкод, викривлень); які джерела та характер звуків, супутніх предмету основного запису; який тип (клас) та інші властивості магнітофону, на якому вироблений звукозапис; на одному чи різних магнітофонах записана представлена фонограма (фонограми); яка магнітна стрічка використовувалася для запису (нова чи та, що була у вжитку); одночасно

²⁴⁰ Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія / Стахівський С. М. – К., 2005. – 272 с.

чи ні записані окремі фрагменти фонограми; які основні характеристики приміщення, в якому здійснювався запис представленої фонограми; який технічний рівень навичок виконавця фонограми; які стать, вік та інші фізичні ознаки особи, мова якої записана на фонограмі; яка соціальна характеристика людини (освіта, професія, рівень культури тощо), мова якої записана на фонограмі [61, с. 16-17]²⁴¹.

Однак вважаємо за необхідне доповнити цей приблизний перелік ще рядом запитань: чи не використовувалися технічні засоби для навмисного викривлення голосу мовця; чи мав звукозаписуючий апарат чи мікрофон будь-які несправності, які саме; у якій місцевості формувалася усна мова та в яких можливих місцях тривало мешкала особа, мова якої записана; який емоційний стан особи у період запису його усної мови.

Вважаємо, що відповіді на цей перелік запитань можуть досить повно висвітлити портрет особи злочинця. Це сприятиме організації його пошуку на якісно новому рівні. Тобто отримані відомості визначатимуть загальні характеристики особи, яку необхідно шукати. Перед експертом, на розсуд слідчого, можуть ставитися й інші діагностичні запитання. Грамотне й своєчасне дослідження звукозапису представляє слідчому, а потім й суду вагому доказову інформацію. Важливо не тільки правильно й повно дослідити зміст запису, але і своєчасно використовувати його для досягнення тактичних цілей [74, с. 249]²⁴². Записи можуть бути прослухані під час допиту, очної ставки, інших слідчих дій. Отримана інформація про особу невідомого дає можливість ефективніше проводити встановлення та розшук конкретної людини, зменшити коло осіб, котрі підлягають перевірці, тим самим скоротити й час розслідування злочину [2, с. 92]²⁴³.

²⁴¹ Каткова Т. В. Судебные экспертизы : практич. пособие / Т. В. Каткова – Харьков : Ун-т внутр дел, 1997. – 102 с.

²⁴² Коршунова О. Н. Новые возможности исследования и использования материалов звукозаписи в процессе расследования / Коршунова О. Н. // Актуальные проблемы государства и права : сб. науч. трудов Одесского гос. ун-та им. И.И. Мечникова. – Одесса, 1996. – 320 с.

²⁴³ Азарченкова Е. И. Возможности диагностики личностных характеристик человека по фонограммам речи / Е. И. Азарченкова // Возможности судебной видеофонографической экспертизы : сб. науч. трудов. – М. : Изд-во ВНИИСЭ, 1989. – 167 с.

За наявності підозрюваного перед слідчим постає необхідність в ідентифікації з наявною фонограмою. Для цього на дослідження необхідно представити носій фонограми (аудіокасета, диск) з повідомленням про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, а також записані на носій (аудіокасета, диск) зразки голосу підозрюваного. При цьому матеріали, надані для порівняльного дослідження, мають містити слова та фрази, в яких найкраще проявляються особливості вимови або інші відхилення від норм літературної мови.

Можливості ідентифікації людини за фізичними ознаками мови залежать від таких факторів: якості фонограм, яка визначається умовами запису, навичками оператора, станом апаратури звукозапису (на фонограмі дефекти запису відображуються у вигляді шумів, перешкод та викривлень); об'єму (тривалості) запису; інформативності запису, тобто ступеня висвітлення у подальшій фонограмі індивідуальних властивостей мовлення; перспективи отримання порівняльних зразків високої якості, а також акустичних та лінгвістичних особливостей, наявних на представленій фонограмі [158, с. 3-4]²⁴⁴.

Отримання зразків для експертного дослідження здійснюється відповідно до ст. 199 КПК України.

У процесі їх отримання необхідно, наголошують Ю.В. Гаврилін та Є.С. Дубоносов, виконувати такі рекомендації:

- 1) для отримання зразків голосу використовувати тільки високоякісну апаратуру;
- 2) мікрофон необхідно розташовувати не ближче 0.5 м. від роту людини (інакше можливі викривлення);
- 3) отримання зразків слід проводити у звукоізолюваному приміщенні;
- 4) тривалість запису має бути не менше 15-20 хвилин;

²⁴⁴ Ребгун Э. К. О криминалистическом исследовании фонограмм в целях идентификации человека по голосу / Ребгун Э. К. // Экспертная техника. Фоноскопические экспертные исследования. – Вып. 84. – М. : ВНИИСЭ. 1985.

5) у записуваному тексті мають бути присутніми ті ж фрази та слова, що присутні у досліджуваній фонограмі [38, с. 45]²⁴⁵.

Отримання експериментальних зразків для порівняльного дослідження можуть проводитися з участю спеціаліста. При цьому наявний текст має бути прочитаний не менш ніж 3-4 рази. У цей час слідчий не має перебивати особу або повторювати за нею текст. Умовно-вільні зразки можливо отримати з матеріалів кримінальної справи, якщо окремі слідчі дії проводилися і фіксувалися за допомогою видео-, або аудіозапису. Отримання вільних зразків для порівняльного дослідження можна отримати насамперед з домашніх відеозаписів. Вони можуть бути знайдені переважно під час обшуку чи виїмки.

Незадовільна якість запису та погане порівняність є головними причинами ускладнень, що виникають у процесі проведення експертиз, збільшення строків їх провадження та неможливості прийти до висновку у категоричній формі. Під якістю зразків розуміється перш за все технічна сторона звукозапису, котра має забезпечувати: точну передачу тексту та смислу висловів, індивідуальний рівень розбірливості; передачу натуральності голосу, тобто його основного тону, тембру, індивідуальних особливостей; сприйняття записаних речових сигналів без напруження слухового апарату (достатня гучність) [108, с. 14]²⁴⁶. Порівнянність за умовами запису досягається відбором зразків в умовах, аналогічних тим, в яких була отримана спірна фонограма, при такому ж технічному та акустичному забезпеченні [108, с. 19]²⁴⁷.. Однак аналогічність умов тим, в яких відбувалася передача повідомлення, може бути недосяжною умовою відібрання зразків. Так, наприклад, якщо особа знаходилась у стані алкогольного сп'яніння, то її мова може змінюватись. Ми вже зазначали, що на момент передачі повідомлення у стані алкогольного сп'яніння знаходились 50 % злочинців. З етичних міркувань

²⁴⁵ Гаврилин Ю. В. Использование контроля и записи телефонных и иных переговоров в раскрытии и расследовании преступлений : учеб. пособие / Ю. В. Гаврилин, Е. С. Дубоносков – М. : ЮИ МВД РФ, Книжный мир, 2003. – 70 с.

²⁴⁶ Ложкевич А. А. Подготовка и назначение фоноскопической экспертизы : метод. письмо № 47 / Ложкевич А. А., Снетков В. А., Чиванов В. А., Шаршунский В. Л. – М., 1981. – 24 с.

²⁴⁷ Ложкевич А. А. Подготовка и назначение фоноскопической экспертизы : метод. письмо № 47 / Ложкевич А. А., Снетков В. А., Чиванов В. А., Шаршунский В. Л. – М., 1981. – 24 с.

слідчий не буде очікувати або вимагати вживання особою спиртних напоїв та настання відповідного стану з метою відібрання від неї зразків голосу. Виходом із даної ситуації може бути, наприклад, отримання пояснень від запідозреної особи при первинному зборі матеріалів з їх фіксацією технічними засобами (аудіо-, відеозапис).

Можливе рішення такої ситуації може полягати в тому, що при проведенні оперативного опитування підозрюваного, який був затриманий на місці вчинення злочину або безпосередньо після нього, працівники можуть застосовуватися технічні засоби фіксації аудіо-, відеозапису.

Наряду зі способами документального оформлення для більш швидкої, повної та точної фіксації отриманих свідчень все частіше застосовується магнітний звукозапис [27, с. 21]²⁴⁸. Не слід нехтувати можливістю застосування відеозапису при проведенні цих заходів. Ці науково-технічні засоби мають бути застосовані щодо осіб, які вчинили злочин або будь-яким чином причетні до вчинення, інакше будуть порушені конституційні гарантії недоторканності особи, що є прямим порушенням законності [133, с. 115]²⁴⁹.

Використання зазначених технічних засобів фіксації забезпечить отримання необхідної для подальшого розкриття та розслідування інформації. Дію необхідно, по можливості, провести з найменшим проміжком часу з моменту передачі повідомлення до затримання винуватця. Порівнянність умов може бути забезпечено таким чином. Так, під час проведення слідчих дій можуть бути створені умови, схожі до тих, в яких вчинювався злочин. Нами встановлено, що з використанням засобів телефонного зв'язку вчинюється 87 % злочинів розглядуваної категорії. Відповідно, постає питання про доцільність підбору умов. Так, 30.12.2002 р. о 22 годині 02 хвилини гр. С. з використанням таксофону, розташованого біля супермаркету «Клас» на пр. Гагаріна, 178 м. Харкова, зателефонував до чергової частини ХМУ УМВС України у Харківській області та

²⁴⁸ Буцько Н. И. Разведывательный опрос : лекция / Н. И. Буцько – Мн. : МВШ МВД СССР, 1988. – 26 с.

²⁴⁹ Лускатов О. В. Теорія та практика розслідування нерозкритих злочинів минулих років : монографія / Лускатов О. В. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – 192 с.

повідомив про замінування зазначеного магазину, достовірно знаючи про невідповідність даного повідомлення дійсності. У процесі проведення відтворення обстановки та обставин події за участю підозрюваного слідчий зателефонував за номером 02 до чергової частини ХМУ ГУМВС України у Харківській області з таксофону, з використанням якого 30.12.2003 р. злочинець передавав повідомлення про загрозу безпеці та, назвавши себе, повідомив оператору, що проводиться відповідна слідча дія. Після цього слідчий передав слухавку підозрюваному, який промовив з тим же змістом фразу про загрозу безпеці. У подальшому ця, а також зафіксована 30.12.2002 р. фонограма були вилучені з чергової частини ХМУ УМВС України у Харківській області та направлені на експертне дослідження [93]²⁵⁰.

Однак не завжди можливо отримати на місці якісну фонограму. Для цього необхідно провести перевірочний запис у тому місці, де буде здійснюватися вилучення порівняльного матеріалу, щоб упевнитися у належній якості апаратури та відсутності перешкод. При цьому перевірочний запис доцільно здійснювати декілька разів зі зміною певних умов (розташування стосовно руху транспорту, напрямку вітру, з використанням різних звукозаписуючих пристроїв та ін.). У подальшому при прослуховуванні пробних записів можна буде обрати фонограму з кращою якістю. Це відповідатиме необхідності дотримуватися тих умов, у яких цей запис було зроблено при отриманні зразків голосу підозрюваного. Об'єм порівняльного матеріалу залежить від якості та кількості індивідуальних ознак, конкретних висловлювань, виявлених у досліджуваному записі. Експерту також необхідно повідомляти походження фонограми, коли, з використанням якого обладнання проводився запис.

На вирішення ідентифікаційної експертизи експерту можуть бути поставлені питання: чи не належить зафіксовані на фонограмі мова та голос особі (особам); які фрагменти мови яким особам належать; чи була виготовлена дана фонограма на представленому звукозаписуючому пристрої; чи відтворювалась

²⁵⁰ Кримінальна справа № 63030003. – Архів Червонозаводського районного суду м. Харкова, 2003 р.

фонограма на представленому апараті; чи був виконаний даний магнітний запис за певних (описаних у постанові про призначення експертизи) обставинах [61, с. 16]²⁵¹.

У ході вивчення кримінальних справ з'ясовано, що слідчі жодного випадку діагностичних фоноскопичних експертиз не призначали. Ці дані вказують на те, що слідчі недооцінюють можливості використання такого виду спеціальних знань у ході встановлення невідомого злочинця при розслідуванні. Однак ці дані можуть сприяти слідчому у визначенні напрямків розслідування.

Заслуговує на увагу й фактор своєчасного отримання результатів вказаної експертизи. Вивченням кримінальних справ нами встановлено, що фоноскопичні експертизи призначалися у 20 %. Однак серед загальної кількості призначених експертиз у 18 % випадків вони проведені не були у зв'язку з великою завантаженою. Про це довідкою НДЕКЦ, в якій містилася інформація про можливість проведення експертизи через чотири місяці, було сповіщено слідчого. У зв'язку з цим справа була направлена до суду без результатів фоноскопичної експертизи. Суд на підставі наявної у справі сукупності доказів виніс обвинувальний вирок [96]²⁵².

Проведеним опитуванням працівників слідчих підрозділів встановлено, що як джерело, з якого найчастіше отримується інформація для висування версій щодо особистості злочинця та проведення подальших слідчих дій, у 33 % випадків визначено висновки фоноскопичної експертизи. Ці дані вказують, що слідчі досить часто призначають фоноскопичні експертизи. Доказове значення даних досліджень досить велике, оскільки вони визначають серед кола підозрюваних винуватця.

У випадку надходження повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, виконаного у вигляді рукописного тексту, може виникнути потреба у проведенні почеркознавчої експертизи. Вагоме

²⁵¹ Каткова Т. В. Судебные экспертизы : практич. пособие / Т. В. Каткова – Харьков : Ун-т внутр дел, 1997. – 102 с.

²⁵² Кримінальна справа № 65040716. – Архів Жовтневого районного суду м. Харкова, 2004 р.

значення для якісного та своєчасного проведення почеркознавчої експертизи має підготовка матеріалів для дослідження, збір та відбирання порівняльного матеріалу. У зв'язку із цим експерту необхідно надати:

- на вирішення ідентифікаційних завдань – оригінали рукопису документів, що досліджуються чи спірні, а також якісні порівняльні зразки почерку ймовірного виконавця; копії документа або фотознімки надаються експерту тільки у виняткових випадках;
- на вирішення класифікаційних і діагностичних завдань – тільки рукописи, що досліджуються [24, с. 287]²⁵³.

Судово-почеркознавча експертиза – одна з форм використання спеціальних знань у кримінальному процесі. Її ефективність серйозною мірою визначає ефективність кримінального судочинства.

Її предмет складають факти, що встановлюються на підставі спеціальних знань: визначення умов виконання різноманітних рукописних записів; визначення умов виконання записів; статеві та вікові приналежності виконавця рукопису.

Об'єктами дослідження виступають: тексти документів та їх частин; короткі записи, підписи, виконані у звичайних умовах, як пов'язані, так не пов'язані з навмисною зміною.

Задачі, що вирішуються судово-почеркознавчою експертизою, поділяються на три класи: діагностичні, класифікаційні та ідентифікаційні.

Діагностичні задачі – це встановлення факту впливу на виконання рукописів умов письма, не пов'язаних з навмисною зміною почерку (незвична поза, стан сп'яніння тощо) та пов'язаних із нею (зміна нахилу, зміна руки, копіювання тощо). Відомості про ймовірного виконавця, отримані слідчим шляхом вивчення документа та ознак письма, можуть стати підставою для визначення більш чи менш широкої групи осіб, з числа яких має бути виділений

²⁵³ Біб І. Б. Призначення судово-почеркознавчої експертизи та підготовка відповідних матеріалів / І. Б. Біб // Вісник Львівського інституту Національної академії внутрішніх справ України. – 2003. – № 1 (додаток). – С. 286–290.

конкретний виконавець [64, с. 102]²⁵⁴. У подальшому може бути призначена експертиза.

При вирішенні діагностичних задач можуть бути поставлені питання: чи перебувала особа, яка виконала рукописний текст, у незвичайному стані; чи виконано рукописний текст навмисно зміненим почерком; чи виконано рукописний текст у незвичайних умовах під впливом сторонніх факторів (природних, штучних). Ці ж питання можуть бути поставлені й у зв'язку з вирішенням ідентифікаційних завдань.

Класифікаційні задачі пов'язані зі встановленням приналежності почерку виконавцю, котрий входить у групу осіб, визначену в залежності від статі, віку.

При вирішенні цих завдань ставляться такі запитання: особою якої статі виконано рукописний текст; до якої групи за віком належить виконавець рукописного тексту.

Вирішення діагностичних та класифікаційних завдань, у першу чергу, має на меті отримання загальних даних для звуження кола вірогідних виконавців рукопису та організації розшуку злочинця. У випадку встановлення підозрюваного можливе вирішення ідентифікаційних завдань.

Ідентифікаційні – це задачі зі встановлення факту наявності або відсутності тотожності конкретного виконавця тексту, виконання його одним або декількома особами, а також визначення групової приналежності особи, котра виконала рукопис. Для вирішення цих завдань ставляться такі запитання: чи виконано рукописний текст (рукописні записи) певною особою? чи виконані декілька рукописних текстів (рукописних записів) однією особою.

Для проведення досліджень експерту надсилають якісні та у потрібній кількості зразки (вільні, умовно-вільні, експериментальні). Необхідно, щоб вільні зразки по можливості відповідали досліджуваному рукопису за змістом, призначенням,

²⁵⁴ Клименко Н. И. Предварительное исследование рукописных текстов органами расследования и судом для ограничения круга возможных исполнителей / Клименко Н. И. // Криминалистика и судебная экспертиза : республиканский межведомственный сб. науч. и науч.-метод. работ. – Вып. 6. – К., 1969. – 416 с.

часом виконання, були оформлені тією же мовою, однотипними знаряддями та матеріалами письма. Якщо досліджуваний текст виконаний зі зміною руки, якою зазвичай пишуть, або літерами друкованої форми, або в інших незвичних умовах, то від пишучого вимагають виконати зразки відповідним чином. Одночасно надаються зразки, виконані у звичайний спосіб [82, с. 7]²⁵⁵.

Відбирати експериментальні зразки почерку необхідно у два етапи. На першому етапі особа, почерк якої підлягає ідентифікації, виконує текст за тематикою, близькою до досліджуваного об'єкта, у звичайних умовах (сидячи за столом, із звичайним приладдям письма, при денному освітленні). На другому етапі зразки відбираються під диктовку тексту, аналогічного за змістом тому, що досліджується, або спеціально складеного тексту, який містить фрази, слова та цифри, узяті з рукописного тексту, що досліджується. На цьому етапі зразки відбираються в умовах, що максимально наближаються до тих, в яких виконувався рукописний текст, що досліджується, тобто у тій самій позі (лежачи, стоячи та ін.), таким самим приладдям письма та на папері того самого виду (за розміром, лінуванням, характером поверхні тощо), що й документ, який досліджується. Якщо буде помічено, що той, хто пише, намагається змінити свій почерк, темп диктовки слід прискорити [126, с. 286]²⁵⁶. Як вільні, так і експериментальні зразки буквеного або цифрового письма бажано надавати не менш ніж на 15 аркушах. Чим коротший досліджуваний текст (запис), тим більша потреба у вільних зразках [126, с. 287]²⁵⁷.

Отримані у ході проведення експертиз дані мають великого значення. Ідентифікаційна експертиза підтверджує або спростовує причетність конкретної особи до вчиненого злочину.

²⁵⁵ Криминалистические экспертизы, выполняемые в органах внутренних дел : учеб. пособие / под ред. канд. юр. наук В. Ф. Статкуса. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1988. – 64 с.

²⁵⁶ Науково-методичні рекомендації з питань підготовки матеріалів та призначення судових експертиз : затв. наказом Міністерства юстиції України 08.10.98 р.; 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 30.12.2004 р. № 144/5) // Офіційний вісник України. – 2005. – № 5.

²⁵⁷ Науково-методичні рекомендації з питань підготовки матеріалів та призначення судових експертиз : затв. наказом Міністерства юстиції України 08.10.98 р.; 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 30.12.2004 р. № 144/5) // Офіційний вісник України. – 2005. – № 5.

Проведеним опитуванням працівників слідчих підрозділів встановлено, що як джерело, з якого найчастіше отримується інформація для висування версій щодо особистості злочинця та проведення подальших слідчих дій, висновки почеркознавчої експертизи визначено у 20 % випадків.

Окрім почеркознавчої, за рукописним текстом може бути проведена й авторознавча експертиза. Письмова мова в якості об'єкта криміналістичного дослідження характеризує смислову сторону листа, що формується під впливом таких факторів, як загальноосвітня та спеціальна підготовка, трудова та суспільна діяльність, соціальне середовище, психофізіологічні особливості особи. Тривалий процес формування письмової мови під впливом названих факторів приводить до того, що вона стає стійкою та індивідуальною [19, с. 6]²⁵⁸.

Завдяки зв'язку усного мовлення з властивостями певної особи, її темпераментом, емоціями, освітою, національністю, регіоном проживання, соціальним станом, професією, мовними навичками тощо мовлення набуло криміналістичного значення ідентифікаційного та діагностичного об'єкта [21, с. 2]²⁵⁹. Авторознавчою експертизою вирішуються ідентифікаційні завдання (щодо ототожнення особи автора тексту), а також не ідентифікаційні завдання (діагностичні) про умови складання даного тексту, факт викривлення писемного мовлення тощо, класифікаційні завдання про місце формування мовленнєвих навичок, рідну мову, освіту автора документа. При цьому вирішення питань, поставлених перед авторознавчою експертизою, можливе, як правило, лише за наявності відносно великого тексту (500 слів)[126, с. 288]²⁶⁰.

Незважаючи на те, що повідомлення про загрозу безпеці передаються за допомогою листів дуже рідко, підкреслимо, що не слід недооцінювати даний вид

²⁵⁸ Белов В. Н. Криминалистическая экспертиза авторства текста : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс ; криминалистика и судебная экспертиза ; оперативно-розыскная деятельность» / В. Н. Белов. – М., 1973. – 16 с.

²⁵⁹ Бегов Д. Д. Сучасні технології в судовій акустиці (проблеми автоматизації досліджень) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика ; судова експертиза» / Д. Д. Бегов. – К., 2003. – 18 с.

²⁶⁰ Науково-методичні рекомендації з питань підготовки матеріалів та призначення судових експертиз : затв. наказом Міністерства юстиції України 08.10.98 р.; 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 30.12.2004 р. № 144/5) // Офіційний вісник України. – 2005. – № 5.

експертиз в отриманні доказової інформації. Взагалі кількість даних експертиз є досить незначною, оскільки при передачі повідомлення про загрозу безпеці злочинці переважно не використовують рукописні тексти.

При огляді місця події, а також листа з повідомленням про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, можуть виявлятися сліди рук та інших частин тіла злочинця. Окрім того, слідчий, припускаючи, що на листі можуть знаходитися відбитки злочинця, може направити аркуш до експертної установи для проведення досліджень. Ці та інші дані можуть бути використані для визначення кола підозрюваних, напрямків пошуку підозрюваного у вчиненні злочинів розглядуваної категорії. Тобто у відповідності до типової слідчої ситуації у справі може бути отримана відповідна кількість інформації про подію злочину та підозрюваних.

Сліди зубів, губ, нігтів, а також лобу, носу, вух, ліктів, колін характеризуються високим ступенем індивідуальності. Аналіз їх розташування на місці події може бути використаний для встановлення статі, зросту, конституції людини та інших даних

Якщо за місцем події залишаються сліди ніг людини у вигляді стежки слідів, вдається визначити напрямок, звідки особа прийшла, пішла. За сприятливих умов експертам вдається встановити такі важливі для розшуку злочинця ознаки особи, котра залишила сліди, як стать, зріст, професія [185, с. 36]²⁶¹. Окрім того, за наявності підозрюваного не виключена можливість проведенні ідентифікації. У цьому випадку перед слідчим постає необхідність у проведенні дактилоскопічної експертизи. Головним завданням дактилоскопічної експертизи є ідентифікація особи за слідами рук, які залишені на місці події. На дактилоскопічну експертизу надсилаються: всі виявлені на місці події сліди пальців рук, долонь або підошви ніг, незалежно від того, повністю або частково в них відобразилися папілярні лінії; фотознімки слідів пальців рук або інших ділянок тіла (направляється разом з негативами); протокол огляду місця

²⁶¹ Хазиев Ш. Возможности судебно-трассологической экспертизы / Хазиев Ш. // Социалистическая законность. 1991. – № 12 (686). – С. 80.

події, протокол допиту свідків (очевидців); зліпки, виготовлені з об'ємних слідів; зразки відтисків відповідних ділянок пальців, долонь або підшов ніг підозрюваних, потерпілих та інших осіб [165, с. 26]²⁶².

На вирішення дактилоскопічної експертизи можуть бути поставлені такі запитання: чи є на об'єкті сліди папілярних візерунків; чи придатні дані сліди для ототожнення особи, яка їх залишила; чи залишені дані сліди певною особою; чи залишені однією особою сліди рук, вилучені у різних місцях [25, с. 10]²⁶³. Речові докази, на яких знайдені сліди рук або є припущення про їх наявність, необхідно надсилати експерту якомога швидше. Сліди рук на предметах, що підлягають дослідженню, мають бути, по можливості, представлені в оригіналах. У випадках, коли на експертизу не може бути представлений предмет (або відповідна частина предмета) з відбитком, дослідження проводять за фотокопіями або дактилоскопічним плівкам, на які від копійовані сліди, виявлені порошками [9, с. 33]²⁶⁴. При відборі зразків необхідно враховувати умови слідоутворення та по можливості дублювати їх.

Заслуговує на увагу й дослідження речовини, котрими утворений слід, або залишені злочинцем інші виділення. Так, за потожировою речовиною сліду руки або слиною на недопалку цигарки можна встановити групу крові.

Дактилоскопічна експертиза є усталеною й доволі часто використовуваною при розслідуванні кримінальних справ. Не є виключенням й кримінальні справи, кваліфіковані згідно зі ст. 259 КК України.

Вивченням кримінальних справ нами встановлено, що серед їх загальної кількості було проведено 14 % дактилоскопічних експертиз. Проведеним опитуванням працівників слідчих підрозділів встановлено, що як джерело, з якого найчастіше отримується інформація для висування версій щодо особистості злочинця та проведення подальших слідчих дій, у 27 % випадків визначено

²⁶² Сидорик П. Н. Дактилоскопия и ее практическое использование в раскрытии и расследовании преступлений : лекция / Сидорик П. Н. – Мн. : МВШ МВД СССР, 1989. – 35 с.

²⁶³ Біленчук П. Д. Проведення судових експертиз : довідник / Біленчук П. Д., Курко М. Н., Стахівський С. М. – К., 1996. – 52 с.

²⁶⁴ Баканова Л. П. Дактилоскопические исследования / Л. П. Баканова – Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1980. – 53 с.

висновки дактилоскопічної експертизи. Тобто даний вид експертиз є доволі розповсюдженим і використовується при виявленні слідів злочинця. Відповідно, призначення даного виду досліджень у слідчих не викликає труднощів. За наявності виявлених у ході огляду слідів слідчими призначається дактилоскопічна експертиза як з ідентифікаційними, так і діагностичними завданнями.

Потреба у проведенні вибухотехнічної експертизи може виникнути у випадку виявлення на об'єкті загрози макету вибухового пристрою. На дослідження направляється предмет у тому вигляді, в якому він був вилучений з місця події, але обов'язково у знешкодженому стані.

Перед експертом ставляться такі запитання: чи належить до вибухових пристроїв (боєприпасів) предмет, вилучений (вказати у кого або де); чи придатний наданий предмет до використання за цільовим призначенням – до вибуху. Якщо не придатний, то з яких причин; чи є дана речовина вибуховою? Якщо є, то якою саме; чи можуть бути використані для виготовлення вибухівки дані речовини? Якщо так, то яких саме; чи є предмети, знайдені на місці події, частинами вибухового пристрою; чи містять ці матеріали дані, які вказують на характерні риси особистості виготовника вибухового пристрою (професійні навички, ступінь обізнаності з технологією виготовлення і використання вибухових пристроїв тощо) [126, с. 288]²⁶⁵.

Вивченням кримінальних справ нами з'ясовано, що вибухотехнічна експертиза проводилась за 4 % кримінальних справ. Проведеним опитуванням працівників слідчих підрозділів встановлено, що як джерело, з якого найчастіше отримується інформація для висування версій щодо особистості злочинця та проведення подальших слідчих дій, висновки вибухотехнічної експертизи використовувалися у 7 % випадків. Дана кількість експертиз визначається перш за все кількістю кримінальних справ, вчинених з використаннями макетів вибухових

²⁶⁵ Науково-методичні рекомендації з питань підготовки матеріалів та призначення судових експертиз : затв. наказом Міністерства юстиції України 08.10.98 р.; 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 30.12.2004 р. № 144/5) // Офіційний вісник України. – 2005. – № 5.

пристроїв. Нами з'ясовано, що за всіма випадками виявлення макету вибухового пристрою призначалася вибухотехнічна експертиза.

Обставини, що встановлюються вибухотехнічною експертизою, несуть цінну інформацію про подію. Від висновків даної експертизи іноді залежить й кваліфікація дій злочинця. Так, якщо вибуховий пристрій буде визнано придатним до вибуху, а наміри злочинця – такими, що були спрямовані на приведення його у дію, поставатиме питання про кваліфікацію його дій за іншими статтями КК України, наприклад, ст. 258 КК України (терористичний акт). Відповідно, обов'язковою умовою кваліфікації дій злочинця у відповідності до ст. 259 КК України за наявності вибухового пристрою – визнання експертом його непридатності до проведення вибуху. Наведені дані визначають обов'язковий характер призначення даних експертиз.

Відповідно до ст. 204 КПК України при наявності у справі даних, котрі дають підстави вважати, що обвинувачений під час вчинення суспільно небезпечного діяння був у неосудному стані або обмежено осудному стані, а також якщо він вчинив злочин в осудному стані, але після вчинення злочину захворів душевною хворобою, котра позбавляє його можливості давати собі раду у своїх діях або керувати ними, слідчий для визначення психічного стану обвинуваченого призначає судово-психіатричну експертизу.

Судово-психіатрична експертиза призначається за наявності сумнівів у психічному здоров'ї підозрюваного (обвинуваченого). Приводами до виникнення сумнівів та призначення судово-психіатричної експертизи можуть бути: заяви підозрюваного або його родичів про те, що він знаходився на лікуванні у психіатричній лікарні або знаходився на обліку у лікаря-психіатра; відповіді на запитання слідчого з судово-психіатричного диспансеру або лікаря-психіатра про те, що відповідна особа перебуває на обліку або знаходилась на лікуванні; наявність відомостей про наявність в особі травми головного мозку; вказівка різних осіб на дивність поведінки підозрюваного або їх встановлення самим слідчим.

Судово-психіатрична експертиза може проводитися стаціонарно (у психіатричному стаціонарі) або амбулаторно (без поміщення особи до психіатричного стаціонару). Якщо при провадженні судово-психіатричної експертизи виникне необхідність тривалого спостереження за обвинуваченим або дослідження його, суд за поданням слідчого, погодженим із прокурором, поміщує його у відповідний медичний заклад, про що виносить постанову (ст. 205 КПК України).

Вивченням кримінальних справ нами встановлено, що психіатричні експертизи призначалися у 14 % випадків. Проведеним опитуванням працівників слідчих підрозділів встановлено, що як джерело, з якого найчастіше отримується інформація для висування версій щодо особистості злочинця та проведення подальших слідчих дій, у 13 % випадків визначено висновки психіатричної експертизи.

У разі потреби слідчий може призначити судово-психологічну експертизу. При розслідуванні кримінальних справ, вчинених неповнолітніми, велике значення має встановлення специфічних особливостей, пов'язаних з психологічною характеристикою вікових груп неповнолітніх. Вона встановлює ті особливості психічної діяльності та такі їх прояви у поведінці особи, котрі мають юридичне значення та викликають певні правові наслідки.

Головним завданням психологічної експертизи є визначення у підекспертної особи: індивідуально-психологічних особливостей, рис характеру, провідних якостей особистості; мотивуютьовальних чинників психічного життя і поведінки; емоційних реакцій та станів; закономірностей перебігу психічних процесів, рівня їхнього розвитку та індивідуальних її властивостей.

Підставами для призначення судово-психологічної експертизи, як правило, слугують сумніви слідчого у розумових здібностях підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, котрі є психічно здоровими людьми, але мають індивідуальну психологічну характеристику, а також необхідність встановлення індивідуальних психічних особливостей конкретної особи, що

впливають на сприйняття, запам'ятовування та відтворення ним обставин події [124, с. 174]²⁶⁶.

На ймовірність відставання неповнолітнього у психічному розвитку можуть вказати такі обставини: дані про його педагогічну занедбаність, легковажне ставлення до своїх протиправних дій; значний розбіг між об'єктивним змістом поведінки неповнолітнього та переслідуваними цілями; показання свідків, котрі вказують на помітну різницю між неповнолітнім та основною масою його однолітків; неадекватність оцінки самим неповнолітнім своїх протиправних дій, відсутність усвідомлення ним протиправності або суспільної небезпеки своєї поведінки (вчинку).

На вирішення судово-психологічної експертизи можуть бути поставлені запитання: чи є у неповнолітнього ознаки не пов'язаного з психічними захворюваннями (розладами) відставання у психічному розвитку або інших аномалій психічного розвитку, якщо так, то у чому вони виявляються; чи спроможна підекспертна особа, з урахуванням її вікових особливостей, емоційного стану, індивідуально-психологічних властивостей, рівня розумового розвитку та умов мікросоціального середовища (залежність, погроза, омана тощо) усвідомлювати реальний зміст власних дій та повною мірою свідомо керувати ними і передбачати їх наслідки; чи здатна підекспертна особа, з урахуванням рівня її розумового розвитку та індивідуально-психологічних особливостей, розуміти характер та фактичний зміст власних дій, керувати ними та передбачати їх наслідки?

Судово-психологічна експертиза призначається не тільки у справах про злочини неповнолітніх, але й за будь-якою кримінальною справою, при розслідуванні якої виникає необхідність у встановленні процесу сприйняття подій конкретною особою, тобто для вирішення питання про те, чи є сприйняття нормальним, загостреним, відстаючим від нормального, який вид пам'яті

²⁶⁶ Митрохина З. И. О судебно-психологической экспертизе / Митрохина З. И. // Криминалистика и судебная экспертиза : республиканский межведомственный сб. науч. и науч.-метод. работ. – Вып. 11. – К., 1975. –460 с.

найбільше розвинений у даного індивіду, чи може він вірно сприймати оточуючу обстановку, запам'ятовувати та оцінювати фактичні обставини у ланцюгу подій та об'єктивно відтворювати їх [124, с. 173].

Висновок експерта з'являється у справі в результаті цілеспрямованої діяльності слідчого, суду (судді), за їх дорученням. На відміну від інших джерел фактичних даних воно містить вихідне знання про обставини, що цікавлять слідчого та суд [43, с. 43]²⁶⁷.

Якщо підрахувати загальну кількість експертиз, то можемо побачити, що вони проводилися за більшістю кримінальних справ. Тобто без використання спеціальних знань розслідування злочинів, кваліфікованих згідно зі ст. 259 КК України, переважно не обходяться.

Звернемо увагу на час проведення експертизи. Строк проведення експертизи встановлюється в залежності від складності дослідження, з урахуванням експертного навантаження фахівців, керівником експертної установи (або заступником керівника чи керівником структурного підрозділу) у межах: - 10 днів – щодо матеріалів з невеликою кількістю об'єктів і нескладних за характером досліджень; - 1 місяця – щодо матеріалів із середньою кількістю об'єктів або середніх за характером досліджень; - 2 місяці – щодо матеріалів з великою кількістю об'єктів або складних за характером досліджень; - більше 2 місяців – щодо матеріалів з особливо великою кількістю об'єктів або найскладніших за характером досліджень, при цьому термін виконання не повинен перевищувати 3 місяці. У виняткових випадках, якщо експертиза не може бути виконана у зазначені строки, більший строк встановлюється за письмовою домовленістю з органом чи особою, яка призначила експертизу, після попереднього вивчення експертом наданих матеріалів [57, с. 325]²⁶⁸.

²⁶⁷ Митрохина З. И. О судебно-психологической экспертизе / Митрохина З. И. // Криминалистика и судебная экспертиза : республиканский межведомственный сб. науч. и науч.-метод. работ. – Вып. 11. – К., 1975. – 460 с.

²⁶⁸ Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ міністерства юстиції № 61/10341 від 19.01.2005 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 5. – 371 с.

Як показує практика, при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності найчастіше призначаються фоноскопичні, дактилоскопічні, почеркознавчі експертизи. Наведені дані вказують на те, що криміналістичні експертизи є одним з важливих способів отримання доказів за кримінальними справами розглядуваної категорії. Судові експертизи можуть призначатися як на початковому, так і на подальшому етапах розслідування. Вивченням кримінальних справ нами встановлено, що експертизи призначалися з моменту порушення кримінальних справ: протягом 5 діб – у 5 % випадків; протягом 5-15 діб – в 11 %; протягом місяця – у 23 %; понад місяць – у 5 %.

Наведені відомості вказують на те, що більшість експертиз призначається слідчими протягом місяця. Тобто слідчі переважним чином нехтують необхідністю якомога скорішого призначення експертиз та направлення на дослідження відповідних матеріалів. У зв'язку із цим можуть втрачатися не тільки сліди, а й дорогоцінний час. Це, у свою чергу, призводить до виникнення труднощів при з'ясуванні істини у справі.

Заслужують на увагу й об'єкти експертних досліджень, якими були: предмети, що є речовими доказами у 20 % випадків; документи, що були засобами вчинення злочину – 2 %; сліди, вилучені під час огляду місця події – 2 %.

При з'ясуванні доцільності призначення експертизи необхідно враховувати, що нерідко після отримання висновків експертизи обвинувачений визнає свою вину та дає правдиві свідчення. Про це також свідчать отримані відомості. Так, результати експертного дослідження дозволили: викрити злочинця у вчиненні конкретних діянь – 9 %; одержати відомості про особливості вчинення злочину – 4 %. Наведені дані визначають важливість експертиз у викритті злочинців.

Проведене нами дослідження дає підстави дійти ряду висновків. Так, використання спеціальних знань забезпечує процес розслідування необхідними відомостями. Слідчі переважно призначають ідентифікаційні, оминаючи увагою діагностичні та класифікаційні експертизи. Однак діагностичні дослідження мають велике, а іноді й вирішальне значення. Особливо це актуально в тих

випадках, коли злочинець не встановлений. Результати цих експертиз дозволяють визначити напрямки проведення розкриття та розслідування.

Важлива складова проведення експертних досліджень полягає у відібранні зразків. Особливого значення це набуває при призначенні фоноскопичної експертизи. У цьому випадку зразки голосу підозрюваного доцільно відбирати ще при проведенні опитування з використанням технічних засобів фіксації (аудіо-, відеотехніки) у ході дослідчої перевірки. Зразки можливо відбирати й у ході проведення відтворення обстановки та обставин події з передачею відповідного повідомлення з використанням того ж способу передачі відомостей з відповідним змістом.

Обов'язковою умовою вірної кваліфікації дій злочинця за фактом виявлення предмету схожого на вибуховий пристрій є проведення вибухотехнічної експертизи. Відповідно, злочин кваліфікуватиметься за ст. 259 КК України у тому випадку, коли пристрій буде визнано непридатним до проведення вибуху. Таким чином, саме експертні дослідження надають можливість з'ясувати важливі обставини справ.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що слідчий огляд має проводитися якомога швидше з моменту надходження повідомлення про загрозу та одночасно за місцем його передачі, а також об'єктом, якому вона адресована.

До проведення огляду слідчим мають залучатись відповідні спеціалісти, а саме співробітники: криміналістичної, кінологічної, вибухотехнічної служби Міністерства внутрішніх справ, Міністерства з надзвичайних ситуацій, аварійних служб газо-, електро мереж та ін.

В якості свідків за злочинами розглядуваної категорії обов'язково допитуються: особи, яким стала відома інформація щодо підготовки, вчинення даного злочину; очевидці, які безпосередньо сприймали факт вчинення даного злочину; особи, до яких надійшло повідомлення; особи щодо місця мешкання, роботи, відпочинку яких було висунуто загрозу;

У залежності від типової слідчої ситуації, що склалась на початковому етапі розслідування, можуть бути допитані наступні категорії осіб: працівники правоохоронних органів чи інші особи, які затримали злочинця або вживали заходів щодо його встановлення та захоплення; співробітники установ зв'язку, котрі сприяли встановленню абонентського номеру, з якого надійшло повідомлення; працівники вибухо-технічної служби щодо характеристики виявленого макету вибухового пристрою, місця його розташування на об'єкті та ін.

При допиті підозрюваного доцільно використовувати тактичні прийоми: встановлення психологічного контакту, викладення події у вигляді вільної розповіді, постановка основних, додаткових, уточнюючих, нагадуючих, деталізуючих, контрольних запитань, прискорення та уповільнення темпу проведення допиту, створення поінформованості про обставини справи, проведення повторного допиту тощо та їх комплекси.

При проведенні очної ставки між різними процесуальними суб'єктами необхідно застосовувати тактичним прийоми: створення напруги, пред'явлення предметів, документів, інших речових доказів тощо, котрі спрямовані на усунення протиріч у показаннях раніше допитаних осіб.

Пред'явлення для впізнання за голосом чи фонограмою, зовнішніми ознаками, рекомендовано проводити окремо та у відповідній послідовності. Пред'явлення для впізнання особи за голосом доцільно проводити з використанням засобів телефонного зв'язку.

При розслідування злочинів розглядуваної категорії слідчому необхідно призначати відповідні експертизи: фоноскопичні, дактилоскопічні, авторознавчі, вибухотехнічні, психологічні, психіатричні, наркологічні, хімічні та інші. У залежності від типової слідчої ситуації, що склалась по справі на вирішення експертизи доцільно ставити завдання ідентифікаційні, діагностичні та класифікаційні.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає можливість дійти низки висновків, котрі відображують результати досягнення мети дослідження та виконання всіх завдань, поставлених у роботі.

Значущими для розслідування елементами криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності є дані про способи, обстановку вчинення злочину та слідову картину, потерпілу сторону та особу злочинця, між якими існують кореляційні зв'язки.

Місце розташування та кількість слідів при вчиненні злочину, кваліфікованого за ст. 259 КК України, залежать насамперед від способу його вчинення, зокрема, інформація щодо порядку передачі загрози дозволяє з найменшими затратами сил та засобів виявити максимальну кількість відображень зловмисника. Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, переважно, вчинюється способом, що має повну структуру (підготовку, вчинення та приховання).

В якості назви елемента криміналістичної характеристики досліджуваного виду злочину доцільно використати термін «потерпіла сторона», що вміщує у собі ознаки та характеризує юридичних і фізичних осіб, на яких рівною мірою може бути спрямованим посягання.

Умови обстановки вчинення злочину можуть бути сприятливими та несприятливими. Останні, відповідно, включають різне реагування з боку злочинця: корегування сукупності дій, здійснення їх без прилаштування до рівня сприятливості ситуації, його ігнорування взагалі.

Особу злочинця характеризує, у першу чергу, сукупність наступних даних: стать, вік, освіта, род діяльності, місце мешкання, кримінальний досвід, мотив та мета дій тощо. Цей вагомий елемент структури криміналістичної характеристики впливає на зміст інших (способу, обстановки, потерпілої сторони, слідової картини), що обумовлює кореляційні зв'язки між ними.

Дослідча перевірка за фактами надходжень повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності має проводитися в обов'язковому порядку.

Проведення перевірочних заходів, здійснюваних правоохоронцями, має відбуватися за двома напрямками: місцем розташування об'єкту, щодо якого надійшла загроза безпеці; місцем, звідки повідомлення було передане.

У випадках, коли повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності отримані за телефоном, дії зі встановлення місця, звідки воно надійшло, та організація пошуку злочинця по гарячих слідах мають проводитися негайно та паралельно із заходами на місці, куди надійшло повідомлення.

Встановлення злочинця здійснюється переважно завдяки оперативно-розшуковим заходам: оперативному опитуванню, оперативній установці, візуальному спостереженню, моніторингу тощо.

Вагомим для розкриття злочину є встановлення ступеня доступу до телефону, за допомогою якого передавалося повідомлення, що умовно поділений на: вільний доступ (телефон знаходиться у місці загального користування й ним може скористатися будь-хто), обмежений (розташування телефону в місці, куди доступ осіб обмежений або контрольований). Слід враховувати, що обмеженість є умовною характеристикою, оскільки за наявності спеціальних знань та інших можливостей злочинець може не санкціоновано підключитися до лінії зв'язку.

На початковому етапі розслідування злочинів, кваліфікованих за ст. 259 КК України, складаються такі слідчі ситуації: 1) злочинець відомий, його затримано під час протиправного діяння або відразу після його вчинення; 2) злочинець відомий, але він з місця вчинення злочину зник; 3) злочинець невідомий, але є окремі дані про нього; 4) злочинець невідомий і не виявлено інформації про нього.

Незалежно від типової слідчої ситуації, що може скластися на початковому етапі розслідування злочинів визначеної категорії, проводяться огляди місця розташування об'єкту, якому висловлено загрозу, та місця передачі повідомлення,

допити свідків, виїмки роздруківок інформації про вхідні-вихідні дзвінки абонентів відповідного оператора зв'язку, фоноскопична, дактилоскопічна експертизи. Інші слідчі дії проводяться лише з урахуванням типової слідчої ситуації. Важливим аспектом організації розслідування дослідженої категорії злочинів є необхідність створення слідчо-оперативних груп, до яких залучаються працівники різних підрозділів правоохоронних органів. Доцільним є запровадження часткової спеціалізації слідчих та оперативних працівників, а у разі різкого збільшення кількості злочинів – повної спеціалізації.

Слідчий огляд за місцем розташування об'єкту, якому висловлено загрозу, та за місцем її передачі має проводитися незалежно від того, скільки часу пройшло з моменту отримання повідомлення.

До проведення огляду мають залучатись відповідні спеціалісти, а саме співробітники: криміналістичної, кінологічної, вибухотехнічної служби Міністерства внутрішніх справ, Міністерства з надзвичайних ситуацій, аварійних служб газо-, електро мереж та ін.

Особливості допиту свідків обумовлені колом осіб, з якими проводиться слідча дія. Ними виступають: особа, якій стала відома інформація щодо підготовки, вчинення даного злочину; очевидці, які безпосередньо сприймали факт вчинення даного злочину; особа, до якої надійшло повідомлення; особи щодо місця мешкання, роботи, відпочинку яких було висунуто загрозу; працівники правоохоронних органів або інші особи, які затримали злочинця або вживали заходів щодо його встановлення та захоплення; співробітники установ зв'язку, котрі сприяли встановленню абонентського номеру, з якого надійшло повідомлення; працівники вибухотехнічної служби та ін.

Великого доказового значення за злочинами розглядуваної категорії набуває пред'явлення для впізнання за голосом, однак слідчими недостатньо використовуються можливості даної слідчої дії у встановленні злочинця.

При розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності необхідним та доцільним

є проведення фоноскопичної, дактилоскопічної, психіатричної, наркологічної, почеркознавчої, вибухотехнічної та хімічної експертиз.

Мету і завдання дисертаційного дослідження виконано. Однак, результати проведеного дослідження, показують, що розглянуті нами аспекти, як і задачі удосконалення діяльності правоохоронних органів залишаються актуальними, та не можуть бути вирішені повністю у даній роботі. Але, ми переконані, що наведені у роботі висновки та рекомендації сприятимуть правоохоронцям у попередженні, розкритті та розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Таким чином, вважаємо, що дана робота зробить внесок у покращення криміногенної обстановки в Україні.

ДОДАТКИ

Додаток А

Результати анкетування 150
слідчих органів внутрішніх справ

1. Посада, яку Ви займаєте:

1) Начальник СВ	10 (7 %)
2) Ст. слідчий	60(40%)
3) Слідчий	80(53%)

2. Освіта:

1. Вища юридична	130(86%)
2. Незакінчена вища юридична	10 (7 %)
3. Середня юридична	10 (7 %)

3. Ваш стаж практичної роботи по відміченому у п.1 напрямку (слідчим, дізнавачем, інше):

1. До 1 року	30 (20 %)
2. Від 1 до 3 років	30 (20 %)
3. Від 3 до 5 років	50(34 %)
4. Від 5 до 10 років	20 (13 %)
5. Більше 10 років	20 (13 %)

5. Чи існує в органі, де Ви працюєте, спеціалізація окремих співробітників по розслідуванню завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності

1. Існує повна спеціалізація (окремий співробітник розслідує лише вказані злочини)	10 (7 %)
2. Існує часткова спеціалізація (окремий співробітник розслідує всі злочини зазначеної категорії, а також інші)	10 (7 %)
3. Не існує, але розслідування цих злочинів доручається лише старшим слідчим	30 (20 %)

4. Не існує (розслідування цих злочинів доручається будь-яким слідчим з урахуванням їх навантаження) 100(67 %)

6. Чи сформована в органі, де Ви працюєте слідчо-оперативна група по розслідуванню завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності:

1. Так, група сформована й діє постійно	10 (7 %)
2. Група формується лише для розслідування кожного такого злочину, який залишається нерозкритим	40 (26 %)
3. Формування такої групи не практикується	100(67 %)

7. Чи розслідуєте (розслідували) Ви кримінальні справи пов'язані з завідомо неправдивими повідомленнями про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності:

1. Так, розслідую (розслідував) самостійно	140(93 %)
2. Так, розслідую (розслідував) у складі слідчо-оперативної групи	10 (7 %)

8. Вкажіть причини (фактори), які впливали на те, що розслідувані Вами злочини залишались нерозкритими:

Об'єктивного характеру:

1. Злочин вчинено за відсутності очевидців в умовах певного місця та часу (повідомлення надійшло: в листі поштою, з телефону - автомату ввечері або вночі і т.п.)	130(87 %)
2. Знищення окремих слідів та доказів заінтересованими особами (протидія розслідуванню).	20 (13 %)

Суб'єктивного характеру:

3. Несвоєчасний виїзд на місце події	30 (20 %)
4. Невикористання науково-технічних засобів при проведенні слідчих дій (огляду місця події, тощо)	30 (20 %)
5. Невикористання (недостатнє використання) спеціальних	20 (13 %)

знань в процесі слідства

6. Незадовільне проведення оперативно-розшукових заходів при встановленні злочинця “по гарячих слідах” 60 (40 %)

7. Помилки в оцінці наявної інформації та доказів, внаслідок яких були висунуті та перевірялись хибні версії 10 (7 %)

9. Вкажіть, які з факторів, на Вашу думку, заважають (знижують ефективність) діяльності слідчого по справах про завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності :

1. Слабка (недостатня) взаємодія зі співробітниками інших служб (оперативних, експертних, тощо) 80 (53 %)

2. Недоліки в організації роботи слідчих (необхідне підкреслити):

- відволікання від виконання безпосередніх обов'язків на всілякі заходи; 40 (24 %)

оснащення комп'ютерною технікою тощо); 50 (28 %)

- недостатнє оснащення засобами криміналістичної техніки; 40 (24 %)

- відсутність чи недостатність транспортних засобів; 40 (24 %)

3. Недостатній рівень наукових розробок та рекомендацій щодо форм і методів роботи слідчого по справам цієї категорії 30 (20 %)

4. Відсутність навичок щодо (необхідне підкреслити):

- аналізу матеріалів справи; 10 (25 %)

- планування заходів в роботі по справі; 20 (50 %)

- планування подальшого розслідування або формальне відношення до нього 10 (25 %)

відношення до нього

5. Наявність протидії з боку: злочинця (його оточення), працівників правоохоронних органів, владних структур 10 (7 %)

10. Вкажіть, з якими ситуаціями, що склалися по справах про завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності

Ви найчастіше зустрічаєтесь на момент їх порушення :

1. Особа злочинця відома (встановлена) та злочинець
затриманий під час вчинення злочину, або безпосередньо після
його вчинення	50 (33 %)
2. особа злочинця відома, але вона зникла з місця вчинення
злочину	30 (20 %)
3. Особа злочинця не встановлена, але є данні про неї	10 (7 %)
4. Не виявлено інформації про особу злочинця	60 (40 %)

**11. Вкажіть, з яких джерел Ви найчастіше отримуєте
інформацію для висунення версій щодо особистості
злочинця та проведення подальших слідчих дій по
зазначеним справам:**

1. Результати (акти) перевірок	30 (3 %)
2. Матеріали, документи, отримані по запитах	40 (4 %)
3. Інформація оперативного характеру від органу дізнання	60 (6 %)
4. Бесіди з потерпілою стороною та іншими особами, які мають
відношення до події	80(8 %)
5. Довідки організацій, установ, підприємств	30 (3 %)
6. Огляд місця події	70 (7 %)
7. Огляд предметів (речей, документів),	50 (5 %)
8. Виймка предметів (речей, документів)	50 (5 %)
9. Обшуки за місцем мешкання (роботи, навчання)
підозрюваного (обвинуваченого)	40 (4 %)
10. Допити потерпілих (фізичних осіб), представників
потерпілої сторони (юридичної особи)	70 (7 %)
11. Допити свідків	110(11 %)
12. Допити підозрюваних (обвинувачених)	40 (4 %)
13. Проведення впізнання:	80 (8 %)
- живих осіб в натурі	40 (50 %)
- за фонограмою	10 (12 %)

- за фотографічними зображеннями	30 (38)
14. Очні ставки з участю підозрюваного (обвинуваченого),	80 (8 %)
15. Висновки експертизи:	120(12 %)
- почеркознавчої,	30 (26 %)
- фоноскопичної,	10 (8 %)
- балістичної,	10 (8 %)
- дактилоскопічної,	40 (34 %)
- вибухотехнічна	10 (8 %)
- хімічна	10 (8 %)
- психіатрична	10 (8 %)
16. Відтворення обстановки та обставин події з участю підозрюваного (обвинуваченого)	30 (3 %)
17. Відтворення обстановки та обставин події з участю потерпілої сторони, свідків	30 (3 %)
18. Проведення освідування	10 (1 %)
19. Зняття інформації з каналів зв'язку	20 (2 %)
12. Вкажіть, які, на Вашу думку, заходи організаційного характеру можуть сприяти розкриттю даних злочинів:	
1. Утворення при міськрайліноргані внутрішніх справ спеціалізованої слідчо-оперативної групи	40 (27 %)
2. Спеціалізація окремих слідчих на розслідуванні лише завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності	60 (40 %)
3. Доручення розслідування справ про нерозкриті злочини лише старшим слідчим (слідчим з багатим досвідом роботи)	10 (6 %)
4. Дотримання поміркованих меж навантаження на слідчого	40 (27)
13. Які з перелічених слідчих дій найбільш ефективні, на Вашу думку, під час розслідування даних злочинів:	
1 огляд місця події, предметів,	80 (11 %)
2 освідування	40 (5 %)

3 допит потерпілих та представників потерпілих	90 (12 %)
4 допит підозрюваного (обвинуваченого)	30 (4 %)
5 допит свідка	120(15 %)
6 очна ставка	90(12 %)
7 зняття інформації з каналів зв'язку	30 (4 %)
8 пред'явлення для впізнання	20 (3 %)
9 відтворення обстановки та обставин подій	40 (5 %)
10 експертизи	80 (11 %)
11 Виїмки	50 (6 %)
12 Обшуки	90 (12 %)

14. Вкажіть, які способи відправлення завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності:

1. повідомлення надійшло до одержувача:

- за телефоном (міським, мобільним),	90 (82 %)
- поштою,	20 (18 %)

2. повідомлення за телефоном безпосередньо до об'єкту загрози:

- міськрайлін органи	10 (5 %)
- залізничний вокзал	30 (16 %)
- морвокзал (річ порт)	10 (5 %)
- підприємства, організації	10 (5 %)
середні (школи, ліцеї)	50 (27 %)

Б) приватні:

- фірми	20 (11 %)
- підприємства	20 (11 %)
- об'єкти нерухомості (будинки, квартири, дачі)	10 (5 %)
- особи	10 (5 %)

В) розважальні заклади:

- театри	10 (5 %)
- ігрові зали	10 (5 %)

15. Вкажіть час надходження повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності:

1. вранці (з 6 до 10 години)	10 (7 %)
2. вдень (з 10 до 18 години)	60 (40 %)
3. ввечері (з 18 до 22 години)	60 (40 %)
4. вночі (з 22 до 6 години)	20 (13 %)

16. Вкажіть місце вчинення злочину, відповідно до адміністративно – територіального поділу України:

1. Обласний центр	80 (53 %)
2. Місто	70 (47 %)

16. Вкажіть дані про осіб, що вчиняють завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності:

1. стать:	
А. чоловіча	140(93 %)
Б. жіноча	10 (7 %)
2. Вік злочинця:	
А. до 14 років,	50 (26 %)
Б. 16-18 років,	50 (26 %)
В. 18-25 років,	50 (26 %)
Г. 25-35 років,	30 (17 %)
Д. 35-45 років,	10 (5 %)

17. Вкажіть сліди, які були залишені злочинцем по зазначеному злочину:

1. Аудіо запис телефонного повідомлення злочинця,	60 (40 %)

зробленого технічними засобами в міськрайлін органі, АТС, про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності

2. Відбитки рук (рукавичок) на телефоні – автоматі (в телефонній будці) з якого було зроблено зазначене повідомлення	50 (33 %)
3. Рукописний (печатний) аркуш, що надійшов поштою (факсом, електронною поштою), в якому містилось повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності	30 (20 %)

18. Які, на Вашу думку, форми організації взаємодії слідчого з органом дізнання найбільш ефективні для розкриття злочинів:

1. Спільне вивчення, аналіз матеріалів та планування роботи по справі	110(31 %)
2. Виконання доручень слідчого про виконання оперативно-розшукових та слідчих дій	80 (23 %)
3. Систематичний взаємний обмін інформацією про хід роботи по справі	40 (12 %)
4. Допомога співробітника органу дізнання слідчому при виконання слідчих та розшукових (не процесуальних) дій	50 (14 %)
5. Спільна робота слідчого та співробітника органу дізнання в оперативно-слідчій групі	70 (20 %)

19. Які з вказаних в п.18 форм організації взаємодії слідчого з органом дізнання застосовуються в Вашій роботі при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності:

18.1.	110(32%)
18.2.	80 (23 %)

18.3.	40 (11 %)
18.4.	50 (14 %)
18.5.	70 (20 %)

20. Вкажіть, які експертизи проводились по кримінальній справі про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності:

1) почеркознавча	70 (41 %)
2) акустична	20 (12 %)
3) фоноскопична	20 (12 %)
4) балістична	10 (6 %)
5) технічна експертиза документів	10 (6 %)
6) дактилоскопічна	30 (17 %)
9) вибухотехнічна	10 (6 %)

Додаток Б

Результати анкетування 168

оперативних працівників органів внутрішніх справ

1. Посада, яку Ви займаєте:

1. начальник відділення	4 (3 %)
2. заступник начальника відділення	10 (8 %)
3. Ст. оперуповноважений	20(25%)
4. оперуповноважений	86 (69%)

2. Освіта:

1. Вища юридична	53(42 %)
2. Незакінчена вища юридична	14(11 %)
3. Середня юридична	16(13%)
4. Вища неюридична	42(34%)

3. Ваш стаж практичної роботи по відміченому у п.1 напрямку (слідчим, дізнавачем, інше):

1. До 1 року	23(18 %)
2. Від 1 до 3 років	26(21 %)
3. Від 3 до 5 років	20(16%)
4. Від 5 до 10 років	30(24 %)
5. Більше 10 років	26(21 %)

4. Чи існує в органі, де Ви працюєте, спеціалізація окремих співробітників по розслідуванню завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності

1. Існує часткова спеціалізація (окремий співробітник працює по зазначених злочинах, а також інших)	24(14 %)
2. Не існує, але робота по цих злочинах доручається лише старшим оперуповноваженим	32 (19 %)
3. Не існує, але по цьому злочину працює саме той співробітник, який виїжджав на огляд місця події або оперативно супроводжував розслідування вже з початкового етапу	44(26 %)
4. Не існує (робота по зазначених злочинах доручається будь-яким працівникам з урахуванням їх навантаження)	68(41 %)

5. Чи сформована в органі, де Ви працюєте слідчо-оперативна група по розслідуванню завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності в т.ч. і нерозкритих:

1. Так, група сформована й діє постійно	20 (12%)
2. Група формується лише при накопиченні великої кількості злочинів у тому числі й нерозкритих	12 (7 %)
2. Група формується лише для розслідування окремого злочину	56(33 %)
3. Формування такої групи не практикується	80(48 %)

6. Чи займалися Ви розкриттям завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності:

1. Так, працював над розкриттям самостійно	56(34 %)
2. Так, розкривав у складі слідчо-оперативної групи	112(66 %)

7. Вкажіть причини (фактори), які впливали на те, що розслідувані Вами злочини залишались нерозкритими:

Об'єктивного характеру:

1. Злочин вчинено при відсутності очевидців в умовах певного місця та часу (повідомлення надійшло: в листі поштою, з телефону - автомату ввечері або вночі і т.п.)	132(36 %)
2. Діяння вчинено досвідченим злочинцем, який застосував певні заходи (ретельна підготовка, кваліфіковані та швидкі дії в процесі вчинення, маскування чи знищення слідів та взагалі участі у злочині, тощо).	8 (2 %)
3. Знищення окремих слідів та доказів заінтересованими особами (протидія розслідуванню).	28 (7 %)

Суб'єктивного характеру:

4. Несвоєчасний виїзд на місце події	60(17 %)
5. Поверхневий огляд місця події	28 (7 %)
6. Невикористання науково-технічних засобів при проведенні слідчих дій (огляду місця події, тощо)	40(11 %)
7. Невикористання (недостатнє використання) спеціальних знань	28 (7 %)
8. Несвоєчасне заведення оперативно-розшукової справи	8 (2 %)
9. Незадовільне проведення оперативно-розшукових заходів при встановленні злочинця "по гарячих слідах"	8 (2 %)
10. Передчасне прийняття рішення про відмову у порушенні кримінальної справи, яке після його відміни призводить до втрати часу.	12 (3 %)
11. Відсутність планування та системи в організації розслідування на початковому етапі (відсутність узгодженого плану слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, тощо)	4 (1 %)

12. Помилки в оцінці наявної інформації та доказів, внаслідок яких були висунені та перевірялись хибні версії 8 (2 %)
13. Завчасне зупинення кримінальної справи. 12 (3 %)

8. Вкажіть, які з факторів, на Вашу думку, заважають (знижують ефективність) діяльності слідчого по справах про завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності :

1. Слабка (недостатня) взаємодія між співробітниками різних служб 10(11 %)
2. Недоліки в організації роботи працівників ОВС : 55(63 %)
- відволікання від виконання безпосередніх обов'язків на всілякі заходи; 13(24 %)
 - погані умови праці (недостатня кількість приміщень, низький рівень оснащення комп'ютерною технікою тощо); 10(18 %)
 - недостатнє оснащення засобами криміналістичної та спеціальної техніки; 15(27 %)
 - відсутність чи недостатність транспортних засобів; 17(31 %)
3. Недостатній рівень наукових розробок та рекомендацій щодо форм і методів роботи по справам зазначеної категорії 17(19 %)
4. Відсутність навичок щодо:
- аналізу матеріалів справи; 1 (25 %)
 - планування заходів в роботі по справі; 2 (50 %)
 - планування подальшого розслідування або формальне відношення до нього 1 (25 %)
5. Низькі оперативні можливості на обслуговуємій території (лінії роботи). 1 (1 %)
6. Наявність протидії з боку: злочинця (його оточення), працівників правоохоронних органів, владних структур, 1 (1 %)

9. Вкажіть заходи з метою встановлення винної особи, які виконуються при роботі по злочину:

1. Запити у відповідні установи (організації) з метою уточнення окремих фактів, отримання довідок	21(11 %)
2. Опитування представника потерпілої сторони (свідків, запідозрених) з метою отримання додаткової інформації	29(16 %)
3. Звертання по допомогу до громадськості через засоби масової інформації	11(6 %)
4. Застосування особистого розшуку	80(42 %)
А - Організація візуального спостереження	12(15 %)
Б - Систематична перевірка осіб, які становлять оперативний інтерес	19(24 %)
В - Проведення оперативної установки	18(23 %)
Г - Відвідування та оперативний огляд (приміщень, тощо)	6 (7 %)
Д - Проведення розвідувальних опитувань	15(19 %)
Е - Витребування та вивчення матеріалів, документів, що містять необхідні дані	10(12 %)
5. Проведення оперативно-технічних заходів	18(10 %)
7. Отримання оперативної інформації від негласного апарату	20(11 %)
8. Застосування обліків (оперативних, криміналістичних, тощо) та автоматизованих інформаційно-пошукових систем	7 (4 %)

10. Вкажіть, які з перелічених у пункті 10 заходів, на Вашу думку, дають найбільший ефект та суттєво сприяють розкриттю вказаної категорії злочинів:

9.1	14(9 %)
9.2	21(14 %)
9.4:	
9.4. А	17(11 %)

9.4. Б	17(11 %)
9.4. В	16(10 %)
9.4. Г	8(5 %)
9.4. Д	11 (7 %)
9.4. Е	6 (4 %)
9.5.	19(12 %)
9.6.	3 (2 %)
9.7.	17(11 %)
9.8.	6 (4 %)

11. Вкажіть джерела, з яких Ви найчастіше отримуєте інформацію для висунення версій щодо особистості людини, яка вчинила завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності:

1. Матеріали кримінальної справи після їх аналізу.	15(11 %)
2. Матеріали інших кримінальних справ (в тому числі архівних) зазначеного злочину, способи вчинення яких схожі з розслідуваним	11(8 %)
3. Матеріали оперативно-розшукових справ	18(13 %)
4. Витребувані від установ (організацій) матеріали, документи, довідки.	5 (4 %)
5. Додаткові пояснення представників потерпілої сторони та інших осіб, які мають відношення до події.	10(8 %)
6. Повідомлення від громадян.	10(8 %)
7. Повідомлення від негласного апарату.	21(16 %)
8. Довідка (рапорт) про результати проведення оперативно-розшукових заходів (особистого пошуку, оперативного огляду тощо).	6(5 %)
9. Обліки та автоматизовані інформаційно-пошукові системи.	8 (6 %)
10. Результати оперативно-технічних заходів.	19(14 %)
11. Виписки або копії поштових відправлень з місць позбавлення волі.	2 (2 %)

12. Явки з провиною від осіб, що заявляють про вчинення ними злочину. 4 (3 %)

13. Повідомлення від працівників установ по виконанню покарань щодо інформації про факти та осіб, які становлять оперативний інтерес 3 (2 %)

12. Вкажіть, з якими ситуаціями, що склалися по справах про завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності Ви найчастіше зустрічаєтесь на момент їх порушення :

1. Особа злочинця відома (встановлена) та злочинець затриманий під час вчинення злочину, або безпосередньо після його вчинення, 9 (21 %)

2. Особа злочинця відома, але вона зникла з місця злочину 7 (16 %)

2. Особа злочинця не встановлена, але є данні про неї, 10(23 %)

3. Не виявлено інформації про особу злочинця, 17(40 %)

13. Вкажіть, які способи відправлення завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності :

1. повідомлення про загрозу іншому об'єкту надійшло:
- за телефоном (міським, мобільним) в:

а – підрозділи МВС, 35(33%)

б – підрозділи МНС 4 (4 %)

- поштою до МВС 6 (6 %)

- електронною поштою, до МВС 1 (1 %)

2. повідомлення за телефоном безпосередньо до об'єкту загрози:

А) Державні установи:

- підрозділи МВС 11(10 %)

- підрозділи МВС	2 (2 %)
- залізничний вокзал,	2 (2 %)
- підприємства (організації)	3 (3 %)
- лікувальні заклади,	1 (1 %)
- навчальні заклади:	18(17%)
. вищі	3 (3 %)
. середні (школи, ліцеї),	15(14 %)
Б) приватні:	
- об'єкти нерухомості (будинки, квартири, дачі),	1 (1 %)
- особи	1 (1 %)
В) розважальні заклади:	
- театри,	4 (4 %)
- ігрові зали	16(15 %)

14. Вкажіть час надходження повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності:

1. вранці (з 6 до 10 години),	7 (17 %)
2. вдень (з 10 до 18 години),	24(57 %)
3. ввечері (з 18 до 22 години),	7 (17 %)
4. вночі (з 22 до 6 години).	4 (9 %)

15. Вкажіть місце вчинення злочину, відповідно до адміністративно – територіального поділу України:

1. Обласний центр,	6 (14 %)
2. Районний центр,	2 (5 %)
3. Місто,	34(81 %)

16. Вкажіть дані про осіб, що вчиняють завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності:

1. стать:

А. чоловіча,	37(88 %)
Б. жіноча,	5(12 %)

2. Вік злочинця:

А. до 14 років,	9(21%)
Б. 16-18 років,	15(36 %)
В. 18-25 років,	13(31%)
Г. 25-35 років,	4(10 %)
Д. 35-45 років,	1 (2 %)

17. Вкажіть сліди, які були залишені злочинцем по зазначеному злочину:

1. Аудіо запис телефонного повідомлення злочинця, зробленого технічними засобами в міськрайлін органі, АТС, про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності,	23(44 %)
2. Відбитки рук (рукавичок) на телефоні – автоматі (в телефонній будці) з якого було зроблено зазначене повідомлення,	9(18 %)
3. Відбитки низу взуття біля телефону – автомату (в телефонній будці), з якого було зроблено повідомлення,	7(13 %)
4. Недопалки цигарок біля телефону – автомату (в телефонній будці), з якого було зроблене зазначене повідомлення,	7 (13%)
5. Одорологічні (запахові) сліди, з слухавки телефону – автомату.	1 (2%)
6. Відеозапис підозрюваного, зроблений камерами спостереження, що знаходяться в безпосередній близькості від телефону-автомату, з якого було зроблене вказане повідомлення.	2 (4 %)

7. Рукописний (печатний) аркуш, що надійшов поштою (факсом, електронною поштою), в якому містилось повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, 3 (6 %)

19. Вкажіть, які, на Вашу думку, заходи організаційного характеру можуть сприяти розкриттю злочинів:

1. Утворення при міськрайліноргані внутрішніх справи спеціалізованої слідчо-оперативної групи 16(31%)
2. Спеціалізація окремих співробітників на розкритті лише завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності 16(31%)
3. Доручення роботи по вказаних злочинах лише старшим оперуповноваженим (з багатим досвідом роботи) 10(20 %)
4. Дотримання поміркованих меж навантаження на співробітника 9 (18%)

18. Які, на Вашу думку, форми організації взаємодії слідчого з органом дізнання найбільш ефективні для розкриття злочинів:

1. Спільне вивчення, аналіз матеріалів та планування роботи по справі 27(34 %)
2. Виконання доручень слідчого про виконання оперативно-розшукових та слідчих дій 9(11 %)
3. Систематичний взаємний обмін інформацією про хід роботи по справі 17(21 %)
4. Допомога співробітника органу дізнання слідчому при виконання слідчих та розшукових (не процесуальних) дій 8(10 %)
5. Спільна робота слідчого та співробітника органу дізнання в оперативно-слідчій групі 16(20 %)
6. Ознайомлення слідчого з матеріалами оперативно-розшукової справи, які не розкривають негласні джерела їх Одержання 3 (4 %)

19. Які з вказаних в п.18 форм організації взаємодії слідчого з органом дізнання застосовуються в Вашій роботі при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності:

18.1.	19(29%)
18.2.	11(17 %)
18.3.	16(24 %)
18.4.	8(12 %)
18.5.	11(17 %)
18.6.	1 (1 %)

ДОДАТОК В

Результати вивчення кримінальних справ

Всього вивчено 168 кримінальних справ. Із них за областями:

Дніпропетровська	46
Донецька	46
Запорізька	36
Харківська	25
А.Р. Крим	15

Кримінальна справа порушена:

1) прокурором	3 (2 %)
2) слідчим прокуратури	3 (2 %)
3) слідчим ОВС	126(85 %)
4) дізнавачем	18 (9 %)

Запобіжний захід, обраний у відношенні підозрюваних (обвинувачених):

1) підписка про невиїзд	129(77 %)
2) взяття під варту	27 (16 %)
3) не обирався	12 (7 %)

1. Обвинувачення пред'явлене:

1) протягом 3 діб з моменту порушення кримінальної справи	24 (14 %)
2) протягом 10 діб з моменту порушення кримінальної справи	66(39 %)
3) протягом 2 місяців	60(36 %)
4) більше ніж через 2 місяці	6 (4 %)
5) не пред'являлося	12 (7 %)

4. Термін розслідування:

не продовжувався	162(96 %)
1) продовжувався:	
б - від 4 до 5 місяців	6 (4 %)

Особливості розслідування

1. Вид ситуації

1.1. *на початковому етапі розслідування*

1. злочинець відомий, його затримано під час протиправного діяння або відразу після його вчинення. У матеріалах справи є докази, документи та інші засоби вчинення злочину, що ним використовувалися	90(44 %)
2. злочинець відомий, але він зник	30(14 %)
3. злочинець невідомий, але в первинних матеріалах є окремі дані про зовнішній вигляд, манеру поведінки, його прикмети	48(23 %)

2. Дії при дослідчій перевірці заяв і повідомлень:

1) витребування необхідних документів із організацій, установ,	57(14%)
2) до експертне дослідження документів,	
3) отримання консультацій спеціалістів,	18 (4 %)

4) відібрання пояснень від окремих громадян та службових осіб:

а) потерпілої сторони;	18 (11 %)
б) свідків, очевидців;	150(89 %)
в) запідозрених у злочині	39(23 %)
5) Проведення оперативно – розшукових заходів	120(71 %)

3. Проводилися слідчі дії:

3.1. Огляд місця події:

1) проводився;	132(79 %)
3) перевірка об'єкту вибухотехнічною службою проводилась;	132(79 %)
4) участь у огляді.	
А) МНС	54(32 %)
Б) служби газового господарства;	3 (2 %)

3.2. Допит потерпілого (представника потерпілої сторони), свідків проводився:

1)у день порушення кримінальної справи;	6 (7 %)
1) 2) до 5 днів;	24 (30 %)
2) 3) на протязі місяця;	27 (39 %)
4) більш ніж через місяць.	24 (30)
5) ніхто не допитувався і не визнавався потерпілим;	102(61 %)
6) визнавався потерпілим, але не допитувався	15 (9 %)
7) визнавався потерпілим та допитувався	51(30 %)

3.3. допит свідків та потерпілого (представника потерпілої сторони) був спрямований на з'ясування:

1) події злочину, обставин вчинення злочину, характеру дій злочинців,	168(100%)
2) причини та умови, що сприяли вчиненню злочину,	90(54 %)
3) відомостей про минулі взаємини з підозрюваним (обвинуваченим)	21 (13 %)
4) інше	

3.4. Обшуки: 3 (2 %)

- 1) проводились;
У ході обшуку вилучено:

Обшук проводився:

1) за місцем мешкання підозрюваного (обвинуваченого),	3 (1 %)
---	---------

3.5. допит підозрюваних (обвинувачених) проводився:

1) відразу ж після затримання,	84(50 %)
2) після закінчення 3 діб після затримання,	84 (50 %)
3) 1 раз;	15 (9 %)
4) більше одного разу;	162(91 %)

3.6. допит підозрюваних (обвинувачених) був спрямований на:

1) з'ясування події злочину, обставин повідомлення, характер дії кожного співучасника,	168(100%)
2) виявлення співучасників злочину,	30 (18%)
3) з'ясування даних, що мають тактичне значення,	168(100%)
4) з'ясування причин та умов, що сприяли вчиненню злочину,	156(93%)

3.7. Вилучення документів (предметів):

1) роздруківок вхідної, вихідної інформації телефонів;	90(54 %)
2) аудіо касети, диски з чергової частини ОВС, МНС, до яких було здійснено повідомлення;	51(30 %)
3) відеокасети з записом спостереження за об'єктом якому погрожувалося	3 (2 %)
4) мобільний телефон	48 (29 %)
5) предмети, що видавалися за вибухові;	9 (5 %)
6) чіп-карти до таксофонів	3 (2 %)
7) сім-карти операторів мобільного зв'язку	6 (4 %)

3.8. Очна ставка проводилася:

1) Один раз;	36 (21 %)
2) Два і більше рази;	36 (21 %)
3) Сприяла усуненню протиріч у свідченнях;	15 (9 %)
4) Очна ставка була необхідною, але не проводилась.	3 (2 %)

3.9. Учасниками очної ставки були:

1) співучасники злочину;	15 (5 %)
2) обвинувачений та свідок,	63(38 %)

Під час допитів та очних ставок пред'являлися:

1) речові докази,	3 (2 %)
2) фотознімки, схеми, плани, креслення,	
3) текст роздруківки переговорів з черговою частиною певного ОВС до якого злочинцем передавалося повідомлення.	3 (2 %)
4) нічого не пред'являлося,	162 (96 %)

3.10. Пред'явлення для упізнання:

1) підозрюваних (обвинувачених) за голосом	3 (2 %)
2) пред'явлена на упізнання особа не була впізнана,	3 (100 %)

3.11. Призначення експертиз

3.11.1. Види експертиз:

3) фоноскопична	27 (30 %)
6) дактилоскопічна	24 (27 %)
7) вибухотехнічна	3 (3 %)
8) психіатрична	24 (27 %)
9) хімічна	3 (3 %)
10) наркологічна	9 (10 %)

3.11.2. Експертиза проводилася в термін:

1) протягом 5 діб після ПКС;	9 (12 %)
2) протягом 5-15 діб;	18 (24 %)
3) протягом місяця;	39 (52 %)
4) більше місяця;	9 (12 %)
5) призначалась, але не проведена з-за завантаженості НДЄКЦ, ...	6 (8 %)

3.11.3. Результати експертного дослідження дозволили:

1) викрити злочинця у вчиненні конкретних діянь,	15 (9 %)
2) одержати відомості про особливості вчинення злочину,	6 (4 %)
3) інші об'єкти.	

3.11.4. об'єкти експертного дослідження:

1) предмети, що є речовими доказами,	33 (20 %)
2) документи, що були засобами вчинення злочину,	3 (2 %)

3) сліди з огляду місця події	3 (2 %)
3.12. Відтворення обстановки та обставин події проводився;	21 (13 %)

4. Результат розслідування:

1) Затверджено обвинувальний висновок і справу направлено до суду у порядку ст. 225 КПК України.	165 (98 %)
2) кримінальна справа зупинена на підставі: - ч.3 ст. 7 КПК України.	3 (2 %)

Криміналістична характеристика

1.Спосіб вчинення завідомо неправдивих повідомлень про загрозу:

1) повідомлення про загрозу здійснено:	
б) телефоном:	
- мобільним;	64(32 %)
- СМС повідомленням;	6 (4 %)
- таксофоном (телефон-автомат);	45 (27 %)
- міським (домашнім);	48(29 %)
д) особисто;	15 (9 %)

Повідомлення про загрозу надійшло безпосередньо до об'єкту котрому вона висловлювалася (адресувалася)

1) МВС	3 (5 %)
2) цивільної особи	54 (95 %)
Повідомлення про загрозу іншому об'єкту надійшло до:	
- МВС;	90(81 %)
- СБУ;	6 (5 %)
- МНС;	3 (3 %)
- цивільної особи	12 (11 %)

Це ж повідомлення здійснено повторно (продубльовано):	24 (14 %)
З використанням того самого способу до того ж підрозділу (особи)	12 (39 %)
МВС	3 (13 %)
МНС	3 (13 %)
СНШМД	3 (13 %)
з використанням іншого способу до того ж підрозділу (особи)	15 (61 %)
МВС	15 (61 %)
2. Підготовка до вчинення завідомо неправдивих повідомлень про загрозу містила наступні дії:	45 (27 %)
1) розробка плану злочину,	12 (27 %)
2) відшукування, пристосування і підготовка зброяць злочину,	9 (20 %)
3) підбір співучасників,	3 (7 %)
4) розподіл ролей між співучасниками,	6 (13 %)
5) вибір об'єкта посягання,	12 (27 %)
7) написання тексту повідомлення	3 (6 %)
3. Способи приховування:	147 (88 %)
1) повідомлення за допомогою:	
А телефону	
- таксофону;	39 (28 %)
- зі зміненим тембром голосу,	9 (6 %)
- інтонацією,	3 (2 %)
- силою голосу,	3 (2 %)
- коротким проміжком повідомлення,	27 (18 %)

- повторно з іншого таксофону,	15 (10 %)
- чужого домашнього, робочого (у відсутності власника),	9 (6 %)
- з подальшим видаленням з телефону Сім карти,	21 (14 %)
- з подальшим видаленням та знищенням Сім карти,	6 (4 %)
- відключенням телефону на певний проміжок часу,	12 (8 %)
- видаленням зі списку реєстрації запису факту здійснення дзвінка,	3 (2 %)

4. Дані про обстановку і місце вчинення завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці.

4.1. Місце вчинення злочину (місце знаходження злочинця):

1) Державні установи:

аеропорт;	3 (2 %)
заклади торгівлі	6 (4 %)
університет	6 (4 %)
інститут	3 (2 %)
академія	3 (2 %)
технікум	3 (2 %)
(училище);	12 (7 %)
середні (школи);	6 (4 %)
Будинок дитини	3 (2 %)

2) приватні:

- фірми;	6 (4 %)
- квартири (будинки);	60 (35 %)
- на вулиці	57 (35 %)

4.2. Місце вчинення, відповідно до адміністративно-територіального поділу України:

1) обласний центр;	102(61 %)
--------------------	-----------

2) районний центр;	27 (16 %)
3) місто;	36 (21)
5) сільська місцевість	3 (2 %)

4.3. Розташування особи щодо об'єкту погрози:

1) на його території;	54 (32 %)
2) у безпосередній близькості	24 (14 %)
2) в одному місті (населеному пункті);	81 (48 %)
4) у іншому місті (населеному пункті)	6 (4 %)
5) іншій області	3 (2 %)

4.4. На момент вчинення знаходився за місцем:

1) мешкання:	
- своїм;	57 (34 %)
- іншої особи;	15 (9 %)
2) роботи;	9 (5 %)
3) навчання;	27 (16 %)
4) відпочинку;	18 (11 %)
5) не виявлено зв'язку з місцем перебування	42 (25 %)

4.5. Приналежність до об'єкту, якому виноситься погроза:

1) учень (студент) того ж навчального закладу	42 (25 %)
2) працівник того ж підприємства, установи, організації;	12 (7 %)
3) намагався працевлаштуватися у це підприємство(установу, організацію)	9 (5 %)
4) мешканець того ж будинку	6 (4 %)
5) не виявлено приналежності до об'єкту погроз	99 (59 %)

4.6. Час вчинення злочину:

1) вранці з 6 до 10 години;	21 (13 %)
2) вдень з 10 до 18 години;	87 (51 %)

3) ввечері з 18 до 22 години;	39 (23 %)
4) вночі з 22 до 6 години;	21 (13 %)
5) будні дні;	129 (77 %)
6) у вихідні дні;	39 (23 %)
7) влітку;	30 (18 %)
8) взимку;	33 (20 %)
9) навесні;	48 (28 %)
10) восени.	57 (34 %)

5. Дані про осіб, що вчиняють завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці:

5.1. стать:

1) чоловіча;	144 (86 %)
2) жіноча.	24 (14 %)

5.2. вік:

1) до 14 років;	3 (2 %)
2) 14-16 років	12 (7 %)
3) 16-18 років;	33 (20 %)
4) 18-25 років;	42 (25 %)
5) 25-35 років;	27 (16 %)
6) 35-45 років;	27 (16 %)
7) понад 45 р.	24 (14 %)

5.3. освіта:

1) неповна середня;	57 (34 %)
2) середня;	48 (29 %)
3) середня спеціальна;	30 (17 %)
4) вища.	27 (16 %)

5.5. Род занять:

працююча;	45 (27 %)
на працююча;	66 (39 %)

учень (студент)	57 (34 %)
5.6. Територіальна належність:	
місцевий;	169 (95 %)
іншої області(регіону);	9 (5 %)
Наявність судимості	6 (4 %)
У тому числі за ст. 259 КК України	–
5.7. Чи є на обліку у лікаря	
психіатра,	12 (7 %)
нарколога	6 (4 %)
6.8. Злочин вчинено в стан, сп'яніння	
алкогольного	81 (48 %)
7. Злочин вчинено:	
1) однією особою	156 (93 %)
2) групою осіб за попередньою домовленістю(їх кількість)...	9 (5 %)
3) організованою групою (кількість учасників)	3 (2 %)
8. Мотив вчиненого злочину:	
1) Хуліганство;	111 (66%)
2) Помста;	42 (25 %)
3) Корисний:	15 (9 %)
9. Дані про потерпілу сторону:	
9.7. Характер діяльності установи:	
1)Транспортна:	
- аеропорт;	3 (2 %)
- залізничний вокзал;	3 (2 %)
- метро;	3 (2 %)
2) Освітня:	
вищі навчальні заклади	
університет	6 (4 %)

інститут	3 (2 %)
технікум	3 (2 %)
(училище);	9 (5 %)
середні (школи);	45(26 %)
3) Державна Служба:	
- органи влади: Державні адміністрації	9 (5 %)
- правоохоронні органи:	
- МВС;	9 (5 %)
4) розважальні заклади:	
- театри;	3 (2 %)
- ігрові зали;	3 (2 %)
- ресторани (кафе)	3 (2 %)
5) Підприємства торгівлі:	
- магазини;	6 (3 %)
- супермаркети	24 (14 %)
- ринки;	3 (2 %)
- аптеки;	3 (2 %)
6) Виробничі підприємства:	
- завод;	9 (5 %)
- цех	3 (2 %)
7) Об'єкти нерухомості:	
- будинки;	3 (2 %)
- квартири;	9 (5 %)
8) Об'єкти життєзабезпечення:	
Лікувальні заклади:	
- лікарні;	3 (2 %)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агафонов В. В. Криминалистика : пособие для сдачи экзамена / В. В. Агафонов, А. Г. Филиппов – 5-е изд., испр. – М. : Юрайт–Издат, 2006. – 224 с.
2. Азарченкова Е. И. Возможности диагностики личностных характеристик человека по фонограммам речи / Е. И. Азарченкова // Возможности судебной видеофонографической экспертизы : сб. науч. трудов. – М. : Изд-во ВНИИСЭ, 1989. – 167 с.
3. Андреев И. С. Курс криминалистики / Андреев И. С., Грамович Г. И., Порубов Н. И. ; под ред. Н. И. Порубова. – Мн. : Высш. шк., 2000. – 335 с.
4. Анциферов В. П. К вопросу структуре криминалистических характеристик преступлений / В. П. Анциферов // Вопросы совершенствования криминалистической методики : сб. науч. трудов (МВД СССР, Высшая следственная школа). – Волгоград, 1991. – 135 с.
5. Атанасович В. Е. Теоретические и практические проблемы программирования процесса расследования преступлений / В. Е. Атанасович // Межвузовский сборник научных трудов. – Свердловск : Темплан, 1989. – 136 с.
6. Баев О. Я. Реальные следственные ситуации и их модели / О. Я. Баев, Н. Б. Баева // Вопросы совершенствования методики расследования преступлений. – Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1984. – 160 с.
7. Баканова Л. П. Дактилоскопические исследования / Л. П. Баканова – Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1980. – 53 с.
8. Баканова Л. П. Понятие и сущность осмотра места происшествия и получаемой информации / Л. П. Баканова // Вопросы криминалистической тактики : сб. науч. трудов. – Ташкент, 1978. – 100 с.
9. Бахин В. П. Анализ криминальных взрывов (по материалам автономной республики Крым) / В. П. Бахин, М. А. Михайлов – Симферополь, 1999. – 44 с.

10. Бахин В. П. Особенности расследования криминальных взрывов : лекция / В. П. Бахин, М. А. Михайлов– Симферополь, 1999. – 48 с.
11. Бегов Д. Д. Сучасні технології в судовій акустиці (проблеми автоматизації досліджень) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика ; судова експертиза» / Д. Д. Бегов. – К., 2003. – 18 с.
12. Белкин Р. С. Криминалистика : проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике / Р. С. Белкин– М. : Юрид. Лит., 1988. – 304 с.
13. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия / Р. С. Белкин– М. : Мегатрон XXI, 2000. – 2-е изд., доп. – 334 с.
14. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Р. С. Белкин – М. : Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА–ИНФРА М), 2001. – 240 с.
15. Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие для вузов / Р. С. Белкин – 3-е изд., доп. – М. : Юнити-Дана, Закон и право, 2001. – 837 с.
16. Белов В. Н. Криминалистическая экспертиза авторства текста : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс ; криминалистика и судебная экспертиза ; оперативно-розыскная деятельность» / В. Н. Белов. – М., 1973. – 16 с.
17. Беляков А. А. Виртуальные взрывы : науч.-практ. пособие / А. А. Беляков, Д. В. Тишин – М. : Изд-во «Юрлитинформ», 2004. – 136 с.
18. Берназ В. Д. Інтеграція досягнень сучасної науки в слідчу діяльність триває / В. Д. Берназ // Південноукраїнський часопис. – Одеса, 2008. - №4. – 298 с.
19. Берназ В. Д. Психолінгвістичні аспекти виявлення інсценувань на досудовому слідстві. / В. Д. Берназ // Південноукраїнський часопис. – Одеса, 2009. - №1. – 306 с.
20. Біб І. Б. Призначення судово-почеркознавчої експертизи та підготовка відповідних матеріалів / І. Б. Біб // Вісник Львівського інституту Національної академії внутрішніх справ України. – 2003. – № 1 (додаток). –С. 286–290.

21. Біленчук П. Д. Проведення судових експертиз : довідник / Біленчук П. Д., Курко М. Н., Стахівський С. М. – К., 1996. – 52 с.
22. Бутько Н. И. Разведывательный опрос : лекция / Н. И. Бутько – Мн. : МВШ МВД СССР, 1988. – 26 с.
23. Васильев А. Н. Понятие и предмет методики расследования отдельных видов преступлений. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений / А. Н. Васильев – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1978. – 72 с.
24. Васильев А. Н. Предмет, система и теоретические основы криминалистики / А. Н. Васильев, Н. П Яблоков. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. –144 с.
25. Васильев А. Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений / А. Н. Васильев – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1978. – 72 с.
26. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : монографія / В. К. Весельський – К. : НВТ „Правник” – НАВСУ, 1999. – 126 с.
27. Возгрин И. А. Криминалистическая методика расследования преступлений / И. А. Возгрин – Мн. : Выш. школа, 1983. – 215 с.
28. Волкова И. К. Некоторые вопросы участия специалиста в следственном осмотре места происшествия / И. К. Волкова // Криминалистика и судебная экспертиза : республик. межведомственный сб. науч. и науч.-метод. работ. – Вып. 1. – К., 1964. – 300 с.
29. Волобуев А. Ф. Загальні положення криміналістичної методики : лекція / А. Ф. Волобуев – Харків : Ун-т внутр. справ, 1996. – 36 с.
30. Волобуев А. Ф. Проблемы методики розслідування розкрадань майна у сфері підприємництва / А. Ф. Волобуев – Харків : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 336 с.
31. Гавло В. К. Обстановка преступления как структурный компонент криминалистической характеристики преступления / В. К. Гавло // Проблемы совершенствования тактики и методики расследования преступлений : сб. науч. тр. – Иркутск : Иркутский гос. ун-т им. А.А. Жданова, 1980. – 139 с.

32. Гаврилин Ю. В. Использование контроля и записи телефонных и иных переговоров в раскрытии и расследовании преступлений : учеб. пособие / Ю. В. Гаврилин, Е. С. Дубоносов – М. : ЮИ МВД РФ, Книжный мир, 2003. – 70 с.

33. ¹ Гаврилин Ю. В. Криминалистика в понятиях и терминах : учеб. пособие / Гаврилин Ю. В., Головин А. Ю., Тишутина И. В. ; под ред. А. Ю. Головина. – М. : Книжный мир, 2006. – 384 с.

34. Герасимов И. Ф. Криминалистические характеристики преступлений в структуре частных методик / Герасимов И. Ф. // Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений : межвуз. сб. науч. трудов. – Вып. 69. – Иркутск, 1978.

35. Герасимов И. Ф. Пути повышения эффективности методик раскрытия и расследования преступлений / Герасимов И. Ф. // Алгоритмы и организация решений следственных задач : сб. науч. тр. – Иркутск : Изд-во Иркутского ун-та, 1982. – 145 с.

36. Глотов О. М. Осмотр документов следователем : учеб. пособие / Глотов О. М. – Л., 1983. – 4 с., ил.

37. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Гросс Г. – [Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г.]. – М. : ЛексЭст, 2002. – 1088 с.

38. Домбровский Р. Г. Следы преступления и информация / Домбровский Р. Г. // Известия вузов. Сер. «Правоведение». – 1988. – № 3. – 120 с.

39. Драпкин Л. Я. Понятие и структура способа совершения преступления / Драпкин Л. Я., Уткин М. С. // Проблемы борьбы с преступностью : Труды Омской высшей школы милиции МВД СССР и Иркутского гос. Ун-та им.А.А. Жданова. – Омск, 1978. – 174 с.

40. Ємельянов В. П. Определение понятия терроризма / Ємельянов В. П. // Бюлетень з обміну досвідом : наук.-практ. видання МВС України. – 2003. – № 146/147. – 72 с.

41. Журавель В. А. Окрема криміналістична методика розслідування злочинів : форма, структура, зміст / Журавель В. А. // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. праць / ред. кол. : М. Л. Цимбал, В. Ю. Шепітько, Л. М. Головченко та ін. – Харків : Право, 2007. – Вип. 7. – 476 с.
42. Збірник методичних. рекомендацій з питань розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ [під ред. П. В. Коляди] – К. : 2001 р. – 240 с.
43. Звирбуль А. К. Взаимодействие следователя, оперативно-розыскных органов в процессе раскрытия преступлений. Методология криминалистики : учеб. пособие по курсу «Основы криминалистики» / Звирбуль А. К. – М., 1982. – 88 с.
44. Золотарев Р. Г. Доказывание по уголовным делам о заведомо ложном сообщении об акте терроризма : учеб. пособие / Золотарев Р. Г. – М. : Изд-во «Юрлитинформ», 2008. – 144 с.
45. Зотов Б. Л. Идентификация в криминалистике : лекция / Зотов Б. Л. – Москва : Полиграфическое объединение «Полиграфист», 1973 – 28 с.
46. Зуйков Г. Г. Криминалистическое понятие способа совершения преступления. Поиск преступников по признакам способов совершения преступлений : [учеб. пособие] / Зуйков Г. Г. – М., 1970. – 191 с.
47. Ищенко Е. П. Пути интенсификации первоначального этапа расследования преступлений / Ищенко Е. П. // Проблемы интенсификации деятельности по расследованию преступлений : межвуз. сб. науч. трудов. – Свердловск : Изд-во «Уральский рабочий», 1987. – 146 с.
48. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ міністерства юстиції № 61/10341 від 19.01.2005 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 5. – 371 с.
49. Калюжний Р. Використання модельних норм Конвенції Ради Європи «Про кіберзлочинність» (2001 р.) та Додаткового протоколу до неї (2003 р.) у нормотворчому процесі в Україні : практичні проблеми реалізації / Калюжний Р., Розенфельд Н. // Право України. – 2007. – № 9. – 136 с.

50. Карагодин В. Н. Разработка и использование программ допроса / В. Н. Карагодин // Теоретические и практические проблемы программирования процесса расследования преступлений : межвуз. сб. науч. трудов. – Свердловск, 1989. – 136 с.
51. Каткова Т. В. Судебные экспертизы : практич. пособие / Т. В. Каткова – Харьков : Ун-т внутр дел, 1997. – 102 с.
52. Клим А. М. Криминалистическая методика расследования злоупотребления властью или служебными полномочиями / Клим А. М. ; под ред. В. Ф. Ермоловича. – Минск, 2000. – 82 с.
53. Клименко Н. И. Предварительное исследование рукописных текстов органами расследования и судом для ограничения круга возможных исполнителей / Клименко Н. И. // Криминалистика и судебная экспертиза : республиканский межведомственный сб. науч. и науч.-метод. работ. – Вып. 6. – К., 1969. – 416 с.
54. Колдин В. Я. Информационные структуры в криминалистике / Колдин В. Я., Полевой Н. С. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1985. – 134 с.
55. Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений / Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. – Харьков : Юрид. ин-т, 1985. – 92 с.
56. Коломацкий В. Г. Учение о криминалистическом анализе / Коломацкий В. Г. // Вестник криминалистики / отв. ред. А. Г. Филиппов. – Вып. 1 (29). – М. : Спарк, 2009. – 180 с.
57. Комарков В. С. Тактика предъявления вещественных доказательств на допросе и психологические особенности восприятия наглядно-образной информации / Комарков В. С. // Криминалистика и судебная экспертиза. – Вып. 11. – Киев : НИИСЭ, 1975. – 460 с.
58. Коновалова В. Е. Допрос : тактика и психология / Коновалова В. Е. – Харьков : Консум, 1999. – 157 с.
59. Копылов И. А. Следственные ситуации в методике расследования отдельных видов преступлений / И. А. Копылов // Вопросы совершенствования

криминалистических методик : сб. науч. трудов МВД СССР. – Волгоград : Высшая следственная школа, 1981. – 135 с.

60. Копылов И. А. Следственные ситуации в методике расследования отдельных видов преступлений / И. А. Копылов // Вопросы совершенствования криминалистических методик : сб. науч. трудов МВД СССР. – Волгоград : Высшая следственная школа, 1981. – 135 с.

61. Корневский Ю. В. Использование результатов оперативно-розыскной деятельности в доказывании по уголовным делам : метод. пособие / Корневский Ю. В., Токарева М. Е. – М. : ООО Изд-во «Юрлитинформ», 2000 – 152 с.

62. Корнуков В. М. Производство по делам о хулиганстве : метод. пособие / Корнуков В. М., Михайленко А. Р., Чичко В. Н. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1977. – 60 с.

63. Коршунова О. Н. Новые возможности исследования и использования материалов звукозаписи в процессе расследования / Коршунова О. Н. // Актуальные проблемы государства и права : сб. науч. трудов Одесского гос. ун-та им. И.И. Мечникова. – Одесса, 1996. – 320 с.

64. Косарев С. Ю. О современном состоянии системы методик расследования преступлений / Косарев С. Ю. // Вестник криминалистики / отв. ред. А. Г. Филиппов. – Вып. 1 (29). – М. : Спарк, 2009. – 180 с.

65. Криминалистика / под ред Р. С. Белкина, Г. Г. Зуйкова. – М., «Юридическая литература», 1968. – 696 с.

66. Криминалистика : учеб. для вузов / Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. ; под ред. Заслуженного деятеля науки РФ, проф. Р.С. Белкина. – М. : Изд-во Норма (Издательская группа Норма – Инфра М), 2000. – 990 с.

67. Криминалистика : учебник / под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова. – М. : Юрид. лит., 1988. – 672 с.

68. Криминалистика : учебник / под ред. проф. А. Г. Филиппова и А. Ф. Вольнского. – М., 1998. – 282 с.

69. Криміналістика : учебник для ВУЗов / отв. ред. проф. Н. П. Яблоков. – М. : Изд-во БЕК, 1997. – 704 с.

70. Криміналістические экспертизы, выполняемые в органах внутренних дел : учеб. пособие / под ред. канд. юр. наук В. Ф. Статкуса. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1988. – 64 с.

71. Криміналістика : підруч. / П. Д. Біленчук, В. К. Лисиченко, Н. І. Клименко та ін. ; за ред. П. Д. Біленчука. – 2-ге вид., випр. і доп.– К. : Атіка, 2001.– 544 с.: іл.

72. Кримінальна справа № 01003. – Архів Кіровського районного суду м. Дніпропетровська, 2003 р.

73. Кримінальна справа № 08-15123. – Архів Петровського райсуду м. Донецька, 2000 р.

74. Кримінальна справа № 1-565/2. – Архів Ворошиловського райсуду м. Донецька, 2002 р.

75. Кримінальна справа № 175-1. – Архів Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська, 2006 р.

76. Кримінальна справа № 292000429. – Архів Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська, 2000 р.

77. Кримінальна справа № 3680529. – Архів слідчого відділу Приазовського РВ УМВС України у Запорізькій області, 2005 р.

78. Кримінальна справа № 51052144. – Архів Держинського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області, 2003 р.

79. Кримінальна справа № 55032089. – Архів центрально-міського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області, 2003 р.

80. Кримінальна справа № 59070054. – Архів Фрунзенського районного суду м. Харкова, 2007 р.

81. Кримінальна справа № 63030003. – Архів Червонозаводського районного суду м. Харкова, 2003 р.

82. Кримінальна справа № 63030003. – Архів Червонозаводського районного суду м. Харкова, 2003 р.

83. Кримінальна справа № 64030252. – Архів Ленінського райсуду м. Харкова, 2003 р.
84. Кримінальна справа № 65032021. – Архів Кіровського районного суду м. Дніпропетровська, 2003 р.
85. Кримінальна справа № 65040716. – Архів Жовтневого районного суду м. Харкова, 2004 р.
86. Кримінальна справа № 6504769. – Архів Кіровського районного суду м. Дніпропетровська, 2004 р.
87. Кримінально-процесуальний кодекс України. – К. : Атіка, 2001. – 208 с.
88. Крылов И. Ф. Криминалистическое учение о следах / Крылов И. Ф. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1976. – 200 с.
89. Кузнецов П. С. Некоторые вопросы изучения личности преступника при осмотре места происшествия / Кузнецов П. С. // Проблемы изучения личности участников уголовного судопроизводства : межвуз. сб. науч. тр. – Свердловск : УрГУ, 1980. – 150 с.
90. Кузьмічов В. С. Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : монограф. / Кузьмічов В. С., Пиріг І. В. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2008. – 168 с.
91. Кузьмічов В. С. Криміналістика : навч. посіб. / Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. ; за заг. ред. В. Г. Гончаренка та Є. М. Моїсеєва. – К. : Юрінком–Інтер, 2001. – 368 с.
92. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация / Ларин А. М. – М. : Юрид. лит., 1970. – 224 с.
93. Лисиченко В. К. Содержание и функции следственного (судебного) осмотра документов / Лисиченко В. К. // Криминалистика и судебная экспертиза. – Вып. 11. – К. : НИИСЭ, 1975. – 460 с.
94. Литвин Т. В. Перспективи застосування лінгвістичних знань в оперативно-розшуковій діяльності служби безпеки України / Литвин Т. В., Галатіна Т. Г. // Науковий вісник Нац. акад. внутр. справ України. – Ч. 2. – 2002. – № 1. – 140 с.

95. Лобойко Л. М. Прийняття міліцією рішень за заявами і повідомленнями про злочини : навч.-практ. посіб. / Лобойко Л. М. – Дніпропетровськ : Юрид. акад. м-ва внутр. справ. – 2003. – 84 с.

96. Лобойко Л. М. Стадії кримінального процесу : навч. посіб. / Лобойко Л. М. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 176 с.

97. Ложкевич А. А. Подготовка и назначение фоноскопической экспертизы : метод. письмо № 47 / Ложкевич А. А., Снетков В. А., Чиванов В. А., Шаршунский В. Л. – М., 1981. – 24 с.

98. Ложкевич А. А. Звукозапись и фоноскопическая экспертиза на предварительном следствии: учеб. пособие / Ложкевич А. А., Макаров А. М., Шаршунский В. Л. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1984. – 84 с.

99. Лукьянчиков Е. Д. Тактические приемы реализации информации, полученной в результате осуществления оперативно-розыскных мероприятий / Лукьянчиков Е. Д. // Актуальные вопросы получения, оценки и использования информации в оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел : межвуз. сб. науч. трудов. – К. : НИиРИО КВШ МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1986. – 196 с.

100. Лускатов О. В. Методика розслідування злочинів роти громадської безпеки: лекція / Лускатов О. В. – Дніпропетровськ: Юрид. акад.. М-ва внутр. справ, 2003. – 88 с.

101. Лускатов О. В. Організаційно-тактичні особливості допиту після відновлення слідства у справі про нерозкритий злочин / Лускатов О. В. // Науковий вісник Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ : зб. наук. праць. – 2007. – № 1 (32). – 360 с.

102. Лускатов О. В. Теорія та практика розслідування нерозкритих злочинів минулих років : монографія / Лускатов О. В. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – 192 с.

103. Макаренко Е. И. О проблемах совершенствования методики расследования квартирных краж, совершенных группой лиц / Макаренко Е. И. // Вопросы

совершенствования методики расследования преступлений. – Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1984. – 160 с.

104. Макаренко Е. И. Особенности расследования квартирных краж, совершаемых группой лиц : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Макаренко Евгений Иванович. – М., 1984.

105. Макаренко Є. І. Дізнання в міліції та митних органах : навч. посіб. / Макаренко Є. І., Тертишник В. М., Лобойко Л. М., Ліпінський В. В., Шиян А. Г. – Дніпропетровськ : ПП «Ліра ЛТД», 2003. – 452 с.

106. Макаренко Є. І. Експертизи на досудовому слідстві : навч. посіб. / Макаренко Є. І., Негодченко О. В., Тертишник В. М. – Дніпропетровськ : Дніпроп. юрид. ін-т МВС України, 2001. – 204 с.

107. Матвеев В. А. К вопросу о методике исследования способов совершения преступлений / Матвеев В. А., Великорядный П. Г. // Вопросы совершенствования криминалистической методики : сб. науч. тр. высшей следственной школы МВД СССР. – Волгоград, 1981. – 135 с.

108. Мирошко О. П. Психологія телефонного тероризму : загальні проблеми / Мирошко О. П. // Право і безпека. – 2004. – № 3.

109. Мисливий В. А. Оглядові дії на місці дорожньо-транспортної пригоди / Мисливий В. А. // Науковий вісник Дніпроп. держ.о ун-ту внутр. справ : зб. наук. праць. – 2007. – № 2 (33). – 360 с.

110. Митрохина З. И. Использование знаний психологии при производстве допроса : учеб. пособие / Митрохина З. И. – К. : УМК ВО, 1990. – 52 с.

111. Митрохина З. И. О судебно-психологической экспертизе / Митрохина З. И. // Криминалистика и судебная экспертиза : республиканский межведомственный сб. науч. и науч.-метод. работ. – Вып. 11. – К., 1975. – 460 с.

112. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки матеріалів та призначення судових експертиз : затв. наказом Міністерства юстиції України 08.10.98 р.; 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 30.12.2004 р. № 144/5) // Офіційний вісник України. – 2005. – № 5.

113. Образцов В. А. Выявление и изобличение преступника / Образцов В. А. – М. : «Юрист», 1997. – 336 с.

114. Образцов В. А. Выявление и изобличение преступника / Образцов В. А. – М. : «Юрист», 1997. – 336 с.

115. Образцов В. А. Криминалистическая характеристика личности преступника и ее связи с потерпевшим и другими структурными элементами события преступления / Образцов В. А. // Криминалистическая виктимология (вопросы теории и практики) : сб. науч. трудов. – Иркутск : Иркутский гос. ун-т им. А.А. Жданова, 1980. – 159 с.

116. Одерій О. В. Особливості тактики допиту свідків і потерпілих під час розслідування кримінальних справ про порушення правил техніки безпеки у вугільній промисловості / Одерій О. В. // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2008. – № 3. – 320 с.

117. Організація і тактика документування підрозділами ДСБЕЗ злочинів у комп'ютерних мережах та мережах електрозв'язку : матер. Всеукр. наук.-практ. конференції (м. Донецьк, 04 грудня 2009 р.). – Донецьк : ДЮІ ЛДУВС, 2009. – 245 с.

118. Пантелеев И. Ф. Элементы криминалистической характеристики преступлений. Методология криминалистики : [учеб. пособие по курсу «Основы криминалистики»] / Пантелеев И. Ф. – М. : НИИмаш, 1982. – 88 с.

119. Петелин Б. Я. Криминалистика и организация расследования преступлений / Петелин Б. Я. // Предмет и система криминалистики в свете современных исследований : сб. науч. трудов. – М., 1988. – 116 с.

120. Пиріг І. В. Залучення спеціаліста під час проведення допиту / Пиріг І. В. // Науковий вісник Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ : зб. наук. праць. – 2008. – № 2 (38). – 404 с.

121. Пиріг І. В. Залучення спеціаліста під час проведення допиту / Пиріг І. В. // Науковий вісник Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ : зб. наук. праць. – 2008. – № 2 (38). – 404 с.

122. Плетенець В. М. Потерпіла сторона як елемент криміналістичної

характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності / В. М. Плетенець // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2008. – № 1 (37). – С. 302–307.

123. Плетенець В. М. Слідова картина як елемент криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності / В. М. Плетенець // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2008. – № 1 (37). – С. 342–349.

124. Плетенець В. М. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності / Плетенець В. М. // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2008. – № 2 (38). – С. 324–332.

125. Плетенець В. М. Особливості порушення кримінальної справи та проведення дослідчої перевірки за злочинами, кваліфікованими у відповідності до ст. 259 КК України / В. М. Плетенець // Кримський юридичний вісник : зб. наук. праць. – Сімферополь, 2010. – Вип. 3(10). – I частина. – С. 165–171.

126. Плетенець В. М. Особливості розкриття завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності / Плетенець В. М. // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць] – 2009. – Спеціальний випуск (№ 50). – С. 220–225 (інв. № 02410).

127. Плетенець В. М. Особливості здійснення перевірочних заходів за місцем передачі повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності / В. М. Плетенець // Право і суспільство : наук. журн. – 2010. – № 5. – С. 224–230.

128. Плетенець В.М. Особливості допиту підозрюваних за злочинами, кваліфікованими згідно зі ст. 259 К України / Плетенець В. М. // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук.

праць. – 2010. – № 4 (51). – С. 396–400.

129. Плетенець В. М. Формування рекомендацій з розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян: актуальність та окремі аспекти проблеми / В. М. Плетенець // Проблеми професійної підготовки слідчих : матер. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 27 квітня 2007 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2007. – С. 142–144.

130. Плетенець В. М. Виявлення слідів по злочинам, кваліфікованим за ст. 259 КК України – запорука успіху їх розкриття та розслідування / В. М. Плетенець // Проблеми протидії злочинності у сфері громадської безпеки : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 10 жовтня 2008 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 141–143.

131. Плетенець В. М. Особа злочинця – невід’ємний елемент криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об’єктів власності / В. М. Плетенець // Права людини: теорія, реальність, перспективи: матер. Регіон. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 5 грудня 2008 р.) / [упоряд. канд. юрид. наук В. О. Боняк, канд. юрид. наук А. В. Самотуга ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України О.Ф. Фрицького]. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 112–114.

132. Плетенець В. М. Особливості порушення кримінальної справи за фактами завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об’єктів власності / В. М. Плетенець // Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства : матер. круглого столу (м. Дніпропетровськ, 29 травня 2009 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – С. 79–80.

133. Плетенець В. М. Особливості пошуку відображень зловмисника за злочинами, кваліфікованими за ст. 259 КК України / В. М. Плетенець // Криміналістика у протидії злочинності: тези доповідей наук.-практ. конференції (м. Київ, 16 жовтня 2009 р.). – С. 433–436.

134. Плетенець В. М. Значення запровадження слідчо-оперативних груп за

злочинами, кваліфікованими за ст. 259 КК України / В. М. Плетенець // Актуальні проблеми охорони громадського порядку та досудового провадження: матер. наук. практ конф. і круглих столів (м. Дніпропетровськ, 11 груд. 2009 р., 15 лют., 11 бер. та 28 трав. 2010 р.) – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ ун-т внутр. справ, 2010. – С . 200–202.

135. Плетенець В. М. Особливості допиту свідків за злочинами, кваліфікованими відповідно до ст. 259 КК України // Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 5 листопада 2010 р.) : [матеріали : у 3 ч.]. – Запоріжжя : Юридичний ін-т ДДУВС, 2010. – Ч. 1. – С. 206–209.

136. Про організацію діяльності органів досудового слідства МВС України : Наказ МВС України № 160 від 31.03.2008 р.

137. Про організацію діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 28.04.2009 р. № 181.

138. Радаев В. В. Криминалистическая характеристика преступлений и ее использование в следственной практике : лекция / Радаев В. В. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1987. – 24 с.

139. Раскрытие и расследование преступлений террористического характера : пособие / под ред. канд. юрид. наук, засл. юриста России В. Г. Гриба. – М. : ВНИИ МВД России, 2000. – 72 с.

140. Расследование преступлений повышенной опасности : пособие для следователя / под ред. Селиванова Н. А., Дворкина А. И. – М. : Лига Разум, 1999. – 446 с.

141. Ребгун Э. К. О криминалистическом исследовании фонограмм в целях идентификации человека по голосу / Ребгун Э. К. // Экспертная техника. Фоноскопические экспертные исследования. – Вып. 84. – М. : ВНИИСЭ. 1985.

142. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. / Салтевський М. В. – К. : Кондор, 2005. – 588 с.

143. Самошина З. Г. Криминалистическое отождествление человека по признакам внешности : лекция для студентов юридических вузов / Самошина З. Г. – М. : Изд-во МГУ, 1963. – 40 с.

144. Седов И. П. Некоторые правовые и организационные вопросы взаимодействия следователей и органов дознания как элемент следственной тактики / Седов И. П. // Проблемы советского государства и права. – 1975. – № 9–10. – 196 с.

145. Седова Т. А. Значение криминалистической характеристики преступлений для разработки программ расследования / Седова Т. А. // Теоретические и практические проблемы программирования процесса расследования преступлений : межвуз. сб. науч. трудов. – Свердловск : Темплан, 1989. – 136 с.

146. Селиванов Н. А. О методологии криминалистической техники / Селиванов Н. А. // Криминалистика и судебная экспертиза. – Вып № 6. – К.: Ред.-издат. отдел МВД УССР, 1969. – 416 с.

147. Сидорик П. Н. Дактилоскопия и ее практическое использование в раскрытии и расследовании преступлений : лекция / Сидорик П. Н. – Мн. : МВШ МВД СССР, 1989. – 35 с.

148. Скригонюк М. Ш. Криміналістика : підруч. / Скригонюк М. Ш. – К. : Атіка, 2005. – 496 с.

149. Советская криминалистика : учеб. / под ред. Р. С. Белкина. – М. : Юрид. лит., 1979. – 464 с.

150. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія / Стахівський С. М. – К., 2005. – 272 с.

151. Степичев С. С. Расследование разбоев : метод. пособие / Степичев С. С. – М., 1955. – 144 с.

152. Столбов А. Н. Методика расследования заведомо ложного сообщения об акте терроризма : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Столбов Андрей Николаевич. – М., 2007.

153. Тактика проведення оперативно-розшукових заходів та особливості легалізації оперативно-розшукової інформації : навч.-практ. посіб. /

Я. Ю. Кондратьев, Д. Й. Никифорчук, О. М. Сніцар та ін. – К. : Нац. Акад.. внутр. справ України, 2004. – 60 с.

154. Тактика проведення оперативно-розшукових заходів та особливості легалізації оперативно-розшукової інформації : навч.-практ. посіб. / Я. Ю. Кондратьев, Д. Й. Никифорчук, О. М. Сніцар та ін. – К. : Нац. Акад.. внутр. справ України, 2004. – 60 с.

155. Танасевич В. Г. Методика расследования и криминалистическая классификация преступлений // Танасевич В. Г., Образцов В. А. // Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений : межвуз. сб. науч. трудов. – Вып. 69. – Свердловск : УрГУ, 1978. – 156 с.

156. Танасевич В. Г. Типовая структура методики раскрытия и расследования отдельных групп преступлений (частной методики) / Танасевич В. Г. // Советская криминалистика : теоретические проблемы. – М. : Юрид. лит., 1978. – 192 с.

157. Танасевич В. Г. Значение криминалистической характеристики преступлений и следственных ситуаций для методики расследования преступлений / Танасевич В. Г. // Актуальные проблемы советской криминалистики. – М., 1980. – 104 с.

158. Тищенко В. В. Корисливо-насильницькі злочини : криміналістичний аналіз : [монографія] / Тищенко В. В. – Одеса : Юрид. літ-ра, 2002. – 360 с.

159. Токарська А. С. Комунікативна практика ведення переговорів із терористами / Токарська А. С. // Теоретико-прикладні проблеми протидії організованій злочинності та злочинам терористичної спрямованості : матер. міжнар. наук.-практ. конференції (Львів, 8–9 квітня 2005 р.). – Львів, 2005. – Ч. 2. – 344 с.

160. Федоров Ю. Д. Использование результатов осмотра места происшествия для принятия оперативно-розыскных мер / Федоров Ю. Д. – Ташкент, 1972. – 26 с.

161. Федоров Ю. Д. Использование специальных знаний при осмотре места происшествия / Федоров Ю. Д. // Пути совершенствования деятельности следственных аппаратов органов внутренних дел : сб. науч. трудов Ташкентской высшей школы МВД СССР. – Ташкент, 1987. – 118 с.

162. Федоров Ю. Д. Построение и использование версий при исследовании места происшествия / Федоров Ю. Д. // Вопросы криминалистической тактики : сб. науч. трудов. – Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1978. – 100 с.

163. Федоров Ю. Д. Пространственно-временные характеристики и место происшествия / Федоров Ю. Д. // Криминалистические проблемы пространственно-временных факторов в расследовании преступлений. – Иркутск : Изд-во Ирк. ун-та, 1983. – 160 с.

164. Филиппов А. Г. О понятии и содержании криминалистической характеристики преступлений / Филиппов А. Г. // Вопросы совершенствования методики расследования преступлений : сб. науч. трудов Ташкентской высшей школы МВД СССР. – Ташкент, 1984. – С. 12.

165. Хазиев Ш. Возможности судебно-трассологической экспертизы / Хазиев Ш. // Социалистическая законность. 1991. – № 12 (686). – С. 80.

166. Хань Г. А. Планування розслідування як основа оптимізації слідчої діяльності / Хань Г. А. // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. – 2000. – № 4. – 246 с.

167. Хань Г. А. Проблеми планування та організації розслідування злочинів в ОВС / Хань Г. А. // Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю : матер. III-ої міжвуз. наук.-практ. конференції студентів, курсантів і слухачів (Донецьк, 28 березня 2003 р.). – Донецьк, 2003. – 314 с.

168. Хлюпин Н. И. К проблеме эффективности следственных действий и оперативно-розыскных мер в методике расследования преступлений / Хлюпин Н. И. // Вопросы повышения эффективности правосудия по уголовным делам : межвуз. сб. Калининградского гос. ун-та. – Вып. 8. – Калининград, 1980.

169. Чаплинский К. О. Тактика пред'явлення для впізнання при розслідуванні злочинів проти життя, здоров'я, волі та статевої недоторканності особи : навч.-практ. посібник / Чаплинский К. О. – Дніпропетровськ : УМВС України у Дніпропетровській області; Дніпроп. держ. ун-тет внутр. справ, Свідлер, 2007. – 92 с.

170. Чаплинский К. О. Тактика проведения отдельных следственных действий : монограф. / Чаплинский К. О. – Днепропетровск : Днепроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. – 308 с., ил.
171. Чурилов С. Н. Криминалистическая методика : история и современность / Чурилов С. Н. – М. : Издательско-книготорговый центр «Маркетинг», 2002. – 370 с.
172. Шевцов Г. М. Потерпевший – юридическое лицо как структурный элемент криминалистической характеристики преступлений / Шевцов Г. М. Криминалистическая виктимология (вопросы теории и практики) : сб. науч. трудов. – Иркутск : Ирк. гос. ун-т им. А.А. Жданова, 1980. – 159 с.
173. Шепитько В. Ю. Криминалистика : курс лекций. – 2-е изд., перераб. и доп. / Шепитько В. Ю. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 368 с.
174. Шеремет А. П. Криміналістика : навч. посіб. / Шеремет А. П. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 472 с.
175. Эксархопуло А. А. Криминалистика в схемах и иллюстрациях : учеб. пособие / Эксархопуло А. А. – СПб. : Изд-во «Юридический центр–Пресс», 2002. – 450 с.
176. Яблоков Н. П. Криминалистическая методика расследования / Яблоков Н. П. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1985. – 98 с.
177. Яблоков Н. П. Обстановка совершения преступления как элемент его криминалистической характеристики / Яблоков Н. П. // Криминалистическая характеристика преступлений : сб. науч. трудов. – М., 1984. – 106 с.
178. Яблоков Н. П. Предмет методики расследования преступлений / Яблоков Н. П. // Актуальные проблемы советской криминалистики. – М., 1980. – 104 с.
179. Яблоков Н. П. Теоретические, методологические и науковедческие основы криминалистики. Криминалистика в вопросах и ответах : [учеб. пособие] / Яблоков Н. П. – М. : Юристъ, 2000. – 224 с.

